حق موجود و مشہود

ذٰلِکَ الکِتٰبُ لَارَیبَ فِیہِ

ارباب شریعت و طریقت را تشراه و اصحاب معرفت و حقیقت را
نوید سعادت باد که دریں زماں فیض اقتران کتاب مستطاب،
لب الالباب احادیث و قران گلشن ازہار ذوق و وجدان مخزن
اسرار توحید مسمی بہ مقابیس المجالس المعروف بہ

اِشاراتِ فریدی

حصہ چہارم

از ملفوظات قطب مدار غوث روزگار سلطان العارفین خلیفۃ اللہ فی السمٰوات
والارضین مرکز فلک الولایت والعرفان المتصرف فی الاکوان روح المعرفت
قلب الحقیقت نور محض وجود بحت ذات مقدس حضور اقدس شہنشاہ
ملک تفرید و توحید حضرت خواجہ غلام فرید رضی اللہ تعالیٰ عنہ کہ جمع کردہ
خلیفہ با تمکین بادشاہ ملک صدق و یقین حضرت مولانا محمد رکن الدین
قدس سرہٗ دست بفرمان ہدایت بنیان سند الکاملین حجۃ الواصلین مورد
انوار نامتناہی مظہر اللہ الاحد حضرت خواجہ فیض احمد زاد اللہ تعالیٰ ابداده
المؤید سجادہ نشین دام فیضہٗ و متع اللہ الناس بطول بقائہٖ بحسن توجہ
جناب مستطاب مولانا حکیم صالح محمد صاحب جنیدی فریدی مہتمم انجمن
گلزار فریدیہ ساکن ملتان شریف سلمہ ربہٗ

در مطبع رفیق عام لاهور سنہ ۱۳۴۶ھ ماہ رجب طبع شد

خاکپائے جمہ گاں غلام قادر قریشی عباسی کاتب اندرون لوہاری دروازہ کوچہ لوچیان

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اجازت نامہ واسطے طبع کرانے ملفوظ شریف بجانب حضور سجادہ نشین صاحب چاچران شریف سعادت ارادت شرافت نقش مولوی صالح محمد ولد مولوی محمد حسین صاحب سلمہ ربہٗ بعد ادعیات برآمدگی حاجات آنکہ حسب استدعا آن ارادت مندحق تالیف وتصنیف ملفوظ شریف **مقابیس المجالس** جلد چہارم وپنجم حضور غریب نواز قبلہ عالمیان خواجہ غلام فرید صاحب قدس سرہ العزیز برشما بخشیدہ اجازت طبع دادہ شد وطبع کنانیدہ بالشاہا نفع عظیم خلق اللہ را رسانند۔ فقط۔

الراقم فقیر فیض احمد سجادہ نشین چاچران شریف

حق موجود

یا فتّاحُ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

الحمد للہ الذی نور زجاج القلوب بمصابیح الارواح ووضعہا
فی قنادیل الاشباح والصلوٰۃ الصریحۃ والسلام الصراح علی
سید الرسل محمدن المصطفی العربی بلا عین مادام الصباح و
الرواح وعلی آلہ واصحابہ الذین کانوا جمتین من المبرئین و
کانوا من اہل الصلاح والفلاح فمن سبہم وطعنہم باللسان
کالرماح فمسخہ اللہ وابدلہ بصورۃ القردو الرباح اللّٰہم
صل وسلم علی سائر انبیائك واولیاءك خصوصاً علی شیخنا
الفرد الافخم والغوث الاعظم مرشدنا ایضاح صاحب العطا
والسماح اللّٰہم من حقر شانہٗ وانکر عرفانہٗ وما تادب معہٗ
بل اہانہٗ بطماح فخذہ فی ھذہ الجناح وذللہ بانواع النکال
والطلاح اما بعد از حمد وصلوٰۃ میگوید بندہ نیاز آئین اعنی **رکن الدین**
پرہار سونکی چشتی ثبتہ اللہ تعالے علے الصدق والیقین کہ ازینجا حصہ
چہارم از **اشارات فریدی** المعروف بہ **مقابیس المجالس** کہ شامل است

معارف وحقائق را و متناول است اسرار دقائق را از ملفوظات معرفت بیان و از کلمات وحی ترجمان شیخ المشائخ سلطان الاصفیاء برہان الاولیاء مرکز دائرہ وجود مطلق نقطہ مدار تجلیات حق وارث اسرار نبوت خاتم النبیین محبوب رب العالمین قطب الارشاد سیدنا مولانا شیخنا مرشدنا حضور حضرت وحید در توحید خواجہ غلام فریدؒ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ولفعنا وایاکم بلقائہ در حیز تحریر می آید ومن اللہ التوفیق وھو خیر الرفیق **مقبوس اول** بوقت مغرب شب پنجشنبہ بتاریخ بیست و پنجم از ماہ ربیع الثانی بسال سیزدہ صد و پانزدھم ۱۳۱۵ ہجری دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازیں نیست میسر گردید حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ ولفعنا وایاکم بلقائہ بطرف ایں بندہ راقم الحروف متوجہ شدہ فرمودند خیرت دست بستہ نیاز بجا آوردم و دعا گفتم انگاہ فرمودند از کجا می آئی عرض کردم کہ از غریب خانہ می آیم پس احوال خانگی ایں بندہ از ہر قسم استفسار نمودند یک یک سرگذشت را گذارش کردم بعد ازاں در مجلس ہمایوں گفتار در قوم پرہار افتاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ ببقائہ فرمودند کہ ایں پرہاران را کہ در آنہار کن الدین می نشینند کلان پرہار میخوانیم وآن پرہاران را کہ نزدیک ظاہر مقام می نشینند خورد پرہار میگوئیم انگاہ فرمودند کہ حضرت صاحب نارووالہ رضی اللہ تعالےٰ عنہ ہم پرہار ہستند بعد ازاں حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ ازیں بندہ راقم پرسیدند کہ تو نیز پرہار ہستی عرض کردم آری پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ تبسم نمودند و بکمال لطف فرمودند کہ تو بخشیدہ شدی روئی نیاز بر زمین آوردم و آمین گفتم انگاہ فرمودند کہ قول حضور حضرت قبلہ عالم مہاروی است رضی اللہ عنہ کہ ہمہ قوم پرہار بخشیدہ شدہ است عرض کردم کہ قبلہ ایں قصہ چگونہ است حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ ببقائہ فرمودند

که چوں حضرت صاحب نارووالہ رضی الله عنه صاحبزاده میاں حافظ محمد فرزند خود
را شادی کردند پس حضور حضرت شیخ المشارق والمغارب قبله عالم خواجه نور محمد
مهاروی رضی الله عنه معه جمیع خلفاء راشدین واصحاب کملین خود رضی الله تعالی عنهم
در مجلس آں شادی قدوم فیض لزوم آوردند و رونق افزاء شدند و هرگاه وقت طعام
دادن شد پس حضرت صاحب نارووالہ رضی الله عنه چادر برکمر بسته طعام را برداشته
بجناب حضرت قبله عالم رض حاضر آوردند پس حضرت قبله عالم بغایت مسرور شده فرمودند
که خدائے تعالی از برائے یک شخص همه قوم پرہار را بخشیده است بعد ازاں ایں بنده راقم
الحروف عرض کرد که قبله مراد آں یک شخص کدام است حضور خواجه البقاه الله تعالی
فرمودند که حضرت صاحب نارووالہ اند رضی الله عنه **مقبوس دوم** بوقت مغرب
شب جمعه بیست و ششم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و پانزدهم (۱۳۱۵) هجری المقدس
هجری المقدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس که سعادتی و عبادتی بهتر
ازیں نیست حاصل گشت حضور خواجه البقاه الله تعالی ببقائه ونفعنا وایاکم بلقائه نماز
مغرب را ادا کرده وظیفه میخواندند و معهذا اگاه گاه بحضار مجلس هم حکایات میکردند
چون موسم ماه اسوں بود سخن دریں افتاد که روزانه گرمی آفتاب بشدت تمام می باشد
وشبانه شبنم وبرودت بکثرت می افتد حضور خواجه البقاه الله تعالی ببقائه فرمودند که
اسوں اس کهن تا گور خر چهان بهن آنگاه فرمودند که معنی فقره ثانی معروف
است واسوں اس گهن چه معنی دارد همه حضار مجلس فکر کردند وحرفی زدند مگر از
کسے ایں عقده حل نشده آخر حضور خواجه البقاه الله تعالی فرمودند که اس گهن هردو
لفظ از لغت بهاشه ست پس آس بمعنے آفتاب وگرمی آفتاب است وگهن مرادف
کٹهن است وکٹهن بمعنے دشوار وسخت تر است آنگاه فرمودند که معنی مثال مذکور
ایں چنیں است که در ماه اسوں آفتاب سخت تر است یا گرمی آفتاب سخت تر ست

البته

بہ نسبت دیگر ماہ ہا تا انگاہ گورخر در سایہ می نشیند و پیدا است کہ گورخر از گرمی آفتاب پروائی نمیدارد و تمام سال در سایہ پناہ نمی برد مگر در ماہ اسوں گرمی آفتاب آنچناں تیز و گرم است کہ گورخر تیز تاب گرمی ایں ماہ نداشتہ مغلوب گشتہ زیر سایہ درختاں جا گزیں می شود بعد ازاں فرمودند کہ اَسُوْن ماہ وِلَالَا ڈینہاں دُھپّے راتیں پالا انگاہ فرمودند کہ لفظ وِلَالَا در اصل وِلَلاَّ بکسر واؤ و فتح لام اول و لام ثانی مفتوح مشدد کہ برعایت لفظ پالا وِلَالَا کردند پس وِلَالَا و وِلَلاَّ بمعنے بی قانونہ است انگاہ فرمودند کہ معنی مثال بدیں طور خواہد بود کہ ماہ اَسُوں بے قانونہ است کہ در روز ہا حرارت و گرمی آفتاب از حد زائد می باشد و در وی و در شب ہا شبنم نیز بے اندازہ می بارد و ایں از بے قانونگی او ست زیرا کہ مقتضائی گرمی آفتاب آنست کہ در شب سردی و شبنم نباشد و حال آنکہ دریں ماہ باوجود گرمی سردی ہم می بارد و مقتضائی سردی آنست کہ در روز گرمی نباشد و حال آنکہ دریں ماہ در روز گرمی ضرور می تابد بعد ازاں یکی از حضار مجلس عرض کرد کہ در لغت پنجابی ہم بسیار الفاظ از لغت بھاشہ آمیختہ شدہ می باشد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالٰے بہ بقائہٖ فرمودند کہ اصل و بُن ہمہ لُغات ہندیہ لُغت بھاشہ است و دیگر جملہ لغات ہندیہ از اں برآمدہ اند و آنچہ دریں دو مقبوس نوشتہ شد اختصار آں زمان است کہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالٰے در خانپور بر بنگلہ سرکاری اقامت پذیر بودند **مقبوس سوم** بوقت عشا شب جمعہ بتاریخ سوم از ماہ جمادی الاولٰی سال سیزدہ صد پانزدہم ۱۳۱۵ھ ہجری المقدس دولت پابوس [illegible] حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازیں نیست میسر گردید حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالٰے ببقائہٖ و نفعنا و ایاکم بلقائہٖ اندک عارضہ تکلیف گرانی معدہ داشتند ازاں سبب دروازہ بند شدہ بود مجال اندروں رفتن کسے [illegible]

نبود و دربان بر در ایستاده بود ہر کس را از کہ ومہ باز می گردانید و اندرون رفتن نبداد
مگر این بندہ راقم الحروف بسبب کمال شوق و غلبہ محبت کہ بحضور اقدس غوث روزگار
میداشت بنوعی اندرون برفت و مشرف بخدمت جناب پاک انحضور گشت حضور
خواجہ البقاء اللہ تعالے ببقائہ بر پلنگ نشستہ اند و چند کسان از خدام خواص گردا گرد
پلنگ بر گلیم نشستہ اند و حضرت قطب الموحدین خواجہ محمد بخش رض فرزند دلبند حضور
خواجہ ادامہ اللہ تعالے بدوامہ پیشگاہ حضور نزدیک پلنگ نشستہ اند تا آنکہ دست
و آرنج بر پلنگ نہادہ بودند و یک خادم چراغ را برداشتہ بود و حضور خواجہ
البقاء اللہ تعالے ببقائہ مناقب فخریہ را بر شعاع آن چراغ میخواندند و ترجمہ
ساختہ می شنوانیدند و حضرت قطب الموحدین ادامہ اللہ تعالے سماع میکردند
ہمانوقت ازاں کتاب این نقل بیان فرمودند کہ چون حضرت قبلہ مولانا فخر الملۃ
والدین محمد رضی اللہ تعالے عنہ از اورنگ آباد شریف بحضرت دہلی تشریف فرما
شدند پس در اثنا طریق روزی در معبد و مندر ہنود فرود آمدند و آنجا یک
ہندو زنی بود نابینا شدہ کہ ہمیشہ پیش بت سجدہ میکرد و دعا می خواست کہ چشمان
من بینا شوند آخر یک روز پیش از قدوم فیض لزوم حضرت مولٰنا صاحب
رضی اللہ تعالے عنہ آن عورت پیش بت حسب دستور زاری کردہ دعائے
بینائی بخواست بقدرت خدائیتعالی آن بت متکلم شد و گفت کہ فردا فلاں
وقت درین معبد سرائے یک مسافر بفلاں شکل و شباہت مولانا فخر الدین رض
نامی نزول فرمانید کہ حضرت اوشان بادشاہ عالم و عالمیان اند و محبوب بارگاہ
الوہیت اند این بینائی و روشنائی چشم تو از دست شفا آن ذات پاک حاصل
خواہد شد پس ہرگاہ حضور حضرت قبلہ مولانا صاحب رض در آن مندھر فرود آمدند
ہماں زن بیامد و از ہر کس مے پرسید کہ از میان شما حضرت مولٰنا فخر الدین کدام

است

است گفتند اینست پیش حضرت مولنا صاحب آمده از بینائی خود سوال کرد حضرت قبلہ مولینا صاحب فرمودند کہ این نام ونشان من ترا کہ گفتہ است آں عورت تمام سرگذشت از کلام کردن بت ونشان دادن او بیان کرد انگاہ حضرت قبلہ مولینا تبسم نمودہ فرمودند کہ ایں کار از شان مقربان درگاہ الٰہیہ اولیاء اللہ است نہ از من کہ مردی سپاہی ہستم چہ خیز دیگر آن زن عجز وانکسار بسیار کرد ودامن فیض فیاض آنحضرت نگذاشت پس حضور حضرت مولانا دست حق پرست خود را بر چشمان او گردانیدند فی الفور آن عورت نابینا بینا گشت وچشمان پر نور بینائی یافت۔ بعد از ان کتاب فخریۃ النظام را حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ بقائہ خود بدولت کشادہ حضرت قطب الموحدین را دادند وفرمودند کہ ازینجا برخوان پس او شان برخواندند وحضور سماع فرمودند ودر ہر مقام تبسم میکردند ومسرور میشدند سُبْحَانَ اللّٰہ سُبْحَانَ اللّٰہ کہ چہ ربط واتحاد ومحبت قلبی درمیان ذات مقدس حضور اقدس خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ بقائہ وحضرت قطب الموحدین صاحبزادہ ادامہ اللہ تعالےٰ بودہ است آن وقت چناں می نمود کہ یکجان در دو پیکر لور سریان کردہ است بعد ازاں سخن در معانی ابیات مشکل افتاد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ معنی این بیت چیست **بیت** میخواہم از خداؤ نمیخواہم از خداؤ دیدن حبیب راؤ ندیدن رقیب راؤ ہمہ حضار مجلس فکر کردند مگر کسے نتوانست معنی کردن پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ اگر معنی این بیت بر طریق لف نشر مرتب کردہ آید چنانچہ گفتہ شود کہ میخواہم دیدن حبیب را ونمیخواہم از خدا ندیدن رقیب را ہم درست نمی آید واگر معنے بیت بہ طریق لف نشر غیر مرتب کردہ شود چنانچہ بگوئیم کہ میخواہم از خدا ندیدن رقیب را ونمیخواہم از خدا دیدن حبیب را نیز راست نباشد ہمگنان زیادہ تر

حیران شدند اندرین اثنا حضرت قطب الموحدین عرض کردند که قبلہ حضور معنی این
بیت را بیان فرمانید حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ تبسم نمودند وفرمودند کہ معنی بیت
سہل ترست وآن اینست کہ می خواہم از خدا دیدن حبیب را وندیدن رقیب را
وبجز این دو امر دیگر ہیچ چیز را از خدا نمیخواہم یعنی این عبارت مفعول محذوف
نمیخواہم است بعد ازان فرمودند کہ معنی این بیت ہم مشکلست **بیت** زچشم
بدرخ خوب ترا خدا حافظ؛ کہ کردہ جملہ نکوئی بجائی ما حافظ؛ ہمہ حضار فکر نمودند مگر
کسے را معنی نیامد پس حضرت قطب الموحدین عرض کردند کہ قبلہ حضور خود بدولت
بیان فرمانید پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ تبسم کردہ فرمودند کہ عقدہ در لفظ
ماحافظ است ومعنی این لفظ من حافظ ست وایچنین بسیارست کہ متکلم خود را
بدین طور تعبیر کردہ میگوید وحافظ لقب تخلص شمس الدین شیرازیست کہ شاعری
بود رفیع المرتبہ بعد ازان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ ببقائہ فرمودند کہ این بیت را
معنے کنید **بیت** صلاح کار کجا و من خراب کجا؛ ببہین تفاوت راہ کجاست
تا ب کجا؛ ہمہ حاضرین فکر کردند اما ہیچکس بغور معنی بیت نرسید باز حضرت
حضرت قطب الموحدین عرض کردند کہ قبلہ سائیں حضور بیان فرمانید پس حضور
خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ اغلاق در لفظ تا بکجاست زیراکہ کجا در آخر ہر
دو مصرعہ ردیف است وقافیہ در مصرعہ اول بائی خراب ست ودر مصرعہ ثانیہ اگر
بائی بکجا را قافیہ مقرر کردہ شود پس راست نیاید ودرست نباشد چراکہ بائی خراب
ساکن ست وبائی بکجا متحرک ودر قواعد عروض ایچنین جائز نیست انگاہ فرمودند
من میگویم کہ دراصل لفظ تاب کجاست پس اینوقت تاب ہم مانند بائی خراب
ساکن ست قافیہ ہم درست شدہ است ومعنی ہم راست گشتہ چہ تاب بمعنی
طاقت وتوانائی ست بعد ازان حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ نواب

فتح یار خان وسعادت یار خان ہر دو برادران بودند وبعد از وفات پدر خود سعادت یار خان
دستار بستہ بر تخت نشست مدتے بر آمد کہ فتح یار خان بہ ارکان دولت صلاح کردہ
سعادت یار خان برادر خود را قید کنانید در حبس دائمی دہانید و خود بر تخت نوابت
بہ نشست پس شاعری تاریخ جلوس فتح یار خان را دریں مصرعہ بر آوردہ است
مصرعہ دیدی کہ بیک چشم زدن ملک پدر یافت ۔ مگر اعدادش ہفتاد و یک و دوازدہ
صد بر می آیند و حال آنکہ تاریخ جلوس فتح یار خان در سن ۱۲۶۹ھ دوازدہ صد و شصت
و نہ واقع شدہ است پس دو عدد زائد می شوند فکر کنید کہ چگونہ تمام و درست شود پس
ہزار فکر راندند مگر از نا عدی کس ایں عقدہ حل نہ گردید پس حضرت قطب الموحدین عرض کرد
کہ قبلہ ایں را ہم حضور بیان فرمایند انگاہ حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ دریں
مصرعہ سہ نکتہ است یکی آنکہ مراد از یک چشم حرف باء است کہ یک نقطہ دارد پس آنرا
بیک چشم تعبیر کردہ گفتہ است ۔ دیدی کہ بیک چشم زدن ملک پدر یافت پس زدن بمعنے
دور کردن و متروک ساختن و محو و حک نمودن است و بہ دور کردن و متروک نمودن حرف
باء و محو و حک ساختن است آن تاریخ تخت نشینی فتح یار خاں از آن مصرعہ تمام و درست
می آید نکتہ دوم اینکہ چوں سعادت یار خاں یکچشم بود ازاں سبب شاعر گفتہ دیدی کہ بیک
چشم زدن ملک پدر یافت نکتہ سیوم اینکہ چشم زدن بمعنے طرفۃ العین ست و بر ہم زدن
پلک چشم یعنی دیدی کہ بقدر فرصت یکبار بر ہم زدن پلک چشم ملک پدری یافت انگاہ
فرمودند کہ ایں تاریخ نہایت عمدہ و عجیب است کہ چند اشارات را شاعر دریں یک
مصرعہ مندرج ساختہ است مقبوس چہارم بوقت چاشت روز یکشنبہ پنجم
جمادی الاولی سال سیزدہ صد و پانزدہم ہجری در کوٹ شریف در عین مجلس عرس مبارک
حضرت مولنا فخر الملتہ والدین صاحب الوصال دولت پابوس و زیارت حضرت قدس
کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازیں نیست حاصل گشت خلائق بیشمار و صوفیان صاحب وجد

وحال بسیار در صفہ شرقی جمع گردیدہ و قوالاں چہار گروہ حاضر شدہ بودند یکی گروہ
قوالاں چاچڑان شریف دوم طائفہ شدا نوی سیوم گروہ قوالان اجمیری چہارم میاں
برکت علی پس ہر یک گروہ قوالان باشارت وارشاد حضور حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ
بقائہ نوبت بنوبت می سرائیدند فی المجلد امام بخش قوال ایں دوہڑہ انشاد کردہ بلکان نال
بھورلیسان اگن اسے در چھوڑ نہ ویسان ۔ توڑی کوجھی کملی بے عملی جیندیں تائیں قول
پلیسان ۔ سہجوں نام سڈایم تیڈا بیا کیڑھا ہور دھرلیسان ۔ خوشدل ہو قبولیم تینوں
جان نہ جان جلیسان ۔ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ سا بریں ڈوہڑہ اندک گریہ شد
لبعدازاں میاں برکت علی ایں ابیات فارسی وہندی برخواند **ابیات** فخر دین آپ
کو کس نام سے میں یاد کروں ۔ باپ ہیں پیر ہیں مرشد ہیں خدا ہیں کیا ہیں ۔ گھڑی ذات
صفات کی سر سے دی اتار ۔ تن من دھن اور شان سب گرپر وار دن دار ۔ اگر زناز
تو دل خستہ و حزیں دارم ۔ بدیں خوشم کہ بتے چو تو نازنیں دارم ۔ مرا اگرچہ در دست
غم فروختہ ۔ ہنوز داغ غلامیت برجبیں دارم ۔ بریں ابیات حضور خواجہ ابقاہ اللہ
تعالےٰ رہ گریہ بسیار شد و دیگر صوفیاں در وجد و رقص سرمست گشتند و در ہمہ مجالس اعراس
دستور حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ آن بودہ است کہ جملہ قوالاں را حضور خواجہ ابقاہ اللہ
تعالےٰ و حضرت صاحبزادہ صاحب ہشت ہشت روپیہ با عطا و بخش می سازند لبعدازاں ختم
خواندہ شد دعا خواستہ برخاستند **باید دانست** کہ در مجلس اول روز و دوم روز
حضرت قطب الموحدین ادامہ اللہ تعالےٰ بارشاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ بقائہ
حاضر می شدند کہ در طبع مبارک حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ اندکے تکلیف لاحق شدہ
بود **مقبوس پنجم** بوقت عشا شب جمعہ پنجم از ماہ محرم الحرام سال سیزدہ صد و شانزدہم
ہجری المقدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازیں
نیست حاصل شد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ و نفعنا وایاکم بلقائہ بنماز عشاء

بجماعت

بجماعت گذاردہ و سبحہ مبارک در دستِ حق پرست کردہ بہ وظیفہ شاغل شدند و چند کسان از حضار خواص حلقہ بستہ نشستہ اند سخن در سیرت و خصال اولیاء اللہ رضا اہل کمال افتادہ بود اندریں اثناء یکے از حضار عرض کرد کہ قبلہ دربارہ تربیتِ میاں موسیٰ صاحب کہ کجا واقع است تحقیق کردم پس معلوم شد کہ در قریہ بھبڑاں واقع است پس حضور خواجہ البقاء اللہ تعالےٰ رضہ فرمودند کہ ایں میاں موسیٰ موچی است و شخصے کامل است و مرید حضرت قبلہ سلطان الاولیاء رضہ لیکن حضہ قبلہ سلطان الاولیاءؒ وی دوختہ میداد بعد ازاں ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ در گرڑھی اختیار خاں یک کفش مبارک حضور قبلہ سلطان الاولیاء رضہ موجود است بندہ نیز دریں ایام بزیارت آن مشرف شدہ مگر بچہ طور آنجا رسیدہ است حضور فرمودند کہ مولوی عبدالرحمن برادر مولوی محمد امین کہ مُرید حضور قبلہ سلطان الاولیاء رضہ است بطوری رسیدہ است بعد ازاں عرض کردم کہ قبلہ آن کفش مبارک نہایت سادہ است کہ محض برشتہ چرم دوختہ شدہ است حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ فرمودند کہ آری تمام لباس حضور سلطان الاولیاء ھمیشہ سادہ و بے تکلف می بود چنانچہ بر سر اشرف آنحضرت کلاہ قادری از جامہ جوسی و در بر آنحضرت پیراہنے می پوشیدند کہ چاک گریبانش بر سینہ فیض آئینہ میبود و ایں پراہن مبارک نیز سادہ از جامہ جوڑی بودے و دیگر تہ بند سیاہ از جامہ جوڑی یا شلوار تسیلہ می پوشیدند بعد ازاں فرمودند کہ چند موئے مُبارک از محاسن شریف حضور حضرت قبلہ سلطان الاولیاءؒ نزد ما موجود اند اندریں اثناء ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ اند دیگر آثار متبرکہ حضور قبلہ سلطان الاولیاء ہیچ چیز موجود ست یا نہ فرمودند کہ فرغل آنحضرت نزد ما بود مگر من آنرا بخلیفہ میاں احمد یار دادہ بودم بعد ازاں فرمودند کہ نعلین شریفین حضرت محبوب الٰہی ہم نزد ما بودہ است مگر اکنون نزد ما یک پازیب موجود است و ودمی پازیب سائیں میاں ولایت شاہ صاحب رح بردہ بود بعد ازاں

فرمودند کہ دو کورتہ متبرکہ حضرت قبلہ محبوب الٰہی نزد ما موجود اند بعد ازاں سخن در ذکر فقر وکمالیت حضرت ولایت علی شاہ صاحب سکنہ پنڈ سوڈھی والہ علاقہ فیروزپور کہ مرید وخلیفہ حضور حضرت قبلہ سلطان الاولیا رضی ست افتاد حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ بقائہ فرمودند کہ ہمیں میاں غلام محمد قصوری میگوید کہ چوں وقت وفات میاں ولایت علی شاہ صاحب قریب رسید من حاضر بودم عرض کردم کہ حضرت تمام عمر من دریں آرزو گذشتہ کہ مرید آنجناب شوم وہمیشہ عرض میکردہ ام کہ مرا مرید فرمائید وخود بدولت اعراض میکردہ اند اکنون وقت آن صاحب قریب رسیدہ است باید کہ بندہ را مرید خود فرمائید پس اوشان فرمودند کہ تعلق ارادت تو بآں طرف چاچڑاں شریف منوط ومقدر است ودہی میگوید کہ من باز عرضکردم کہ یا حضرت کہ من می شنوم کہ آنجا در چاچڑاں شریف حجاب وحراس و دربانان ہستند شخصے متعارف وآشنا را آمدن میدہند وغیرہ روشناس را دور می سازند پس من مردی غریب واجنبی ہستم مرا کے بار خواہند داد ودیگر اینکہ من فقیر ومسکین کسم زاد وراحلہ راہ ہم ندارم مسافت دور است چگونہ آنجا خواہم رسید پس شاہ صاحب موصوف فرمودند کہ خاطر جمعدار وتسلی کن کہ در ینجا در قصور اتفاق خواہد افتاد چنانچہ کار تو ساختہ خواہد شد پس حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ آخر چناں شد کہ چوں من بعزم زیارت حضرت خواجہ بزرگ معین الملتہ والدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ بہ اجمیر شریف روانہ شدم اتفاق گذر من از قصور افتاد ومیاں غلام محمد مذکور بیامد ودر خانہ خود برد پس اورا مرید کردم **مقبوس ششم** بوقت عصر روز جمعہ پنجم از ماہ محرم الحرام سال سیزدہ صد وشانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازیں نیست دست داد ہماں وقت حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ بقائہ منزل قرآن شریف خواندہ فارغ شدہ اند ومیاں انگن دربان بیامد وعرضکرد کہ قبلہ یکے مولوی از ریاست جموں آمدہ است وبر دروازہ قلعہ نشستہ است وعرض میکند کہ

بشوق

بشوق زیارت آمده ام اکنون اگر اجازت باشد بیاید فرمودند آری بیاید پس وی
بیامد و قدم بوسی حضور حاصل کرده بنشست حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ از وی خیر و
عافیت پرسیدہ سرگذشت آن ریاست پرسیدند وی ہرچہ میدانست گذارش کرد
و انگاہ عرض نمود کہ از امرائی آن ریاست میاں لعل دین بسیار نیک و متدین بود حضور
خواجہ البقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ بیشک او را خدا بخش کند وی شخص نیک بود بعد ازاں ایں
بندہ راقم الحروف عرضکرد کہ آں میاں لعل دین کہ در ینجا بجناب حضور آمدہ بود و اعتقاد راسخ
میداشت ہماں فوت شدہ است حضور فرمودند آری وی پارسال درینجا نزد ما بیمار شدہ
بود آخر بایں حالت بیماری از ما رخصت گرفتہ بخانہ روانہ شد و در لاہور فوت گردید
بخانہ ہم نرسید ہمانجا مدفون شد بعد ازاں فرمودند کہ ایں میاں لعلدین مرید شیخ
کبیر است رضی اللہ عنہ ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ شیخ کبیر بکدام شیخ
بیعت میدارد حضور فرمودند کہ بہ شیخ احمد کشمیری تار بلوہی میدارد باز بندہ راقم الحروف
عرض کرد کہ سلسلہ شیخ احمد کدام است فرمودند کبیرویہ است باز بندہ عرض کرد کہ
شیخ احمد صاحب بکدام شیخ بیعت داشتہ اند حضور فرمودند باعم خود شیخ اکبر ہادی
باز عرضکردم کہ اوشان ہم کبیروی اند فرمودند آری ھم کبیرولیست و قتادری

مقبوس ہفتم بوقت چاشت روز شنبہ ششم از ماہ محرم سال سیزدہ صد و نہ از ہم
ہجری المقدس حضرت میانصاحب میاں فضل حق دھاروی منگھیروی و میاں نبی بخش صاحب
سکنہ بھرلیوالہ و میاں غلام محمد صاحب قصوری و ایں بندہ راقم الحروف یکجا نشستہ یک
وظیفہ رامی نوشتیم و تصحیح میکردیم کہ خادمی از جناب حضور خواجہ البقاہ اللہ تعا[illegible]
بیامد و گفت کہ حضور فرمودہ اند ایں چہار شخص بگو کہ زودتر بیایند کہ ام[illegible]بلیغ عرس شریف
حضرت شیخ شیوخ العالم خواجہ گنج شکر ست رضی اللہ عنہ پس وضو کردہ رفتیم و در مجلس
خانہ نشستیم قوالاں مولود شریف گفتن آغاز کردند درین اثنا حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ

ہم در مجلس سماع تشریف شریف آوردند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ را و دیگر جمیع صاحبانرا ذوق و گریہ از حد زائد روئی۔ داد مولود شریف این بود نوای مہ خوش لقا سلام علیک تو آفتاب ہدیٰ سلام علیک تو انگاہ قوال این ڈوہڑہ انشاد کرد کہ بھلیاں بھاہ بھلیری سجنو اسان بریاں دی آس تساہاں تو توں ہیں مالک بریاں بھلیاں ندا توں بن کون اساہاں تو قسم تیڈی دل چاہے تینوں توں بھی چاہ کڈاہاں تو خوشدل ہوسناں بھلیاندی گھت سچا سانگ اساہاں تو حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ را آنچنان گریہ طاری شد کہ گاہی ندیدہ ام آواز بکا حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ در تمام مجلس مسموع می شد اینچنیں بکا و گریہ گاہی در مجلسے نہ شدہ است و دیگر اہل سلوک نیز مدہوش عالم گریہ بودند بعدازان قوالی این ڈوہڑہ انشاد کرد کہ ناز تیڈا تے نیاز میڈی ہن رازاند شرح بیانوں تو عشق تیڈا پوچہ دلڑی ہوئی فارغ سود زیانوں تو دستوں ساقی بھر کر پیتم مے ساغر عرفانوں تو سید پیر فرید لدھا تھیا فیض دڈا ئیجانوں تو باز حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ را از سابق ہم زیادہ تر گریہ باواز بلند وردہ بود خلاصہ اینست کہ مجلس نہایت پرذوق بودہ است و حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ مشت مشت روپیہ پرکردہ قوالاں را عطا میکردند آخر ختم خواندہ شد چوں قاری آیت **ما کان محمد ابا احد** برخواند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ ابھا ئین شریفین خود را بر ہر دو چشمان خود نہادند انگاہ دعا خواستند بعدازاں پتاسہ ہا ختم را رو بروی خود تقسیم کنانیدند بعدازان چند سبد پر از شیرینی قیمتی مبلغ ۱۵ خریدہ پیش حضور آوردند فاتحہ خواندہ بروح اطہر حضرت گنجشکر بخشیدہ روبروی ذات مبارک خویش تقسیم کنانیدند انگاہ برخاستند ما ہمہ غلامان نیز برخاستہ بر وثاق خود ہا باز آمدیم **باید دانست** کہ ختم عرس مبارک حضرت گنجشکر تاریخ پنجم محرم بود مگر در طبع مبارک حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالےٰ قدری تکلیف بود ازاں سبب آن روز مجلس عرس نکردند ہمیں تاریخ ششم کردند **باید دانست** کہ از اکابر مشائخ پیران عظام

خود یک مجلس سماع میفرمودند وطعام یا شیرنی نیز بارواح اوشان فاتحہ دادہ تقسیم مینمودند
درعین مجلس یک قوالی آمد وسازی کہ آنرا طاؤس میخوانند نواختن شروع کرد حضور خواجہ
ابقاہ اللہ تعالےٰ بقائہٗ فرمودند کہ این شکل طاؤسی را دور کردہ آنگاہ بنواز دھمچنان ہیئت
طاؤسی را برکندہ دور کرد بعدازاں بنواخت باید دانست کہ در آداب مجلس دقیقہ از
آداب سماع فرو نمیگذاشتند چنانچہ پیران طریقت سلسلہ رفتہ اند ازاں یکسر موئی تفاوت
نمیکردہ اند مقبوس ہشتم بوقت عشا شب یکشنبہ ہفتم از ماہ محرم سال سیزدہ صد و
شانزدہم ہجری المقدس دولت پائی بوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتے وسعادتے
بہتر ازیں نیست میسر گردید حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ در وظیفہ عشا شاغل بودند و
باہیچکس کلامی نمیکردند حضار مجلس باہم حکایات میکردند اندریں اثنا یک ہندو بیامد و
پیشگاہ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ سجدہ کرد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ او راہیچ نفرمودند
آنگاہ دعا خواستند وبرخاستہ فرض نماز عشا بہ جماعت گذاردند و دو رکعت سنت کہ
بعدازفریضہ واقع اند فرادی ادا کردند ونیز باتمام گذاردند مقبوس نہم بوقت ظہر
روز سہ شنبہ بتاریخ نہم از ماہ محرم سال سیزدہ صد وشانزدہم ہجری المقدس دولت
پائی بوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتے بہتر ازیں نیست میسر شد میاں
نبی بخش صاحب سکنہ مہرلیالہ عرض کرد کہ قبلہ تعویذ برائے تسہیل ولادت عطا فرمایند آنگاہ
این تعویذ خود نوشتہ بدادند ۷۸۶ یا خشنبود بعدازاں شخصے عرض کرد کہ قبلہ این بندہ
را یک تعویذ عطا فرمائید کہ روزگار او حاصل شود حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ
نماز میخواندہ باشی وی گفت آری باز حضور فرمودند اگر وظیفہ نوشتہ ترا بدہم خوانی
وی عرض کرد کہ آری خواہم خواند پس حضور این نوشتہ او را بدادند کہ چوں نماز فجر را خوانی
باہیچ کس کلام نکنی واین وظیفہ را یکصد بار خواندہ دعا مطلب خود بخواہی آں وظیفہ
این ست بسم اللہ الرحمن الرحیم ٭ لاحول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم یا حی

یا قدیم یا قائم یا فرد یا وتر یا احد یا صمد مقبوس دھم ! بوقت عشا شب چہار شنبہ دھم از ماہ محرم سال سیزدہ صد و شانزدھم ہجری المقدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست دست واد نماز عشا بجماعت گذارند بعداز فریضہ ھرکس دو رکعت سنت رواتب کہ بعداز مکتوبہ عشا است فرادی فرادی بخواندہ است و حضور خواجہ القاہ اللہ تعالےٰ بقائہ با امام گذارند بے جہر قرأت بعدازاں وتر نیز با امام گذاردند بے جہر قرأت بعداز نماز اندکے وظیفہ خواندہ دعا خواندند بعدازاں ایں بندہ راقم الحروف دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ اگر دریں شب عاشورا نماز نفل آمدہ باشد بفرمایند تا بخوانیم فرمودند دریں شب چہار رکعت نماز آمدہ است بعداز فاتحہ سورہ اخلاص درھر رکعت پنجاہ بار و بعداز سلام کلمہ تمجید ہفتاد بار آنگاہ دعا بخواند گناہاں پنجاہ سال گذشتہ و گناہان پنجاہ سال آئندہ او را بخشیدہ شوند بعدازاں فرمودند کہ اگر عمر دیں نماز گذارندہ اندکے کوتاہ باشد گناہان مادر و پدر او را بخشیدہ شوند پس ایں بندہ راقم الحروف ہمدران شب ایں نماز را گزاردہ است بعدازاں سر مبارک بجیب آوردہ خاموش شدند ہرکس خاموش شدہ بنشست آنگاہ سر مبارک را بالا آوردہ فرمودند کہ گویند کتاب مراۃ العارفین از تصنیف حضرت امام حسین ؑ ست و دریں کتاب بیان مراتب تنزلات وظہور حق سبحانہ است و ایں ھم گفتہ اند کہ آنچہ من دریں کتاب نوشتہ ام ہمانست کہ از پدر عالیقدر خود حضرت علیؓ آں را اللہ تعلیم کردہ و آموختہ ام بعدازاں حضور خواجہ القاہ اللہ تعالےٰ بقائہ فرمودند کہ اگر اینچنیں باشد پس گفتگو و بحث علما چرا است اندریں اثنا میاں صاحب میاں فضل حق صاحب منگھیروی دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ ایں کتاب تصنیف حضرت امام حسینؓ نیست زیرا کہ ہنوز در آن زمان تدوین کتب نبود حضور خواجہ القاہ اللہ تعالےٰ بقائہ مسرور شدہ فرمودند کہ آری زمانہ تدوین کتب بعد او شانست چنانچہ در حال شیخ ابو سعید خراز نوشتہ اند کہ ایشان اشارت را بعبارت آوردہ اند و سخن در فناو بقا گفتہ آنگاہ

فرمودند

فرمودند کہ مدون تمام علم تصوف و توحید حضرت شیخ اکبر محی الدین ابن العربی ہستند مقبوس
یازدہم بوقت چاشت روز چہارشنبہ بتاریخ دہم از ماہ محرم سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری
المقدس دولت پائے بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازیں
نیست میسر گردید۔ اندریں اثناء عزیزی پوشاک نو پوشیدہ بیامد و نیاز بجا کردہ بنشست
پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ بسوئی او نظر کردہ فرمودند کہ آناں کہ ملایان ہستند
جامہ نو ہم پوشیدہ اند بعد ازانکہ امروز پیش من پوشاک نیز آوردہ بودند مگر من نپوشیدہ ام
برہمیں پوشاک رنگیں اقتصار و اکتفا کردہ اشارہ کردند بہ پوشاکے کہ پوشیدہ بودند بعد ازاں
ایں بندہ راقم الحروف دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ شاید دریں روز جامہ ہائی نو یا پوشاک
شستہ سفید شدہ ممنوع است حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ اگرچہ ایں روز
متبرک است از زمانہ قدیم و پوشاک نو پوشیدن جائز ست اما اولے پوشیدن ست بعد ازاں
فرمودند کہ مولوی اکرام الدین نبیرہ شیخ عبد الحق دہلوی کہ کلاں محدث است وی از احوال حضرت
امام حسنؓ و حضرت امام حسین کتابی ساختہ است و نام آں کتاب سعادت الکونین فی بیان
فضائل الحسنین داشتہ و در وی بسیار احادیث صحاح آوردہ است مع تحقیق بلیغ پس اندراں
کتاب نوشتہ کہ در روز عاشورہ افضل آنست کہ لباس نو نپوشد بعد ازاں فرمودند کہ صاحب ایں
کتاب بدرجہ غایت محبت و دوست۔ اما یعنی شہیدین و اہل بیت رسول خدا صلعم ست و ہم دراں
کتاب یک حدیث شریف بسیار صحیح آوردہ است کہ حضرت محمد مصطفےٰ احمد مجتبےٰ صلعم فرمودہ اند
کہ کسیکہ دوست دار و اہل بیت و آل مرا اگرچہ گناہاں تمام جہاں در وی باشند شفاعت
او واجب است برمن در روز قیامت بعد ازاں فرمودند کہ اگرچہ صاحب سعادت الکونین اہل
بیت و آل رسول خدا صلعم را بدرجہ کمال دوست میدارد مگر عقیدہ شیعہ و روافض را باطل دانستہ
و بد انگاشتہ رد کردہ است بعد ازاں ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ شیخ عبد الحق دہلوی جد
بزرگوار وی نیز با اہل بیت و آل رسول خدا صلعم کمال محبت میدارند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ

آری محبت میدارند مگر مذہب باطلہ روافض اوشاں ہم رو کردہ اند اندریں اثنا میاں نبی بخش سکنہ مہرآلوالہ عرض
کرد کہ قبلہ چوں اہل سنت وجماعت ہم اہل بیت رسول خدا صلعم را دوست میدارند و روافض ہم دوست
میدارند پس فرق میان ایں ہر دو گروہ چیست غایت آنکہ روافض از بعض امور مثل تعزیہ برادرن
وغیرہ گناہگار باشند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ روافض بآں صاحبان کہ محبت
میدارند باز ہمچوں اوشاں را سب میکنند و شتم میدہند و پیداست کہ سب گفتن اصحاب کبار را کفر ست
نہ گناہ پس فرق ظاہر ترست درمیان کفر و ایمان بعد ازیں سخن دریں افتاد کہ رافضیاں دو پوشاک میباشند
یکی برائے نماز و دیگری برائے بدن اندریں اثناء ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ در سفر حجاز در جہاز یک رافضی
کہ وقت نماز خواندن جامہائی پوشیدہ خود بر آوردہ و در کردہ دیگر جامہا پوشید و یک خشت خورد
از خاک ہمراہ داشت آنرا پیش نہادہ در نماز شد بوقت سجدہ دادن سجدہ بران خشت
میداد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ در کتب ما ہم نوشتہ اند کہ سجدہ کردن بر زمین
افضل ست و ازاں پس بر ہر چیزیکہ بزمین اقرب است افضل است سجدہ کردن بر آں
مثل گیاہ اندریں اثناء یکی از حاضرین عرض کرد کہ بوریا ہم قریب است بزمین حضور خواجہ ابقاہ
اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ گیاہ از بوریا ہم قریب ترست زیرا کہ اگر بر گیاہ نجاست افتد و
آفتاب بروی تابد آں گیاہ پاک میشود بخلاف بوریا کہ اگر آں پلید شود بجز شستن بآب پاک
نخواہد شد بعد ازاں فرمودند کہ حضرت امام حسنؓ و حضرت عمر بن عبد العزیزؒ در تمام عمر خود در نماز
سجدہ بر زمین داشتند بعد ازاں حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ وضو تازہ کردہ برخاستند و شروع
رکعت نماز نفل بجماعت گذاردند بدینطریق کہ چوں صفوف راست شدند و امام بر مصلی رفت،
حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ باآواز بلند گفتند کہ دو رکعت للہ آنگاہ امام تکبیر تحریمہ بگفت و ہمگناں
[illegible] کردہ اقتدا کردند چوں سلام دادہ از نماز فارغ شدیم حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ
ایں دعا را باآواز بلند یکبار خواندند و ہر یک کلمہ را جدا جدا بالترتیل بخواندند و ہمہ حضار را فرمودند کہ
شما بر گفتن من گوش دارید و عقب من ہم چوں من بگوئید ہمہ حاضرین ہمچناں کردند آں دعا اینست

نم الذ

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ یَا اَوَّلَ الْاَوَّلِیْنَ وَیَا آخِرَ الْآخِرِیْنَ لَا اِلٰہَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَ اَوَّلَ
مَا خَلَقْتَ فِیْ ھٰذَا الْیَوْمِ وَتَخْلُقُ آخِرَ مَا تَخْلُقُ فِیْ ھٰذَا الْیَوْمِ اَعْطِنِیْ خَیْرَ مَا اَعْطَیْتَ فِیْہِ اَنْبِیَاءَکَ
وَاَصْفِیَاءَکَ مِنْ ثَوَابِ الْبَلَایَا وَاَسْھِمْ لِیْ مَا اَعْطَیْتَھُمْ فِیْہِ مِنَ الْکَرَامَۃِ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ عَلَیْہِ
الصَّلٰوۃُ وَالسَّلَامُ ۵ بعد ازاں برخاستند و چہار رکعت دیگر جماعت گذاروند بعد از سلام ایں دعا
مثل دعائی مذکور خوانده شد دعا اینست اَللّٰھُمَّ اکْسِرْ شَھْوَتِیْ مِنْ کُلِّ مُحَرَّمٍ وَازْجُرْ حِرْصِیْ عَنْ کُلِّ
مَاثَمٍ وَامْنَعْنِیْ مِنْ اَذٰی کُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَۃٍ بِرَحْمَتِکَ یَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ ۵ بعد ازاں
برخاستند و بآواز بلند فرمودند که دو رکعت لِلّٰہ پس ایں دو رکعت نفل با جماعت خوانده شد بعد
از سلام برخاستند و بآواز بلند فرمودند که دو رکعت بروح حضور حضرت سرور کائنات صلی اللّٰہ
علیہ وسلم ایں دو رکعت ہم بجماعت گذاردیم بعد ازاں برخاستند و بآواز بلند فرمودند که دو رکعت
بارواح حسنین شہیدین رضی اللّٰہ تعالیٰ عنہما بعد از گذاردن ایں دوگانہ ہم برخاستند و بآواز بلند
فرمودند که دو رکعت بارواح سادات و شہدائی کربلا بعد از گذاردن ایں دوگانہ ہم برخاستند و بآواز
بلند فرمودند که دو رکعت بارواح پنجتن پاک بعد از گذاردن ایں دوگانہ ہم برخاستند و باواز
بلند فرمودند که دو رکعت بارواح جمیع مسلمین و مسلمات از حضرت آدم تا ایں دم و ایں دوگانہ
گذارده نشستند و ایں دعا یکبار بآواز بلند برخواندند و یک یک کلمہ جدا جدا بالترتیل قرأت
نمودند و ہمہ جماعت را فرمودند که شما ہمچوں من بخوانند دعا اینست اَللّٰھُمَّ اجْعَلْنِیْ مِمَّنْ دَعَاکَ فَاَجَبْتَہٗ
وَاٰمَنَ بِکَ فَھَدَیْتَہٗ وَرَغِبَ اِلَیْکَ فَاَعْطَیْتَہٗ وَتَوَکَّلَ عَلَیْکَ فَکَفَیْتَہٗ وَاقْتَرَبَ مِنْکَ فَاَدْنَیْتَہٗ اَللّٰھُمَّ
اَمِدَّنِیْ بِعَیْشٍ فِی الْخَیْرَاتِ مَدًّا وَاجْعَلْ لِیْ فِیْ قُلُوْبِ الْمُؤْمِنِیْنَ وُدًّا اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَسْاَلُکَ الْاِیْمَانَ بِکَ
وَاَسْاَلُکَ الْفَضْلَ مِنَ الرِّزْقِ وَاَسْاَلُکَ الْعَافِیَۃَ مِنَ الْبَلَایَا وَاَسْاَلُکَ حُسْنَ الْعَافِیَۃِ فِی
یَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ بعد ازاں مانند دعائے مذکور ایں دعا بخواندند اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَمِنْ
شَرِّ کُلِّ شَیْطَانٍ مَارِدٍ وَعَدُوٍّ وَحَاسِدٍ وَبَغْیٍ قَاھِرٍ وَسُلْطَانٍ جَائِرٍ اَللّٰھُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُبِکَ مِنْ مُقَاسَاتِ
الْقُلُوْبِ وَمُعَادَاتِ النُّفُوْسِ وَحِدَّۃِ السَّقَمِ وَشِدَّۃِ الْاَلَمِ وَمَوْتِ الْاَحْبَابِ وَفَقْدِ الْمَنَامِ

وَكَرِّ النَّوَائِبِ وَسُوْءِ الْعَوَاقِبِ وَصُرُوْفِ الزَّمَنِ وَصُنُوْفِ الْمِحَنِ وَلِفَايِكَ كَافِيًا لِمَنِ اسْتَكْفَاكَ
وَهَادِيًا لِمَنِ اسْتَهْدَاكَ وَوَافِيًا لِمَنِ اسْتَوْفَاكَ وَمُجِيْرًا لِمَنِ الْتَجَأَ إِلَيْكَ وَمُعِيْنًا
لِمَنْ تَوَكَّلَ عَلَيْكَ اَللّٰهُمَّ زَهِّدْنِيْ فِي الدُّنْيَا وَرَغِّبْنِيْ فِي الْحُسْنٰى وَاَفْرِغْ عَلَيَّ الصَّبْرَ
وَحَبِّبْ إِلَيَّ الْأَجْرَ وَجَنِّبْنِيْ مِنْ طَاعَةِ الْهَوٰى وَبَلِّغْنِيْ غَايَةَ الْمُنٰى وَاجْعَلْنِيْ
مِمَّنْ يَرْضٰى بِقَضَائِكَ وَيَسْتَعِدُّ بِلِقَائِكَ وَلْنَسْتَعِيْلُ بِبَلَائِكَ وَيَبْتَغِيْ رِضَائِكَ وَيَبْتَغِيْ
بِكَ عَمَّنْ سِوَاكَ وَلَا يَلْقٰى خَيْرَكَ وَلَا يَأْمُلُ غَيْرَكَ مِنْ رِزْقِكَ فَقَدْ ضَلَّ مَنْ
يَصْرِفُ عَنْكَ أَمَلَهُ وَيَجْعَلُ لِغَيْرِكَ عَمَلَهُ فَيُوْقِنُ لِمَا أَنْشَأْتَهُ مِنْ خَلْقِكَ لَا يَشُكُّ
فِيْمَا ضَمِنْتَهُ مِنْ رِزْقِكَ اَللّٰهُمَّ نَزِّهْنِيْ مِنْ عِبَادَةِ الْعِبَادِ وَاَغْنِنِيْ مِنْ عِمَارَةِ الْبِلَادِ وَ
اَعِنِّيْ عَلٰى عِمَارَةِ الْمَعَادِ وَاجْعَلْ عِبَادَتِيْ لَكَ وَخَشْيَتِيْ مِنْكَ وَاَمَلِيْ إِلَيْكَ وَثِقَتِيْ
بِكَ يَا إِلٰهَ الْعَالَمِيْنَ وَيَا خَيْرَ النَّاصِرِيْنَ يَا مَنْ يَدَاكَ مَبْسُوْطَتَانِ يُنْفِقُ كَيْفَ
يَشَاءُ اُبْسُطْ عَلَيْنَا بِفَضْلِكَ الْوَاسِعِ يَا مَنْ لَيْسَ بِفَنَائِكَ غَايَةٌ اِرْحَمْ مَنْ لَيْسَ
لِفَقْرِهٖ نِهَايَةٌ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ط بعد ازاں
ایں دعا بآواز بلند یک بار ہمچوں سابق کلمہ کلمہ برخوانند وباہمہ غلاماں نیز آنچناں بخواندیم دعا اینست
سُبْحَانَ اللّٰهِ مِلَاءَ الْمِيْزَانِ وَمُنْتَهَى الْعِلْمِ وَمَبْلَغَ الرِّضَا وَزِنَةَ الْعَرْشِ لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا
مِنَ اللّٰهِ إِلَّا إِلَيْهِ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَدَدَ الشَّفْعِ وَالْوِتْرِ وَعَدَدَ كَلِمَاتِ التَّامَّاتِ كُلِّهَا اَسْئَلُهُ
السَّلَامَةَ بِرَحْمَتِهٖ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ وَهُوَ حَسْبِيْ وَنِعْمَ الْوَكِيْلُ
وَنِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ط بعد
ازاں دست بدعا برآوردہ تا دیر بسیار دعا خواستند بعد ازاں فرمودند کہ اگرچہ دعائی خیر سبحان اللہ ملاء المیزان
در روز غرۂ محرم دوازدہ بار خواندہ بر آب دم کردہ آن آب را نوشیدہ می شود چنانچہ من ہم نوشیدہ
بودم مگر اکنوں امروز ہم ایں دعا را دوازدہ بار خواندہ بر آب دمیدہ شود و جرعہ جرعہ ہمہ
حضار را نوشانیدہ آید ہمچناں کردہ شد بعد ازاں ہر یک از حضار مجلس سر خود بر اقدام

مبارک

مبارک حضور نہادہ عفو تقصیرات خود می ساخت و حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ابتسم لربا بیفرمودند
و میفرمودند خوشنود باشید خوشنود باشید من حقوق خود بخشیدہ ام شما بخشید و خوشنود باشید خوشنود
اگرچہ ہر کس اقدام بوسی حضور حاصل کردہ بنشست تاہم حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بدیر بسیار
میفرمودند خوشنود باشید خوشنود باشید خداوند کہ ایں فرمودن حضور بچہ معنی بود شاید کسی لے از
عالم غیب برائے عفو تقصیرات آمدہ باشد و آنہا را میفرمودہ باشد کہ خوشنود باشید می تواند بعد
ازاں میاں نبی بخش سکنہ مہر لوالہ کہ مرید حضرت فخر جہان است و تربیت و تلقین سلوک از حضور
خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ یافتہ است حاضر نشستہ بود وی عرض کرد کہ قبلہ ایں چہار رکعت کہ
برائے خوشنودی خصمان گذاردہ شد مراد از خصمان آدمیان اند یا نفس و شیطان کہ ایشاں
ہم دشمنانند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ابتسم لربا کردہ فرمودند کہ آدمیان اند زیرا کہ نفس و
شیطان را خوشنود و راضی داشتہ ایم کہ تابع فرمان اوشاں شدہ ایم بعد ازاں یک طبیب دو لوٹہ شربت
فالسہ تیار کردہ پیش حضور آورد حضور بسیار مسرور شدہ فرمودند کہ دہ دہ ظرفی بیارید و شربت را
دراں انداختہ آب آمیختہ ہمہ حضار را بنوشانید کہ ایں سبیل است بارواح پاک امامین صاحبین رضی اللہ
عنہم پس ہمچناں کردہ شد بعد ازاں یکی از حضار مجلس عرض کرد کہ قبلہ کتاب گلشن راز عجیب کتاب است
من دیروز دیدہ ام پیش ازیں گاہی ندیدہ ام حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ آری عجیب کتاب
است آنگاہ ایں چند ابیات ازاں کتاب یاد برخواندند **ابیات محقق** را کہ وحدت در شہود
است ؎ نخستیں نظر بر نور وجود است ؛ دلے کز معرفت نور و صفا دید ؛ بہر چیزیکہ دید اول خدا
دید ؎ من تو عارض ذات وجودیم ؛ مشبکہائے مشکوٰۃ وجودیم ؛ بعد ازاں حضور خواجہ ابقاہ
اللہ تعالیٰ ببقائہ برخاستند و در صومعہ خاص رفتہ بخدا شاغل شدند و ما ہمہ غلاماں ا۔۔۔
خویش آمدیم اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ عَلٰی ذَالِکَ **مقبوس دوازدہم** بوقت ظہر روز جمعہ
دوازدہم از ماہ محرم سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری القدسی دولت پائی بوس
و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازیں نیست ملیسر شد

حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی از نماز ظہر فارغ شدہ اند دریں اثنا میاں غلام فتا در
دربان نوابصاحب صادق محمد خاں عباسی بیامد و یک آوند آب پیش حضور خواجہ ابقاہ
اللہ تعالی بنہاد پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ایں دعوت را خواندہ براں آب دم
کردہ دربان مذکور را بازدادند دعوات ایں بودند و بدیں طور خواندند بسم اللہ الرحمن الرحیم
اللھم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک وسلم یکبار بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ
رب العالمین الرحمن الرحیم مالک یوم الدین ایاک نعبد و ایاک نستعین اھدنا
الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیھم غیر المغضوب علیھم ولا الضالین
آمین یکبار بسم اللہ الرحمن الرحیم ویشف صدور قوم مومنین ط یا ایھا الناس قد
جاءکم موعظۃ من ربکم وشفاء لما فی الصدور فیہ شفاء للناس ان فی ذالک
لآیات لقوم یتفکرون ۵ وننزل من القرآن ما ھو شفاء ورحمۃ للمومنین ط
واذا مرضت فھو یشفین ۵ قل ھو للذین آمنوا ھدی وشفاء ط ہر یک آیت یکبار تسمیہ
یکبار در اول آیات فقط بسم اللہ الرحمن الرحیم بسم اللہ الاعظم الذی لا یضر مع اسمہ شئی فی
الارض ولا فی السماء وھو السمیع العلیم سہ بار بسم اللہ الرحمن الرحیم ان اللہ یمسک السموات والارض
ان تزولا ولئن زالتا ان امسکھما من احد من بعدہ ۵ انہ کان حلیما غفورا با تسمیہ پنجبار
خواندند بسم اللہ الرحمن الرحیم واذ استسقی موسی لقومہ فقلنا اضرب بعصاک الحجر فانفجرت
منہ اثنتا عشرۃ عینا با تسمیہ سہ بار بسم اللہ الرحمن الرحیم سبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ
الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم با تسمیہ یکبار بسم اللہ الرحمن
الرحیم اللھم صل علی محمد و علی آل محمد و بارک وسلم با تسمیہ یکبار خواندند بعد ازاں حضور
خواجہ ابقاہ اللہ تعالی منزل قرآن شریف را خواندہ دعا خواندند آنگاہ نماز عصر را با جماعت ادا
کردہ بدولت خانہ خود تشریف فرما شدند و ما ہمہ غلاماں بر وثاق خویش
باز آمدیم ط مقبوس سیزدہم ۱۳ بوقت ظہر روز یکشنبہ چہاردہم از ماہ محرم

سال

سال سیزدہ صد و سازدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازیں نیست میسر شد سخن در سماع افتاد حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ فرمودند کہ سید تراب علی محی شاہی وقتے در نماز مغرب امام شدند و دیگر مقتدیاں ہم بسیار بودند مگر والد ماجد ایشاں کہ ہم پیر ایشان است نیز اقتدا کردہ بودند چوں فاتحہ تمام خواندند در عالم ذوق آمدہ بجائے ختم کردن سورہ ایں ٹھومری نیکی لگت موہیں اپنے سیاں کے آنکھ رسیلی لاج بھری رے باواز بلند با ترنم خواندن شروع نمودند تا بہ عشا دریں حالت ذوق در قرأت ٹھومری مشغول ماندند و پیر ایشاں ہم چناں اقتدا کردہ ایستادہ ماندند و نماز را فاسد نہ کردند آخر سید تراب علی شاہ را ہوش آمد باز قرأت قرآن شریف شروع کردہ نماز تمام نمودہ سلام دادند و خاموش شدہ بنشستند مگر در دل ترساں و ہراساں کہ شاید پدر عالیقدر پیر دستگیر من رنجہ خاطر شدہ باشند ولیکن پیر ایشاں فرمودند کہ تراب علی نماز حقیقتاً ہمیں یکبار خواندہ بعد ازاں حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ فرمودند کہ مولوی غلام محی الدین نقشبندی مجددی سکنہ قصور کہ عالم متبحر بود قصد کرد کہ با حضرت خواجہ محمد سلیمانؒ تونسوی در باب سماع و سرود احتساب کند و گفتگو نماید پس روانہ شدہ در شہر تونسہ رسید آنجا بشنید کہ حضرت خواجہ صاحب طرف مہاراں شریف رفتہ اند و عادت حضرت ایشاں ایں بود کہ بر آستانہ حضور حضرت قبلہ پیر خود یک اربعینؒ اقامت می کردند ہرگاہ مراجعت نمودہ در تونسہ رسیدند مرداں بیان کردند کہ فلاں مولوی برائے احتساب آنجناب آمدہ بود پس حضرت ایشاں فرمودند کہ من اگرچہ عالم نبودم لیکن اگر دریں جا بودمی یکبار ڈھولک در گردن وی انداختمے بعد ازاں حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ فرمودند کہ ہرگاہ حضرت مولوی صاحب مولوی خدا بخش صاحب خیرپوری رسالہ توفیقیہ در علم توحید نوشتند آں رسالہ در جہان اشتہار یافت و در آبادی علما افتاد پس مولوی غلام محی الدین مذکور و دیگر علما متفق شدہ فتوئ کفر نوشتند و آں فتوے را

پیش خلیفہ غلام اللہ صاحب سکنہ لاہور کہ عالم عظیم بود بردند تا آنکہ وی نیز مُہر خود برین فتوی زند پس مولوی گفت کہ کفر سہل کارے نیست کہ من بہادی النظر فتوی کفر اوشاں بدہم اول رسالہ مصنفہ اوشاں مرا بدہید شب مطالعہ آں خواہم کرد و فردا ہرچہ گفتنی باشد خواہم گفت پس شب توفیقیہ را مطالعہ کرد و فردا علما را جواب گفت کہ اگر من اینچنیں شخص را فتوی کفر دہم پس مسلماں کجا خواہم یافت بعد ازاں ایں بندہ کاتب الحروف عرض کرد کہ قبلہ مولوی غلام اللہ صاحب صرف عالم بود یا فقیر ہم بودہ است فرمودند کہ صاحب طریقت بود مگر عالم کلاں بود و مولوی غلام محی الدین ہم عالم بود و ہم صاحب طریقت و مریدان بسیار کردہ بود و ایں مولوی غلام دستگیر قصوری ہم مرید اوست بعد ازاں در بغل ایں کاتب الحروف کتابے را دیدہ فرمودند کہ ایں کدام کتاب است عرض کردم قبلہ یکے ستہ مراتب است و دوم فوائد فریدیہ است و بندہ را در مسئلہ یکی مشکل افتادہ است حل آں میخواہم بطرف حضار نظر گردانیدہ فرمودند کہ اکنوں موقعہ نیست مگر از محرمان کسے نشستہ بود چوں او برخاستہ برفت آنگاہ فرمودند کہ اکنوں کتاب را بکشاد بخواں پس ہماں مقام مخدوشہ را از کتاب ستہ مراتب برخواندم عبارت ایں بود ولا یقدر علی مکاشفۃ احوال الموتی الا الاقطاب والافراد یعنی قدرت ندارد بر کشف احوال مردگان مگر جمعے کہ مسمی باقطاب اند و جمعے کہ مسمی بہ افراد اند بعد ازاں از کتاب مستطاب فوائد فریدیہ کہ تصنیف منیف حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ است ایں عبارت را خواندم بدانکہ ادنی الادنی ارتبہ کشف کشف القلوب و کشف القبور است انتہی آنگاہ عرض کردم کہ قبلہ از کلام حضرت مولینا جامی رحمۃ اللہ علیہ رتبہ کشف القبور اعلی الاعالی مفہوم میگردد۔ از کلام حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ کشف القبور ادنی الادنی رتبہ معلوم مے شود پس توفیق و تطبیق میان کلامین چگونہ است حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ کشف القبور دو نوع مے باشد یکی کشف تماثیل اشیاء نہ کشف ذوات اشیاء و دوم کشف ذوات اشیاء بعینہا ست ایں کشف تماثیل عام ست آدمی و غیر آدمی را ہچوں بہائم نیز حاصل میشود

چنانچہ این عمل در مردم مشہور ست کہ چوں اسپے درد شکم مے افتد از میان گورستان میگذرانند
تا بگردد وجہ آنست کہ چوں تماثیل مردگاں می بیند از عذاب و شور و شغب آنہا مطلع میگردد
پس در دلش ہراس و ترس و ہول و ہیبت پیدا می شود درد خود را فراموش میکند بہ و درست میشود
بعد ازاں فرمودند کہ بعض طبائع چناں مخلوق شدہ اند کہ در سرشت آنہا کشف آمیختہ اند چنانچہ
در نفحات است کہ کودکی بود خورد سال کہ در سرشت او کشف نہادہ بود تا روزی در جماعتی حاضر
شد بعد از مانی زار زار بگریست و وائی وائی کردہ در گردن پدر آویخت گفتند چرا گریہ میکنی گفت
مے بینم کہ یکے را از اہل قبور عذاب میکنند پس من از ہول و ہیبت آں میگریم پس یکے ازاں جماعت
گفت کہ در حدیث شریف آمدہ است کہ اگر ہفتاد ہزار بار کلمہ طیبہ خواندہ بروح کسے مقرر کردہ
فاتحہ خواندہ شود آنکس بخشیدہ می شود پس ہماں ساعت ہفتاد ہزار بار کلمہ بروح آں
معذب کہ کودک دیدہ بود فاتحہ دادند بعد ازاں کودک گفت کہ اکنوں می بینم کہ عذاب از
وے موقوف کردہ اند و نہایت مسرور و خوش گردیدہ بر سریر نشستہ است بعد ازاں
حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقائہ فرمودند کہ حدیث شریف مصحح آں کودک شد و کشف
وی مصحح حدیث شریف گشت پس آنچہ بیان کردہ شد این کشف تمثیلی است و ازیں قبیل است
دیدن نائم در نوم احوال موتی را جز آں کشف ذوات اشیا بعینہا آلست کہ واصل میشود
صاحب کشف دراں عالم برزخ و مشاہدہ و معائنہ میکند احوال موتی را حقیقۃً و ایں نوع
کشف حاصل نمی گردد مگر انبیا و اولیا و اقطاب و افراد را نہ غیر اوشاں را پس آنانکہ کشف القبور
ادنی الادنی رتبہ نوشتہ اند مراد اوشاں کشف تمثیلی ست و آنانکہ کشف القبور اعلی الاعالی
رتبہ نوشتہ اند مراد اوشاں کشف حقیقی ذوات موتی است **مقبوس چہاردہم** بوقت
شب جمعہ نوزدہم از ماہ محرم سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس این پابوس بزیارت
حضرت افریں کہ عبارتی سعادتی بہتر ازیں نیست مبسر گردید سخن دریں افتادہ بود کہ مردم ایں زمانہ
چوں علم انگریزی می آموزند و لباس ہم مانند نصاری می پوشند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالے

فرمودند کہ صحبت را بسیار اثر است و ازیں سبب ایں حدیث شریف آمدہ است کہ مَن تشبّہ
بقومٍ فہو منہم بعد ازاں ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ میاں ولایت علی شاہ صاحب فیروزپوری
را از حضور سلطان الاولیاء چگونہ خلافت رسیدہ است حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ
ما را نیز مدت ہشت سال شدہ است کہ مرید شدن و خلافت ایشاں از سلطان اولیاء معلوم
گشتہ است پیش ازیں خبری نبود بعد ازاں فرمودند کہ میاں ولایت علی شاہ صاحب سید بودہ
اند اصل وطن ایشاں ڈیرہ غازیخان است عالم فارغ التحصیل بودند بسیار مدت درس
خواندہ اند آنگاہ در دل ایشاں داعیہ سلوک افتاد بتقریبی در بیت پور آمدہ حافظ جان محمد
صاحب کہ مرید حضرت سلطان الاولیاء بودند ملاقات کردند دراں ایام حافظ جان محمد را اوائل غلبات
جذب بودند پس حافظ صاحب میاں ولایت علی شاہ صاحب را یک نانِ مرغن کہ آنرا
در ہندی گرپاٹھا گویند بخورانیدند بمجرد خوردن آں در ایشاں آثار جذب ظاہر شدن گرفت
اندریں اثنا شخصے دیگر بود در بیت پور صاحب حال کہ او ہم مرید حضرت قبلہ سلطان الاولیاء
بودہ است بیامد و گفت کہ ظاہر شدن ایں آثار جذب در ابتدا از علامات نقص است
ایں بگفت و بر سینہ سید ولایت علیشاہ صاحب دست خود را بگردانید ایشاں تسکین
یافتند آنگاہ گفت کہ ایں نعمت ولایت بشما ضرور رسیدنی است پس باید کہ شتاب کنید
و بجناب حضور شیخ من برسید پس ایشاں ازانجا روانہ شدہ در شہر شیدانی رسیدہ بزیارت
حضور حضرت سلطان الاولیاء مشرف شدند و حضرت سلطان الاولیاء پیشتر از رسیدن
ایشاں بیمار بودند پس بمجرد حاضر شدن ایشاں را بیعت کردند و تلقین جمیع وظائف مناسبہ نمودہ
مجاز ہم کردند یعنی خلافت عطا کردند و فرمودند کہ بروید و در پرگنہ فیروزپور رہائش و اقامت
[illegible] ازاں حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ یک روز میاں ولایت علیشاہ صاحب
وداع کردہ روانہ شدند و دیگر روز وصال و انتقال حضرت قبلہ سلطان الاولیاء بوقوع آمدہ
است پس ایشاں یک شب پیش از وصال حضرت سلطان الاولیاء رسیدہ بیعت شدہ اند و

این نعمت خلافت حاصل کرده رفته اند بعد ازاں حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ فرمودند که آں طرف فیروزپور بسیار کرامات ایشاں مشهور اند چنانچه یکی از کرامات اینست که وقتی کسے گندم پر از حضرات نذر گذارد و خادم برداشت در خانه محفوظ داشت اتفاقاً آنچناں فراموش کردند که سال تمام گذاشت روزی برائے طعام عرس مبارک حضرت سلطان الاولیاء که میکردند ترشی در کار شد حضرات دستیاب نگشت آخر خادم را بهماں آوند حضرات یاد آمد بخدمت ولایت علیشاه صاحب عرض کردند ایشاں گفتند بیارکه متغیر نشده باشد چوں دیدند چناں بود که هنوز تازه بسته شده است بکار بردند بعد ازاں حضور خواجه فرمودند که مریدان بسیار کرده اند و اکثر رؤسا و شرفا و عمائد و حکام مثل ڈپٹیاں و تحصیلداران آں دیار از مریدان ایشاں هستند بعد ازاں فرمودند که میاں غلام محمد قصوری میگوید که ایشاں در شب هرگز خواب نمیکردند همه شب بخدا اشاغل می ماندند و در هر نفی اثبات بیست و چهار هزار بار ۲۴۰۰۰ و بسم الله الرحمن الرحیم نیز بیست و چهار هزار ۲۴۰۰۰ بار و الله الصمد هم بیست و چهار هزار بار میخواندند بعد ازاں فرمودند که میاں غلام محمد قصوری مانند متبنائی میاں ولایت علیشاه صاحب بوده است بعد ازاں فرمودند که ایں میاں غلام محمد قصوری کلاں نیک شخص است بعد ازاں فرمودند که میاں ولایت علیشاه صاحب تمام عمر عقد نکاح نکرده اند بلکه در عالم تجرید گذارده اند بعد ازاں فرمودند که ایشاں اکثر سماع و حالت عشقیه می ساختند گاہے چهار پاس شب هم حالت میشود ندیکی از حاضرین عرض کرد که قبله سماع عشقیه چیست فرمودند آنکه بر غزلیات و اشعار عشقیه حالت و رقص کرده شود بعد ازاں حضور خواجه فرمودند که ایشاں همیشه عرس شیخ خود سلطان الاولیاء می ساختند خلق بسیار انبار جمع میگشت بعد ازاں فرمودند که دراں ایام که من بعزم زیارت حضور حضرت خواجه بزرگ اهم رفته بودم و اتفاق گذر از قصور افتاده بود دراں مدت هفت ماه بیشتر از رفتن او وفات ایشاں واقع شده است در سال سیزده صد و شش هجریه نالیه بعد ازاں ایں بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله مولوی غلام کبریا صاحب کجا ساکن بودند و از کدام شیخ بیعت میداشتند حضور خواجه

ابقاه الله تعالی فرمودند که نام پدر مولوی غلام کبریا مولوی یار محمد است و این مولوی یار محمد مرید حضرت
قبله سلطان الاولیاء بود در مضافات پاکپتن شریف سکونت میداشت وقتی بر موقع عرس
مبارک حضرت قبله عالم رح در مهاران شریف مولوی غلام کبریا را پدر خود مرید حضرت قبله
محبوب الٰہی گردانید پس حضرت محبوب الٰہی اول وی را بیعت کردند انگاه از صرف بهائی تا مطول
و تلویح هر یک کتاب را از ابتدا دو دو سه سه سطور خوانیدند و مبارک دادند بعد ازان مولوی
غلام کبریا علم خواندن شروع کرد و در مدت قلیل عالم متبحر شد و از حضرت قبله محبوب الٰہی اجازت
بیعت و خلافت یافت بعد ازان فرمودند که مولوی یار محمد با عیال و اطفال خود از پرگنه
پاکپتن رحلت کرده در فتح آباد که قریب سرسه است توطن کرد آنجا مولوی غلام کبریا قبول تمام
یافت شهرت او تا دهلی رسید و ودان بلاد مریدان بسیار گرفت و بعد انتقال وی سلسله
جاری نشده است زیرا که اولاد خود نداشت و خلیفه هم نگرفته است بعد وفات وی برادر
زاده او را که مرید خواجه الله بخش تونسوی است وستار بسته خلیفه او مقرر کرده اند مگر این معامله
در وی نیست بعد ازان فرمودند که چند مدت درمیان ما و مولوی غلام کبریا طریقه خط و کتابت
جاری مانده است بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالی زمانی اندک خاموش شده نشستند
انگاه این رباعی برخواندند ؎ رباعی مجموعه کون را بقانون سبق ٭ کردیم تفحص ورقا بعد ورق ٭
حقا که نخواندیم و نخواندیم در وی ٭ جز ذات حق شیون ذاتیه حق ٭ بعد ازان شرح النور لطرف
اخویم صاحب مولوی غلام احمد اختر آورده بفرمودند کریما به بخشای بر حال ما ٭ وزن این
فعولن فعولن فعولن فعل است ٭ انگاه فرمودند که جمله ارکان هشت اند مفاعیلن مستفعلن
مفاعلتن مستفعلن فاعلات و مفعولات وغیره اما در تقطیع هر رکن بجای رکن مشهور دیگر
[illegible] بعد ازان بر زبان مبارک راندند که ٭ هست ثنائی سر خوان کریم ٭ تقطیع
کرده فرمودند مفتعلن مفتعلن فاعلات انگاه حضور خواجه ابقاه الله تعالی برخاسته بدولت
خانه تشریف بردند و ما غلامان بر وثاق خویش آمدیم ٭ یکشنبه پانزدهم ۱۵ بوقت

عشاء

عشاشب جمعہ سیوم از ماہ صفر سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت
حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازیں نیست حاصل گشت اندریں اثنا سید غلام رسول سکنہ
ڈراوڑ کہ مرید حضرت قبلہ محبوب الٰہی است عرض کرد کہ قبلہ آنچہ حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ وظیفہ درود
اکبری و درود حاضری تلقین فرمودہ بودند کہ بعد از نماز فجر باید خواند اگرچہ اکثر اوقات چناں
می شود کہ حضور فرمودہ اند اما بعض اوقات بسبب شغل کاروبار فوت ہم میگردد اگر جائز باشد در دیگر
وقت خواندہ شود حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ بیشک جائز است زیرا نکہ آں وقت
خلیفۃ الوقت ست انگاہ فرمودند کہ ہر گاہ نماز فوت شدہ را در دیگر وقت قضا خواندہ میشود
پس وظیفہ بطریق اولیٰ جائز است از مقبوس پنجم تا مقبوس پانزدہم[15] استحضار آں مدت است کہ
حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ بتقریب دعوت نواب صادق محمد خان صاحب عباسی والیِ ریاست
بہاولپور در صادق گڈھ گذاردہ اند مقبوس شانزدہم[16] بوقت عشا شب پنجشنبہ چہارم
از ماہِ جمادی الاول سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت
حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازیں نیست میسر گردید پس حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ
رخ انور بسوئے ایں بندہ احقر راقم الحروف آوردہ پرسیدند کہ حال بدہ کشتی چگونہ غرق شدہ
است و مردم چگونہ بیروں آمدہ اند و چند مردم غرق دریا شدہ اند آنچہ گذشتہ بود بالتفصیل
گذارش کردم حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ سر اشرف را می جنبانیدند و افسوس و غم بسیار میکردند
چوں سرگذشت واقعہ را تمام کردم عرض نمودم کہ قبلہ بارہا حضور فرمودہ اند کہ بروز چہار شنبہ
از خانہ بیروں آمدن و سفر رفتن ممنوع است چنانچہ یک دو بار ایں بندہ احقر را نیز فرمودہ اند
حضور خود بدولت نیز موافق سنت پیران عظام ایں چنیں عمل میفرمایند پس امروز چہ ما ...
شدہ کہ حضور اقدس در روز چہار شنبہ از دولتخانہ سوار شدہ اند و دیگر ہمہ غلاماں را ہم فرمان دادہ
اند کہ امروز روانہ شوید حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ بروز شنبہ لیپتانہ ہم خارج کردہ بودیم و
عالم اندروں نیز مرا منع کردہ بودند کہ امروز چہار شنبہ است ہرگز نروید مگر من حکایات اد

شاز انشنیدہ روانہ شدم بخیال آنکہ بر عرس مبارک شیخ میرسیم باید دانست کہ بوقت اشراق روز چہارشنبہ سوم از ماہ جمادی الاول ۱۳۰۶ھ بجریہ عالیہ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی اپنیتر از ما غلامان بریک کشتی سوار شدہ در کوٹ شریف رسیدند چوں ما بر کشتی سوار شدیم کشتی خورد بود از مردم و اسپان پر گردید دریا در جوش بود و باد جنوبی ہم تیز می وزید چوں کشتی قریب لجہ رسید آنجا مضطرب شدن گرفت من بر تختہ آخریں نشستہ بودم دانستم کہ چوں حال کشتی اینجا کہ ہنوز از نصف دریا ہم دوراست دیگر گونہ شدہ است وقتیکہ در عین لجہ خواہد رسید ہرگز سلامت نرود و ضرور غرق خواہد شد پس من نخست کفش را از پا بر آوردہ بر تختہ نہادم آنگاہ چادر و عمامہ و کورتہ و رومال را از بدن بر آوردہ بر کفش نہادم صرف میزر بربدن نمود گذاشتم آنگاہ دلی در دست گرفتہ تا سوار میبادم و منتظر می بودم کہ کجا ایں معاملہ شود و مردم مرا میگفتند کہ چرا جامہائی از تن بر آوردی اوشاں بے پرواشدہ نشستہ اند آخر چوں کشتی خاص در نصف دریا رسید تلاطم و امواج زور کرد ند آب در کشتی افتاد آنوقت چشم مردم کشادہ شد ہمہ فریاد و فغاں کردن گرفتند بے ساختہ در مصیبت آمدند پس اند کی کشتی برائے غرق شدن خم شد۔ من در دریا جست زدہ شناوری کردم میزر تر شدہ فرو میکشید۔ آں را از تن کشادہ در آب روان نمودم برہنہ شدہ شناوری کردم و بہر بار کہ میزدم حضور شیخ خود را یاد میکردم و در دل من ثبات بود آخر بر ساحل و کنارہ بر آمدم چوں بیروں آمدم از کوفت و صدمہ آب سرد کہ من دراں ایام اندکی تپش ہم داشتم در اطراف من مانند تشنج پیدا شد طاقت برخاستن یکدو ساعت نبود و باقی مردم را دیدیم بعضے بر پشت کشتی کہ نگوں افتادہ بود بر آمدہ اند و بعضے با کشتی معلق شدہ ایستادہ اند و بعضے شناوری کردہ بر ساحل رسیدہ اند چوں بر کنارہ نشستہ بودم میدیدم کہ دو شخص در قعر دریا فریاد میکردند کسے بغر یاد شاں نرسید آخر غرق شدند گویند کہ یک کودک دیگر ہم غرق گشتہ است مگر من ہمیں دو شخص را غرق شدنی دیدہ ام اگر دیگر مردم غرق شدہ باشد بخدا امیدا ند میگفتند کہ سی یا چہل آدمی

غرق شده اند مگر سوای این دو شخص معلوم نشده است و اسپان بسیار غرق شده بودند و من چون
بر ساحل آمدم بستهٔ کتب که دروی ملفوظات اشارات فریدی هم بود و آن بسته در خرجین بود و
دیگر اسباب هم بر آن بسته در خرجین بود خرجین در کشتی نهاده بودم بسیار غم و افسوس خوردم
که آنچه در مدت شش سال جهد کرده از اقوال حضور خواجه ابقاه الله تعالی نوشته دستور العمل
خود کرده بودم امروز ضائع شد شاید مقبول نبوده است من درین غم و اندوه و
تاسف سر فرو افگنده نشسته بودم که اندرین اثنا یک اجنبی که من او را نمیشناختم نه
بروی از سفر بود نه گرد و غبار با پوشاک سفید پیش من بایستاد و در دست او بستهٔ
ملفوظات بود گفت که ای جوان این بستهٔ تست من گفتم آری خوش گردیدم و بسته
از وی بگرفتم اگرچه از بیرون آن بسته تر شده بود مگر از اندرون کاغذات خشک بودند
و آن خرجین و دیگر اسباب رفیقان من که دران خرجین بود همه بدریا رفته است هیچ چیز
بیرون نیامد انگاه آن جوان مرا بسته داده در جنگل رفت و گم گردید بعد ازان دانستم که از
قبولیت ملفوظ همین علامت کافی است بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند
که رنگ و شکل آن جوان چگونه بود سفید ریش بود یا سیاه عرض کردم که قبله ریش و موی
سر او دو مو بود و رنگ او ملیح نه صبیح پس حضور خواجه ابقاه الله تعالی تبسم میکردند و
مسرور میشدند **مقبوس ہفدہم** بوقت عشا شب جمعه بتاریخ دوازدهم از ماه جمادی الاول
سال سیزده صد و شانزدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که
عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست دست داد حضور خواجه ابقاه الله تعالی بر سر بر طلائی نشسته
بودند این احقر از بر سر بر در برئ خود بنشاندند و کتاب مرقعه شریف را بکشادند و
دعوات را دو سه بار بر خواندند و این بنده را تعلیم و تلقین نمودند و فرمودند که فردا بوقت
اشراق وضو کامل کرده دعای یکفینی بیست و یکبار بخوانی و در هر بار نخستین بسم الله
تمام بخوانی انگاه بر آبی که بقدر دو سه جرعه باشد دم کنی بعد ازان سورهٔ فاتحه با دعای

یا حی حین لا حی الخ چہل ویکبار و در ہر بار خستین بسم اللہ تمام بخوانی و براں آب مذکور دم کنی بعد ازاں فرمودند کہ برائی ایں عمل ترا اجازت دادم ایں بندہ احقر قبول کرد بعد ازاں دست بستہ عرض کردم کہ قبلہ ایں عمل برائی کدام معاملہ کردہ آید فرمودند کہ عالم اندروں را اندکی بیمار یست و بدست مبارک اشارت کردند طرف حرم محترم خویش برائی شفائی اوشاں خواندہ شود زیرا کہ ایں واعیہ کہ ترا آموختہ ام و اجازت دادہ ام برائی رد دعوت دیگر و رجعت دعوت داعی و برائے دفع جادو و سحر و از برائی حصول شفا از بیماریہا خواندہ شود **مقبوس ہشر دہم**[۱۸] بوقت ظہر روز چہار شنبہ ہفدہم از ماہ جمادی الاول سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری القدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازیں نیست میسر گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بر سر بر طلائی نشستہ اند و لوائح شریف را مطالعہ میکردند و چند از خدام خاص حلقہ بستہ گرداگرد سریر نشستہ اند بعد ازاں حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ از لائحہ ہفدہم از اول تا آخر لائحہ بخواندند و ما ہمہ غلاماں سماع کردیم عبارت آں لائحہ اینست تعین اول وحدتیست صرف و قابلیتیست محض مشتمل بر جمیع قابلیات الخ چوں دریں لائحہ بیان مسئلہ غنا و وجوب ذاتی بود پس ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ آیا ہیچ فردی را از افراد انسانی غنائی ذاتی و وجوب ذاتی حاصل میشود حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند تا کہ فردست او را غنا و وجوب ذاتی میسر نخواہد شد و چوں محو شد و آں فرد فرد نماند ایں وقت ہمہ صفات او صفاتِ حق شدند نہ او ماند نہ صفاتِ او ماند بس غنا و وجوبِ ذاتی ہمچناں از صفات وجود مطلق گردید چنانچہ ہستند بعد ازاں فرمودند کہ اثنینتن و ثلاثہ و غیر ہما از اعداد پیدا شدہ از واحد اند پس وجود اثنینتن و غیرہ بر وجود واحد موقوف ست و وجود واحد بر ہیچ چیز موقوف نیست پس اثنینتن و غیرہ را وجود بغیرہٖ است و واحد را وجود لذاتہٖ است پس ہمچنیں است ممکن و واجب الوجود ازیں مثال غنا و وجوب خود مکشوف گردید زیرا کہ چوں ممکن را وجود بغیرہٖ است غنا

و وجوب ذاتی او را چگونہ میسر خواہد شد بعد ازاں ایں بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ آنچہ صاحب گلشن راز گفتہ ؎ چو ممکن گرد امکان بر فشاند ؎ بجز واجب دگر چیزی نماند ؎ وہم مولانا جامی رحمۃ اللہ علیہ فرمودہ اند کہ ؎ وجوب آلائش امکان او شست قدم زنگ حدوث از جان او شست ؎ پس در گرد امکان و در آلائش امکان و زنگ حدوث اضافت بیانیہ باشد یا نہ حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ اگر مسلم داریم کہ اضافت بیانیہ است تاہم ممکن را غنا و وجوب ذاتی حاصل نشود زیرا کہ ہر گاہ کہ از ممکن گرد امکان کہ خود اعتبار امکانیست باشد بر میخیزد و دور می شود و از حادث زنگ حدوث کہ نفس حدوث باشد زدودہ میگردد پس جز واجب و قدیم ہیچ نماند پس وجوب و غنا قدم ذاتی از صفات حق مطلق اند چرا کہ اینوقت نہ ممکن ماندہ است نہ صفات او بعد ازاں فرمودند کہ اصل جواب سوال تو اینست کہ مرتبہ امکان مقام عاشقی است و مرتبۂ وجوب مقام معشوقی چون سالک مراتب امکانیہ را طے کردہ بمرتبہ وجوب میرسد بداں معنے کہ آثار امکانیہ از وساقط می شود پس آنجا غیرت تقاضا آن میکند کہ از ہر دو یعنی از وجوب و امکان رہیدہ و خلاص یافتہ در احدیت ذاتیہ برسد و آنجا طمس حقیقی ست و محویت کلی است ہمہ آثار بشریہ امکانیہ منتفی میشوند چنانچہ حدود صفات سبعہ و تناہی آن کہ یکی از آثار بشریہ امکانیہ است برمیخیزد و اطلاق و بساطت صفات دست میدہد زیرا کہ ہر حس آنجا کار حس دیگر میکند چنانچہ سمع کار بصر و بصر کار سمع میدہد از ہر طرف مے بیند و از ہر طرف مے شنود تمام بدن او بصر میگردد و تمام بدن او سمع و علی ہذا القیاس باقی حواس مگر تعین و حقیقت امکانیہ برابر لازم او میباشد ایں چنیں نیست کہ تشخص او نیز معدوم باشد اگرچہ او در علم خود کہ ہمانوقت علم او علم حق ست خود را واجب الوجود می داند و ذات بحت میداند پس در لفظ گرد امکان و زنگ حدوث و آلائش امکان اضافت بیانیہ نیست تا آنکہ حقیقت امکانیہ مرتفع شدہ بلکہ اضافت لامیہ است پس مراد از گرد

وزنگ وآلائش آثار اند که عارض بحقیقت امکانیه بودند وابنها مرتفع می شوند وامکانیت
ہیچگونه از عارف منفک و جدا نمیگردد حقیقتہً نه در دُنیا و نه در عقبیٰ زیرا که در جهان دُنیا هم ظهور
حقیقت حق سبحانهٗ است و در مظاهر متنوعه مختلفه متضاده تا که تماشا بیند کمال اسمائی خود را و بنائے
این تماشا دیدن موقوف است بر اثنینیت پس اثنینیت امکانیت است تا که این تماشا باقی
است امکانیت هم لازم است اگرچه اثنین در علم خود میداند که من واحدم زیرا که این اثنین
پیدا شده از واحد است ولاجرم حقیقت اثنین عین حقیقت واحد است و واحد خالق او ست
بعد ازان حضور خواجه فرمودند که درمیان حضرت خواجه حافظ محمد جمال ملتانی و حضرت قبله
سلطان الاولیاء نیز درین ابیات مذکوره بحثے وگفتگو واقع شده بود چنانچه حضرت حافظ
صاحب میگفته اند که در گرد امکان اضافت بیانیه است و حضرت سلطان الاولیاء میفرمودند
اند که اضافت بیانیه نیست بعد ازان فرمودند که مولوی حامد شدالوی اتفاقاً درینجا آمده
بود درین ایام امامن نزد من لوائح میخواند. پس از من سبق خوانده مولوی حامد صاحب
را می شنوانید جائیکه در لوائح بیان غنا و وجوب ذاتی ست اما من آنچه از من شنیده بود
تقریر کرده شنوانید مولوی صاحب گفت که حضور درینجا از شما حجاب کرده اند یعنی اصلیت
مسئله غنا و وجوب شمارا نه فهمانیده اند ورنه حقیقت آنست که غنا و وجوب هر دو صفت عارف
کامل را حاصل می شود بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که حجاب وقتی خواهد بود
که عبارت در مسئله صریح ظاهر نباشد و شاگرد را در فهم نیاید و استاد هم تقریر مرام را
واضح بیان نکند بلکه تسامح نموده بگذرد و هرگاه عبارت بخوبی ظاهر باشد در سوق
مسئله که شاگرد خود بخود فهم تواند کرد و علاوه اینکه استاد هم واضح تر بیان سازد پس
حجاب یا تسامح چگونه متصور گردد بعد ازان فرمودند که این هم امامن گفته که مولوی صاحب
گفته است که حضرت خواجه تاج محمود صاحب قدس سرهٗ فرموده اند که حضرت مولانا جامی
عارف نبودند بعد ازان فرمودند که استغفر الله من در شان حضرت مولانا جامی هیچ نمیگویم

مگر مولویصاحب را گفته شود که حضرت خواجہ باقی باللہ شیخ کلیم اللہ جہان آبادی عمر
عارف بوده اند زیرا که پیر پیران اویند و هر کسے پیرانِ خود را عارف اکمل میدانند پس آنحضرت
هم در کتابِ خود سواء السبیل در مسئلہ غنا و وجوب ظاهر و واضح نوشته اند که این دو صفت
غنا و وجوب هرگز حاصل نمیشوند بعد ازان فرمودند که هرچه از مسئلہ غنا و وجوب ذاتی
در کتاب سواء السبیل یا در دیگر کتب نوشته اند که عبد را این دو صفت حاصل نمیشوند معنی
این ست که تا عبد و ممکن محل عوارض آثار بشریہ امکانیہ است این دو صفت او را حاصل
نمیگردند زیرا که در مراتب تنزلات همه صفات حقی تنزل میسازند مگر این صفت یعنی غنا
و وجوب هرگز تنزل نمینمایند چراکه تنزل رتبۂ احتیاج است پس محتاج چگونه غنی و
واجب گردد بعد ازان فرمودند که اگر مراد مولوی حامد صاحب اینست که با وجود بقاے
عارفیت و کاملیت و دیگر آثار بشریت غنا و وجوب حاصل میشوند پس اینچنین هرگز نیست
و اگر اینست که عارف کامل صرف در عنوان و تعبیر ست برائی گفتن در نه غنا و وجوب آن
وقت میسر گردد که او نمی ماند نه صفاتِ او این مسلم ست که این وقت آن دو صفت هم از
وی نباشند بلکه از صفات ذاتیہ حق اند بعد ازان رخ انور بسوی این بنده آورده فرمودند
که آن نخوانده اید که توحید چهار قسم است یکی توحید ایمانی دوم توحید علمی سوم توحید حالی
چهارم توحید الٰہی پس توحید علمی هم خالی از مزاج حال نیست و در وی نیز بعضے از رسوم
بشریت منتفی میشوند و در توحید حالی اکثر از آثار و رسوم بشریت و بیشتری از شرک خفی
مرتفع و منتفی میگردد و صاحب توحید حالی را گاه گاه حالی کالبرق الخاطف دست
میدهد که در آن حین بیکبارگی جمله آثار و رسوم بشریت و امکان و حدوث
و متلاشی میشوند و شرک خفی بالکلیہ مرتفع میگردد و این نهایت مرتبۂ انبیاء و اولیاء
ست در توحید مگر این حال همیشگی نمیکند بلکه گاهی دست میدهد از اینجاست که گفته
اند التوحید غریم لا یقضی دینہٗ و غریب لا یؤدی حقہٗ یعنی توحید قرض خواه است

ادا کردہ نمی شود دین او و مسافر ست کہ گاھی مہمان کردہ شود ادا کردہ نمیگرد د حق او و توحید
الٰہی صفت ذاتیہ حق است حق سبحانہ تعالیٰ در ازل الآزال و ابد الآباد بوصف وحدت ذاتیہ
خود موصوف است ہیچکس را از انبیاء و اولیاء ازیں توحید نصیبہ نیست حق سبحانہ ذات خود
را بوصف وحدانیت می بیند و میداند و ازین معنی خبر میدہد داینت ربی بربی پس رب
را رب دید نہ عبد رب را زیراکہ عبد رب نمیشود و رب عبد نمیگردد تعین بود کز ھستی
جدا شد نہ حق بندہ نہ بندہ ھم خدا شد صرف تعین اعتباری کہ بہستی لاحق شدہ
بود برخاست و دور شد باقی صاف ہستی ماند چنانچہ ہست نہ اینکہ عبد با وصف عبدیت
کہ تعینے ست اعتباری مر عارض ہستی را خدا گشت و نہ خدا با وصف اطلاق متعین و
عبد گردید ورنہ قلب حقائق میآید و ایں جائز نیست و رویت حق سبحانہ عیاناً در
آخرت آن ھم تجلی خواہد بود زیراکہ حقیقت و کنہ حق سبحانہ سوائے حق در ہر نشایت مرئی
و مشہود ہیچکس نیست پس آنکہ حضرت سلطان الاولیاء فرمودہ اند کہ در گرد امکان اضافت
بیانیہ نیست مراد اینست کہ در فنا کلی جمیع آثار بشریہ امکانیہ منتفی میشوند مگر حقیقت
امکانیہ ہرگز مرتفع نمیگردد ہکذا سمعت عن جناب شیخی و آنچہ حضرت حافظ صاحب
فرمودہ اند کہ اضافت بیانیہ است شاید مراد آن داشتہ باشند کہ در توحید حالی کہ کالبرق
الخاطف بر عارف وارد میشود دو قسم فنا حاصل میگردد یکی آنکہ ہمہ آثار و رسوم بشریہ
امکانیہ محو و مضمحل شدہ باشند و دوم اینکہ خود امکانیت او نیز معدوم شدہ باشد مانند
تجدد امثال بودہ باشد پس اگر حضرت حافظ صاحب ہمیں قسم اخیر را مراد داشتہ باشند
میتواند بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ پس در اقوال ہر دو حضرت نزاع لفظی ست
بعد ازان لائحہ بست و چہارم را از اول تا آخر لائحہ بر خواندند و ما ہمہ غلامان حاضرین
سماع کردیم عبارت ایں بود وجود حقیقی یکی بیش نیست و آن وجود حق و ہستی مطلق
ست اما او را مراتب بسیار ست الخ بعد ازان لائحہ بیست و ششم را از اول تا

آخر بہ خواندند ما ہمہ غلامان سماع کردیم عبارت آن لائحہ اینست کہ شیخ رض در رقص شعیبی
میفرماید کہ عالم عبارتست از اعراض مجتمعہ در عین واحد الخ چوں درین لائحہ بیان مسئلہ
تجدد امثال ست این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ چوں یک مثل زید پیدا میاید
علم وغیرہ صفات زید را چگونہ حاوی وشامل خواہد بود فرمودند کہ اگر این مثل زید جمیع
صفات واحوال وامثال متقدمہ او را متضمن وشامل نباشد پس اطلاق مثلیت بر آن
چگونہ ثابت وصادق آید پس ہر مثل از فردی از افراد عالم جملہ صفات امثال گذشتہ آن
فرد را ہم شامل بودہ است وآنچہ لائق آن مثل جدیدست آنرا ہم شامل خواہد بود بعد ازان
حضور خواجہ فرمودند کہ مولوی محمد قاسم سکنہ سمینان از من سوال کردہ بود کہ چوں طعام خوردہ
شود کیلوس وکیموس شدہ خون گردیدہ جزو بدن می شود پس افزائش حاصل میگردد و
چون بہ تحلیل میرود کاہش رو میدہد آنگاہ بدل آن میآید وجزو بدن میگردد ہم چنین
کاست وافزود در بدن غذاء ست پس از تجدد امثال چیست من او را جواب گفتیم
کہ ہمین بدل ما یتحلل نیز نوعی ست از تجدد امثال پس مولوی صاحب مسرور گشت
واعتراف کرد کہ بر اندازۂ عقل او ہمین جواب کافی آمد بعد ازان لائحہ سی ویکم را از اول
تا آخر بہ خواندند وما ہمہ غلامان سماع کردیم عبارت آن لائحہ اینست شیخ صدر الدین
قونوی قدس سرہٗ در کتاب نصوص میفرماید کہ علم تابع است مر وجود را بآن معنی کہ ہر حقیقتی
از حقائق را کہ وجودست علم ست الخ این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ چون سریان
وجود در جمیع موجودات یکسان ست پس صفات کہ تابع اند وجود را لاجرم ظہور جملہ صفات
در ہر موجود برابر ویکسان خواہد بود والامر بالعکس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بقاءٗ
کہ اہل ظواہر بعضے صفات را در بعضے افراد عالم ظاہر وبالفعل یافتہ اند ودر بعضے جمیع
صفات را واہل کشف وارباب شہود ہمہ صفات سبعہ در ہر موجود تا آنکہ در جمادات ہم
بالفعل یافتہ اند ظاہر چنانچہ حضرت ابی ذر غفاری رح میفرمایند کہ روزی حضور حضرت

رسول خدا صلعم چند سنگریزہ را بر کف دست مبارک خود نہادہ بودند در حال آن سنگریزہ ہا
بلسان خود آواز و گفتن شروع کردند آنگاہ حضرت ابوبکر صدیق آن سنگریزہ ہا را بر داشتہ بر دست
مبارک ایشان نیز ہمچنان آواز و گفتار میکردند آنگاہ حضرت عمر ابن الخطاب بر کف خود نہادند
آنچنان آواز کردند آنگاہ حضرت عثمان بن عفان و حضرت علی المرتضی آن سنگریزہ ہا را بدست خود
نہادند ہمچنان گفتار کردند و حضرت ابوذر غفاری میگویند کہ بعد از آن من بر کف دست خود نہادم
آن سنگریزہ ہا بر دست من ہیچ آواز و گفتار نہ کردند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالے فرمودند کہ
این تاثیر مس کردن دست انسان کامل بود اگرچہ حضرت ابی ذر غفاری ہم کامل بودند
مگر در رتبہ خلفاء راشدین اصحاب اربعہ نبودہ اند **مقبوس نوزدہم** وقت نیم روز
روز جمعہ بیست و ششم از ماہ جمادی الاول سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت
پای بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست بد منظور حاصل شد
کہ من بر وثاق خود نشستہ بودم خادمی آمد و گفت ای رکن الدین برخیز کہ ترا حضور خواجہ
ابقاہ اللہ تعالی خواندہ اند برخاستم و وضو تازہ کردہ برفتم حضور در محل جدید در کمرہ میانہ بر
سریر طلائی نشستہ اند یک شخص مروحہ کش حاضر بود او را فرمودند کہ ابواب از ہر طرف بند
کردہ تو ہم بیروں برو خادم ہمچنان کرد آنگاہ حضور این بندہ راقم الحروف را تعلیم و
تلقین اوراد و وظائف کردند و رہنمائی منازل سلوک نمودند و چند فوائد از معارف و اسرار
و حقائق توحید تربیت فرمودند پس آنچہ لائق اظہار و نوشتن است درینجا می نویسم و آنچہ
سزاوار کتمان و پوشیدن است در درج دل محفوظ میدارم عرض کردم کہ قبلہ حضور این
بندہ احقر را در خواب فرمودہ اند کہ ای رکن الدین مریدان دو قسم اند حقیقی و غیر حقیقی
آنان کہ نکاح آنہا خواندہ شدہ است مریدان حقیقی اند مثل شما کہ واحد ہستید و در وقت
گفتن لفظ شما بانگشت سبابہ خود بطرف این بندہ اشارت ہم کردند بعد از ان فرمودند کہ
مریدان حقیقی چنانچہ شما ہستید فرزندان حقیقی اند و شیخ پدر حقیقی او شانست و پدر نسبی

مجازی،

مجازی ست هنوز قسم مریدان غیر حقیقی را بیان نفرمودند که بیدار شدم چوں ایں خواب را
عرضنکردم حضور فرمودند که نیک و راست خواب ست آنگاه فرمودند که نکاح عقد را گویند
و چوں یک شخص با یک شیخ بیعت کرد و مرید شد گویا نکاح او با شیخ خوانده شد و در نکاح
زن طلاق دادن اختیار شوہر ست و درمیان پیر و مرید فسخ کردن بیعت اختیار مرید ست وقتیکه
مرید از پیر بد عقیده شد منحرف گردید بیعت فسخ گشت و اگر شیخ از مرید رنجه خاطر شده منحرف
گردد و مرید همچناں در عقیده راسخ و ثابت باشد بیعت ہرگز فسخ نمیگردد و مرید حقیقی آن
ست که بر متابعت پیر باشد حتی الامکان از پیروی و متابعت پیر قصور نسازد و مرید غیر
حقیقی آنست که بر پیروی و متابعت پیر نباشد و بیشک مریدان فرزندان حقیقی اند و پیر
پدر حقیقی ایشان ست و پدر نسبی مجازی است آنگاه فرمودند که مرید آنچنان تابع پیر
باشد که مرده در دست غسال اندریں اثنا ایں بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله پس مرید
چگونه کند آیا از برائی اوراد و وظائف و دیگر کارهائی دینی و دنیوی هم ہرگز از پیر طلب نه کند
و نپرسد حضور فرمودند که مشائخ کرام را دریں مسئله اختلاف ست بعضے میفرمایند که طلب
بکند و بعضے میگویند که طلب نکند مگر اصل بیان اینست که جمله مشائخ برائی ارشاد و ہدایت
خلق مبعوث شده اند لیکن بعضے مشائخ از جمیع تعلقات قطع کرده فارغ البال گشته
صرف از برائی تلقین و ہدایت مریدان نشسته اند پس مریدان ایں قسم اولیاء را باید
که از پیر خود بخود سوال نسازند بخواند تلقین و تربیت فرماید بهتر و الا ایشان سوال نسازند و بعضے
مشائخ مشغول میباشند پس مریدان ایں قسم اولیا را باید که ضرور از پیر خود طلب کنند و
سوال نمایند و آنگاه حضور ایں بنده احقر را طریقه حضور قلب فی الصلوٰة تعلیم کرده
اند اینجا نوشته می شود فرمودند که حضور قلب فی الصلوٰة سه قسم ست یکی آنکه چوں شارع
در نماز شود ہر معنی لفظ قرآن را و دیگر دعوات لحاظ کند دوم آنکه در ہر رکن نماز خیال
وحدت وجود کرده باشد غرق شود دریں خیال و ایں قسم آسان و موثر ست و سوم قسم

دو طور ست یکی آنکہ چون تکبیر تحریمہ گوئی چنین خیال کنی کہ ذبح کردم نفس خود را و بوسیلہ صلوٰۃ قرب حق میجویم و در ہر رکن اینچنین خیال میکردہ باشی کہ حق بحقیقتا امکانی عابدست و بحقیقت وجوبی معبودست دوم اینست کہ وقت تکبیر تحریمہ چنان خیال کنی کہ گم میکنم ہستی و انانیت خود را و ثابت میگردانم انانیت و ہستی حق را و در حالت قیام خیال استقامت کنی برین نیت مذکورہ چنانچہ آن استقامت کہ از آیت فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ مفہوم میگردد و مراد او ہمیں قیام نماز است و در رکوع خیال کنی کہ نصف انانیت برفت و نصف صفات من برفتہ اند و پیدا ست کہ آنقدر کہ صفات بشری میروند صفات حقی ثابت میگردند و در سجود خیال کنی و بگوئی کہ تمام انانیت و صفات بشری من برفتہ و محو گشتہ اند انانیت و صفات حق باقی ماندہ اند چہ درینجا فنا کلی حاصل شد زیرا کہ تمام کردی دائرہ وجود را کہ ابتدا ساختی از یاء و ختم کردی بر سر گویا در سجدہ از عرش تا فرش رسیدی از انست کہ در سجود سُبْحَانَ رَبِّیَ الْاَعْلٰی گفتہ میشود و در قعدہ بقاء خود را تصور کنی کہ این خیال را سیر مع اللہ گویند و آیت وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ برین معیت ناطق ست بعد از ان حضور فرمودند کہ این طریقہ اخیرہ حضور قلب در نماز از ہمہ اقسام باقیہ اعلیٰ است و زیادہ تر موثر ست انگاہ فرمودند کہ تفصیل این طریقہ مجمل اینست کہ نماز حاوی و مشتمل ست بر جمیع مراتب سلوک و عبادات ہمہ موجودات ازین سبب ترا ہمین قسم آموختیم و اشتمال آن بر عبادات ہمہ موجودات بدین ظہور ست کہ قیام آن مانند قیام اشجار ست عبادت اشجار ہم میسر شد و رکوع ہمچون رکوع حیوانات چہارپایہ است عبادت حیوانات چہارپایہ ہم ادا شد و سجود چون سجود حشرات الارض ست عبادت حشرات الارض نیز حاصل شد و دائرہ وجود ہم تمام گردید و قعود نماز ہمچون قعود و عبادت جبال و کوہ ہا ست و جامع بودن نماز جمیع مراتب سلوک را بدینطور ست کہ وجود مطلق را یک دائرہ اعتبار کردہ اند پس از ہر جا کہ آغاز و ابتدائش اعتبار کنی انتہایش نیز برانجا خواہد شد پس

بلہ

سیر دو قسم ست یکی نزولی و دوم عروجی سیر نزولی اینست که چون حق سبحانهٗ از رتبہ احدیت ذاتیہ و بحتیت تنزل فرمودہ است اول در مرتبہ علم اجمالی نزول کردہ ظہور نمود دوم در مرتبہ علم تفصیلی ظہور و نزول ساخت بعدازان در مرتبہ عالم ارواح و بعدازان در عالم مثال و بعدازان در عالم اجسام و مرتبہ عالم اجسام از عرش عظیم شروع میشود و این رتبہ عالم اجسام بعض طبعی است و بعض عنصری و بعض موالید ثلاثہ چون جمادات و نباتات و حیوانات و اخیر ہمہ مراتب تنزلات مرتبہ حضرت انسانست و این مرتبہ جامع ست جمیع مراتب بالا حضرت وجود را پس سیر عروجی باز ازین انسان شروع میگردد چنانچہ اول سیر در حیوانات میکند و بعدازان در جمادات و بعدازان در عناصر و بعدازان در طبعیات و بعدازان در عالم مثال و بعدازان در عالم ارواح و بعدازان در واحدیت یعنی رتبہ علم تفصیلی و بعدازان در نباتات و بعد ازان در وحدت صرفہ یعنی رتبہ علم اجمالی دریجا دائرہ وجود تمام شد و بعدازان در ہویت ذاتیہ رفت و آنجا فنا کلی و طمس حقیقی است بعدازان فرمودند کہ مراد از آیت فاستقم کما اُمرت مراد ازان استقامت برین امر ست چنانچہ گفتہ اند الاستقامۃ فوق الکرامۃ ایضاً قیمۃ المرء ہمتہ بعدازان فرمودند کہ ہمت و استقامت یکے معنی دارند بعدازان فرمودند کہ من کان ھمتہ ما دخل فقیمتہ ما خرج بعدازان فرمودند کہ چون رکوع کردی نصف مراتب سلوک را طے نمودی و چون سجدہ کردی تمام مراتب سلوک را طے کردی دریجا فنا کلی حاصل شد و دائرہ وجود ہم تمام کردی زیرا کہ اُمّ الدماغ تعین اول ست و مرتبہ وحدت و مرتبہ علم اجمالیست و فوق آن مرتبہ ہویت مطلقہ و احدیت ذاتیہ است و دیگر ہمہ مراتب تحت اویند گویا وقت قیام شارع در سیر عروجی شدی و از پا شروع و در سجدہ تمام کردی آن سیر را بسر کہ بر تعین اول رسیدی و بعدازان فرمودند کہ دماغ ہمچون عرش ست و پا ہمچون فرش است و درمیان دیگر مراتب و بعدازان فرمودند کہ انسان شجر معکوس است زیرا کہ ہر درخت کہ بر زمین ست اصل و بن او در زمین است و پائی و شاخہا

او بالا بآسمان ست وشجر انسان چون پیدا شده از مراتب بالاست سر او بن اوست وشاخهای
واغصان او دست و پای او ویند ازین سبب او را شجر معکوس گویند وبعد ازان فرمودند که احدیت
ذاتیه را در شاستر آنند میخوانند ومقام آنند فوق ام الدماغ است وبعد ازاں فرمودند که در قعدہ
بقا خود را تصور کنی وبعد ازان فرمودند که پس از فنا کلی در بقا آمدن دشواری ومشکل بسیارست
واین بقا مقام انبیاء واولیاء کملین ست وسزاوار اقتداء ایشانند نه مجانین واصحاب سکر
که ایشان از فنا به بقا نیامده اند وبعد ازان فرمودند که الرب ربٌّ وان تنزّل والعبد عبدٌ
وان تعرّج درین مقام بقا دست میدهد ودر محویت وفنا کلی که در احدیت ذاتیه عارف را حاصل
میشود آنجا طمس حقیقی از همه صفات واضافات ونعوت وقیود واقع میگردد بعد ازاں فرمودند که
در مقام بقا کمال صحو وهشیاری وتمیز حاصل میشود وهرچه موجب شرع میباشد صاحب
آن مقام حسب ظاهر حکم میکند ودر عمل می آرد چنانچه عوام الناس در هر کار نیک وبد تمیز تمام
میدارند صاحب این مقام همچنین در هر کار تمیز وهشیاری میدارد بعد ازان فرمودند که عارف
را حق بودن فرض می باشد وعبد بودن سنت چون تمامی مراتب سلوک را طی کرده محو در
دائرہ هویت مطلقه که احدیت ذاتیه حق ست گشت وفانی مطلق شد فرضیت از وی ساقط
گردید پس هر کرا عنایت ازلی یار میشود واز انجا تنزل کرده باز برای قیام سنت که عبدیت
ست ومعبر بقاست قائم گردد بعد ازان فرمودند که جامعیت درین رتبه عبدیت ست زیراکه
این مقام تسلیم ورضاست مگر حصول این مقام بسیار مشکل ست بعد ازان عرض کردم که قبله در
حالت سجده این بنده را واردات عجیب وحالات غریب حاصل میشوند وگریه غلبه میکند تا آنکه
دم برآوردن وتکبیر گفتن دشوار میباشد پس بسیار دیر افتاده میباشم ووقتیکه امام می شوم بسیار
مشکل ودشواری طاری می شود حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که در احادیث آمده است
که حضرت رسول الله صلی الله علیه وسلم واصحاب کرام رضی الله عنهم سجده بسیار دیر کردندی تا
آنکه بعض اوقات حاضرین ناظرین خیال میکردند که شاید روح اطهر ایشان از جسد پاک

پرواز کردہ است وبعدازان فرمودند کہ ہرگاہ در نماز حضور قلب میشود گریہ لاحق میگردد
ودیگر حالات وواردات ہم وارد میگردند پس اکثر اولیاء کرامؒ در نماز امام نمیشوند بعدازان
فرمودند کہ مقتدی را حضور در نماز اتم حاصل میشود از امام زیرا نکہ مقتدی از قرأت وغیرہ
شواغل فارغ میباشد بعدازان فرمودند کہ بعض اولیائی کرام رضؓ بنائی فقر را بر خیال وحدت وجود نہادہ
اند چہ در نماز وچہ بیروں از نماز صرف ہمین خیال را استوار ومحکم دارد وپختہ کند وبعدازان فرمودند
کہ در ذکر جہر اگر تاب وطاقت ضرب زدن نداری ہمین جہرہ سجہ را میگردانده باش ہم قبضا
نشود وبعدازان فرمودند کہ بعض اولیاء کرام ۲ لا الہ الا اللہ و الا اللہ واللہ را پسند کردہ اند
وتمام عمر خود درین بسر بردہ اند اگرچہ او شان را لیقین حاصل شدہ کہ حق موجود ست وغیر او ہرگز
موجودی نیست مگر برائی دفع غیریت موہومہ وارتفاع آثار امکانیت وتعین خود ضرور نفی را
میکردہ آمدند چنانچہ حضور فخر العالم شیخ من ہمہ تمام عمر ہمیں بودہ اند تو نیز اینچنین بکن و
بعض اولیا کرام بعد حصول یقین بر الا اللہ یا بر اللہ اکتفا واقتصار کردہ اند مگر اُولی طریقہ اَولی
ست بعدازان عرضکردم کہ قبلہ ایں بندہ را از بیماریہا شفا شود فرمودند کہ چوں مر الکنون عافیت
وشفا شدہ است ترا نیز خواہد شد بعدازان عرضکردم کہ قبلہ ایں بندہ را دیوان کافیا ستہ خود
بیاموزند کہ لب لباب جمیع کتب تصوف وتوحید ست فرمودند کہ بیشک چنین ست وترا خواہم
آموخت وبعدازان فرمودند کہ حضرت شیخ منؒ میفرمودند کہ اگر کسے دیوان غزلیات مرا از
من بخواند اورا حاجت ہیچ کتاب خواندن در علم توحید نیفتد مقبوس نسیم [۲] بوقت ظہر روز
چہار شنبہ بتاریخ دوم ماہ جمادی الآخر سال سیزدہ صد وشانزدہم ہجری المقدس دولت
پائبوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازیں نیست میسر شد
القاہ اللہ تعالے بہ لقائہ نماز ظہر را ادا کردہ قرآن شریف میخواندند درین اثناء یکی از خادمان
عرضکرد کہ قبلہ فلان صاحبزادہ مہاروی کہ درینجا در مہمانسرائی نو وارد ست برائی زیارت عرض
میکند اورا فرمودند کہ تو برو وایشان را بیار پس آن خادم برفت وآن صاحبزادہ صاحب را

بیاورد حضور خواجه ابقاه اللہ تعالےٰ ابدو پاء سرو قد شدند اوشان دست خود برپائی حضور نہادند حضور خواجه دست مبارک خود را بطرف پائی اوشان بُردند انگاه قریب خود جا داده بنشانند باز بقرآن شریف شاغل شُدند و فارغ گردیده دُعا خواندند انگاه روئی عنایت بسوئی آن صاحبزاده صاحب کرده دست بستہ بکمال نیاز خیر و عافیت پرسیدند باید دانست که این صاحبزاده صاحب ہنوز بے ریش و مراہق بُود و ہر صاحبزاده مہاروی که بحضور خواجه ملاقات میکند حضور خواجه ابقاه اللہ تعالیٰ شانُ العظیم قطب زمان حضرت قبله عالم مہاروی رضہ بادشاه را منظر داشته بہر یک صاحبزاده خورد سال باشد یا کلان اینچنیں نیاز و انکسار می فرمایند و بعد ازان ہمین صاحبزاده صاحب عرضنکرد که یا حضرت بحق حضرت قبله عالم مہاروی یکی تعویذ برائے فتح مرا عطا فرمایند حضور خواجه تبسم نمود و این تعویذ را بدین طور نوشته بپیچیدند و اوشان را داده فرمودند که در بازو راست

بہ بندید تعویذ اینست بوقت تصحیح این اوراق فرمودند که شرط و پرہیز کردن و نوشتن این تعویذ نیست که یا حی اللہ دو واؤ نور و میم سموٰت و ضاد ارض این ہمہ حروف مکشوف و اجوف باشند بعد ازان این بنده عرض کرد که قبله این تعویذ از برائی کدام مطالب نوشته می شود فرمودند برائے برکت در

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الله	نور	السموات	والارض
والارض	السموات	نور	الله
نور	الله	والارض	السموات
السموات	والارض	الله	نور

یملیخا مکلمینا کشفوطط تبیونس اذرفطیونس کشافطیونس یوانس یومرا سم کلبھم قطمیرہ

مال و رزق و از برائی فتح ابواب خیرات و حسنات مقبوس ہیست و یکم بوقت عصر روز شنبه پنجم از ماه جمادی الآخر سال سیزده صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پائی بوس دنیا [illegible] حضرت قدس [illegible] و صادق بہتر ازین نیست حاصل گشته شخصے آمد و پیش [illegible] حضور تبسم کردند و ہیچ منع نمودند و رنجه ہم نشدند و چوں [illegible] عرضنکرد که بنده را برائی حصول مطالب دینی و دنیوی وظیفه تعلیم فرمایند پس حضور خواجه فرمودند که سوره فاتحه با تسمیه ہر روز چہل و یکبار میخوانده باش مگر

مقبوس بیست و دوم[22] بخوانی ختم کرده الحمد را با لام الرحیم بسم اللہ الرحمٰن الرحیم میم

بوقت ظہر روز سہ شنبہ ہشتم از ماہ جمادی الاخریٰ سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست دست داد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ وضو تازہ کردہ از جائی وضو می آمدند مگر آثار غضب و جلال بر چہرہ منور ظاہر و باہر بودند و آن دو رگ کہ بر پیشانی نورانی آن محبوب سبحانی بودہ اند ممتلی و بر آمدہ مینمودند وقتیکہ در وجود مسعود حضور خواجہ غضب و خشم جوش زدی جدید علامت ہمین است کہ این دو رگ ہویدا و ظاہر میشدند پس حضور در نماز شدند و من از یکی شخص پرسیدم کہ حضور چرا امروز خشمناک شدہ اند وی گفت کہ چند کسان از قوم میراثیان وغیرہ ساکن ہمین شہر چاچڑان رافضی شدہ اند و انہا امروز پیش کسے بدزبانی کردہ اند آنکس پیش حضور تمامی سرگذشت را عرض کردہ است پس حضور حکم دادہ اند تا آنکہ موئی سر آن مردمان را بریدہ سزا دادہ اند اینست باعث خشم و غضب چون حضور از نماز فارغ شدند ہنوز آثار غضب بدستور باقی بود عمر خان خادم را فرمودند کہ تو برو و آن خبیثان را بگو کہ آنچہ شما را این سزا دادہ شد نہایت اندک است بسیار کمتر است از روئی حکم شرع شما لائق سزا و عقوبتی عظیم بودید لیکن اکنون بر ہمین قدر اکتفا کردہ شد اگر آیندہ از بد عقیدہ خود شمہ اظہار کنید یا پیش کسے زبان زنید پس شما را از زندان خانہ بہاولپور بعمر قید خواہم فرستاد بعد ازان حضور خواجہ بمنزل قرآن شریف شاغل شدند و چون آیت یَا اَیُّہَا النَّبِیُّ حَسْبُکَ اللّٰہُ وَمَنِ اتَّبَعَکَ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ برخواندند رخ مبارک باین بندہ احقر آوردہ فرمودند سبحان اللہ سبحان اللہ این آیت در حق حضرت امیر المؤمنین عمر فاروق نازل شدہ است و انگاہ سورۃ انفال را تمام کردہ دعا بخواندند و بعد ازان فرمودند کہ پس سورت توبہ شروع خواہد شد و بخواندند بَرَاءَۃٌ مِّنَ اللّٰہِ وَرَسُوْلِہٖٓ اِلَی الَّذِیْنَ عَاہَدْتُّمْ بعد ازان فرمودند کہ سبب نیامدن بسم اللہ بریں سورۃ آنست کہ بائے بسم اللہ مقابل انسان کامل ست و چنانچہ با خلیفہ الف ست در عدد و حرف تہجی و تلفظ ہمچنین انسان کامل خلیفہ

حق سبحانست پس ازین سبب بر ہر سورۃ قرآنی کہ صحیفہ الیست علیحدہ وبغیر باء شروع کردہ شدہ است بسم اللہ در ابتدایش آمدہ ست زیرآنکہ ہدایت کالظہور از باء ست یا از انسان کامل وچوں این سورۃ خود بباء شروع شدہ است بنابران بسم اللہ بروی نیامدہ است و بعدازان فرمودند کہ مثنوی شریف نیز بباء شروع گشتہ است چنانچہ حضرت مولانا فرمودہ کہ بشنو ازنی چوں حکایت میکند واز جدائی ہا شکایت میکند بعدازان فرمودند کہ ایں توجیہ محقق کلانست وہر گاہ تمام توجہ حضور بوقت بیان کردن ایں فوائد لطف ایں بندہ راقم الحروف بود پس دست بستہ عرض کردم کہ آں محقق کلاں کدام است فرمودند کہ شارح مثنوی شریف است کہ بر آن شرح عربی نوشتہ است وبسے معارف وحقائق درج ساختہ مگر نام او یادنیست و بعدازان فرمودند کہ ایں محقق شارح مولائی ست عرض کردم کہ مولائی چہ معنی دارد فرمودند کہ سلسلہ حضرت مولانا رومی یکشاخ است از سلسلہ کبرویہ چہ حضرت مولانا رومی در سلسلہ کبرویہ نسبت ارادت میداشتہ اند مگر چوں از حضرت مولانا رومی سلسلہ جاری گشتہ است پس ایں سلسلہ را مولائی میگویند وایں محقق شارح نیز دریں سلسلہ بیعت میداد بعد ازان فرمودند کہ حضرت مولانا وقت تصنیف کردن مثنوی شریف چند نفر نویسندگان را پیش خود نشاندہ میفرمودند کہ من مضامین را در اشعار آوردہ شمارا بگویم وشما بنویسید پس آنچنان تیز وزود تر تصنیف میساختند کہ نویسندگان یکیک بیت می نوشتند ودریں فرصت حضرت ایشان دو دو سہ سہ بیت دیگر میگفتند وہمہ کاتبان برنمی آمدند بعدازان فرمودند کہ در تصنیف مثنوی شریف تا شش شش ماہ ہم دیر و درنگ واقع میشد چنانچہ حضرت مولانا صاحب خود فرمودہ اند کہ **بیت** مدتی ایں مثنوی تاخیر شد مہلتی بایست تا خون شیر شد و بعدازان فرمودند کہ کمالاتی کہ ہنوز مستعد ظہور وخروج نبودند آنرا دیر و درنگ بایست تا آنکہ مستعد شدہ ظاہر نبودند ازان سبب در تصنیف مثنوی شریف تاخیر می افتاد بعدازان یکی از حاضرین عرضکرد کہ قبلہ اولیاء اطفال حق اند ای پسر ایں چہ معنی دارد حضور اگرچہ ایں سوال شنیدہ اند مگر خاموش

ماندند اندرین اثناء این بندہ کاتب الحروف دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ غرض سائل آنست کہ چوں حق سبحانہ تعالیٰ از والدیت و مولودیت پاک و مبراست پس نسبت اطفال بودن اولیاء بحق سبحانہ رو اینست پس مولانا صاحب چرا اولیاء را اطفال حق خواندہ اند حضور تبسم نمودہ فرمودند کہ اطفال بودن اولیاء کرام باعتبار عزت و قربت و رتبت و مکانت است کہ بجناب حق سبحانہ میدارند بعد ازاں فرمودند کہ ازین زیادہ لفظ آنست کہ خود خدا تعالیٰ در قرآن شریف فرمودہ است کہ اِنِّی جَاعِلٌ فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَۃً پس خلیفہ از خلف ست و خلف پسر را گویند و خلف را پسر ازان میگویند کہ متولی کاربار پدر میباشد ہمچنین خلیفہ نیز متولی امور متخلف عنہ میباشد و بعد ازاں فرمودند کہ در خبر آمدہ است کہ الخلق عیال اللہ و پیداست کہ عیال اہل بیت شخص را میگویند پس درینجا علاقہ رازقیت و مرزوقیت و ربوبیت و مربوبیت است نہ والدیت و مولودیت و غیر ذالک و بعد ازاں فرمودند کہ در شریعت عیسیٰ علیہ السلام خدا تعالیٰ را پدر خواندن جائز بود مگر بعد از حضرت عیسیٰؑ قوم او عقیدہ آن کردند کہ حضرت عیسیٰؑ ابن اللہ ست و ایں شرک است از حقیقت کار خبر نداشتند کہ پدر خواندن خدا تعالیٰ را چگونہ است پس ازیں سبب در شریعت حضرت خاتم الانبیاء والمرسلین صلی اللہ علیہ وسلم از پدر خواندن خدا تعالیٰ نہی و منع آمدہ است و بعد ازاں این بندہ کاتب الحروف عرض کرد کہ قبلہ لباس حضرت قبلہ عالم مہاروی رضی اللہ عنہ چہ وضع بود حضور فرمودند کہ میز رنیلی یا سرادیل شش تختی و پیراہن کہ چاک گریبانش بہ سینہ میبود می پوشیدند و کلاہ چہار گوشہ داریعنی چہار ترکی بر سر اشرف میکردند بعد ازاں عرض کردم کہ بکدام زبان نطق میفرمودند حضور فرمودند کہ اکثر اوقات بزبان پنجابی کہ در پرگنہ مہاران شریف ست گفتار میکردند و بعض اوقات بزبان ہندی نیز نطق مینمودند ازان سبب کہ حضرت قبلہ مولانا صاحب دہلوی بلغت ہندوستانی کلام میکردند و خود حضرت قبلہ عالم نیز بسیار مدت در ہندوستان اقامت کردہ اند چنانچہ پانزدہ سال آنجا بسر بردہ اند اندرین اثنا این بندہ کاتب الحروف عرض کرد کہ قبلہ این قدر مدت رفت

طالبعلمی آنجا گذارده اند یا بدیگر سبب حضور تبسم نمودہ فرمودند کہ برائی طالب علمی چند ماہ اقامت
کردہ اند باقی ہمہ مدت برائی صحبت بجناب پیر دستگیر خود قبلہ مولانا صاحب گذاردہ اند ۔
مقبوس بست و نہم بوقت ظہر روز دوشنبہ دوم از ماہ شوال سال یکہزار سیصد و شانزدہم
ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل
گشت اینوقت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ مخدوم سید عبداللہ شاہ بن مخدوم سید خیر شاہ
صاحب اوچی را سبق کتاب لوائح شریف میخواندند و حضرت صاحبزادہ صاحب خواجہ محمد بخش
ادامہ اللہ تعالی بدوامہ سامع بودند پس این بندہ راقم الحروف ہم رفیق در سماع و شامل
در شنیدن سبق شد لائحہ ہشتم شروع گشتہ بود عبارت آن لائحہ این ست بدانکہ امداد
نسبت مذکورہ بحسب شمول جمیع اوقات و ازمان واجب ست الخ باید دانست کہ عبارت
لوائح شریف را بحرف قاف کہ مراد از قولہ است نشان کردہ آید و تحت آن تقریر و بیان
حضور خواجہ را بحرف حاء کہ عبارت از حاشیہ است نوشتہ آید بدینطور **ق** تعری از ملابسہ
اکوان **ح** یعنی از التباس و ارتباط و اختلاط مخلوقات و آمیزش کردن و ہم نشستن با مردم
کنارہ گزیند و تنہا در گوشہ نشیند **ق** و تبری از ملاحظہ صور امکان اہم مطالب است **ح** یعنی
از نگریستن بگوشہ چشم صور موجودات امکانیہ را نیز تبری باشد ای دراز دیاد نسبت مذکورہ دو
امر اہم مقصود اند یکی تنہا بودن و در خلوت نشستن و دوم چشم سر را فرو بستن و انگاہ ہمگی
خیالات را بوحدت وجود مطلق و صرافت و سذاجت ذات حق برگماشتن و چشم فرو بستن در
جمیع وظائف و اوراد ضروری است چہ در نماز و چہ در ذکر جہریہ و غیرہ و وظائف **ق** و آن بجز
جہد بلیغ و جدی تمام در نفی خواطر و اوہام میسر نگردد **ح** یعنی حصول تعری از ملابسہ اکوان و
تبری از ملاحظہ صور امکان سہل و آسان نیست بلکہ بعد جہد بلیغ کہ در نفی خواطر کردہ باشد
حاصل خواہد شد **ق** آنراکہ فنا شیوہ و فقر آئین ست نہ کشف و یقین نہ معرفت و نہ
دین ست **ح** یعنی کشف رتبہ کمال ست از مراتب کمالات برائی سالک و یقین ہم رتبہ کمالی

است

ست چنانچہ در قرآن شریف است کہ وَاعْبُدْ رَبَّکَ حَتّٰی یَاْتِیَکَ الْیَقِیْنُ ومعرفت ہم یک کمالیست
ازکمالات ودین نیز جامع کمالاتست پس اگرچہ این ہر چہار مراتب کمالیت اند وجز کملین دیگر کسے را
میسر وحاصل نمیشوند مگر عارف فانی مطلق بالاتر ازین مراتب گشتہ است وپاک گشتہ است
ازین صفات کشف ویقین ومعرفت ودین ای بر عارف اطلاق این صفات نکردہ آید زیرآنکہ
صفات برائے عبد اند وخدا عزوجل ازین صفات مبراست چنانچہ مولاناؒ خود در بیت ثانی فرمودہ
اند ؎ رفت او زمیان ہمین خدا ماند خدا ؎ الفقر اذا تم ھو اللہ اینست ؎ لائحہ نہم
ق وپوشیدہ نماند کہ فنائی فنا در فنا مندرج است الخ یعنی فنا نزد حضرت مولانا جامیؒ یک
قسم است کہ ابتداء آن سالک است و بقا ہستی حق سبحانہٗ وانتہائی آن عدم شعور اوست بآن فناء
و لقا ق تا یکسر موئی ز خویشتن آگاہی ؎ گر دم زنی از راہ فنا گمراہی ؎ ح یعنی تا کہ تو باشی خدا
شد نہان ؎ چون تو گم گشتی خدا گردد عیان ؎ لائحہ دہم ق توحید یگانہ گردانیدن دل است
الخ ح یعنی توحید حق سبحانہٗ را صفت نیست زیرا کہ حق سبحانہٗ را موحد نگفتہ شود وہمچنیں عارف
را موحد نخواندہ شود و توحید ہم صفت او نخواہد بود فلہذا مولانا بنحوی معنی توحید کردہ اند
کہ نسبت آن بدل نمودہ اند بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ توحید را بر چہار
قسم تقسیم کردہ اند و چہارم قسم توحید الٰہی ست بدین قسم خدا تعالیٰ را موحد خواندہ شود یا نہ
فرمودند کہ معنی توحید گردانیدن و واحد دانستن ست واین از شان عبد ست پس وحدت
صفت حقیقیہ و توحید اگرچہ الٰہی باشد صفت عاریہ حق سبحانہٗ است چنانچہ توحید صفت حقیقیہ
و وحدت صفت عاریہ عبد ست پس حق سبحانہٗ را حقیقۃً موحد نگفتہ شود و کذلک العارف
ق ہم از روئی طلب ارادت وہم از روئی علم ومعرفت ح یعنی سالک را و[illegible]
تعالیٰ میباشد یکی طلب ارادت کہ عبارت از سلوک است واین جہد وکوشش اوست
بریافت ومجاہدات وعبادات و دوم علم ومعرفت کہ عبارت است از واردات واین عطا
الٰہی است پس مرد این راہ را باید کہ ازین ہر دو بریدہ بحق سبحانہٗ پیوند ق تخلیص دل از توجہ

اوست بغیرح ضمیر او راجع بسوی دل ست و توجه دل بغیر اینست که خود را عبد میداند چون
ازین علم دوئی خلاص یافت موصوف بتوحید خواهد شد ق رمزی زنهایات مقامات طیور ہم
گفتیم تو گر فہم کنی منطق طیرح مراد از طیور حضرات عارفین اند و منطق طیر کلام عارفانہ است
مقبوس کبیست و چہارم بوقت چاشت روز سہ شنبہ سوم از ماہ شوال سال سیزدہ
صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت کہ عبادتی و سعادتی بہتر
ازین نیست میسر گردید اندرین اثناء سبق لوائح شریف شروع گردید لائحہ یازدہم ق
مادام کہ آدمی در دام ہوا و ہوس گرفتار ست دوام این نسبت از وی دشوار است ح یعنی
ہوا و ہوس و دوام این نسبت ہر دو ضد یکدیگر اند و الضدان لا یجتمعان پس کسانیکہ
در ہوا و ہوس ہم گرفتار اند و میگویند کہ ما را دوام این نسبت ہم حاصل ست مدعیان کاذب اند
بعد ازان فرمودند کہ در عہد شیخ سہل بن عبداللہ تستری رح شخصے بود وی گفتے کہ من ہمہ
اوقات و ازمان بخدامی باشم چنانچہ نشستن و برخاستن و رفتن و ایستادن و بیداری
و خفتن و خوردن و نوشیدن و جمیع حرکات و سکنات من بخدامی ماند پس شیخ سہل
بن عبداللہ کسان خود را فرستادند و فرمودند کہ شما بروید و او را ببینید اگر افعال و اقوال و خصال
او موافق شریعت و طریقت باشند پس وی صادق ست و اگر مخالف شریعت و طریقت باشند وی کاذب
و باطل ست و شیطان ست ق اللذات جسمانی ح یعنی اطعمہ لذیذ خوردن و البسہ نفیس پوشیدن و خوش
خفتن و غیر ذلک ق راحات روحانی ح چون مشغلہ علوم و غیرہ ق کلفت مجاہدہ از میان برخیزد ح یعنی محب صادق این حال را
تمام شب بیدار بودن دشوار نہ نماید و از تمام روز بہ عبادت گذاردن بر دلش کسل و بار نباید و جامہ
کہنہ و درشت را نو و لطیف ترمی شمرد و طعام بدمزہ را از خوش مزہ بلذت تمام میخورد بعد ازان
فرمودند کہ صوفی بدنی رح ہمہ روز بہ نماز و سجدہ دادن گذاردی و تمام شب نیز بعبادت حق سبحانہٗ
بسر بردی آنگاہ فرمودند کہ روزی این صوفی بدنی رح از یک عالم پرسید کہ در بہشت ہم عبادت
کردہ شود یا نہ دانشمند گفت کہ دار تکلیف و عبادت ہمین جہان دنیا است آن دار آخرت

مقام پاداش و مزد ست و در بہشت عیش و عشرت باشد نہ عبادت صوفی بدنی رح گفت
واہ واہ من میگفتم کہ بہشت ہم مقام عبادت باشد بعد ازان فرمودند کہ کلفت مجاہدہ از صوفی بدنی رح
برخاستہ بود بعد ازان فرمودند کہ روزی یک شخص بر کوہی ایستادہ بود کہ آنجا یک بدل از ابدال
حاضر شد پس ہمان شخص پرسید کہ صوفی بدنی رح چگونہ شخص است آن بدل گفت کہ شخصے کامل است
مگر افسوس۔ ہمین لفظ سہ بار بگفت استغفر اللہ استغفر اللہ استغفر اللہ و از چشم آن شخص غائب شد
ہر گاہ آن شخص بخدمت صوفی بدنی رح رسید صوفی بدنی رح فرمود کہ چون وی کلمہ افسوس گفتہ بود اگر
سہ بار استغفار نکردی گردنش شکستے بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ صوفی بدنی چنان کمال
میداشت کہ بر ابدال کہ مشائخ کبار اند نظر می افتاد بعد ازان فرمودند کہ حضرت قبلہ سلطان المشائخ
محبوب الٰہی میفرمودند کہ ہنوز صوفی بدنی رح مرید کسے نشدہ بود و باین قدر کمال میداشت و
اگر مرید شدی بسیار کمالیت یافتی بعد ازان فرمودند کہ میان محمد چاکی سکنہ داجل کہ مرید حضرت قبلہ
عالم مہاروی رح است از وی نیز کلفت مجاہدہ برخاستہ بود چنانچہ در زمستان کہ شبہا طویل
و دراز میباشد پس از نماز عشا در ذکر جہر شاغل گشتے تا بہ نماز فجر درین لذت نشستہ ماندی
چون بامداد شدی گفتے کہ شب نہایت خورد و کوتاہ گشتہ است لائحہ دوازدہم ق کما
ینبغی بجا نیاوردہ ح ما عبدناک حق عبادتک نہایت ادائی حق عبادت است لائحہ
سیزدہم ق ہمہ چیزہا با ومدرک و او از احاطہ ادراک بیرون ح معنی این عبارت بر دو طریق
ست یکی آنکہ ہمہ چیزہا ادراک و احاطہ کردہ شدہ اویند و او در ادراک و احاطہ ہیچ نمیاید دیگر آنکہ
ہمہ اشیا بسبب نور وجود تو مبصر و مدرک اند و او خود در نظر بصر و ادراک و احاطہ چیزی و کسی
نمیاید چنانچہ ضوء و شعاع آفتاب کہ ہمہ اشیاء بضوء خورشید مبصر و مدرک و محسوس
خود ذات شعاع و ضیاء مختفی و ناپیدا است یعنی روشنائی آفتاب خود و بصر و مدرک
ہیچ کس نیست ق چشم سر در مجاہدہ جمال او خیرہ و دیدہ سر بے ملاحظہ کمال او تیرہ ح
یعنی او بچشم سر دیدہ نمی شود بلکہ بچشم سر و بدیدہ دل و بصیرت شہود میگو د بعد ازان

فرمودند که عارف ہمین چشم سر نیز می بیند زیرا که بصر و بصیرت یعنی چشم سر و چشم سر عارف یکی میگردد بعد ازان فرمودند که یک فقیر بود در ملک سندھ او میگفت که من خدا تعالیٰ را باین چشم سر می بینم پس علما ظواہر او را بگرفتند دران زمان مخدوم سرور نوح سکنہ ہالہ کنڈہ که شیخ بزرگ اند موجود بودند او شان او را فرمودند که چشم را فرو بندوی چشمانرا فراز کرد پس مخدوم صاحب فرمودند که اکنون ہم می بینی یا نہ گفت بیشک ہمچنان می بینم پس مخدوم صاحب آن علمایانرا فرمود که وی بدیدہ دل می بیند احتساب نباید کرد و آن فقیر نیز متنبہ شد و معترف که من در غلطی افتادہ ام دعوی میکردم که بچشم سر می بینم و حال آنکه بچیزی دیگر میدیدم بعد ازان حضور خواجہ این بیت را خواندند

بیت چشم سر را طاقت دیدن نبود بچشم دل را لائق دیدار کرد **ق** قانع نشوی برنگ ناگاہ

ای دل **رح** مراد از رنگ رتبہ ایست از رتبات کمالات چون سیر سموات و عرش و سیر عالم مثال و سیر عالم ملکوت و عالم ارواح و چون رتبہ نبوت و رسالت و قطبیت و غوثیت و غیر ذلک پس سالک را باید که بحصول این مراتب قناعت نہ نکند و مغرور نشود و این نداند که مقصود ہمین ست بلکه مطلوب او چیزی دیگر ست جہد کند و سعی نماید تا که ازینہا بالا گذرد و در عالم بیرنگی سیر کند که اینست مقصود حقیقی او اندرین اثناء یکی از حاضرین سوال کرد که ہر نبی که بمرتبہ نبوت و ہر رسول که بمرتبہ رسالت موصوف است و ہر ولی که بمرتبہ قطبیت و غوثیت و ابدالیت و غیر ذلک متصف است پس او شان بہ بیرنگی ہم رسیدہ باشند یا نہ حضور فرمودند که آری باعتبار باطن ضرور وطن او شان ملک بیرنگی ست و باعتبار ظاہر بود باش و باز گشت او شان درین رتبات است بعد ازان فرمودند که فرق در نبی و ولی در عالم رنگ ست زیرا که در بیرنگی ہمہ انبیاء و اولیاء یکسان و مساوی اند و در عالم رنگ سیر ہر ولی در پائے ہر نبی افتادہ است مثلاً مرتبہ حضرت ابوبکر صدیق اکبرؓ اگرچہ بس بلند و بزرگ است مگر او شان نیز در پائی نبی که از ہمہ انبیاء خورد تر ست اندرین اثناء یکی از حاضرین عرض کرد که بیشک از روئے شریعت ہمچنین ست حضور فرمودند که نہ۔ از روئے کشف نیز ہمچنین ست **مقبوُن**

مرت

بیست و پنجم[۲۵] بوقت ظہر روز پنجشنبہ پنجم از ماہ شوال سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد سخن در سیرت و خصلت اولیا کرام افتادہ بود حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ فرمودند کہ حضرت شیخ حسام الدین اکمل اتقا میداشتند چنانچہ وفات ایشان بسبب مخمصہ شدہ است زیرا کہ گفتہ بودند کہ اکنون در زمانہ ما ہر چہ از قسم خوردنی و ماکولات مشتبہہ گشتہ است باید کہ بعد از سوم روز خوردہ شود چون بسیار مخمصہ کشیدندی آخر بحالت مخمصہ از دنیا رفتہ اند بعد ازان فرمودند کہ ہمہ مشائخ عظام فرمودہ اند کہ در ہمہ اشیا کوشش میباید مگر دو چیز شرط کردہ اند یکی اکل حلال دوم صدق مقال نفع باشد خواہ ضرر خیر باشد خواہ شر سخن راست را ہرگز از دست ندھد بعد ازان فرمودند کہ حضرت شیخ شیوخنا صاحب الروضہ سلطان الاولیاء نہایت اتقا و پرہیزگاری میداشتند چنانچہ در تمام عمر مبارک خود از مطبخ خانصاحب صادق محمد خان عباسی کہ مرید حضرت ایشان بود ہیچ چیز نخوردہ اند و خانصاحب را نیز این حال معلوم بود چنانچہ نقل مشہور است کہ روزی خانصاحب موصوف طعام لذیذ و تکلف پختہ کنانید چنانچہ ہر یک طشت طعام بیست روپیہ خرچ شدہ بود پس خانصاحب خود آن طشت طعام را برداشتہ پیش آنحضرت قطب العالم بیامد و دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ امروز ازین طعام ضرور تناول فرمائید پس حضرت سلطان الاولیاء سر انگشت خنصر را بآن طعام کہ کھیرنی بود آلودہ کردہ در دہن مبارک بہ نہادند مگر زود ذیر تاب غرغرہ و مضمضہ ساختہ آنرا باز بیرون انداختند صرف برعایت خانصاحب کہ الحاح کردہ بود در تمام عمر اینقدر طعام او چشیدہ بودند و آنرا نیز از حلق فرو نبردند بلکہ باز بیرون انداختند و ہر بارکہ خانصاحب حضرت قبلہ سلطان الاولیاء را دعوت کردہ بود تمام پس خوردن و نوشیدن آنحضرت قبلہ ازخانہ مولوی گل محمد و مولوی احمد [illegible] احمد پوری میبود بعد ازان فرمودند کہ حضرت خواجہ محمد سلیمان تونسوی و حضرت خواجہ نور محمد نارووالہ قدس سرہما نیز از مطبخ خانصاحب نمیخوردند بعد ازان فرمودند کہ حضرت خواجہ محمد سلیمان تونسوی

در ہر سفر کہ میرفتند یک جنبیل آرد از خانہ خود ہمراہ برمیداشتند خود از ان آردنان میخوردند بعدازان فرمودند کہ حضرت قبلہ عالم بادشاہ تہاروی نیز بدرجہ غایت اتقا و پرہیزگاری میداشتند و حضرت ایشان نیز از طعام خانصاحب نمیخوردند بوقت تصحیح این اوراق فرمودند کہ مولوی احمد ہانبھی احمدپوری مذکور الصدر را یک برادر مولوی عبداللہ نام سکنہ خان بیلہ کہ مرید حضرت خواجہ محمد سلیمان تونسوی بود و مولوی احمد صاحب مرید حضرت قبلہ سلطان الاولیاء بود و این ہر دو برادران عالم بودند مگر مولوی احمد از برادر خود کلان عالم متبحر بود و در تمام ریاست فتوی او جاری و نافذ بودی و وی در تمام عمر خود وظیفہ و روزینہ از خانصاحب موصوف قبول نکردہ است کاشتکاری میکرد و وجہ معاش خود حاصل می ساخت بعدازان فرمودند کہ حضرت مخدوم نصیر الملت والدین چراغ دہلوی ہم نہایت تقوی و تشرع میداشتند روش و وتیرہ حضرت ایشان آنچنان استوار و محکم و پختہ بودہ است کہ احادیث نبویہ و اقوال مشائخ را تاویلات میکردند چنانچہ حدیث شریف ان اللہ خلق آدم علی صورتہ را بر مذہب اہل ظواہر تاویل کردہ اند چنانچہ فرمودہ اند کہ ضمیر علی صورتہ راجع بسوی حضرت آدم علیہ السلام ست یعنی بدرستیکہ خدای تعالیٰ بیافرید حضرت آدم را بر صورت او بعدازان فرمودند کہ حضرت آدم علیہ السلام از ابتدا بر تمام خلقت آفریدہ شدہ است بخلاف دیگر آدمیان کہ بر تمام و کمال خلقت پیدا نشدہ اند بلکہ تدریجاً بتمامیت خلقیت میرسند چنانچہ اول طفل می باشند انگاہ کودک مراہق میشوند انگاہ جوان و شاب کلان میشوند بعدازان این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ حدیث شریف ان اللہ خلق آدم علی صورتہ الرحمن را چہ تحویل کردہ اند فرمودند کہ رحمٰن اسم صفاتی است اگر تاویلش بدین طور کردہ شود کہ ان اللہ خلق آدم علی صورت الرحمۃ میتواند بخلاف اللہ کہ اسم ذاتی است تاویلش محال بودی اندرین اثنا باز عرض کردہ شد کہ اصلی معنی حدیث شریف مذکورہ چیست فرمودند کہ حقیقی معنی این است کہ ضمیر علی صورتہ راجع بہ اللہ است چنانچہ علی صورۃ الرحمٰن مفسر است انگاہ فرمودند کہ در مشکوۃ شریف یک حدیث شریف آمدہ است کہ اذا قاتل احدکم

فلیتجنب

فلیتجنب الوجه فان اللہ خلق آدم علی صورتہ یعنی وقتیکہ مقاتلہ کند یکی از شما پس باید کہ
اجتناب کند روئی را ای رُخ را ضربت نزند زیرا کہ بدرستیکہ خدایتعالی بیافرید حضرت آدم
علیہ السلام را بر صورت خود اگر ضمیر علی صورۃ راجع باللہ نباشد بلکہ بآدم باشد پس امر باجتناب
از ضرب وجہ صورت نہ بندد چہ اینوقت تمام صورت آدم از سرتا پا یکسانست در آبرو
و عزت نیز تعلیل فان اللہ خلق آدم علی صورتہ صحیح نباشد پس لاجرم ضمیر علی صورتہ راجع
بسوئی اللہ است و چون آدم بر صورت خدایتعالی مخلوق ست امر کردند آنحضرت صلعم کہ پرہیز
کنید از زدن بر وجہ زیرانکہ این وقت نیز اگرچہ تمام صورت آدم متہم بالشان و واجب العزت
است مگر چون مظہر اتم کمال حسن و جمال الٰہی و محل تشخیص و تعارف وجہ است نہ دیگر اعضا فلہذا
تخصیص کردند کہ فلیتجنب الوجہ و این وقت تعلیل ہم درست می شود دیگر ہم بسیار
احادیث را تاویل کردند و در قول سبحانی ما اعظم شانی و لیس فی جبتی سوی اللہ وغیرہما
را فی ہذا المعنے اگرچہ تاویلی نکردند مگر فرمودند کہ ہفوات عاشقانہ است بعد ازان فرمودند کہ خواجہ
حمید قلندر کہ مرید حضرت سلطان المشائخ ست و مصاحب حضرت مخدوم نصیر الدین چراغ
دہلوی ست روزی لباس قلندرانہ پوشیدہ چنانچہ بجائے عمامہ سیلھی بربستہ بخدمت
مخدوم چراغ دہلوی نشستہ بود حضرت مخدوم فرمودند کہ حمید قلندر شدہ صوفی باش یا قلندر
باش خواجہ حمید عرض کرد کہ چون حضور سلطان المشائخ مرا قلندر میگفتند ازان سبب لباس
قلندرانہ می پوشم بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ روزی این خواجہ حمید از
حضرت مخدوم نصیر الدین پرسیدند کہ آنچہ حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰہی را از حضرت
شیخ شیوخ العالم گنجشکر نعمت رسیدہ است برین معاملہ کدام پختہ دلیل ست پس حضرت
فرمودند کہ یکی اینکہ خود از زبان حق ترجمان حضرت سلطان المشائخ شنیدہ میدارم و آن اینست
کہ حضرت سلطان المشائخ میفرمودند کہ اکثر کار دربانی ذیگی حضرت بدر اسحاق میبود پس یکروز
حضور خواجہ گنجشکر در محل بودند و خواجہ بدر اسحاق بر در نشستہ بود پس مرا گفت کہ من بکاری میروم

وتو بہ ینجا بنشین وہرچہ حضور شیخ فرمایند تعمیل آن بکنی وہر کہ بر دروازہ آید عرض او نیز بحضرت شیخ برسانی پس خواجہ بدر اسحاق برفت ومن آنجا نشستم ساعتی بگذشت کہ آوازی از اندرون محل بیامد من فراتر وتنزدیکتر دروازہ شدم واندر محل نظر انداختم دیدم کہ حضرت شیخ را وجد وحالت ست یک رباعی میخوانند وہر دو دست مبارک بر کمر حلقہ کردہ رقص میسازند رباعی این بود رباعی خواہم کہ ہمیشہ در وفائی توزیم ٭ خاکی شوم وبزیر پائی توزیم ٭ مقصود من خستہ زکونین توئی ٭ از بہر تو میرم وبرائی توزیم ٭ ودر حالت رقص بسوی قبلہ میرفتند وبازمی آمدند وچون مصرعہ ٭ مقصود من خستہ زکونین توئی ٭ میخواندند سجدہ میدادند پس من چون اینحالت را دیدم بدل گفتم کہ اکنون وقت خوش است اندر روم وبجناب شیخ عرض کنم مگر باز خوف ودہشت آمد کہ مبادا شیخ ناراض شوند آخر اندیشیدم وگفتم کہ ذات مبارک شیخ رحیم ست ہر حال بخشش وعفو خواہند فرمود دل قوی شد رفتم وقدم بوسی حاصل کردم پس ہرچہ من میخواستم حضرت شیخ شیوخ العالم بفرمودند کہ دادم ہرچہ من میخواستم بفرمودند کہ دادم ہرچہ من میخواستم بفرمودند کہ دادم مگر این امر باقیماند کہ آن نخواستم افسوس بسیار ست وآن این بود کہ وفات من در سماع شدی ودوم دلیل آنست کہ یکبار حضرت شیخ شیوخ العالم بسفر دریا در کشتی بودند وحضرت سلطان المشائخ نیز ہمراہ بودند اتفاقاً وقتی در شب حضرت گنجشکر ندا کردند کہ یا نظام الدین سلطان المشائخ عرض کردند لبیک یا شیخ حضرت گنجشکر فرمودند کہ ترا میخوانم من نظام الدین فرزند خود را میخوانم ویک فرزند حضرت گنجشکر ہمنام حضرت سلطان المشائخ بود آنگاہ باز حضرت گنجشکر خواندند یا نظام الدین پس سلطان المشائخ دست بستہ عرض کردند کہ صاحبزادہ نظام الدین خفتہ است واین نظام الدین غلام حاضر خدمت پس حضرت گنجشکر فرمودند کہ فرید نظام الدین فرزند خود را میخواہد وخدا او را میخواہد فرید چہ کند تو بیا پس ہر نعمت کہ دادنی بود ہما نوقت بدادند مقبوس عیسیٰ وشستم ۲۶ لوقت چاشت روز دوشنبہ نہم از ماہ شوال سال سیزدہ صد وشانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس د

زیارت

زیارت حضرت اقدس که عبادتی وسعادتی بهتر ازین نیست حاصل شد اندرین وقت سبق کتاب
لوائح شریف شروع گشت این بنده راقم الحروف سامع بود لائحه هفدهم ق تعین اول وحدیت
صرف وقابلیتی ست محض البرزخ مثال این مرتبه تعین اول مانند خرطین گلال ست که او را
قابلیت عدم اوانی شدن یعنی تجرد از ظروف شدن است وقابلیت هم قسم آوندها شدن نیز
هست پس باعتبار قابلیت اولی مانند احدیت ست وباعتبار قابلیت ثانیه مانند واحدیت ست
بعد ازان فرمودند که سیر عروجی هر شخص وهر چیز به جمع قهقریست وچون در مرتبه تعین اول
میرسد پس سلوک او درین مرتبه تجرد است از جمیع قابلیات واعتبارات چنانچه خسته خرما و
نواة انب در همه مراتب شجریه چون تنه واغصان واوراق سیر کنان آمده است آخر از همه
تجرد کرده باز همه نواة وخسته میشود بعد ازان فرمودند که وجود من حیث هو هو ای لا
بشرط شیء که آنجا نه ملاحظه اعتبار نسب واعتبارات ست ونه عدم آن ملحوظ است موسوم
است بوجود مطلق وغیب هویت وذات بحت واحدیت مطلقه واحدیت ذاتیه واو ازین
حیثیت مذکوره مقتضی عدم احاطه است چنانچه حق سبحانه تعالی فرموده است که وَلَا یُحِیطُونَ
بِهِ عِلْمًا پس خوض در وی ازین وجه اضاعت بضاعت وقت است ومعرفت بوی
مگر بوجه اجمالی وآن اینست که ورائی تعین چیزی ست که بدان هر متعین ظاهر میشود ازین
سبب حق سبحانه از روی شفقت ورحمت کردن بر عباد خود فرموده است که وَیُحَذِّرُکُمُ
اللّٰهُ نَفْسَهُ وَاللّٰهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ پس وجود مطلق اراده کرد که ظاهر شود وتجلی کند ذات او بذات
او پس تنزل فرمود ازین مرتبه غیب هویت بسوی شان کلی جامع مرتبه شئون الهیه وکونیه
ازلیه وابدیه تا که بداند ذات خود را این شان کلی حاصل شد مراورا صور علمیه
بوجه کلی بلا امتیاز شانی از شانی پس وجود باعتبار اطلاق وتلبس با این شان کلی موسوم
ست بحقیقت محمدیه واین باعتبار اسقاط اعتبارات [illegible] موسوم ست باحدیت و
باعتبار ملاحظه اثبات اعتبارات [illegible] ست باحدیت وباعتبار [illegible] مرتبه

دو اعتبارات مذکورہ را موسوم ست بوحدت و برزخیت اولی و تعین اول و غیب اول و مرتبہ جمیع و مقام او ادنی بعدازان فرمودند کہ وجود را از روئے عقل سہ اعتبارست یکی لابشرط شی کہ وجود مطلق ست دوم بشرط لاشی کہ وجود عام ست سوم بشرط شی کہ وجود مقید ست پس وجود مطلق عین ہمہ اشیاء ست بخلاف وجودِ عام کہ عین اشیاء بہیچ وجہ نمیشود و نسبت تخطیہ کردن شیخ رکن الدین سمنانی شیخ محی الدین بن عربی را شاید ازین جہت باشد کہ ایشان وجودِ عام فہمیدہ باشند و مراد شیخ اکبر وجودِ مطلق بودہ است بعدازان فرمودند کہ درمیان شیخ رکن الدین و شیخ محی الدین قدس سرہما فی الحقیقت نزاع نبودہ است بعدازان فرمودند کہ آنچہ حضرت مولانا جامی دریں لائحہ ہفدہم مراتب تنزلات و تعینات را بیان کردہ اند چنیں معلوم میشود کہ احدیۃ ذاتیہ و واحدیۃ ہر دو از تعین اول کہ واحدیت صرف قابلیت محض است پیدا شدہ اند چنانچہ گفتہ کہ باعتبار تجرد از جمیع اعتبارات تا غایتی کہ از قابلیت این تجرد نیز مرتبہ احدیت است و باعتبار اتصاف او بجمیع صفات و اعتبارات مرتبہ واحدیت است پس چنانچہ تعین ثانی یعنی واحدیت و تعین ثالث مرتبہ عالم ارواح و تعین رابع مرتبہ عالم مثال و تعین خامس مرتبہ عالم اجسام ہمہ افراد مرتبہ تعین اول اند ہمچنین غیب ہویت ولاتعین کہ مرتبہ احدیت ذاتیہ است یک فردی از افراد آن خواہد بود پس مراد ریجا یک خدشہ و اشکال وارد میشود تقریرش اینست کہ احدیت ذاتیہ ولاتعین غیب ہویت مرتبہ بیحدی و اطلاقست تا آنکہ از اطلاق اطلاق نیز مبراء است پس تعین اول اگرچہ آنچنان اوسع است کہ جمیع تعینات ماتحتیہ و زیرینہ خود را حاصر و محیط است مگر بہ نسبت مرتبہ احدیت ولاتعین مقید و محدود ست پس بیحد مطلق چگونہ فرد مقید محدود تواند بود بعدازان بسوئے این بندہ متوجہ شدہ فرمودند کہ حضرت مولانا جامی در کتب خود مسئلہ مراتب تنزلات را بدو طرح و طرز بیان کردہ اند بر یک طریق سوال مذکور وارد نمیشود و بر طریق دوم اشکال متوجہ میگردد بعدازان کتاب نقد النصوص را برداشتہ این بندہ احقر را مخاطب ساختہ خود بدولت

ازان کتاب این عبارت را برخوانند **فصل** کنه ذات حق وغیب هویت مطلق او تعالیٰ و
تقدس مدرک و مفهوم و مشهود و معلوم هیچکس نتواند بود کما اخبر هو عن نفسه بقوله
ولا یحیطون به علما غیب هویت حق سبحانه اشارت ست باطلاق او سبحانه باعتبار
لاتعینش یعنی حضرت ذات بی تقید باعتبار ماعدا و عدم اعتبار ماعدا و این حضرت را
غیب الغیب والبطن کل باطن و هویت مطلقه نیز گویند و حق سبحانه از حیثیت اطلاق مذکور
لا یصح ان یحکم علیه بحکم او یعرف بوصف او یضاف الیه نسبةً ما من وحدةٍ
او وجوب وجودٍ و مبدائیةٍ او اقتضاء ایجادٍ او صدور اثرٍ او تعلق علمٍ منه بنفسه
او لغیره زیرا که این همه مقتضی تعین و تقید ست و شک نیست در آنکه تعقل هر تعینی مسبوق
ست بلاتعین و او باعتبار لاتعین مجهول مطلق ست چه هیچ شبه نیست که حواسیس تخیلات
واوهام پیرامن این حضرت و مقام ره گذر بسته است و طائران عقول و افهام را در
طیران هوای او دون درک المرام بال و پر شکسته **بیت** بخیال در نگنجد تو خیال خود
مرنجان ز جهت بود مبرا مطلب به هیچ سویش بلا آنها که در مودت یگانه اند در بی نشانی
نشانه از بی نشانی ذات او چنین نشان باز داده اند **رباعی** ای آنکه بجز تو نیست در هر دو
جهان تو را نیست نشانت که ترا نیست نشان ؛ هر چند که عین هر نشانی لیکن تو برتر
ز خیالی و مبراء ز گمان ؛ و در هر جا که این بنده کمتر را می طلب کرده میدیدند و
عبارت را میخواند این بنده هر بار دست بسته نیاز میکرد و این عبارت را برخوانند **فصل** ما
فی الوجود الا عین واحدة هی عین وجود الحق مطلق وحقیقة وهو الموجود المشهود
لا غیر ولکن هذه الحقیقة الواحدة والعین الاحدیة لها مراتب ظهور لا یتناهی
ابداً فی التعین والتشخص ولکن کلیات هذه المراتب منحصرة
خمس اثنتان منها منسوبتان الی الحق سبحانه وتعالیٰ وثلاث منسوبة الی الکون
وسادسها هی الجامعة بینهما وذلک لان هذه المراتب لما کانت مظاهر
ومجالی فلا یخلو اما ان یکون مجلیاً ومظهراً لظهور فیه لما یظهر للحق وللاشیاء

الكونية ويكون مظهراً ليظهر فيه ما يظهر الحق وللاشياء الكونية ايضاً فالاول يسمى مرتبة
غيب الغيوب لغيبة كل شيء كون فيها عن نفسه وعن مثله فالظهور لشيء فيها الا الحق
تعالى وانتفاء الظهور للاشياء يكون باحد الوجهين احدهما بانتفاء اعيانها بالكلية
حيث كان الله ولم يكن شيء معه فينتفي الظهور لها علماً ووجداناً لانتفاء اعيانها
بالكلية وذلك المجلى هو تعين الاول والمرتبة الاولى من الغيب والوجه الثاني انتفاء
صفة الظهور للاشياء عن اعيان الاشياء مع تحققها وتميزها وثبوتها في العلم الازلي
وظهورها للعالم بها لا لانفسها وامثالها كما هو الامر في الصور الثابتة في اذهاننا وهذا
المجلى والمظهر هو التعين الثاني وعالم المعاني والمرتبة الثانية من اسم الغيب لما ذكرنا
واما لما يكون مجلياً ومظهراً ليظهر فيه ما يظهر للاشياء الكونية الموجودة البسيطة ايضاً
علماً ووجداناً فهو ثلاثة اقسام فانه اما ان يكون مظهراً ومجلاً ليظهر فيه ما يظهر للاشياء
الكونية الموجودة البسيطة في ذاتها فذلك مرتبة الارواح او يكون مظهراً ومجلياً
يظهر فيه ما يظهر للاشياء الكونية المركبة اما ان يكون لطيفة بحيث لا تقبل التجزي ولا
التبعيض والا ق والالتيام فمجلاها ومحل ظهورها يسمى مرتبة المثال واما ان يكون
الموجودات المركبة كثيفة بالنسبة الى تلك اللطيفة او على الحقيقة بحيث تقبل التجزية
والتبعيض والا ق والالتيام فمجلاها ومحل صفة ظهور ما ذكر فيها يسمى مرتبة الجسم
بعد از ان این عبارت را بر خوانند **فصل** در شرح کلیه سخن ست مرتبه اولی و آن غیب
الغیب ست نام کرده شده است بغیب اول و تعین اول مرتبه ثانیه غیب ثانیه ست که
مسمی ست بتعین ثانی و از این مرتبه را غیب ثانی نامیده اند بواسطه غیب اشیا که نیست دروی از
نفس خود و امثال خود زیرا که منتفی ست صفت ظهور از اعیان ثابته با وجود تحقق
و ثبوت ایشان در این مرتبه این اعیان بر حضرت علم اند مرتبه ثالثه مرتبه ارواح ست
و این مرتبه ظهور حقایق کونیه مجرده بسیطه است مر نفس خود را و مر مثل خود را چنانکه ارواح

بیان

درین مرتبه مدرک اعیان خود اند و ممیز حقائق خود مرتبه رابعه مرتبه عالم مثال است و این مرتبه
موجود ست مر اشیاء کونیه لطیفه را که قابل تجزیه و تبعیض و خرق و التیام نباشد مرتبه خامسه مرتبه
عالم اجسام است و این مرتبه وجود اشیاء کونیه مرکبه کثیفه ست که قابل تجزیه و تبعیض اند و
این مرتبه را نام کرده اند مرتبه الحس و عالم الشهادة و مرتبه سادسه مرتبه جامعه ست مر جمیع
مراتب را و آن حقیقت انسان کامل ست زیرا که او جامع جمیع مراتب است بحکم برزخیت که دارد
بعد ازان حضور خواجه فرمودند که برین هر دو عبارت مذکوره سوال مذکور وارد نمیشود بعد ازان
این عبارت را خواندند فصل اول که [illegible] حکم ظهور و بطون و احدیت و واحدیت مندرج
بود و هر دو در سطوت وحدت مستهلک [illegible] جنسیت و غیریت و احکام [illegible] و تعدد و صفت
و ظهور و بطون و کثرت و وحدت و وجوب و امکان منتفی بود و نشان [illegible] مرتبه [illegible]
و اولیت و آخریت مختفی بود در خلوت ذات غیب هویت خواست که خود را بر خود جلوه دهد اول
جلوه جلوه که کرد بصفت وحدت بود پس اول تعینے که از وحدت غیب ذات گشت وحدت حقیقی بود که
اصل جمیع قابلیات ست و او را ظهور و بطون مساوی بود باعتبار آنکه قابل ظهور و بطون نیز
بود احدیت و واحدیت از وی منتشی شدند بعد ازان فرمودند که درین عبارت اشکال مشکل وارد
میگردد زیرا که از قول احدیت و واحدیت از وی منتشی شدند ظاهر [illegible] معلوم میشود که احدیت
و واحدیت افراد وحدت اند [illegible] مطلق [illegible]
تواند شد بعد ازان از اوائل شرح [illegible]
تعین اول ست [illegible] تعینے [illegible]
کونیه را و این مرتبه مسمی ست بتعین اول زیرا که [illegible]
مرتبه لا تعین است لا غیر و مرتبه ثالثه احدیت [illegible]
الوهیت ست مرتبه الوهیت تفصیل مرتبه [illegible]
اعتبار این دو مرتبه [illegible]

احدیت جمع جمیع تعینات انفعالیہ است کہ از شان الیشانست تاثر و انفعال و این مرتبہ کونیہ
امکانیہ است و مرتبہ سادسہ تفصیل مرتبہ کونیہ است کہ مرتبہ عالم ست و عروض این دو مرتبہ
باعتبار ظاہر علم ست کہ امکان از لوازم اوست و آن تجلی اوست بر خود بصور حقائق و اعیان
ممکنات بعد از ان حضور خواجہ فرمودند کہ بدین عبارت ہم سوال مذکور واقع میگردد مگر اینجا یک
طرز غریب بیان کردہ اند و آن اینست کہ مرتبہ واحدیت سا دو اعتبار عارض کردہ اند یکے
اجمالی دوم تفصیلی بعد از ان لائحہ ہفدہم را خواندہ فرمودند کہ درینجا نیز احدیت و واحدیت
را از وحدیت انتشا ثابت میگردد چنانچہ اولاً گذشت درینجا برائی جواب بیاض انداختہ
بودم پس وقت تصحیح و سبق خواندن این اوراق عرض کرد کہ قبلہ جواب سوال مذکور بیان
فرمایند تاکہ این بندہ درینجا مرقوم سازد پس حضور فرمودند جواب میگویم کہ مرتبہ وحدت
برزخ ست و برزخ مشتمل و جامع میباشد شئین را مگر اندرینجا فرق ست کہ مرتبہ وحدت
احدیت را کہ فرد عالی اوست صرف صفات او را محیط است نہ ذات او را و واحدیت را کہ
فرد سافل آنست ذات و صفات ہر دو آنرا محیط و متضمن ست پس فردیت احدیت مروحدت
را محض بسبب اشتمال او بر صفات اوست چنانچہ انسان کہ جامع جمیع مراتب ست لیکن جامع
او نیز بدین اعتبار ست کہ صفات جمیع مراتب در وی موجود اند تا آنکہ صفات مرتبہ احدیۃ ذاتیہ
نیز در وی یافتہ می شوند مگر ذات احدیۃ را ہرگز محیط نیست بعد از ان این بندہ راقم الحروف
عرض کرد کہ قبلہ مرا از بعض کتب توحید چنین در قیاس آمدہ است کہ این احدیت ناشیہ از وحدت
عین آن احدیت است کہ مرتبہ ذات بحت است و غیب ہویت و وجود مطلق ست چنانچہ
از عبارت لوائح شریف و نقد النصوص پیدا و ہویدا است و از بعض کتب دیگر چنین در فہم آمدہ
است کہ این احدیت منتشیہ از وحدیت غیر آن احدیت ذاتیہ است چراکہ آن احدیت فی
مرتبہ لابشرط شئی است و این احدیت ناشیہ از وحدت مرتبہ بشرط لاشئی است یعنی درینجا فقط
سلب الاعتبارات مشروط است و شک نیست کہ این مرتبہ تقید و تعین ست پس چارہ نیست

از قول بمغائرت بین الاحدیتین زیرا که از قول بعینیت بین الاحدیتین لازم میآید که یک شئے
از یک جہت مطلق ھم باشد و مقید ھم باشد این محال ست چنانچہ این معنی از عبارت کتب
عشرہ کاملہ مستنبط می شود پس این بندہ احقر برائی دفع سوال مذکور دو جواب نوشتہ است
حضور فرمودند که مرا نیز این خیال متوح میکرد که این احدیت غیر آن احدیت است بعد ازان
فرمودند که جوابات مصنفہ خود بر خوان برخواندم حضور لفظ بلفظ شنیدند و بسیار خوش و
مسرور شدہ پسند کردند چنانچہ فرمودند که نیکو گفتی و برقیاس و استنباط این بندہ احقر
تحسین نمودند بعد ازان ارشاد فرمودند که این ہر دو جواب را نیز درینجا بنویس و ثبت کن
عرض کردم که قبلہ لائق ھمان جوابست که حضور بیان کردہ اند نہ جوابات من فرمودند که
ضرور ہر دو جواب خود را نیز درین مقام درین کتاب بنویس و درج کن پس امتثالا
لامر الاعلیٰ ہر دو جواب صورت ترقیم و تسطیر یافتہ است جواب اول در انتشاء واحدیت
از واحدت خفائی نیست چرا که واحدیت مرتبہ تفصیل حقائق الٰہی و کونی ست و مرتبہ وحدت اجمال آن
ست و ظاہر ست که منشاء و مصدر تفصیل اجمال ست اما انتشاء احدیت که مرتبہ اطلاق و بحتیت ذات
ست از واحدت که مرتبہ تقید و تعین است بسبب آنست که تعقل و یافت و دانست احدیت ازین
مرتبہ وحدت ست زیرا که اگرچہ از روئی حقیقت و اصالت مرتبہ احدیت منشاء و مبداء کل ست
مگر پیش از ظہور و تنزل مجہول مطلق بود پس فرد بودن احدیت مر وحدیت را باعتبار ہمین یافت
است فی الجملہ از تعین این یافتہ و دانستہ می شود که ورائی تعین و لاتعین ست یعنی احدیت ذاتیہ که
عبارتست از سلب اثبات و انتقاء اعتبارات تا آنکه از سلب نیز سلب ست از وحدت که مرتبہ
علم ست معلوم میگردد پیش ازین مفہوم نمیشد و وصف واحدیت که مراد از اثبات تفصیل اعتبارات
است ھم از مرتبہ وحدت معقول میشود چہ مفصل مرتسم از مجمل میباشد پس مرتبہ وحدت مجمع قابلیات است
چہ قابلیات تجرد از اعتبارات وچہ قابلیت اتصاف بآن پس چون توجہ بہ تجرد و اطلاق میکند احدیت
یافتہ میشود و چون توجہ باتصاف و تقید می سازد واحدیت پیدا میگردد پس از برائی ھمین یافت
احدیت و پیدائی واحدیت مرتبہ وحدت حکم برزخیت میدارد یعنی مشتمل ست بر صفات احدیت

خود در علم حق سبحانہ باید دانست کہ در سائر تعینات احدیۃ و واحدیۃ یعنی اجمال و تفصیل موجود
ست وجملہ احدیات در احدیت جملی علمی مندرج میشوند و نیز ہمہ واحدیات در واحدیت جملی
علمی مندمج واین احدیۃ و واحدیۃ جمیلیہ در وحدت و وحدت مع جمیع اعتبارات خود احدیۃ
ذاتیہ وغیب ہویت مضمحل ومنطمس میگردد فقط ق اتصاف ذات بآنہا باعتبار مرتبہ جمع
ست ح یعنی متصف شدن ذات پاک بآن اعتبارات وصفات موجب تعدد وجودی
نیست یعنی ہنوز دوئی واثنینیت پیدا نمیشود پس عروض این صفات یک وجود را دو
یا سہ یا چہار نمیگرداند بلکہ این صفات وذات ہنوز در مقام وحدت اند ای صفات عین
ذات اند ووجود واحد ست مقبوس بیست وہفتم ۲۷ بوقت چاشت روز سہ شنبہ دہم از
ماہ شوال سال سیزدہ صد وشانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس
کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت سبق لوائح شریف شروع گردید این بندہ
راقم الحروف سامع بود ق باعتبار مراتب کونیہ ح یعنی لحوق این قسم صفات مر ذات را
موجب تعدد وجود نیست ق بعضے ازین حقائق کونیہ را عند سریان الوجود فیہا الخ ح این
عبارت جواب سوال مقدر ست تقریرش اینست کہ از ابتدا الاشحۃ تا اینجا بتلمیہ معلوم میشود کہ
ہستی حق سبحانہ کل ست و مراتب الٰہیہ ومراتب کونیہ اجزاء اویند پس حضرت مولانا جواب
گفتہ اند کہ اینچنین نیست بلکہ حضرت ظاہر وجود با جمیع شیون و با جملہ اسماء وصفات خود در
ہر فرد عالم اگرچہ یک ذرہ ریگ باشد ساری وموجود ست پس صفت وجوب وغنا ذاتی
نیز داخل ست و برین تقریر باز این خدشہ می افتاد کہ ہرگاہ در ہر موجودات بجمیع موجودات
ساریست ظہور ہمہ صفات در عام موجودات حتی الذرۃ علی السویۃ دبالفعل
حضرت مولانا جواب گفتہ اند کہ بیشک سریان ذات معہ جمیع صفات در ہمہ افراد عالم
علی السویہ است مگر ظہور صفات مختلف ومتفاوت است پس چون استعداد وقابلیت
ظہور جمیع اسماء وصفات الٰہیہ ہمہ افراد عالم نداشتہ بود بلکہ بعض افراد داد چون کما انزلنا الخ

انہ انبیاء و اولیاء استعداد ایں امر میداشت فلہذا فرمودہ اند کہ بعضے ازین حقائق کونیہ را عند سریان
الوجود فیہا الخ ہرگاہ درین بعض ہم استعداد و قابلیت ظہور صفت وجوب و غنا ذاتی نبود ازانجہت
مولنا فرمودہ اند کہ سوی الوجوب الذاتی والاستغناء و چون ظہور باقی صفات الٰہیہ نیز درین
بعض علی السویہ نبود بلکہ مختلف بود اگرچہ مطلق ظہور ہمہ صفات الٰہیہ سوی الوجوب الذاتی والاستغنا
مثلاً دریک فرد یافتہ شدہ است مگر بعضے صفات بشدت و غالبیت در وی ظہور کردہ است
بعضے بضعف و مغلوبیت ازین سبب حضرت مولانا فرمودہ اند کہ علی اختلاف مراتب الظہور شدۃ
وضعفا و غالبیۃ و مغلوبیۃ" چنانچہ در وجود مسعود حضرت موسیٰ علیہ السلام صفت غضب و قہر غالب
ظہور کردہ است و دیگر صفات بطور مغلوبیت و در ذات مقدس حضرت اقدس حضور خاتم الانبیاء
والمرسلین رحمۃ اللعالمین حضرت محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم صفت رحمت بغالبیت ظہور کردہ
است و ظہور سائر صفات علی السویہ و برابر ست کما فی الحق سبحانہ و قولہ کہ عند سریان الوجود
فیہا باحدیۃ جمع جمیع شیونہ و ظہور آثارھا و احکامہا بہ باشد معنی این تمام عبارت
موجود شدن است یعنی بعضے حقائق کونیہ را وقت موجود شدن استعداد ظہور جمیع اسماء الٰہیہ
ست و در بعضے دون بعض علی الاختلاف شدۃ وضعفا" یعنی ہرگاہ سائر موجودات را
وقت موجود شدن استعداد ظہور اسماء و صفات الٰہیہ نبود بلکہ بعض موجودات را
قابلیت ظہور بعض صفات میباشد و بعضے دیگر را قابلیت ظہور
بعض صفات دیگر و آن ظہور بعض صفات در ہر بعض ہم بطریق غالبیت و مغلوبیت ست تا اینکہ
گفتہ اند کہ در بعضے استعداد ظہور بعضے ست دون بعضے علی الاختلاف المذکور چنانچہ در ...
و اشجار صفت خالقیت ست بعد ازان فرمودند کہ در گلشن راز گفتہ کہ بجو دل ہر ذرہ را گر بشگافی
برون آید از و دریائی صافی بعد ازان فرمودند کہ شیخ فخر الدین عراقیؒ فرمودہ اند کہ حقیقت ہمچو
کرہ الیست ہر جا کہ انگشت نہی وسط آن باشد بعد ازان یکی از حضار عرض کرد کہ قبلہ چون ولی
سیر در مرتبہ احدیت ذاتیہ لاتعین میباشد آن وقت ہم بصفت وجوب و غنا ذاتی متصف میشود

در حضور خواجه بآرنج تکیه کرده بودند راست برنشستند و فرمودند که آیا آنوقت آن لی هست یعنی
آنوقت او کجاست بلکه ذات بحت است پس وجوب و غنا ذاتی نیز از صفات ذات بحت اند
نه از صفات ولی بعد ازان این بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله ظاهر وجود در اصطلاح صوفیه کرام
چه معنی دارد فرمودند که ظاهر وجود حضرت ذات بحت و هستی مطلق را گویند و باطن وجود ذات
مع العلم را خوانند بعد ازان تبسم دلربا نموده فرمودند که این بیت از غزل حضرت مولانا جامی نیز
بدین معنی است **بیت** بود باطن عاشق و معشوق ظاهر شد بعکس از سر باطن را چو در ظاهر
هویدا کرد عشق **مقبوس بیست و هشتم** بوقت چاشت روز چهارشنبه یازدهم از ماه
شوال سال سیزده صد و شانزدهم هجری دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی
سعادتی بهتر ازین نیست دست داد سبق لطائف شریف از لائحه هفدهم که باقیمانده بود شروع
گردید این بنده راقم الحروف سامع بود **ق** و مقصود ازین همه تحقیق و ظهور کمال اسمائیست
ح مقصود یعنی علت غائی ازین همه اعتبارات و نسب و اضافات ظاهر کردن کمال اسمائی
بود **ق** که کمال جلاء و استجلاء ست **ح** این مذهب شیخ اکبر ست و حضرت مولانا هم پیرو او
شانند و مذهب شیخ عبدالرزاق کاشی اینست که جلاء عبارتست از ظهور و شهود کمال ذاتی استجلاء
ظهور و شهود کمال اسمائیست **ق** چون ظهور و شهود مجمل در مفصل **ح** چنانچه ظهور و شهود تخم
در شجره **ق** چون ظهور مفصل در مجمل **ح** چنانچه صورت شجره در تخم یعنی مقتضائی اسما الهی
اینیت است فلهذا ظهور و شهود عیانی عینی شده است چنانچه حضرت ذات باحدیت
با جمیع اسما و صفات در تعین عاشق سریان کرده کمالات اسمائی خود را ظاهر نموده مشاهد
گردیده است چون سوز و گداز و محنت و فراق و دوری و عجز و نیاز و زاری و طعنه خلق
و رسوائی و بیقراری و بیصبری و بے آرامی و تشدد و تلخی رقیب و لذت وصال و غیر ذلک
همچنین در تعین معشوق جلوه گری ساخته ناز و کرشمه و بے پرواهی و استغنا و زیبائی و رعنائی
حسن و ملاحت و شوخی و تندخوئی و غیر ذلک از کمالات معشوقانه ظاهر کرده مشهود گشته است

مقبوس بست و نهم ۲۹ بوقت چاشت روز پنجشنبه دوازدهم از ماه شوال سال سیزده
صد و شانزدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر
ازین نیست میسر شد سبق لوائح شریف شروع گشت لائحه سیزدهم ق العقول والنفوس
ح عقول آن ارواح اند که باجسام تعلق ندارند در تدبیر و نفوس آن ارواح اند که باجسام تعلق
میدارند در تدبیر چون نفس ناطقه انسانی و نفس ناطقه فلک ق صابه الامتیاز بین الجواهر
والاعراض ح تمیز میان جوهر و عرض قیام بذاته و عدم قیام بذاته است ق صابه
الامتیاز بین الممکن والواجب ح تمیز درمیان واجب و ممکن ضرورت وجود و عدم
ضرورت آنست ق نه بوجود زائد بر ذات خود ح همه موجودات خارجیه موجود بوجود
زائد بر ذات اند بخلاف وجود مطلق که عین حقیقت وجود و بذات خود موجود ست نه بوجود
زائد بر ذات چنانچه مضیئ بر دو قسم است یکی مضیئ بذاته ست و دوم مضیئ لغیره است مضیئ
لغیره چون روئی زمین که روشن شده است به مقابله آفتاب پس اینجا سه چیز موجود اند
یکی مضیئ دوم ضوء که نه عین اوست و نه لازم او بلکه غیر اوست سیوم چیزیکه افاده ضوء میکند
و مضیئ بذاته دو قسم است یکی آنکه مضیئ بذاته باشد یعنی ضوئیکه مغائر ذات اوست مگر لازم غیر منفک
اوست چون جرم آفتاب وقتیکه فرض کرده شود اقتضاء ذات او مر ضوء را پس اینجا مضیئ ست
که ذات او مقتضی ضوء است که اگرچه مغائر و زائد بر ذات اوست مگر لازم ست او را دوم
مضیئ بذاته آنکه مضیئ باشد بالذات یعنی ضوئیکه این عین او باشد چون ضوء آفتاب که بذات خود
مضیئ ست نه بضوئیکه زائد بر ذات اوست ق وجوب صفت ظاهر اوست ح یعنی ظاهر
وجود ای صفت وجوب حضرت ذات من حیث الذات است ق و امکان صفت باطن
او ح یعنی باطن وجود ای صفت امکان ذات مع العلم است چنانچه چینیان در نقوش و
نگارش بهار کم بند و رومیان در صفائی کوشیدند ق نسبت با آنان که در حقیق مراتب محجوب اند
ح یعنی کسانیکه مقلد اند و صاحب حال نیستند مقبوس سی ام بوقت ظهر روز جمعه سیزدهم

از ماہِ شوال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ
عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حضرت مولانا
فخر الاولیاء شیخ من فرمودہ اند کہ چون مظہر تجلیات نامتناہی حضرت قبلہ محبوب الٰہی وصال کردند
روزی مرا در دل این خیال افتاد کہ ہر لفظی کہ مشکل در علوم ظاہریہ یا در علوم باطنیہ بند شود از
کدام کس خواہم پرسید پس غم و اندوہ این خیال چنان غلبہ کرد کہ وظیفہ ہم نمیتوانستم آخر درین
حال بودم کہ ہاتف آواز از غیب داد کہ تا کہ تو باشی علم و فقر ہم خواہد بود خبر آن وقت افتد
کہ تو نخواہی بود بعد ازان فرمودند کہ این حکایت از زبان حق ترجمان شیخ من در تمام عمر
دو بار صادر شدہ است یکی در مرض الوصال و دوم پیش ازان بعد ازان فرمودند کہ ہم حضور
حضرت شیخ من فرمودہ اند کہ روزی مرا این خدشہ افتاد کہ چون ذات حق سبحانہ با حدیت
جمع جمیع اسماء و صفات در ہر موجود از موجودات ساری و موجود ست پس فرق در مراتب
مخلوقات و موجودات چیست و اگرچہ کتب تصوف و توحید چنانچہ سواء السبیل و غیرہ بجناب
حضرت محبوب الٰہی خواندہ بودم و ازین قسم سوال و جواب نیز کرات مرات ازان حضرت تقاریر
شنیدہ بودم مگر تا ہم این خدشہ مذکور افتاد پس کتاب سواء السبیل را برداشتہ کشادم اگرچہ
قصد من بدیدن این مسئلہ نبود مگر اتفاقاً این سوال مذکور و جوابش برآمد چون دیدم
اطمینان شد بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ حضور تقریر این جواب بیان
فرمایند فرمودند کہ سبب فرق و تفاوت مراتب موجودات تفاوت قابلیت و استعداد ظہور
اسماء و صفات الٰہیہ ست در آن ہا اگرچہ در سریان ذات مع ہمہ اسماء و صفات جملہ موجودات
با یکدگر مساوی و برابر اند مگر باعتبار ظہور اسماء و صفات متفاوت اند چنانچہ [illegible]
کامل کہ قابلیت ظہور جمیع اسماء الٰہیہ داشتہ ست پس از انجمت [illegible] ست و درجات
و رتبات انبیاء و اولیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام نیز متفاوت و متفاضل اند و ہمچنین باقی
موجودات چنانکہ مومن را استعداد ظہور صفات زیادہ است از کافر و عالم را از جاہل

علی ہذا القیاس در حیوانات قابلیت ظہور صفات زیادہ است از نباتات و نباتات را از جمادات
بعد ازان فرمودند کہ این تقریر بروز سہ شنبہ در سبق لائحہ ہفتم از لوائح شریف ہم بیان
کردہ بودم بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ شیخ داؤد قیصری شارح
فصوص الحکم در کدام سلسلہ نسبت ارادت میدارند فرمودند معلوم نیست مگر شیخ لیس
بزرگ اند انچہ کلام اوشان در شرح فصوص الحکم شریف دیدہ می شود کلام مجتہدانہ مینماید بعد
ازان فرمودند کہ چہار شرح فصوص الحکم نہایت متانت میدارند یکی شرح شیخ مؤید الدین
الاوجندی کہ مرید و خلیفہ شیخ صدر الدین قونوی است اول شرح بر فصوص الحکم ایشان
نوشتہ اند این شرح ماخذ سائر شروح فصوص الحکم ست ایشان گفتہ اند وقتیکہ من بخدمت
پیر خود حضرت شیخ صدر الدین قونوی فصوص الحکم شریف میخواندم در خطبہ خوانیدن در من
تصرف فرمودند مضمون تمام کتاب بر من مکشوف شد پس شرح نوشتم دوم شرح حضرت مولانا
جامی اندرین آشنا کسے گفت کہ ہمین نقد النصوص ست حضور فرمودند کہ نہ این شرح نقش الفصوص
ست بر فصوص الحکم شریف شرح دیگر نوشتہ اند کہ تمام عبارت او عربی است سوم شرح از شیخ داؤد
قیصری است چہارم شرح از محب اللہ الہ آبادی است کہ این شرح ست فارسی بعد ازان
این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ غلام را اگرچہ ہیچ نمی آید واز علم مایہ نمیدارد مگر از روئی
محبت کہ بکتب توحید میدارم عرض میکنم کہ از برائے مطالعہ کردن شرح فصوص الحکم اجازت فرمایند فرمودند
کہ آری اکنون اجازت است باید دانست کہ اجازت ازان خواستم کہ در اوائل فرمودہ بودند
کہ ہیچ کتاب را ندیدہ باش بلکہ ہمگی مشغول باش بعد ازان فرمودند کہ روزی من بجناب
شیخ خود عرض کردم کہ قبلہ من شرح فصوص الحکم شریف شیخ داؤد قیصری را خریدہ ام پس
حضرت شیخ من فرمودند کہ جوان من نام فصوص الحکم میشنوم واتفاق دیدن من گاہی نشدہ
است اکنون بیار کہ ببینم پس کتاب را آوردہ بحضور شیخ بدادم دو روز دیدند دیگر روز
خادم را دادہ فرمودند کہ اوشان را بازدہ وی کتاب مرا بازداد پس حضور شیخ من

فرمودند

فرمودند کہ دو روز دیدہ ام چون کتاب مشکل بود زیادہ ندیدم بعد ازان حضور خواجہ فرمودند
کہ چون کملین بمشاہدہ حق شاغل میباشند بمطالعہ کتب مشکلہ و مغلقہ وغیرہ نمی پردازند بعد ازان فرمودند
کہ سالک را بقدر ضرورت علوم خواندن میباید و زیادہ توغل و تشغل بمطالعہ کتب و ہرچہ از نسبت
مقصود حقیقی باز دارد اضاعت بضاعت وقت است ہر قدر کہ بمکتب دل را رجوع کنند ہمانقدر
آنطرف حق سبحانہ چرا نہ شغل کنند کہ مقصود حقیقی است بعد ازان فرمودند کہ مشائخ کرام شرط
کردہ اند کہ مطالعہ کتب غامضہ و شعر پردازی خصوصاً خیال کردن در شعر مشکل وغیر ذلک ترک
سازد **تنبیہ** بدانکہ این چند کلمات از عبارت سالک را بقدر ضرورت الخ در بارہ تعلیم و توبیخ
این بندہ احقر راقم الحروف صادر شدہ اند بعد ازان سخن در مدح و ثنائی حضرت مولانا جامی رح
افتاد حضور فرمودند کہ مولانا صاحب مرید کسے را نکردہ اند مگر مولوی عبد الغفور لاری را فقط
ہمین یک مرید و یک خلیفہ میدارند درین اثناء یکی از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ محض یک
خلیفہ کردہ اند فرمودند کہ اگرچہ دیگر خلفائے ہم بسیار کردہ اند مگر مرید و خلیفہ ہمین یک مولوی
عبد الغفور ست دیگر خلفاء حضرت مولانا جامی مریدان دیگر مشائخ بودہ اند و خلافت
از حضرت ایشان گرفتہ اند زیرا کہ حضرت مولانا مرید کردن را تعلق بے سود می پنداشتند
مقبوس سی و یکم بوقت چاشت روز شنبہ چہاردہم از ماہ شوال سال سیزدہ صد و شانزدہم
ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست
میسر گشت سبق لوائح شریف شروع شد این بندہ راقم الحروف سامع بود لائحہ نوازدہم ق
مراد باندراج کثرت شیون در وحدت ذات نہ اندراج جزو ست در کل یا ح حاصل و
خلاصہ این تمام لائحہ اینست کہ چون این ہمہ نسب و اعتبارات کہ بحسب مراتب
ظاہر شدہ اند و می شوند و خواہند شد در ذات مندرج اند مبادا کسے فہمد کہ این اندراج
مانند جزو در کل ست یا مانند مظروف در ظرف پس برائی دفع این وہمہ مولانا فرمودہ اند
کہ این اندراج مانند اندراج اوصاف ست در موصوف یا لوازم در ملزوم چنانچہ نسب و

اعتبارات من واشارہ کردند بدست بذات مبارک خویش درمن مندرج اند چوں قیام قعود والنطلاق واضطجاع وضحک وبکاو علم وجہل وغیر ذلک بعدازان فرمودند کہ ذات من حیث الذات نہ جزو ست ونہ کل وباعتبارات ھم جزوست وھم کل چنانچہ واحد عدوی از جہت ذات مبراءست واز جہت کہ اورا عارض می شوند کل ہم می شود وجزو وھم میگردد چنانچہ نصف اثنین است وثلث ثلاثہ است وربع اربع الی مالا نہایۃ بعدازان فرمودند کہ در گلشن راز گفتہ کہ تو چہ جزوست انکہ او از کل فزونست لائحہ لستم ق ظہور وخفای شیون واعتبارات بسبب تلبس بظاہر وجود وعدم آن موجب تفسیر حقیقۃ وجود وصفات حقیقیہ اونیست ح یعنی چنانچہ ہرگاہ آئینہ را متقابل اشیاء داشتہ شد اشیاء درآئینہ منطبع شدند پس این انطباع یعنی ظہور اشیاء درآئینہ ذات آئینہ را ہیچ تغیر نداده است بلکہ ھم چنانست کہ پیش ازین انطباع بود وصفات حقیقیہ آئینہ راکہ صفائیت وشفافیت و نمایندگی باشد نیز این انطباع مذکور موجب تغیر وتبدل نگشتہ است بلکہ صفات او ھمچنان ثابت اند کہ پیش ازین انطباع بودند وھم چنین عدم انطباع یعنی خفای اشیاء بوقت عدم تقابل ذات وصفات آئینہ را متغیر ومبدل نیست بلکہ آئینہ مع صفات کمالیہ خود آنچنانست کہ بود بعدازان فرمودند کہ این صفات ما صفات حقیقیہ حضرت ذات نیستند زیراکہ در صفات ما تغیر واقع میشود چنانچہ مارا یکوقت بچیزی علم میشود ودیگر وقت فراموش میگردد باز دیگر وقت یاد میاید بعدازان فرمودند کہ حضرت حق را ازلاً وابداً علم بذات خود وباشیاء دفعی ست ودلی را تدریجی ست نہ دفعی بعدازان فرمودند کہ این خلاء نیز یک قسم ظہور ذات ست مگر این مظہر لطیف ست بعدازان فرمودند شاید شما دانید کہ مطلق بالا است وما فرو تر ہستیم بلکہ مطلق ہم اینجاست ؛ ومقید ہم درینجا در وی منطبع است مقبوس سی دوم بوقت چاشت روز یکشنبہ پانزدھم ازماہ شوال سال سیزدہ صدوشانزدھم ھجری المقدس دولت پائبوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین

نیست حاصل شد سبق لوائح شریف از لائحہ بیست ویکم کہ باقی استادہ بود شروع گشت **ق** مطلق
مستلزم مقید نیست از مقیدات **ح** این دفع وہمے است کہ از عبارت چون مطلق بے مقید
نباشد ضرور را ورا تعلق بمقیدات مخصوصہ خواہد بود پس مولانا ارادہ دفع کردہ فرمودند کہ استلزام
مطلق بمقیدات بطریقہ بدلیت ست نہ بطریق خصوصیت **ق** مصرعہ ہرکس کہ نباشد تو عوض باشی
از وی **ح** یعنی ہر ذات از ذوات مخلوقات کہ منتفی میگردد و ہر صفت از صفات موجودات کہ مختفی
می شود ذات حق وصفت حق سبحانہ عوض او گردد بجائش ثابت می شود **ق** خالی از تو نیست ہیچ
مسجدی و دیرے **ح** یعنی در مقام اسلام و مقام کفر **ق** دیدم ہمہ طالبان و مطلوبان را
ح یعنی طالبان مطلوبان ہر فرقہ را از اہل اسلام و اہل کفر دیدہ ام ہمہ تو ئی غیر تو موجودی
نیست ہرگز لائحہ **بیست و دوم ق** حقیقت ہر شی تعین وجود ست در حضرت علم **ح** یعنی
حقیقت ہر شی عدم ست چہ تعین اعتبارات کہ عارض ست مر وجود را در حضرت علم و اعتبار علمی
عدم میباشد ہستی ندارد آنچہ موجود ست وجود ست کہ ذی علم و معروض ست و عدم دو قسم
ست یکی حقیقی کہ عدم محض ست و مقابل وجود مطلق و دوم اضافی کہ رب او اسم باطن ست
چنانچہ رب وجود اسم ظاہر ست و عدم محض لا رب لہ ست یعنی نیست رب برائی او و
حقیقت عارف نیز عدم صرف ست و چون عروج کردہ اند از حقیقت خود بر تر رود و در ہویت
ذاتیہ داخل شود پس وجوب در غنا و ذاتی بذات بحت ست او و در میان [illegible] ازین
جہت گفتہ اند کہ العارف لا رب لہ **مقبوس سی و سیوم** بوقت چاشت روز دوشنبہ
شانزدہم از ماہ شوال سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت
حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل شد حضور خواجہ اللہ داد [illegible]
دیوان غزلہای حضرت فخر الاولیاء شیخ خود برداشتہ این بیت را خواندند بیت چون تاب
نور او ندارد دیدہ بجز از بہر او چشم دگر راست آنگاہ این حاشیہ منہیہ را خواندند یعنی چون نور کہ
عبارت از عقل ست بحکم وما منا الا لہ مقام معلوم تاب و طاقت نور جمال حضرت ذو الجلال

ندارد کسیکہ طالب دیدار عالم افروز آنحضرت باشد اورا لائق ست کہ از بہر مشاہدہ جمال دوست
دیدۂ دیگر طلب نماید کہ بدیدۂ استدلال او را نمیتوان دید و آن دیدہ کہ ادراک حق تواند نمود
دیدہ الیست کہ مسمی بہ بصیرت است لیکن دیدۂ بصیرت تا بکحل جواہر ریاضت و سلوک و تزکیہ
نفس و تصفیہ قلب و تجلیہ روح منور نگردد مشاہدہ جمال دوست بطریق شہود نمیتواند بود و این معنے
باتفاق ارباب طریقت جز بارشاد کامل حق بین و حقدان حاصل نمیتوانکرد ؎ گر تو خواہی رفت
راہ ذو المنن ٭ دست در فتراک راہ بینان بزن ٭ کذا افید فقط بعد ازان این بیت
برخواندند ؎ صل علی محمد جلوہ جملہ صفات ٭ صل علے محمد ہست در و اعلی السواء ٭ آنگاہ
این حاشیہ منہیہ را برخواندند یعنی اگرچہ ہمہ انبیاء مظہر جمیع اسماء و صفات الٰہی اند لیکن در ایشان
بعضی صفات را غلبہ است بر بعضے دیگر در ظہور چنانچہ در نوح علیہ السلام صفت جلال غالب بود
بر باقی صفات و در حضرت ابراہیم علیہ السلام صفت جمال غالب بود بر سائر صفات و درین مظہر
اتم یعنی حضرت محمد مصطفےٰ احمد مجتبےٰ صلی اللہ علیہ و آلہ و اصحابہ وسلم ظہور جمیع صفات و اسماء حسنیٰ علی السویہ
و اعتدال است ہیچ صفت را غلبہ بر صفت دیگر نیست و ظہور غالبیت و مغلوبیت درین مظہر
مفقود ست چنانچہ در حق بودند بہمو نظور درین مظہر ظاہر شدہ اند ازان سبب مظہر اتم شدند در
اثنا این بندہ راقم عرض کرد کہ قبلہ چون ظہور جمیع صفات الٰہیہ چنانچہ در حق بودند بہمو نظور در
حضرت محمد مصطفےٰ صلعم بے کم و کاست است پس چنانچہ حق سبحانہ را علم غیب کلی ست ہمچنین
آنسرور انبیاء صلعم را علم غیب کلی ست یا نہ جواب فرمودند کہ قیام صفت حق بحق سبحانہ بکلیہ و
اطلاق ست و در حضرت محمد مصطفےٰ صلعم بطور جزئیت و تقیید ست و معنی ظہور جمیع صفات الٰہیہ
چنانچہ در حق سبحانہ بودند ہمون طور در مظہر اتم بے کم و کاست است
نیست کہ چنانچہ در حق سبحانہ بغیر غالبیت و مغلوبیت بودند ہمچنان غالبیت و مغلوبیت درین
مظہر اتم [illegible] بلکہ جمیع صفات الٰہیہ درین مظہر علی السویہ و الاعتدال ظہور یافتہ لیکن
بطور جزئیت و تقیید پس در حضور حضرت محمد مصطفےٰ صلعم و سائر انبیاء نیز علم کلی نفی نباشد

بلکہ

بلکہ جزئی تدریجی خواہد بود بعد ازان این بیت برخوانند ؎ در تلبس مجردم زہمہ ؎ در تجرد
متلبسات منم ؎ آنگاہ این حاشیہ را برخوانند یعنی ان الوجود فی عین تلبسہ باشیاء الکونیۃ
مجرد عنہا بحسب الحقیقۃ وفی عین تجردہ عنہا متلبس بہا بحسب الظاہر
فالتلبس والتجرد للوجود لیس من جہتہ واحدۃ حتی یلزم اجتماع النقیضین
فالتلبس بحسب الظاہر والتجرد بحسب الحقیقۃ فلا تعارض بینہما وان کان
فی وقت واحد فقط بعد ازان این بیت برخوانند ؎ شعلۂ عشق چو از آتش دل ما
سوختہ ؎ زد علم بیرون ز دل کون ومکان را سوختہ ؎ آنگاہ این حاشیہ را برخوانند یعنی حقیقت
محبت کہ آتش صفت ست از حقیقت دل ظاہر شدہ وجود موہوم غیر وغیریت را بتمامی بسوزد
ودر دل غیر خود ہیچ نگذارد و اینجا محبت خود آئینہ صفت شد جز محبوب در مرأت خود نہ نماید
و در زمان خلاصی از اندیشہ غیر حق سبحانہ حقیقت محبت از درون دل ظاہر شدہ ہرچہ غیر
ست بتمامہ سوختہ جز خود ہیچ نگذارد و اینجا بود کہ محبان در مرآۃ دل محبت بینند در محبت محبوب
بدیدہ محبت ہرچہ بوصف غیریت موصوف است از دل اسقاط کردہ جز محبوب ہیچ نگذارد و ہیچکس
تا چنین نشود ذوق توحید را ہرگز نداند فقط بعد ازان سبق لوائح شریف از لائحہ بیست ۲۳ وسوم
شروع گشت این بندہ راقم منامع بود ق حقیقت وجود اگرچہ بر جمیع موجودات ذہنی و
خارجی مقول ومحمول میشود اما در مراتب متفاوت است ح یعنی جائز ست کہ بگوئیم زید
حضرت وجود ست یا فرس وجود ست یا شجر وجود ست یا حجر وجود ست یا تمام موجودات
علمی غیبی وعیانی عینی حضرت وجود ست چنانچہ میتوانم گفت کہ زید حیوان ست یا فرس حیوان
ست یا غنم حیوان ست یا بقر حیوان ست یا ہر حساس متحرک بالارادۃ حیوان ست
کردن افراد حیوان را بریکدیگر صحیح نیست چنانچہ اگر گفتہ شود کہ زید فرس است یا فرس بقر ست
یا بقر غنم است وبالعکس این حمل ہرگز جائز نیست پس ہمچنین حمل اسماء مراتب حضرت وجود را
کہ بمنزلہ افراد توان فہمید بریکدیگر صحیح ودرست نباشد اگر یک موجود کونیہ را گفتہ شود اللہ یا

رحمٰن پس نیست این اطلاق مگر عین کفر و محض زندقه وکذالک بالعکس گمراهی و تباهی ست
آری اگر اسما و صفات مشترکه را حمل کرده شود آن درست باشد چنانچه زید را باعتبار بخشش مال
و مهربانی و کرم رحیم توان گفت و رحمٰن گفتن جائز نیست زیرا که این اسم ذاتی است و فیضان
وجودی میکند پس زید را طاقت فیضان وجودی کجاست **لائحه بیست و چهارم** ق اول
مرتبه لاتعین و عدم انحصار است و اطلاق از هر قید و اعتبار ح یعنی ذات بحت را درینجا در
مرتبه لاتعین نه حق توان گفت و نه خلق چنانچه بادشاه صاحب هم در شان این مرتبه گفت
است موجب [illegible] یک [illegible] رسول نه الله تعالی بعد ازان از کافی خود این مصرع
[illegible] سلب ثبوت [illegible] نه طالب نه مطلوب [illegible]
ق نه نقل را [illegible] جلال او زبان عبارت است و نه عقل را کنه کمال او امکان اشارت
ح مراد از نقل کلام انبیا و اولیا است و مراد از عقل دلائل و علوم عقلیه حکما و فلاسفه است
ق نهایت عرفان او حیرانی ح یعنی حیرت دو قسم است یکی حیرت محموده و این کمال عرفان
است [illegible] بیک نحو [illegible] دوم
[illegible] است چنانچه سوفسطائیه و دهریه درین حیرت
[illegible] این عشق [illegible] جز و لا ینفک [illegible] حاشا که بود به عقل ما
[illegible] ح مراد از عشق درینجا ذات بحت و هستی مطلق است و جز او دل آن مارا و
[illegible] حقیقت هر شی تعین وجود است یا وجود متعین پس
تعین [illegible] یک جز و است و وجود که عبارت از ذات بحت است جز دیگر و این جز
[illegible] و معهذا از ما کل [illegible] انجان اعظم و
[illegible] متصور نیست تا از این وصف اعظمیت
[illegible] بعد ازان فرمودند که اطلاق عشق
[illegible] شیخ فخر الدین عراقی قدس سره است بتبع این

در اصطلاحات صوفیه کرام هرگز نبود چنانچه ایشان تمام کتاب لمعات را برمز عشق و عاشق و معشوق
تمام کرده اند مراد از عاشق ممکن و مراد از معشوق واجب است و از عشق ذات بحت مراد ست
ق تعینات فعلیه وجوبیه الٰهیه را و جمیع تعینات انفعالیه امکانیه کونیه را ح تعینات وجوبیه
باشند خواه امکانیه بیشمار اند چنانچه رحمٰن یک تعین و مرتبه ایست برأسه از مراتب فعلیه وجوبیه
و رحیم هم یکمرتبه ایست و خالق هم یک تعین مستقل ست و قیوم هم یکمرتبه و تعین علیحده
است و رزاق هم یک تعین و مرتبه ایست از مراتب فعلیه و برای این مراتب یک رب المراتب
میباشد چنانچه اگر آن رب المراتب رب مراتب فعلیه است پس آن احدیت جمع جمیع تعینات
فعلیه موثره خواهد بود چون الله و اگر آن رب المراتب رب مراتب انفعالیه است پس آن
احدیت جمع جمیع تعینات انفعالیه متاثره است چون انسان زیرا که تمام جهان تفصیل حقیقت
انسانیه است و حقیقت انسانیه احدیت جمع جمیع نسب و اعتبارات و تعینات و صفات
جهان ست و رب اوست و رب مراتب الٰهیه و کونیه حقیقت محمدیست صلعم بعد از ان فرمودند
که سهلتر مثال رب المراتب اینست که انسان و فرس و غنم و بقر و غیر ذالک من الانواع
تعینات و مراتب اند و رب المراتب و رب الانواع حیوان ست پس احدیت جمع جمیع
مراتب و تعینات نوعیه هم اوست **مقبوس سی و چهارم** بوقت چاشت روز
چهارشنبه هژدهم از ماه شوال سال سیزده صد و شانزدهم هجری المقدس دولت پای
بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجه
القاه الله تعالی ببقائه فرمودند که شیخ رکن الدین سمنانی در اربعین بودند در آن حالت
فرمان الٰهی شد که فلانجا کشتگان اند و در آن میان یکنفر آنچنان [illegible]
میدارد که قطب وقت خواهد شد او را دریاب پس شیخ از اربعین بیرون آمده در آن کشتگان
تفحص کنانیدند همه گفتند که همه فوت شده اند هیچکس زنده نیست شیخ فرمودند که چون
فرمان الٰهی ست ضرور چنین خواهد بود باز برنید بکوشش بلیغ تفحص سازید آخر باز

آنجا رفته جستجو ساختند دیدند که یک شخص را برمقی جان باقیست آب بروی ریختند چشم بکشاد
پس ازانجا برداشتند و بر مقام شیخ آوردند علاج کردند بعد از چند مدت بہ شد و سالم گشت
پس حضرت شیخ ارادت آورد و بحسن تربیت شیخ بدرجہ کمال رسید بعد ازان فرمودند که این شیخ
حضرت شاہ علی فراہی بود بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرض کرد که قبلہ بعض مشائخ را اخی
چرا گویند فرمودند که اینچنین بسیار مشائخ را لقب ست چنانچہ کا کا و آتا و بابا بعد ازان این بندہ
عرض کرد که این الفاظ چہ معنی دارند فرمودند که کا کا و آتا و بابا بمعنے پدر آمدہ چنانچہ حضرت شیخ
شیوخ العالم شکر گنج را بابا میخوانند بعد ازان سخن در اہلبیت حضور حضرت محمد مصطفےٰ صلعم او
فتاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند که اہلبیت نبوی ازواج مطہرات و مردم خانگی
آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ہستند چنانچہ قرآن شریف نیز برین معنی ناطق است مگر شیعہ و
روافض سوائے حضرت امام حسنؓ و حضرت امام حسینؓ و حضرت علی مرتضیٰؓ و حضرت بی بی فاطمہ
رضی اللہ عنہم و دیگری را از ازواج مطہرات و بنات آنحضرت سرور کائنات صلی اللہ علیہ و
سلم از اہلبیت نمی شمارند بلکہ میگویند آنان که در چادر آمدہ اند اہلبیت نبوی اوشانند بعد
ازان ذکر خیر اعمام آنحضرت علیہ الصلاۃ والسلام درمیان آمد یکی از حاضرین عرض کرد که قبلہ
حضرت حمزہ عم آنحضرت کلان با اند از آنحضرت صلعم یا نہ حضور فرمودند که کتاب من جلاء القلوب
بیارید کتاب آوردہ شد پس این بندہ احقر را فرمودند که از ذکر حضرت حمزہ و حضرت عباس
رضی اللہ عنہم برخوان برخواندم عبارت این بود حضرت سید الشہداء امیر حمزہ بن عبدالمطلب
کنیت ایشان ابو عثمان یا ابوالعلی ست ایشان عم شریف و برادر رضاعی آنحضرت صلعم اند و اسن
بودند از آنحضرت صلعم چہار یا دو سال ایمان آوردہ اند سال دوم یا ششم از بعثت بودند
از شجاعان عرب انتہی حضرت عباس بن عبدالمطلب کنیت ایشان ابوالفضل ست ایشان
عم رسول خدا اند و اسن بودند از آنحضرت بدو یا سہ سال بودند رئیس قریش انتہی بعد ازان
فرمودند که در زمان خلافت حضرت عمر فاروقؓ استسقاء بحضرت عباسؓ میکردند چنانچہ

حضرت عمر خطابؓ بوقت استسقاء دست حضرت عباس گرفته میگفتند خداوندا در زمان
فیض اقتران آنحضرت با آنحضرت نبی آخر الزمان صلعم استسقاء میکردیم واکنون حضرت عباس عم
بزرگوار آنحضرت نبی مختار صلعم بجناب پاک تو شفیع آورده ایم بر ما باران بفرست بعد ازان
حضور خواجه فرمودند که روزی حضرت ابن عباس نشسته بودند که خبر وفات یکی را از ازواج
مطهرات آنحضرت صلعم بالیشان رسانیدند همانجا زود تر در سجده افتادند چون سر از سجده
بر آوردند پرسیدند که سبب سجده کردن چه بوده است جواب فرمودند که در حدیث شریف
آمده است که چون آیتی عظیم از آیات الله به بینید زود تر سجده کنید پس دیگر بزرگتر آیت
ازین چه باشد که یکی از ازواج مطهرات آنحضرت صلعم که انیس خلوت و جلیس هر وقت و واقف
اسرار ظاهر باطن آنحضرت صلعم بوده است ازین دار دنیا ناپائیدار رحلت گزینند بعد ازان سبق
لوائح شریف از لائحه بیست و پنجم شروع گشت ق تارة حقائق جوهریه متبوعه است ح یعنی ذات
بحت که در مراتب تنزلات ظهور نموده است و در تعینات تجلی فرموده یکبار بحقیقت جوهریه متبوعه
جلوه گری ساخته است و دیگر بار بحقیقت عرضیه تابعه متلبس گشته است یعنی موجود دو قسم
ست یکی آنکه بودن او ضروری باشد و نبودن او ممتنع و دوم آنکه بودن و نبودن او ضروری
نباشد پس اول واجب الوجود ست و ثانی ممکن الوجود و این ممکن نیز دو قسم ست یکی آنکه قائم
بذاته باشد و دوم آنکه قائم بذاته نباشد ثانی عرض ست و اول جوهر ست و این جوهر نیز دو قسم
ست یکی آنکه ابعاد ثلاثه را قبول کند دوم آنکه نکند ثانی عقل و نفس ست و اول جسم است و
این جسم نیز دو قسم ست یکی آنکه نامی باشد دوم آنکه نامی نباشد ثانی جماد ست و اول که
نامی است این نیز دو قسم است یکی آنکه حساس متحرک بالارادة باشد و دوم آنکه
متحرک بالارادة نباشد ثانی نبات است و اول حیوان ست و حیوان هم دو قسم ست یکی آنکه
مدرک امور غریبه باشد و دوم آنکه مدرک امور غریبه نباشد پس اول انسان ست و ثانی چون
فرس و غنم و بقر و غیر ذلک پس هر یکی ازینها که بیان کرده شد یکی حقیقت جوهریه متبوعه است

و دوم حقیقت عرضیه تابع او ست و این تمامی حقائق جوهریه و عرضیه اعراض اند که مر حقیقت الحقائق را که عبارت از ذات الٰهی ست عارض شده اند لائحه **بیست و ششم ق** در هر آنی عالم بعدم میرود و مثل آن بوجود میاید **ح** یعنی بسبب معدوم شدن و باز موجود گشتن جهان اینست که اسماء الٰهیه بعضی لطفی اند چون رحمٰن و رحیم و معطی و جواد و کریم و خالق و رازق و ستار و غفار و لطیف و رؤف و غیره ذلک و بعضی قهری اند چون قاهر و قادر و کبیر و متکبر و مذل و عزیز و منتقم و غیور و جبار و این همه اسماء لطیفیه باشد خواه قهریه در کار خود معروف اند پس مقتضائے اسماء لطیفیه جمالیه فیضان وجودی است یعنی ایجاد عالم و مقتضای اسماء قهریه جلالیه اعدام و امحای عالم ست پس اسماء قهریه عالم را در هر آن بعدم میبرند و اسماء لطیفیه در هر آن مثل آن را بوجود می آرند و چون بر هیچ یک اسم تعطیل روا نیست لاجرم در تجلی حق سبحانه نیز تکرار نخواهد بود بعد ازان فرمودند که درینجا یک سوال وارد میشود و آن اینست که چون اقتضائے اسماء لطفی و جمالی ایجاد عالم ست و اقتضاء اسماء قهری و جلالی اعدام او ست پس این تعارض آمد و این قاعده است که اذا تعارضا تساقطا پس معاملۂ عالم درمیان بودن و نبودن بود و حال آنکه جهان موجود است نه معدوم اگرچه موجودگی او بسبب سرعت تعاقب امثال ست تاهم موجود می نماید جواب گوئیم که رحمت و لطف را بر غضب و قهر غلبه البته چنانچه در حدیث شریف آمده است که ان رحمتی سبقت غضبی تحقیق رحمت من پیشی کرده و غلبه نموده است غضب و قهر مرا هرگاه در اقتضاء اسماء لطیفیه غلبه است لاجرم طرف ایجاد راجح باشد بر طرف اعدام بعد ازان فرمودند که مثال تجدد امثال از چراغ بخوبی معلوم میشود زیراکه شعلۂ او که از فتیله دیده می شود مخروطی ست ابتدایش سطبر ست و انتهایش باریک تر شده فانی میگردد و در نظر چنان می نماید که یک شعله برقرار خود ست حال آنکه هر آن شعله دیگر است یعنی بسبب سرعت آوا ترامداد و فیضان وجودی از روغن یک شعله مستقیم بر یک حالت میماند و فی الحقیقت یک شعله فانی و معدوم می شود و عقب او

نمرہ ۰

بسرعت تمام شعلہ دیگر مثل او در میرسد موجود میگردد در بادی النظر چناں می نماید کہ ھمان یک
شعلہ ثابت است مقبوس سی و پنجم بوقت چاشت روز پنجشنبہ نوزدھم از ماہ شوال سال
سیزدہ صد و شانزدھم ھجری المقدس دولت پائی بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے
وسعادتے بہتر ازین نیست حاصل شد حضور خواجہ القاہ اللہ تعالے ببقائہ فرمودند کہ از
جناب حضرت شیخ نظام الحق والدین اورنگ آبادی بسیار فیض جاری شدہ است چنانچہ
ہشتاد ہزار نفر بحسن تربیت ایشان صاحب نسبت شدہ اند اندرین اثناء یکی از حاضرین
تعجب کردہ گفت کہ ایں بسیار وسعت فیض است کہ ہشتاد ہزار کس خلیفہ باشد حضور این
سخن را شنیدہ فرمودند کہ خلافت کم بود و نسبت اینقدر ست کہ ہشتاد ہزار آدمی را حاصل
شدہ آنگاہ فرمودند کہ خلفاء ہائے ھم صدہا بودہ اند اندرین اثناء این بندہ راقم الحروف
عرض کرد کہ قبلہ اہل نسبت کرا گویند فرمودند کہ تحقق توحید علمی را کہ دوم مرتبہ توحید است نسبت
میگویند و اہل نسبت کسے ست کہ بآن متحقق است بعد ازان فرمودند کہ حضرت قبلہ مولینا
محب النبی فرمودہ اند کہ من بدہ واسطہ ھم خلفاء آنحضرت را دیدہ ام و ھمہ دہ در زمانہ
من موجود بودند کہ کامل بودند و ازان ہر یک سلاسل ھم جاری شدہ اند بعد ازان فرمودند
کہ حضرت مولانا خورد فرزند حضرت قبلہ نظام الملت والدین ہستند و شانزدہ سالہ بودند کہ حضرت
والد ماجد الشان وفات فرمودہ اند پس بہ بینید کہ دریں اندک مدت بنیہ مریدان تا دہ واسطہ
ہم درمیان خلافت آمدہ است و ہر یک خلیفہ بکمال ھم رسیدہ است بعد ازان فرمودند کہ
حضرت خواجہ نظام الدین روز و شب در تربیت و تلقین و سلوک طالبان حق میکوشیدند
و مصروف میماندند چنانچہ آفتابہ در دست گرفتہ تمام شب بر در حجرہ ہائے فقراء و طلبا
میگردیدند پس کسیکہ خفتہ بودی آب بر رویش میریختند و بیدار میکردند بعد ازان فرمودند
کہ قاعدہ حضرت شیخ این بود کہ ھر طالبے کہ دریں راہ آمدی اگر حافظ قرآن بودی یا عالم
بودی پس اورا از قرأت قرآن شریف و دیدن و خواندن کتب وغیرہ وظائف و نوافل

بندہ متروک فرمودندی وھمگی بذکر جہر یا خفی توجہ میدادند کہ دریں معاملہ پختہ شدہ است بحدیکہ
این نسبت از دی زائل نخواہد شد پس اورا رخصت واجازت قرآن شریف خواندن و دیگر
وظائف و نوافل میدادند بعد ازان فرمودند کہ اکثر میلان طبع شریف حضرت شیخ درسلوک
طالبان بطریقہ نقشبندیہ بودہ است چنانچہ حلقہ توجہ یک وقت معمول آنحضرت بودہ است
بعد ازان فرمودند کہ باوجود این کثرت اشاعت فیض کہ لکھہا مریدان و ہزارہا اصحاب نسبت
وصدہا خلفاء کامل مکمل ارباب سلاسل بودند شہرتی واشتہاری کہ حضرت قبلہ مولانا فخر الدین محمد
دہلوی یافتہ اند آنحضرت این قدر نیافتہ چنانچہ سلسلہ چشتیہ درینجا آمدہ بہ فخریہ منسوب گشت
بعد ازان فرمودند کہ نام مبارک حضرت مولانا صاحب حضرت شیخ کلیم اللہ نہادند و مولانا
نیز اول اوشان خواندہ لقب کردہ اند بعد ازان فرمودند وقتیکہ حضرت مولانا صاحب متولد
شدند پس حضرت کلیم اللہ بحضرت شیخ نظام الدین مبارک دادہ فرمودند کہ شما را
از فرزندی نشان میدادم او ہمین فرزند سعادت مندست بعد ازان فرمودند کہ حضرت
قبلہ مولانا میفرمودند کہ ہمہ مردم حضرت صاحب من برگزیدہ و در محبت شیخ محو بودند
مگر بعضے مردم اینچنین ہم میبودند کہ در کلمہ طیبہ محمد رسول اللہ بخوف رنجہ شدن آنحضرت
میخواندند ورنہ میگفتند کہ کلمہ شریف باسم مبارک حضرت شیخ بخوانند بعد ازان فرمودند
کہ ہم حضرت قبلہ مولانا میفرمودند کہ اکثر مردم حضرت میانصاحب من برگزیدہ بودند
مگر چون میان عشق اللہ کسے باشد بعد ازان فرمودند کہ ہم حضرت مولانا میفرمودند کہ
من خورد وصغیر بودم و میان عشق اللہ کلان و بزرگ بود پس من با وی بازی میکردم
چنانچہ کلاہ اورا بالا می انداختم پس میان عشق اللہ آنچنان در ہوا برائے گرفتن کلاہ بالا
میرفت و کلاہ را گرفتہ باز برزمین می استاد باز من اینچنین میکردم و او آنچنان میکرد
بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ حضرت شیخ نظام الدین برحضرت عشق اللہ صاحب آنقدر
مجاہدہ وریاضت داشتہ بودند کہ ہر روز سہ پاء مسکہ برائے مالش و تدھین بدن اوشان

مقرر کرده بودند بعد ازان فرمودند که این میان عشق الله صاحب پسر یک هندو جوهری بود
قصه اش این چنین است که آن هندو دولتمند و صاحب مال بسیار بود تجارت و سوداگری
جواهر میکرد و اما اولادی نمیداشت همه فقراء هنود را خدمتها کرده بود از هیچکس این مرادش نیامد
آخر بجناب حضرت شیخ نظام الدین رجوع آورد و به کمال زاری و ابتهال عرض کرد که وی را فرزندی
پیدا شود وقت رحم و کرم بود حضرت شیخ فرمودند برائی من چند فرزند هستند یک فرزند
بتو میدهم مگر اول بمن وعده کن که آن فرزند تو چون کلان شود نزد من باشد وی وعده
کرد که اینچنین خواهم کرد پس حضرت شیخ فرمودند که برو و امشب با زن خود همبستر شده صحبت
کن انگاه آن شخص هندو جوهری در خانه آمد چون شب شد با زن خود وقاع کرد زنش
حامله گردید چون مدت حمل تمام شد فرزند پیدا شد پس آن هندو طفل را برداشته بجناب
حضرت شیخ آورد آن طفل چشمان خود را بحضرت شیخ نگران کرد دیگر طرف نمیدید پس آنحضرت
نام آن طفل عشق الله نهادند پس در حالت خوردی هر بار که بخدمت آنحضرت می آوردند اینچنین
چشمان بطرف آنحضرت میکرد و دیگر طرف میل نمیساخت و چون کلان شد به سن تمیز رسید وقتیکه
بخدمت حضرت شیخ رسیدی بخانه پدر باز نرفتی اگر پدر و غیره او را انجا نه میکشیدندی
وای کردی آخر روزی اسلام آورد و پدرش را خبر شد وی شور و شغب کرد و بجناب حضرت
شیخ بیامد آنحضرت هم محکم و استوار شدند و فرمودند که تو خود اول وعده و اقرار کرده بودی اکنون
ازان وعده انحراف و خلاف میکنی آخر فریاد و فغان کرده در خانه بنشست مگر همیشه درین سعی
و کوشش میبود که فرزند خود را بجائی که تنها بدست آید قتل کنانید یکی روز میان عشق الله
بجائی نشسته بود که چند کسان جاسوسان عازم قتل او حاضر شدند پس وی زود تر در حجره
برفت چون قاتلان آمدند دیدند که بر کهٹ او دسته گل سرخ افتاده است دیگر هیچ چیز
نبود این خبر بحضرت شیخ رسانیدند شیخ فرمودند که میان عشق الله صاحب برفت برائی
او باید که فاتحه بخوانیم پس او را روز ماتی که بعد از میت او میسازند بکردند بعد ازان حضور خواجه

فرمودند کہ حضرت شیخ فرزندِ کلان حضرت محمد اسماعیل را بروئی خود بدست حضرت
کامگار خان مرید کنانیدہ بودند و فرزندان باقی را چنانچہ حضرت غلام معین الدین و حضرت
غلام بہاؤ الدین و حضرت غلام کلیم اللہ رحمۃ اللہ علیہم نیز روبروئی خود بدست حضرت مولانا
صاحب مرید و بیعت کنانیدہ بودند بعدازان فرمودند کہ حضرت کامگار خانصاحب کلان خلیفہ
حضرت شیخ نظام الدین بودہ اند بعدازان فرمودند کہ حضرت شیخ کلیم اللہ این قدر وسعت و
فراخی فیض و رشد نکردہ اند خود فارغ گشتہ ہمگی اشاعت نسبت بحضرت شیخ نظام الدین
سپردہ تفویض کردہ بودند مگر توجہ و تصرف و ہمت حضرت ایشان ہمہ اوقات بآن طرف
اورنگ آباد مصروف و مبذول بودی و از حضرت ایشان ہر چہ بود ارشاد کوشش اشاعت
نسبت و کثرت اعطائی نعمت میبود و از اطراف حضرت شیخ نظام الدین نیز آنچنان حکم و
فرمان حضرت شیخ را بجا آوردند بعدازان فرمودند کہ در ذات مقدس حضرت نظام الدین
بغایت درجہ حلم و حیا و حوصلہ بود و دل کسے را رنجہ نمیکردند چنانچہ یک شخص مدعی بیامد و گفت
کہ اگر کسے چند روز نزدِ من نشستہ توجہ گیرد او را نجداخواہم رسانید تا آنکہ این معنی بحضرت
شیخ نیز بگفت کہ شما از من توجہ بگیرید آنحضرت فرمودند آری بہتر ست پس آنحضرت
پیش آن شخص مدعی دو زانو شدہ می نشستند واو خواہ مخواہ توجہ میداد این معاملہ در
خلوت بودی ہر کس را دور می ساختند چون چند ایام برین منوال گذشت و آنحضرت آن
شخص مدعی را التعظیم مانند پیر بجا می آوردند صرف بقصد اینکہ وی رنجہ خاطر نگردد و مریدان
آنحضرت کہ راسخ العقیدت بودند و اکثر اہل نسبت و خلافت بودند در آتش خشم و غصہ مے
سوختند و بہ خود می پیچیدند و میخواستند کہ وی را بطور ظاہر یا بطور تصرف خوار و ذلیل
سازند کہ بحضرت شیخ این چنین حرکت ناشائستہ و مکر بازی شروع کردہ است مگر از خوف
رنجہ شدن شیخ ہیچ نمیتوانستند آخر میان عبد القادر خلیفہ آنحضرت کہ اکثر در سیر و سیاحت
میگذارد و این حال آن شخص محیل مکار را شنید و دید پس یاران را گفت کہ شما با وی چرا

برنمی آید او شان گفتند ما از حضرت شیخ مستر سیم تو نو وارد شده تو معذور خواهی شد اگر
جوانمردی کنی بهتر باشد اندرین اثناء ناگاه آن مکار شخص از انجا گذر کرد و این میان عبدالقادر
صاحب باو نظر توجه انداخت همین که بسمانجا از پاء در آمد از دهن و بینی او همه خون روان بود
این خبر بحضرت شیخ رسانیدند فرمودند که این حرکت عبدالقادر است آنگاه برخاستند و بر
سرش آمده تصرف کردند تمغا یافت آنگاه آن شخص مکار جامه در گلو انداخته بر پائی مبارک
آنحضرت افتاد و عرض کرد که در حضرت وی بیخبردی کرده است قصور معاف شود آنحضرت
از وی بکمال حلم و حیا که میداشتند و بسبب عدم پرده دری او بر پائی او دست می بردند او
زیاده تر خجل و شرمسار شده بر پائی مبارک آنحضرت می افتاد آخر پیش آنحضرت تائب شد

مقبوس سی و ششم (۳۶) بوقت زوال روز جمعه بیستم از ماه شوال سال سیزده صد و
شانزدهم هجری المقدس دولت پائی بوس وزیارت حضرت اقدس که عبادتی وسعادتی بهتر
ازین نیست میسر گردید حضور خواجه البقاء الله تعالی ببقائه یک کتاب را مطالعه میکردند و وقت
فلاصگی بود صرف یک خادم از پاسبانان و دو شخص از غلامان نشسته بودند پس حضور فارغ
گشته برنشستند و رخ حق برزخ بما غلامان کرده حکایات میفرمودند سخن در اعتقاد و
ارتداد مریدان افتاد فرمودند که میان الله رکھیا و میان نصیر محمد ساکنان جهجه که هر دو عم زاده یکدیگر
بودند و نیز هر دو از مریدان حضرت قبله محبوب الهی بوده اند پس این میان الله رکھیا
مرید میان موسن شاه صاحب بکائینی واله گردید پس این خبر میان نصیر محمد بجناب حضرت
فخر الاولیاء شیخ من کرد پس حضرت شیخ من باندک زحمت سر مبارک را فرو کرده بالا
بر آوردند و فرمودند که زود تر خراب خواهد شد پس بسی بر نیامد که فرزندان او [illegible]
هم فوت شد و مال مویشی وغیره همه اسباب تباه گشت مفلس قلاش گردید و خود نابینا شد
آنگاه تائب شد و همیشه میگفت که من از بیعت ثانی بیزار شده ام همان بیعت حضرت
قبله محبوب الهی را منظور کرده در دل اعتراف آورده ام و وظیفه نیز حضرت ایشان میکنم

تقصیر من عفو شود مگر بدینحالت فوت شد این اعتراف واقرار ہیچ سودش ندا دبعد ازان فرمودند کہ میان فاضل شاہصاحب کو کارا کہ مرید وخلیفہ حضرت قبلہ عالم مہاروی ست وھم صاحب سلسلہ است یعنی ازوی سلسلہ ھم جاری شدہ است چنانچہ بعض مریدان او را من ھم دیدہ ام پس اور ایکبار تپ آمد مردم می آمدند وعیادت میکردند کسے بیامد و عیادت کردوی گفت دعا کن چنانچہ وقت پرسش ہر مریض بازمیگوید کہ دعا کند مگر چو من از شاہصاحب این سخن صادر شد توبہ کرد ودردل گفت کہ چوں بغیر پیر خود التفات کردہ ام وگفتہ ام دعا کن بیعت من فسخ شد ہمان ساعت خودرا برداشتایندہ بجناب حضرت قبلہ عالم روانہ شد چوں قریب رفت کسے بحضرت قبلہ عالم خبر داد کہ میان فاضل شاہ صاحب بیمار ست وخودرا برداشتایندہ بجناب حضور می آید حضرت قبلہ عالم بیرون تشریف فرماشدند وشاہ صاحب ھم رسید پس اول این عرض کرد کہ نخست مرا از سر نو بیعت فرمائید حضرت قبلہ عالم پرسیدند کہ سبب چیست وی تمام ماجرا بیان کرد پس حضرت قبلہ عالم اورا بیعت کردند بعد از چند روز از تپ ھم شفا یافت **مقبوس شی ہفتم** بوقت چاشت روز شنبہ بست ویکم از ماہ شوال سال سیزدہ ہندوشانزدھم ہجری القدسی دولت پا بوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست حاصل شد سبق لوائح شریف از لائحہ بیست وہفتم شروع گشت **ق** وآنچہ موجود ومشہود ست حقیقت وجود **ح** موجود بودن حقیقت وجود باعتبار تلبس او باحکام وآثار اعیان ثابتہ درست ومسلم ست اما مشہودیت اوچگونہ درست باشد زیرا کہ آنچہ در شہود می آید اشیاء ممکنہ است نہ حقیقت وجود چنانچہ نور آفتاب کہ منور وظاھر کنندہ اشیاء ست بوقت رویت اشیاء دیدہ می شوند نہ ذات نور کہ او خود مخفی ست مگر جواب گفتہ شود کہ چوں موجود یک حقیقت است غیر او ممتنع است پس بہر رنگ وہر تعین او مشہود دیدہ می شود اگرچہ کیفیت این رویت وشہود در ادراک وبیان مالی آید زیرا کہ آنچہ مدرک ماست اشیاء است

بعد ازان

بعدازان فرمودند که اگر از دُور بر چیزی نظر انداختہ شود آن چیز شجری معلوم خواہد شُد نہ آنوقت بروی حکم شجر توانی کرد و نہ حکم حجر و نہ اطلاق حیوان خواہی نمُود و چوُن نزدیک آن روی البتہ یکی ازین چیزہا خواہد بوُد چوُں تحرک آنرا بالارادہ بینی خواہی گفت کہ حیوانست وچوُن نزدیکتر روی خواہی گفت کہ انسانست وچوُن تمام قریب او شوی تشخصات او دیدہ خواہی شناخت کہ زیدست پس زید را اول کہ بدیدی ذاتی مبہم بے تعین دیدی انگاہ او را تعینات عارض شدہ اند پس باید دانست کہ اول نظری کہ افتد بر حضرت وجوُد افتد انگاہ تمیز اشیاء میشود ق بنگر بجہان سر الٰہی پنہان ح سر عبارتست از حقیقت یعنی بنگر کہ در جہان حقیقت الٰہی کہ عین ہستی مطلق است پنہان و ساریست ق چوُں آب حیات در سیاہی پنہان ح آنچہ قصہ مشہور است کہ آبحیات فلاں جا ہست و آنجا را ظلمات میخوانند و خضر علیہ السلام ازان آب نوشیدہ است این حکایت از عالم بطوُن است ومؤول ست نہ بر ظاہر محمول لوقت سبق خواندن و تصحیح این اوراق این بندہ راقم الحروف دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ تاویل این حکایات چگونہ است حضور فرمُودند کہ در سکندر نامہ ببینید عرض کردم کہ قبلہ مارا از سکندر نامہ چہ مفہوم شود حضور خوُد بدولت بیان فرمایند فرمُودند کہ ذکر رفتن سلطان سکندر در ظلمات بعد حروب و جنگہاست و در سکندر نامہ ذکر سہ جنگ است یکی جنگ زنگیان دوم جنگ دارا سوم جنگ روس و باقی حروب از توابعات اند پس سلطان سکندر سہ مراتب راطے کردہ از برائے تلاش آبحیات در ظلمات رفتہ است بعدازان بطرف این بندہ راقم الحروف تمام متوجہ شدہ فرمودند کہ ظلمات عبارتست از حقیقت عارف کہ عدم صرف ست چہ عدم ظلمت ست و آبحیات عبارتست از وجوُد مطلق [illegible] حق پس چوُں از ظلمات گذر کردہ است بآبحیات رسیدہ است کہ صوفیان کرام آن را فنا فی اللہ خوانند و اہل شاستر این رتبہ را جیون مکت میگویند بعدازان فرمُودند کہ در خضر نیز اختلافست پس محققین از صوفیہ کرام برآنند کہ حقیقت خضریہ قوتی و صفتے ست غالبہ

مرشخص را از قوی وصفات باطنه او که بوقت ارشاد و احتیاج او بصورت مناسب متمثل گشته
حاجات و کار صاحب خود روان ساخته باز گم و مخفی میشود اندرین اثناء یکی از حاضرین عرض کرد
که قبله آیا خضر این صفت شخص ست فرمودند آری خضر قوتیست ملکوتی کہ او را روح القدس
میگویند وی باز تعجب کرده عرض کرد که قبله آیا روح القدس هم قوتیست فرمودند آری
روح القدس و دیگر همه قوی انسان کامل اند ق هرگاه که چیزی در چیزی نموده میشود
ظاهر غیر مظهر ست ح در هر ظاهر و مظهر و رائی و مرئی و مرآة مغائرت ذاتی میباشد بخلاف
ظاهریت و مظهریت و رائیت و مرئیت و مرآتیت حضرت وجود مطلق که عینیت است ذاتاً
وصفاتاً و فعلاً بعد ازان فرمودند که این ظهور از کمال حبی ست چنانچه حدیث شریف کنت
کنزاً مخفیا برین معنی ناطق ست و پیداست که هر کمال را ظهور ضروری میباشد و آن کمال لوقت
ظهور ضرور در چیزی خواهد شد نه بذاته چنانچه شخصے را شوق دیدن روی خود می شود
پس ضرور آئینه را ساخته پیش خود خواهد داشت زیرا که بے او رویش دیده نخواهد شد
پس هم چنین چون ذات بحت خواست که خود را مشاهده کند پس تمامی موجودات را
آئینهاء ساخته در روی جمال با کمال خود را مشاهده کرده است مگر او عین این آئینه های
موجودات ست بعد ازان این ابیات را بر خواندند ؎ دران خلوت که هستی بے نشان بود ٭
بکنج نیستی عالم نهان بود ٭ وجودی بود از نقش دوئی دور ٭ ز گفت و گوی مائی و توئی دور ٭
نکورو تاب مستوری ندارد ٭ چو در بندی سر از روزن بر آرد ٭ نظر کن لاله را در
کوهساران ٭ که چون خرم بود فصل بهاران ٭ چو نیکو بنگری آئینه هم اوست ٭ نه تنها
گنج بل گنجینه هم اوست ٭ لائحه بیست و هشتم ق کل شیئ فیه کل شیئ ح یعنی
در هر شی هر شی ست مراد از کل شیئ اول هر موجودیست از موجودات عالم و مراد از کل
شیئ ثانی حقیقت و هستی حق سبحانه است مع جمیع شیون و صفات خلاصه اینست که در تعیین
هر چیز ذات حق سبحانه بجمله صفات خود موجود است لائحه بیست و نهم ق بر قدرت

وفعل کہ ظاہر از مظاہر صادر می شود ح مذہب قدریہ کہ معتزلہ و شیعہ اند آنست کہ افعال
منسوب بہ بندہ اند و دلیل می آرند کہ اگر افعال بہ بندہ نسبت نکردہ شود بلکہ بہ خدا تعالیٰ
نسبت کردہ شود پس لازم آید کہ خدا تعالیٰ ظالم باشد بسبب عذاب کردن او مر بندگان را و مذہب
جبریہ آنست کہ افعال عباد منسوب بحق سبحانہٗ اند و مذہب صوفیہ کرام آنست کہ عبد درمیان
جبر و قدر است زیرا کہ از حیثیت ذات و حقیقت و ہستی ہمہ موجودات عدم صرف اند ہر چہ ہست
ہستی حق است و صفات و افعال کہ توابع ہستی اند لاجرم آن نیز برائے ذات حق سبحانہٗ
خواہند بود پس عباد ازین حیثیت مذکورہ مجبور اند و معذور و از حیثیت ظہور ذات حق سبحانہٗ
در صور موجودات و تعینات عباد بہر قدر و ہر نوع قدرت و اختیار وفعل کہ در انہا نہادہ شدہ
است عباد را بران انداز قدرت و بران نوع اختیار و بران طور فعل قادر و مختار توانیم گفت
خلاصہ اینست کہ عباد از یک حیثیت مجبور و بیکار اند و عاطل و از دیگر حیثیت قادر و
مختار اند و فاعل اینست یعنی الایمان بین الجبر والقدر بعد ازان کہ مذہب متکلمین اہل
ظواہر ہم بدینوجہ درست می شود و الا فلا بعد ازان فرمودند کہ روزی پیش حضرت قبلہ
شیخ شیوخنا سلطان الاولیاءؒ ذکر مسئلہ جبر و قدر بیامد یکی از حاضرین عرض کردہ بود کہ چون
ذات بحت بجمیع شیون و صفات و اعتبارات در ہر موجود موجود است پس آدمی مجبور
خواہد بود نہ مختار حضرت قبلہ سلطان الاولیا فرمودند کہ حق سبحانہٗ اختیار و قدرت را
بنوعی و مقداری کہ خواستہ است در مظاہر عباد ظاہر ساختہ یعنی آن صفات کہ در آدمی بالفعل
ظاہر شدہ اند بدان مقدار و بدان طور ظہور آدمی فاعل و مختار است نہ مجبور بعد ازان سخن
در اطوار اولیاء اللہ تعالیٰ افتاد حضور خواجہ فرمودند کہ شیخ احمد معشوق مرید و خلیفہ شیخ ... را ...
عارف ملتانی اند ہمعصر حضرت سلطان المشائخ محبوب الٰہی بودہ اند و حضرت محبوب الٰہی
ایشانرا وصف میکردند بعد ازان فرمودند گویند کہ شیخ احمد نماز نمیخواندند روزی علماء
جمع شدہ گفتند کہ نماز بخوانید فرمودند کہ اگر مرا نماز میخوانید الحمد یعنی سورۃ فاتحہ نخواہم خواند

گفتند بے او نماز جائز نیست ضرور خوانده شود فرمودند دیگر تمام فاتحه بخوانم مگر ایاک نعبد و
ایاک نستعین نخواهم خواند گفتند این هم ضرور خواندنیست آخر نماز خواندن شروع کردند چون
تکبیر تحریمه گفته سورهٔ فاتحه خواندن آغاز کردند و بر لفظ ایاک نعبد رسیدند پس از هر بن مو
ایشان خون روان گردید از نماز بیرون آمده فرمودند که مرا همچون زن مستحاضه اعتبار
توان کرد من معذورم بعد ازان فرمودند که شیخ محمد معشوق طوسی که از عقلاء مجانین اند هم نماز
نمیخواندند بعد ازان سخن درین افتاد که بعض اولیاء الله بسیار طعام میخورند حضور فرمودند که
نواب غازی الدین خان در کتاب خود اسماء الابرار نوشته است که میان صابر بخش دهلوی
که از اولاد میان غلام سادات صاحب که شیخ بزرگ اند از سلسله صابریه مع جم غفیر بطرف
رامپور به عرس شیخ ابراهیم رامپوری همی رفتند اتفاقاً میان موج دریا نامی فقیر که او نیز از
فقرا صابریه است با ایشان همراه بود پس بدین تقریب نزد من مهمان شدند پس هر کس
را طعام داده شد همه یکسان هر قدر که توانستند بخوردند و سیر شدند مگر پیش میان موج دریا
پنج قاب پلاؤ که تیار کرده داشته بودند که از هر یک قاب پانزده نفر شبع و سیر شدندی و چند
مرتبان آچار و چند مرتبان چٹنی و چند مرتبان مربا این همه را بخورد من از وی پرسیدم که
دیگر طعام بخوری گفت چرا نه پس دیگر طعام بسیار دادیم تمام بخورد باز گفتم آیا دیگر طعام
بخوری گفت چرا نه پس تا دیگها خراشیده انبار طعام آوردیم همه بخورد باز پرسیدم که آیا دیگر
طعام هم بیاورم بخوری گفت چرا نه گرسنگی اکنون کشاده شده پس گفت که برگهای درختان بدهید
پس برگها از درخت هم آورده شد آن برگها نیز بقدر بیست و پنج انبار شدندی همه
بخورد آنگاه گفت که خاک را جمع کرده توده سازید پس خود هم خاک را جمع کرد و دیگر مردم
هم جمع کردند آن خاک همه [illegible] خاک که بقدر یک دو من شدی هم بخورد آنگاه از گرسنگی تسکین
یافت [illegible] سبق خواندن این اوراق عبارت بسیار خوردن میان موج دریا خوانده شد
پس [illegible] عرض کرد که قبله سبب بسیار خوردن طعام چیست حضور

فرمود

فرمودند که بر سالک این طریق همه اسماء حسنی الهیه یا بعض اسماء تجلی میکنند و هر یک اسم
الهی نوبت بنوبت بترتیبی که عند الله میباشد و بهر نوع و بهر طور تجلی و بهر مقدار مدت ظهور آن
در وی که خدا تعالی خواسته ست موافق استعداد و قابلیت او تجلی می سازد پس چون نوبت
تجلی اسم صمد میاید یعنی چون اسم صمد بر دل سالک تجلی میکند پس احتیاج خوردن و
آشامیدن ازین سالک بر میخیزد سلطان تجلی صمدیت این سالک را چنان بخود و محو میسازد
که از هر معامله و هر عادت که عبد را بدان احتیاج است بی نیاز و آزاد میگرداند و گویند که چون
بر شیخ اخی محمد دهستانی این اسم تجلی کرده بود تا مدت شش سال هیچ چیز نخورده بودند چون
سالک به تجلی اسم ذو البطش که اسمیست جلالی متجلی میشود پس از بسیار خوردن و نوشیدن
شبع و سیر نمیگردد زیرا که این اسم لبطش الهی شدیدست پس در حین سطوت این تجلی اگر سالک
تمام جهان را بخورد هنوز گرسنه و بالغ باشد گویا هیچ نخورده است مقبوس سی ۳۸
و هشتم بوقت چاشت روز دوشنبه بست و سوم از ماه شوال سال سیزده صد و شانزدهم
هجری المقدس دولت پای بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست
حاصل گشت سبق لوایح شریف از لائحه سی و یکم شروع گردید ق صدر الدین قونوی قدس سره
ح این شیخ صدر الدین خلیفه حضرت شیخ محی الدین ابن العربی اند و آنچنان خلیفه که خلیفه
جانشین هستند و لقب الشان در تصوف شیخ کبیرست چنانچه لقب حضرت شیخ محی الدین ابن
العربی شیخ اکبرست ق آنچه قابل ست مر وجود را علی الوجه الاتم و الاکمل قابل است
مر علم را علی هذا الوجه الخ ح مانند حقیقت انسان که قابل ست مر وجود را بر طریق اکملیت پس
قابلیت او مر علم و سائر صفات را چون قدرت و ارادت و سمع و بصر و کلام و حیات
اتم ست و هر گاه در افراد حقیقت انسانیه قابلیت متفاوت بود لاجرم [illegible] انسان هم
متفاوت است چنانچه در انبیاء علیهم الصلوٰة و السلام او [illegible] و [illegible] اکمل ست [illegible]
سائر افراد انسانی پس ظهور علم و دیگر صفات هم در ایشان کامل تر [illegible]

انسان و ہر گاہ در اولیاء کرام به نسبت انبیاء قابلیت وجود ناقص و کمتر بود به نسبت باقی افراد انسانی که سوائے انبیاء اند اتم و اکمل ست پس علم ایشان نیز از انبیاء انقص و اقل باشد واز باقی افراد انسان اکمل و اتم و چون حقیقت ہر ولی متفاوت ست در قبول وجود پس علم وی نیز به نسبت یکدیگر متفاوت است در قبول وجود او علماً و در حقائق حیوانات به نسبت انسان قابلیت وجود علم ناقص تر ست و در نباتات از حیوانات قابلیت وجود انقص ست پس قابلیت علم نیز ناقص ترست و در جمادات از نباتات نیز تمام ناقص ست قبول وجود و علم ق و منشاء این تفاوت غالبیت و مغلوبیت احکام وجوب و امکان ست ح یعنی در جائے علم کامل ترست و بجائے ناقص تر پس منشائی صدور این تفاوت علم موجودات به نسبت یکدیگر غالبیت و مغلوبیت احکام وجوب و امکان ست بعد ازان فرمودند که یکے از احکام وجوب وجود ست و صفات او چون حیات و علم و کلام و سمع و بصر و غیرہا و یکی از احکام امکان عدم ست پس در حقیقت احکام وجوب غالب اند و احکام امکان مغلوب در انجا وجود و علم نیز کامل تر خواہد بود چنانچه در انسان که اکمل موجودات ست احکام وجوبیه را غلبه ست بر احکام امکانیه پس وجود و علم نیز در وی بطریق اکملیت است و ہمچنین در افراد انسانی به نسبت یکدیگر تفاوت قابلیت ست وجوداً و علماً و ہکذا فی سائر الموجودات کما مر بیانه آنفاً و در حقیقتے که احکام امکان غالب اند و احکام وجوب مغلوب اند در آنجا وجود و علم نیز ناقص و ناتمام خواہد بود چنانچه در غیر انسان و مانند فرس و غنم و بقر و غیرہ ذلک و مانند اشجار و احجار و غیرہ ذلک بعد ازان سخن در افسوس و غم فوت شدن خانصاحب رکن الدوله نصرت جنگ نواب صادق محمد خانصاحب بہادر عباسی نواب دھم ریاست بہاولپور که مرید راسخ الارادت و واثق العقیدت حضور خواجه بود افتاد حضور فرمودند که خانصاحب تمام عمر بسکنت گذارده است و چون وفات کرده ہم نہایت سکنت بروی ظہور ساخته است و خاتمه او عجب نیک شده است بوقت جانکندن و نزع نوکران را گفته است که دور شوید دور شوید که حضرت میآیند کلمه طیبه گفته جان بحق تسلیم کرده است و بعد فوت شدن

روئی او مانند ماہ شب چہاردھم روشن شدہ بود و در دلہائی خلائق محبت او آنقدر جا گرفتہ بود کہ تمام خلائق آنجائی چہ مسلمانان چہ ہندوان وغیرہم باروی و بر سر جنازہ او می افتادند زار زار میگریستند و ہشت ہزار آدمی نماز جنازہ او را خواندہ اند بعد ازان فرمودند کہ پیش از مُردن چند ایام از من پدر رو د کردہ رفتن و خبر موت خود دادن از دو شخص واقع شدہ است یکی از مخدوم میاں ولایت شاہ صاحب و دوم ازین صادق محمد خانصاحب

تنبیہ باید دانست کہ این حادثہ جانفرسا و این سانحہ غم افزا یعنی وفات و انتقال خان صاحب مرحوم بوقت چاشت روز سہ شنبہ سوم از ماہ شوال سال سیزدہ صد و شانزدھم ھجریہ عالیہ بوقوع آمدہ است و چون خبر وفات او بحضور خواجہ برسانیدند پس حضور فقراء را جمع کنانیدہ ہفت روپیہ نقد دادہ صد ہزار یعنی کلمہ طیبہ یک لاکھ خوانیدہ بروح او بخشیدند و ہفت شب جمعہ چنانچہ رسم مردم ست در ہر شب جمعہ طعام لذیذ چنانچہ گوشت و نان و پلاو و زردہ در لنگر پختہ کنانیدہ فقراء و غربا را میخورانیدند و ھم در شب جمعہ پنج روپیہ را خوردہ کنانیدہ بر فقراء تقسیم می کنانیدند و تاریخ انتقال وی حضور خواجہ ازین الفاظ بر آوردہ اند خورشید دین اسلام مقبوس سی و نہم بوقت چاشت روز سہ شنبہ بیست و چہارم از ماہ شوال سال سیزدہ صد و شانزدھم ہجری المقدس دولت پائی بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد سخن در نزاع و خلاف اہل ظواہر با اہل بواطن افتاد حضور خواجہ فرمودند کہ یک شخص از اہل مشرب صوفیہ کرام و دو شخص از اہل ظواہر بہم دریکجا نشستہ بودند اندرین اثنا یک بوزنہ را دیدند پس صوفی مشرب گفت کہ سبحان اللہ کہ حضرت ذات دریں تعین بچہ کمال ظہور کردہ است اہل ظواہر ندا گفت لاحول ولا قوۃ الا باللہ کہ حق سبحانہ را خالق الخنازیر گفتن نیز شرعا تعزیری میاید و حال اینکہ تو ظہور ذات حق را در بوزنہ میگوئی من بیزارم ازان خدا کہ در صور بوزنگان و سگان ظہور کند صوفی گفت کہ من نیز بیزارم ازان خدا کہ از در آمدن در اینچنیں مظاھر

عاری باشد وظهور نکند مردمان گفتند که یکی ازین دو شخص ضرور کافر شده باشد زن او نیز بروی حرام گشته آخر پیش یک شیخ وقت که اهل کمال بود رفتند و نزاع و بحث خود را بیان ساختند مردمان تماشا بین هم بسیار جمع شدند که حال ایشان چگونه می شود پس آن شیخ فرمود که شما هر دو مسلمان هستید و هر دو راست و خوب میگوئید زیرا که شما هر دو کمال حق سبحانه را بیان کرده اید مقبوس ۴۹ بوقت چاشت روز چهارشنبه بیست و پنجم از ماه شوال سیزده صد و شانزدهم هجری المقدس دولت پای بوس و زیارت حضرت اقدس که اعبادنی و سعادتے بهتر ازین نیست حاصل گشت سبق کتاب لوائح شریف از لائحه سی و چهارم شروع گشت ق گنجینه درهای حقائق نشوی مادام که چون صدف نگردی همه گوش ح صورت صدف نیز مانند گوش آدمی است چون صدف دهن کشاده همه تن گوش شده منتظر باران می ایستد آن وقت بعینه بصورت گوش آدمی مینماید و چون باران میبارد و از قطرات آن پر شده لب فراهم آورده باز خاموش میگردد پس درو در ها پیدا می شوند و وی گنجینه درها می شود پس مادام که تو بصحبت شیخ مشرف نشوی گنجینه درهای نخواهی شد و اگر بصحبت شیخ هم مشرف یافتی مگر تا آنکه مانند صدف همه تن گوش شده کلام معارف و حقائق الٰهی را از زبان درافشان شیخ نشنیدی و یاد نداشتی گنجینه از جواهر حقائق هرگز نشوی چنانچه اگر شخصے بشیخے بیعت کرده مرید شد و تا مدت دراز شرف صحبت شیخ خود دریافت پس این قسم ارادت وبال است فقط امروز کتاب لوائح شریف تمام خوانده شده است حضور فرمودند که خواندن فقرات شریف و لوائح شریف مورث و باعث جذبه است هر که هر دو کتاب را یا یکی ازین دو کتاب را هر روز هر قدر که تواند قرأت کند و منزل مقرر کرده بخواند و مواظبت نماید او را ضرور جذب پیدا خواهد شد اندرین اثناء این بنده راقم الحروف عرض کرد که آیا بلحاظ معنی قرأت کند یا بغیر لحاظ معنے فرمودند که هر قدر که در فهم او در آید ضرور لحاظ کند بعد ازان فرمودند که لوائح شریف بسیار متبرک کتاب است و نیز دستور العمل مشائخ کرام

ماست چنانچہ حضرت قبلہ عالم مہاروی بجناب پاک حضرت قبلہ مولانا پیر خود لوائح شریف
راہشت بار خوانده اند و حضرت قبلہ سلطان الاولیاء بجناب اقدس حضرت قبلہ عالم مہاروی
یازده بار خوانده اند بعد ازاں این بنده راقم الحروف عرض کرد کہ حضرت قبلہ محبوب الٰہی
و حضرت قبلہ فخر الاولیاء چند بار لوائح شریف را خوانده اند فرمودند کہ یک یک بار خوانده اند
بعد ازاں این بنده راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ حضور خود بدولت بجناب پاک حضرت
قبلہ فخر الاولیاء پیر دستگیر خود لوائح شریف را چند بار خوانده اند فرمودند کہ سہ بار خوانده ام یکبار
خود مع خوانده ام و دوبار سماع کرده ام بعد ازاں فرمودند کہ حضور شیخ من در حق من بسیار
بار فرموده اند کہ من در خوانیدن علم توحید و مسئلہ وحدت وجود بہ غلام فرید چناں
کوشش کرده ام کہ گویا مسکہ و نان بہم مالیده کہ آنرا در عرف ہندی چوری گویند لقمہ ساختہ
اوشان را خورانیده ام زیراکہ بر زندگانی اعتماد نیست تا اگر کسے بعد از من نزد اوشان بیاید
و از ین علم توحید لفظی پرسد یا سبق بخواند بہ مقصود برسد و بمطلوب فائز گردد بعد ازاں
سخن در ابتداء اطلاق لفظ صوفی افتاد حضور خواجہ فرمودند کہ اول صوفی حضرت شیث
علیہ السلام اند زیراکہ نبوت از روئے وراثت از حضرت آدم ع اولاً بر حضرت شیث آمده
است پس اوشانرا خدا تعالیٰ صوفی خوانده است بعد اوشان حضرت ابراہیم صوفی اند
بعد اوشان افضل و اکمل صوفی حضور حضرت محمد مصطفےٰ احمد مجتبےٰ صلعم ہستند بعد ازاں
فرمودند آنانکہ با نحضرت صلعم ایمان آورده اند و شرف صحبت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را دریافتہ
اند و فوت نیز بر ایمان شده اند اصحاب اند و آنانکہ با صحاب رضی اللہ عنہم صحبت کرده اند
تابعین اند و آنانکہ با تابعین صحبت داشتہ اکتساب و اخذ علم کرده اند تبع تابعین اند
بعد از تبع تابعین طبقہ صوفیہ کرام ست پس اول صوفی حضرت ابوہاشم اند بعد ازاں حضور
خواجہ ابقاه اللہ تعالےٰ فرمودند کہ حضرت امام سفیان ثوری میگفتند کہ اگر شیخ ابوہاشم
صوفی نبودندے من دقائق ریا را نشناختمی بعد ازاں فرمودند کہ حضرت امام اعظم اگرچہ

از تابعین اند مگر صوفی ہم ہستند چنانچہ میگویند کہ امام اعظم صوفی ابوحنیفہ کوفی مگر این اطلاق
صوفی بر او شان متاخرین کردہ اند بعد ازان فرمودند کہ متقدمین اہل اسلام راسہ فرقہ کردہ
اند یکی صوفیہ کرام دوم محدثین سوم فقہا و گفتہ اند کہ صوفیہ کرام از ہمہ اعلیٰ و اولی ہستند و
محدثین سلف اصحاب ظواہر کہ بر ظاہر حدیث شریف عامل بودہ اند و اجتہاد خود را دخل
ندادہ اند از فقہا اولیٰ اند و فقہا کہ ارباب اجتہاد و اصحاب رائی اند کم اند از ہر دو بعد
ازان حضور خواجہ فرمودند کہ من میگویم کہ اکنون در زمانہ ما حضرات صوفیہ کرام اعلیٰ و افضل
اند از محدثین و فقہاء و فقہا افضل اند از محدثین اصحاب ظواہر زیرا کہ فی زماننا ہذا در
محدثین فساد و فتور واقع شدہ است در وہابیت افتادہ اند و افضلیت و اولویت حضرات
صوفیہ کرام از اصحاب ظواہر فقہا ازان سبب است کہ حضرات صوفیہ کرام مذہبی مہذب اختیار
کردہ اند و مشربے عذب برگزیدہ کہ جامع ست آنرا کہ محدثین بہ عمل می آرند و آنرا کہ فقہا
بکار میبرند بعد ازان فرمودند کہ ہمہ ائمہ مجتہدین فقراء اہل کمال بودہ اند چنانچہ در شان
حضرت امام اعظم این حدیث شریف وارد شدہ است کہ سراج امتی و در حق امام مالک
نیز وارد گشتہ کہ عالم المدینۃ و دربارہ امام شافعی ہم حدیثی ورود یافتہ است بعد ازان
فرمودند کہ اتقا حضرت امام اعظم بہ بینید کہ باری یک بز و شاتی ازان شخصی گم و مفقود
شد پس ایشان از گوشت خوردن ترک کردند کہ مبادا روزی آن بز نزد قصاب گشتہ
شود بعد ازان فرمودند کہ ائمہ مجتہدین ہم متقی بودہ اند مگر اتقائی اولیاء اللہ را ہم بہ بینید
کہ چگونہ است چنانچہ نقل است کہ حضرت یحییٰ بن معاذ رازی کہ شیخ وقت و ساکن
حرم بودہ اند روزی آرد را بآب زمزم خمیر کردہ نان پختہ بدیوار بیت اللہ مس کردہ
بہ دست شخصی کہ در بسطام می نشست و بحج آمدہ بود چون عود کردہ بہ بسطام
گردید بفرستند و گفتند کہ بخدمت شیخ ابا یزید بسطامی بدہی و بگوئی کہ برائی من دعا
فرمایند چون آنشخص آن نان را بخدمت شیخ ابویزید بسطامی برسانید از احتیاط نان را

تعریف کرد شیخ ابو یزید فرمودند کہ اگرچہ باب زمزم آرد را خمیر کردہ اند و بابیت اللہ مساس نمودہ
فرستادہ اند مگر لائق خوردن من نیست چراکہ معلوم نیست کہ آرد این نان از چہ وجہ بودہ است
حضور خواجہ فرمودند کہ بہ بینید کہ نان فرستندہ چگونہ شخص است مگر تقوی حضرت شیخ ابا یزید
ھم بہ بنید بعد ازان فرمودند کہ حضرت سہل بن عبد اللہ تستری فرمودہ اند کہ من حجت ہستم بر ملائکہ و
گوسفند من حجت ست بر علماء و فقہاء پس ہرگاہ این کلام ایشان صادر شد علماء جمع گردیدہ
پرسیدند کہ شما بر ملائکہ چگونہ حجت شدہ اید و گوسفند شما چگونہ بر علماء حجت گشتہ است حضرت
سہل فرمودند کہ شما می بنید کہ من شصت شصت روز و ہفتاد ہفتاد روز صوم طی و روزہ وصال
میدارم و این صفت ملائکہ را ہست لاجرم حجت ہستم بر ملائکہ و حجت بودن گوسفند من بر
علماء ازین جہت ست کہ شما میدانید کہ بہائم در خوردن از حلال و حرام فرق نمیکنند اگر او
را گیاہ از وجہ حلال بدھند ھم بخورد و اگر از وجہ حرام بدھند ھم بخورد پس شما گوسفند مرا گیاہ
اندازید اگر بخورد حجت نیست و اگر نخورد حجت است پس آن علماء از ہر قسم گیاہ پیش او انداختند
خوردن و بوئیدن بجای خود نظر ہم نکرد علماء پرسیدند آخر چیزی میخوردہ باشد پس حضرت
سہل یک زنبیل چرمی از گیاہ خشک پر شدہ ھمراہ خود میداشتند از ان گیاہ خشک یک مشت
برآوردہ پیش او انداختند ھمانساعت بخورد پس حضرت سہل فرمودند کہ گیاہ شما مشتبہ
بود از وجہ حلال نبود و این گیاہ من از وجہ حلال بود زیرا کہ من دور تر میروم و از سر قلہ
جبال کہ در ملک کسے نیست این گیاہ را می آورم پس لاجرم گوسفند من حجت باشد بر علماء و فقہا
کہ تمیز حلال و حرام نمی سازند بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ روزی امام اعظم در بیت اللہ زادہا
نماز خواندند یک شفعہ درین گوشہ علی ہذا القیاس در ھر گوشہ و چون از نماز فارغ شدند
رفتند و این مناجات کردند کہ ما عبدناک حق عبادتک [illegible] حق معرفتک ہاتف
آواز داد کہ عبادت کردی و حق عبادت ما و شناختی [illegible] شناختن ما و بخشیدیم [illegible]
تعالی [illegible] بعد ازان فرمودند کہ حضرت امام اعظم را [illegible] [illegible] گفتر

بودند و استاد همه هستند و از همه اسبق بوده اند تا آنکه چهار اصحاب کبار آنحضرت صلعم را هم دریافته اند و صحبت کرده اند بعد ازان فرمودند که شهرت امام مالک بدین طور شده است که یکروز یک عورت در مدینه طیبه وفات یافت چون او را غسل دادن شروع کردند زن غساله هنگام مالیدن بدن بر مقام مخصوصه آن میت کف دست بزد و بسخریه گفت که این چه کارها کرده باشد پس دست غساله بران موضع میت ملزوق و ملصق گردید فریاد و فغان بر آورد که این چه شد همه حیران شدند تا دست او خلاص نشود تجهیز و تکفین میت چگونه کرده شود حادثه عظیم واقع شد آخر بعلماء عظام مدینه طیبه رجوع کردند یکی گفت دست این زن غساله بریده شود زیرا که این زنده است و آن مرده از دنیا تعلق را قطع کرده رفته است او را دیگر تکلیف نباید داد و دیگر عالم فتوی داد که عضو میت را بریده شود زیرا که این زن غساله زنده است و زنده را عذاب دادن مناسب نیست خیر کسے هیچ میگفت و کسے هیچ و اندرین بحث امام مالک هم حاضر بودند مگر دران زمان نوجوان بودند و هنوز از علماء مدینه طیبه اخذ و تعلم علوم میکردند پس ایشان آن علماء را گفتند که شما استاد من هستید من یک سخن میگویم و جواب این مسئله میدهم اگر پذیرا افتد بهتر ورنه مالک هستند همه علماء گفتند بگو ایشان گفتند که میت عورت محصنه بود و آن عورت غساله قذف محصنه کرده است بر وی حد لازم ست او را دره ها باید زد دست او خود بخود گشاده خواهد شد همه قبول کردند و آفرین گفتند پس هشتاد دره او را زدند آنگاه دست عورت غساله گشاده شد ازان روز امام مالک مشهور شدند بعد ازان حضور خواجه فرمودند که محبت ذات مقدس حضرت اقدس سرور کائنات رسول خدا صلعم در دل حضرت امام مالک چنان جا گرفته بود که بیرون از مدینه طیبه بسفر نمیرفتند بخیال آنکه مبادا آنجا در سفر اجل در رسد و آنجا مدفون کنند پس در تمام عمر یکبار حج گذارده اند و باقی همه عمر در مدینه طیبه بسر برده اند و چون فوت شده اند در گورستان جنت البقیع مدفون گشته اند بعد ازان فرمودند که حضرت امام شافعی هم بزرگتر و قریشی مطلبی اند بعد ازان فرمودند

که امام شافعی فرموده اند که من که در هر چیز که خوض میکنم مدرک من میشود و در حقیقت صوفیه کرام هر چند که خیال میکنم در ادراک من نمیاید بعد ازان حضور خواجه البقاء الله تعالیٰ فرمودند که امام شافعی اکثر بخدمت حضرت بشر حافی میرفتند و صحبت میکردند مردم گفتند که شما امام وقت خود هستید و بشر حافی صاحب چندان علم نمیدارند پس شما را چه فائده حاصل می شود که در صحبت اوشان میروید جواب دادند که من تمام عمر در فکر اجتهاد احکام الٰهی گذارده ام واوشان تمام عمر خود در استغراق و فکر در معرفت الٰهی گذارده اند پس این بسیار فرق ست کجا اصل و کجا فرع بعد ازان سخن در چهار پیر افتاد فرمودند که چهار پیران پیر چهار قسم اند یک قسم چهار پیران شریعت وآن ائمه اربعه اند یعنی امام اعظم ابوحنیفه و امام مالک و امام احمد حنبل و امام شافعی رضی الله عنهم و دوم قسم چهار پیران طریقت وآن حضرت امام حسن و حضرت امام حسین و حضرت کمل بن زیاد و حضرت امام حسن بصری رضی الله عنهم و سوم چهار پیران معرفت وآن چهار خلفاء الراشدین آنحضرت صلی الله علیه وسلم هستند رضی الله عنهم و چهارم چهار پیران حقیقت وآن حضرت جبرائیل و حضرت میکائیل و حضرت عزرائیل و حضرت اسرافیل اند بعد ازان فرمودند کسیکه او از حقیقت می لغزد معرفت تکیه او میگردد وکسیکه او از معرفت می لغزد او را طریقت تکیه میشود وکسیکه او از طریقت می لغزد شریعت تکیه او میگردد وکسیکه او از شریعت می لغزد نعوذ بالله منها که دیگر تکیه نیست در کفر می افتد بعد ازان فرمودند که طریقت از شریعت دشوار ترست زیرا که بعض امور که در شریعت حلال اند در طریقت حرام کردنی می افتد مانند چیزی مباح که اگرچه از روی حکم شرعی تصرف کردن در وی رخصت است اما در طریقت منع وارد گشته است بعد ازان فرمودند که شریعت چون [illegible]

و طریقت چون مغز تا که ثمر خام نارسیده باشد مغزش از پوست جدا نگردد بلکه [illegible] میباشد و چون پخته رسیده میشود جدا میگردد چنانچه پخته ثمر مانند پسته و بادام و غیرهم که کمال بالیدگی و رسیدگی از اندرون پوست جدا شده می ایستد پس هرکه در احکام طریقت کامل

نگشته است گویا ثمر خام ست اگر قدری از حدود شرعی تجاوز کند راه گم کرده باشد و هر که بطریقت
کامل شده است او مانند ثمر پخته و رسیده است و همچون خسته از پوست جدا شده است پس
پس او را به هیچ کار احتیاج نخواهد بود بعد ازان حضرت قطب الموحدین خواجه محمد بخش
ادام الله بره وامده سبق مشکوٰة شریف از باب ما یقال عند من حضرة الموت بجناب مقدس حضور
اقدس خواجه ابقاه الله تعالےٰ برخواندند درین باب ذکر مفارقت روح از جسد و عروج او
بر آسمان بیاید حضور فرمودند که ارواح شهداء در اجساد و یا کل طیور سبز رنگ می در آیند و ارواح
همه اولیاء در اجساد طیور سفید تعلق میگیرند چنانچه نقل ست که روزی شیخ علی رامیتنی خلفاء
خود را توجه میداد اندرین اثناء یک مرغ سفید بر سر ایشان گذر کرده باواز بلند گفت که شاباش
در تلقین و تربیت عباد الله سعی و کوشش بجان کن این آواز را همه حاضرین حلقه بشنیدند
و در نعاس و بیخودی آمدند بعد از لحظه بیدار شدند و عرض کردند که این آواز دهنده کدام کس بود
شیخ علی فرمودند که چون یکی را از مشائخ ترک اجل قریب رسیده است او شان بجناب پاک
حق سبحانه عرض کرده اند که یا اله العالمین بعضی را از دوستان خود برمن بفرست تا من جان
بفرحت و آسانی بدهم پس برائے جلوس نزد او شان دو شیخ مامور شده اند یکی فلان شیخ
و دوم شیخ محمود فغنوی پیر من پس اکنون شیخ صمان فوت شده اند و شیخ من مراجعت
کرده برائی ملاقات من تشریف ارزانی داشته اند و سفارش شما فرموده اند بعد ازان حضور خواجه
فرمودند که چون حضرت ذوالنون مصری وفات کردند و جنازه شریف او شان را برداشته روان
شدند گروهی مرغان سفید رنگ انبوه نموده بر جنازه شریف و بر سر آنان که همراه جنازه شریف
میرفتند به بالها و پرهای خود سایه کردند از خانه تا بمدفن این مرغان سایه کرده رفتند چون
این خارق عادت و آیت عظیم بوقوع آمده بسیار یهودیان اسلام آوردند بعد ازان فرمودند
که این مرغان سفید ارواح اولیاء الله بودند بعد ازان فرمودند که مرغان بر جنازه دو کس سایه
کرده اند یکی بر جنازه شریف حضرت ذوالنون مصری رحمه دوم بر جنازه شیخ مزنی شاگرد امام شافعی

بعد ازان فرمودند که شیخی بودند مستور الحال چون محتضر گردیدند شیخ ابن الفارض را بخواندند که زود
تر نزد من حاضر شو پس شیخ ابن الفارض زود تر نزد ایشان حاضر شدند آن شیخ محتضر چند دینار
شیخ ابن الفارض را دادند و گفتند که باین دنانیر تجهیز و تکفین من بکن و حاملان جنازه نیز
مرا بده و جنازه مرا در فلان موضع برده بنه و منتظر باش که شخصے از کوه فرود آید با وی نماز
جنازه من گذارده باز منتظر باش تا خدا تعالی چه کند هرگاه شیخ وفات کردند شیخ
ابن الفارض حسب وصیت ایشان عمل کردند یعنی تکفین و تجهیز کرده جنازه آن شیخ را
دران موضع مشار الیه بردند و منتظر شدند پس ناگاه یک شخص برقع پوش از کوه دوان
می آمد چون بر جنازه رسید امام شد و نماز جنازه بخوانید بعد ازان وی بکوه مراجعت کرد
شیخ ابن الفارض پیش او آمده گفتند من ترا شناخته ام تو همان مجذوب هستی که ترا در بازار
مصر کودکان سنگها و کلوخها میزدند گفت آری همان هستم آنگاه شیخ ابن الفارض منتظر
نشستند پس ناگاه آواز همگین از آسمان بیامد تا که از هیبت آن آواز سر شیخ
ابن الفارض نیز فرو شد اندرین اثنا یک مرغ سفید رنگ عظیم الجثه کالابل [illegible]
که این آواز هیبت ناک از بال های او بود فرود آمد و از پایین جنازه بنشست آنگاه جنازه
را بمنقار خود برداشته از حلق فرو برد و باز طرف آسمان پرواز کرد آنگاه از طرف هوا این آواز
باز آمد که چون این شیخ هفتاد سال برای رضای ما بالای زمین [illegible] داشت [illegible]
نیز جنازه او را بر زمین نگذاشتیم بعد ازان فرمودند که این مرغ روحانیت آن شیخ
مستور الحال بوده است که جسم او را روحانیت کرده برفت منقول [illegible] وقت [illegible]
روز پنجشنبه بیست و ششم از ماه شوال سال سیزده صد و شانزده هجری [illegible]
پابوس و زیارت حضرت اقدس [illegible] حضرت
قطب الموحدین سبق کتاب مشکوة شریف را بر خواندند و در باب حدیث شریف این ذکر آمد
که هرگاه حضرت کعب محتضر شدند پس ام بشر بنت براء نزد ایشان بیامد و گفت ای کعب اگر

بر پسر من بشر ملاقات کنی از من بروی سلام بخوانی حضرت کعب فرمودند که ای ام بشر ما
آنوقت باعمال وجزاهای خود شاغل خواہیم بود سلام تو چگونہ خواہیم رسانید اندرین اثناء یکی
از حاضرین عرضکرد که ملاقات ارواح بارواح ہمچون این جہان دنیویست یا نہ فرمودند که
چون حضرت قبلہ مولانا محب النبی وصال کردند پس حضرت قبلہ عالم مہاروی را از حد وعد زائد
غم والم رسید و ہرگاہ حضرت صاحب نارووالہ انتقال نمودند پس آن غم والم دوچندان زیادہ
شد چنانچہ حضرت قبلہ عالم بادشاہ میفرمودند که مرا این درد واندوہ پیر گردانیدہ است حضور
خواجہ فرمودند که بیشک از سبب این غم تربل وشکنہا در پوست بدن اطہر آنحضرت افتادہ بودند
وبعد از لحوق این غم مدت یک نیم سال درین دار دنیا اقامت پذیر گردیدہ اند بعد ازان
فرمودند که روزی یکی از غلامان محرم راز عرض کرد که قبلہ حضور را با آنحضرت ہر وقت ملاقات
میبودہ باشد پس این قدر غم خوردن وافسوس کردن چراست حضرت قبلہ عالم مہاروی
فرمودند که حظ ولذت این قسم ملاقات دنیوی حسی کجا وآن قسم ملاقات برزخی روحی کجا بعد
ازان فرمودند که اسرار خدا تعالی معین ومشخص نمیشوند چنانچہ قطب مدار یعنی غوث روزگار در
تمام جہان یکی میباشد وہیچ زمانہ از غوث خالی نمیباشد مگر غوثیت غوث کہ متفق علیہ
باشد سوای حضرت غوث اعظم شیخ عبدالقادر جیلانی بر ہیچکس از اولیاء اللہ نیامدہ است چنانچہ
بعضے اولیاء اللہ بر یک ولی اللہ اتفاق کردہ اند که وی غوث روزگار است و دیگر ولی اللہ
میاید بروی نظر ہم نمیکند ومیگوید کہ این قطب ولایت است نہ قطب مدار تا ہم غوثیت
او متفق نشد مقبوس چہل ودوم بوقت چاشت روز جمعہ بیست وہفتم ماہ شوال سال
سیزدہ صد وشانزدہم ہجری دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی
بہتر ازین نیست میسر گردید اندرین اثناء حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ کتاب شرح
وشرح وقایہ را میدیدند چون فارغ شدند فرمودند کہ نفقہ مملوک بر سید اوست پس آن
سید از نفقہ دادن مملوک اباکند پس باید کہ مملوک کسب کند وآنچہ حاصل کند بر نفس خود خرچ

نمایدسید را اندھد واگر مملوک از کسب کردن عاجز شود پس قاضی امر کند آن سید را جبراً
بفروختن مملوک ای باخراج مملوک از ملک او بعد از ان نزد این بندہ راقم الحروف کتابی
دیدند فرمودند که این کدام کتاب است دست بستہ عرض کردم که قبلہ این جلد سیوم از
کتاب اشارات فریدی است آوردہ ام تا که اکنون در تصحیح و درستی او عنایت و توجہ
مبذول داشتہ شود تبسم کردہ فرمودند که بخوان پس از ابتداء جلد سیوم تا مقبوس ششم
برخواندم خواجہ بکمال لطف و شفقت لفظ بلفظ شنیدند و در دو جا اصلاح ھم فرمودند
وچون خطبہ کتاب را برخواندم برھر فقرہ تبسم دلربا مینمودند و بدرجہ غایت خوش و فرحان
شدند و ھرگاہ تمام خطبہ را برخواندم بحاضرین متوجہ شدہ فرمودند که نیکو نوشتہ است
نیکو نوشتہ است **مقبوس چہل و سوم** ۴۳ بوقت چاشت روز شنبہ بیست و ششم از ماہ
شوال سال سیزدہ صد و شانزدھم ھجری المقدس دولت پائیوس و زیارت حضرت اقدس
که عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست دست داد حضور خواجہ فرمودند که مقابیس المجالس برخوان
پس از مقبوس ششم تا مقبوس سیزدھم برخواندم بہ تمام رغبت و فرحت لفظ بلفظ شنیدند
و در یک موضع اصلاح ھم فرمودند بعد از ان یک طالب علم را سبق کتاب شرح عقاید نفی
وہدایہ در فقہ و سراجی در میراث درس دادند **مقبوس چہل و چہارم** ۴۴ بوقت چاشت
روز یکشنبہ بیست و نہم از ماہ شوال سال سیزدہ صد و شانزدھم ہجری المقدس دولت
پائیوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد اندرین
اثناء یک عورت پرستار از حرم محترم حضور بیامد و یک ڈھاکوان پر از گوشت پختہ کہ در دست
میداشت عرض کرد که قبلہ مخدومہ بی بی صاحبہ گفتہ اند که این ادام بہ قدر که …
پس حضور یک مضغہ را برداشتہ بخوردند و بس و باقی تمام ڈبلوان گوشت را واپس کردند
وچون انگشتان بہ شوربہ آلودہ شدہ بودند یک خادم عرض کرد که قبلہ آب بیارم تا
انگشتان را باب بشوئید فرمودند که نی ھمین دہن آب بہتر است انگاہ انگشتان را بدہن مکیدہ

صاف کردند و به آب نشستند باید دانست که درین ایام و درین شهر چاچران شریف امراض مختلف چون حمیات شدیده و سرسام و ذات الجنب و خناق و اسهال و قی و غیرها واقع شده بودند پس حضور امروز بوقت فجر ارشاد داده بودند که فلان دعا برای دفع وبا هفت بار خوانده هر بار بر سر و پیشانی شاه یعنی بز دمیده آن بز را ذبح کنند و گوشت آنرا در لنگر بپزند و مردم شهر را مناد ی گردانند تا ازین گوشت پخته چیزی بخورند پس همچنین کردند و اندکی آن گوشت حضرت بی بی صاحبه حرم محترم حضور پخته بودند این ذبح و آن گوشت که پرستار آورده است و حضور را ازان یک صفحه تناول فرموده اند از گوشت همان بز مذکور ست این عمل را سه روز کرده اند یعنی سه روز سه بز را کشته اند مگر بجز این روز در باقی دو روز اتفاق دیدن من نیفتاده است که آیا حضور خواجه خورده اند یا نه بوقت سبق خواندن این اوراق چون این مقام را برخواندم عرض کردم که قبلا این بز چرا ذبح کرده می شود فرمودند برای دفع وبا و امراض مهلکه عرض کردم که طریقه ذبح کردن آن بز چگونه است فرمودند که یک دعائیست طویل آن دعا هفت بار خوانده بر پیشانی بز دمیده ذبح کنند و گوشت آن را مطبوخ و پخته ادام ساخته گوشت و شوربا آنرا مردم ساکنان آن شهر یا قریه بخورند هر که ازان بخورد از وبا و امراض امان یابد بعد ازان تبسم کرده فرمودند که شاید در ملفوظ معنوی لیس عرض کردم آری فرمودند همه است آن دعا مع اسناد در بیاض مخدوم هاشم ثهٹوی مرقوم است آنجا باید دید فقط **مقبوس چهل و پنجم** بوقت ظهر روز یکشنبه بیست و نهم ماه شوال سال سیزده صد و شانزدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که سعادتی و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل شد در مجلس معالی سخن در عشق مجازی افتاد حضور فرمودند که عشق مجازی را با طریقت سلوک هیچ دخل نیست مگر بشرطیکه در دی جذب پیدا شود آنگاه مفید است اگر عشق مجازی از قطع نظر از جذب و غیره درین راه مفید بودی پس امرد پرستی و فسق کردن این همه امر مذموم ونهی عنه رستندی

گذشتن از در گذرد نهی چنانچه حضرت مولانا عبد الرحمن جامی گفته اند که دو جای باید که در

صورتِ

صورت نمائی ٭ ودرین پل زود خود را بگذرانی ٭ چو خواهی رخت در منزل نهادن ٭ نباید بر
سر پل ایستادن ٭ وحضرت شیخ فریدالدین عطار گفته اند که چون بنای حسن وخوبروئی
آدمی بر خون ورطوبت تازگی ست لاجرم بنائی عشق نیز بر خون وریم خواهد بود زیراکه چون آن
تازگی چهره ورطوبت ولطافت بشره وجوش خون جوانی میرود وگم می شود پس حسن نیز زوال
می پذیرد ومفقود میگردد چنانچه در حالت بیماری وپیری پس عشق که مربوط به حسن وملاحت
میباشد نیز زائل می شود پس باید که درین چنین عشق نیاویزد بلکه از وی بگذرد وحضرت
شیخ شمس الدین تبریزی از شیخ اوحدالدین کرمانی پرسیدند که در چه کاری مشغولی شیخ
اوحدالدین پاسخ دادند که ماه را در طشت آب می بینم شیخ شمس الدین باز جواب دادند که
اگر بر گردن دنبل نداری چرا بر آسمانش نمے بینی آنگاه حضور فرمودند که شیخ اوحدالدین مطلق
را در مقید خواسته وشیخ شمس الدین فرموده که بمجاز چرا آویخته و بر مقید چرا فریفته شده بر حقیقت
مفتون شود مطلق رو بعد ازان فرمودند که هر که بر یک معشوق عاشق شود وازان گسسته بدیگر
مبتلا گردد وازان رسته بدیگر گرفتار شود بدینطور او را قرار وثبات نباشد پس اینچنین
شخص را هرگز ولایت وفقر حاصل نخواهد شد مگر سه شیخ بوده اند که از ابتداء تا آخر
عمر در عشق مجازی گذارده اند یکی شیخ فخرالدین عراقی دوم شیخ اوحدالدین کرمانی سوم
شیخ احمد غزالی ومعهذا در فقر وولایت کامل هستند اما مطعون وملوم مشائخ بوده اند بعد
ازان فرمودند که این هر سه شیخ موصوف الذکر برادران عاشق بوده اند نه بر زبان وهم ازین
هر سه حضرات بادشاهان وقت امتحانات گرفته اند که آیا شیخ با محبوب ومعشوق خود تنها هم در
خلوت میباشد یا نه چون تفحص وتفتیش کردند تنهائی در خلوت هرگز ثابت نگشته است اما
روبروی مردم نظاره میکردند بعد ازان فرمودند که شیخ اوحدالدین کرمانی را در مجلس سماع وجد
در میگرفت بر میخاستند و پیراهن خود را میدریدند و پیراهن امارد خوبرویان را هم از سینه
چاک میگردند آنگاه سینه خود را با سینه امارد خوبرویان می مالیدند بعد ازان فرمودند که وقتی

شیخ اوحد الدین در بغداد رفتند خلیفه بغداد را خبر شد وی گفت که اگر روبروی من در حالت سماع
اینچنین حرکت کند یعنی سینه خود را با سینه امارد بساید من او را قتل خواهم ساخت چون مجلس سماع
گرم شد خلیفه نیز حاضر گشت شیخ بنور باطن قصد خلیفه را دریافتند هرگاه شیخ را وجد و حال
عارض شد این رباعی تصنیف کرده میگفتند و رقص میفرمودند و سینه خود را نیز با سینه امردان
خوبرویان میسایدند رباعی اینست ؎ سهل ست مرا بسر خنجر بودن ؎ در پای مراد دوست
بی سر بودن ؎ تو آمده که کافری را بکشی ؎ غازی چو توئی رواست کافر بودن ؎ خلیفه را
هیبت افتاد پس نتوانست که بنسبت شیخ ایذا رساند بعد ازان فرمودند که روزی در مجلس
مبارک حضرت شیخ شهاب الدین عمر سهروردی ذکر شیخ اوحد الدین کرمانی بیامد پس حضرت
شیخ شهاب الدین بر آشفتند و فرمودند که پیش من نام آن مبتدع نبرید انگاه این خبر بشیخ
اوحد الدین رسید ایشان گفتند که اگرچه مرا مبتدع خوانده اند اما بهر صورت نام من بر زبان شیخ
جاری شده است این مفاخرت مرا بس ست بعد ازان فرمودند که وقتی شیخ روزبهان بقلی
که شیخ حرم بودند بر زنی مغنیه در مکه معظمه عاشق شدند و چون اکثر اوقات در جذب میبودند
و صیحها میزدند هیچکس را ازین حال خبر نبود که بر مغنیه عاشق اند پس روزی خرقه و لباس خود
از تن خود برآورده پیش صوفیان حرم انداختند و گفتند که پیش ازین وجد و صیحهای من برای حق
می بود اکنون از برای مغنیه ست شما پنداشته باشید که از بهر حق ست من صدق و راستی سلوک
و درویشی مخلوط آمیخته نمیکنم اینک خرقه بگیرید انگاه برفتند و مدتی در عشق مغنیه بگذرانیدند چون
آن مغنیه را معلوم شد که ایشان شیخ کامل اند پس وی بسیار نیاز و ادب کردی و فرمانبرداری
کردی بعد از چند مدت عشق مغنیه از دل ایشان زائل شد و در حرم باز آمدند و از صوفیان حرم
خرقه خود را باز گرفته بپوشیدند بعد ازان حضور فرمودند که شیخ جلال الدین تهانیسری که از مشائخ
صابریه اند یک فرزند حسین و خوبرو میداشتند و شیخ را نیز با وی محبت و الفت کمال بود
اتفاقاً آن فرزند [illegible] گردید شیخ را غم و درد بسیار رسید پس از دو روز بعد وفات آن فرزند [illegible]

یکسال باز در مجلس سماع داخل نشدند از خوف و لحاظ آنکه مبادا غم فرزند در وقت وجد و حالت
آمیخته شود بعد ازان فرمودند که چون حضرت ابراهیم بن الادهم سلطنت را ترک داده راه سلوک
گرفتند و فقر را اختیار نمودند پس در مکه مکرمه آمده اقامت کردند و از جنگل و بادیه هیزم
و حطب می آوردند و در شهر می فروختند و آنچه از فروختن هیزم حاصل میشد بقدر لایحتاج بصرف
خود می آوردند و ما بقی بر فقراء تصدق و ایثار میکردند پس روزی ارکین سلطنت فرزند ایشان
را که صغیر بود برداشته در مکه معظمه رسیده بحضرت ایشان مشرف بزیارت شدند پس حضرت ابراهیم
از شفقت پدری فرزند را در حجر خود نشاندند درین اثناء از طرف کعبه شریف ندائی برآمد که
دعوی محبت ما میکنی و مشغول بفرزند خود شدی همانوقت مناجات کردند که خداوندا این فرزند
مرا از من بستان پس آن فرزند فوت شد اکنون در مکه معظمه روضه وی پیدا گشته است بعد
ازان فرمودند که زنی بود لالان نامی بهگهیه سکنه علاقه چیک آباد ملک سنده پس بران
زن یک شتر عاشق شد و آن شتر چنان مست شده بود که بیت بیت من بار که بروی
داشتند بخوشی می برداشت و هرگز مانده نمیشد و هر جا که میبردندش میرفت مگر چون از پشت
وی بار فرو می آوردند از انجا اگرچه مسافت بعید بودے باز دویدی و یکدم نزد معشوقه خویش
رسیدی و پیش وی نشسته رو بیش بدیدی مدت دراز این معامله بماند در جهان این خبر
عشق شتر مشهور گشت شوهر لالان را غیرت آمدی و در دل گفتی این معامله قبیح است
که شتر بر زنش عاشق باشد پس این یک شتر اگرچه او را کار کرایه چهار پنج شتران میداد مگر
وی بسبب غیرت روزی آن شتر را ذبح کرده انداخت پس استخوان پشت آن شتر که
آنرا در زبان پنجابی کرنگ میگویند در رفتار آمدی و هر جا که معشوقه وی لالان ...
برفتی و پیش او افتادی بعد ازان فرمودند که این معامله عاشق شدن شتر و رفتار کرنگ ... ی
در زمانه حاجی نصرت صاحب که مرید حضرت سلطان الاولیاء بود واقع شده ... را ...
نصرت وقتیکه بعزیمت حج کردن رفته است بچشمان خود مسماة لالان و کرنگ شتر ...

بعدازان فرمودند که ظهورِ قدرت خدا تعالیٰ بوده است بعدازان فرمودند که بقدر تفریح دل دیدن بغیر شهوت خوبصورت آدمی را امرد باشد خواه عورت جائز و رواست بعدازان سه انهادی از قوم کهتران ساکنان بارکهنان بیامدند و بزیارت حضور مشرف شدند حضور که محض رحمت جهان اند بسبب ظهور خلق محمدی از انها خیر و عافیت پرسیدند انگاه یکی ازان سه اشخاص که مرید حضور خواجه بود عرض کرد که پیر صاحب من الکنون قرآن شریف آموختن آغاز کرده ام الفاظ درست بر زبان نمی آیند و پخته نمیشود دعا کن حضور بر سادہ تقریر او مسرور شده بکمال شفقت فرمودند که تو خوانده باش خدا کند خواهد آمد بعدازان هم وی عرض کرد که پیر صاحب آن رومال که مرا داده بودی پس هر که بآن دست خود بساید و مس کند بیعتِ او درست خواهد شد یا نه حضور فرمودند که آری بیعت او منعقد خواهد گردید مگر بشرط اطلاع بمن پس آنان که اراده بیعت شدن بمن داشته باشند باید که تو اول مرا از اسمای آنها اطلاع داده بردی انگاه اوشان را بگوئی که بآن رومال دست بسایند و مس کنند **مقبوس چهل و ششم** بوقت نیمروز سه شنبه پنجم از ماه ذیقعد سال سیزده صد و شانزدهم هجری القدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجه البقاء الله تعالیٰ را ضرورتِ غسل شد اندرین اثناء میان نور الصمد ابن مولوی غلام رسول را سبق کتاب سراجی در میراث خوانیدند مگر حضور خود بدولت دست مبارک بکتاب نمی سودند صرف از دور نظر در کتاب انداخته تقریر میکردند و یک خادم قریب نشسته بود ورق مطلوب را میگردانید بعداز تمامیت سبق سخن در میلاد شریف حضور خواجه افتاد پس حضور فرمودند که در روز سه شنبه در عشره اخیر ماه ذی الحجه و در عشره اولیٰ از ماه پوه که موسم زمستان است متولد شده ام در ساعت مشتری پیش از طلوع آفتاب بعدازان فرمودند که اگرچه پیش از طلوع آفتاب ساعت مشتری بود و تولد من هم درین ساعت واقع شده است اما حاکم آن روز مریخ بود زیرا که بعد از طلوع آفتاب ساعت مریخ بود بعدازان پرسیده

شد

شد کہ قبلہ تاریخ تولد حضور عالی چہ بودہ است فرمودند کہ از لفظ خورشید عالم تاریخ میلاد من
برآید بعدازان فرمودند کہ تاریخ تولد میانصاحب خواجہ اللہ بخش صاحب تونسوی از لفظ زہی بیدار
بخت برمی آید زیراکہ وقتیکہ اتفاق ملاقات من باوشان برموقعہ عرس شریف حضور حضرت
قبلہ عالم مہاروی افتاد بیکدیگر سنین عمر خود را مقابلہ مقابلہ دادہ بودیم پس اوشان تاریخ تولد
خود زہی بخت بیدار گفتہ بودند و در عشرہ اولی از ماہ صفر متولد شدہ اند بعدازان فرمودند کہ پس
من از میانصاحب تونسوی ببیست و یکسال خورد ہستم بعدازان فرمودند کہ چون متولد شدم
حضرت قبلہ محبوب الہی صلاح و مشورہ کردند کہ نام این فرزند چہ نہادہ شود اندرین اثناء
میان جندو خادم دست بستہ عرض کرد کہ قبلہ حضرت شیوخ العالم گنجشکر نیز در روز سہ شنبہ
متولد گشتہ اند پس اگر نام ایشان غلام فرید نہادہ شود احسن باشد پس حضرت قبلہ محبوب
الہی نہایت مسرور شدہ تعین نمودند و پسند فرمودند کہ این نیکو نام است بعدازان حضور
فرمودند کہ حضرت علی کرم اللہ وجہہ نیز بروز سہ شنبہ متولد شدہ اند بعدازان سخن در درازی
اعمار پیشینگان افتاد یکی از حاضرین عرض کرد کہ در زمانہ پیشین اعمار مردم بسیار دراز بودند
واکنون اعمار مردم تمام کوتاہ شدہ اند حضور خاموش شدند و مخدوم میان غلام شاہ صاحب
اوچی گفت کہ در فکر من چنین میآید کہ در زمانہ سابق اعمال مردم صالح و نیکو بودند ازان
سبب اعمار آنہا نیز طویل میشدند و فی زماننا اعمال مردم بدگردیدہ اند ازان اعمار ایشان
ہم کوتاہ و قصیر شدہ اند بعدازان فرمودند کہ اہل شاستر مدار جہان را بر چہار دورہ قرار دادہ اند
نام دورہ اول ست جگ نام دورہ دوم ترتیا جگ و نام دورہ سیوم دواپر جگ نام
دورہ چہارم کلجگ است و ہمہ مردم دورہ اول یعنی ست جگ عارف بودہ اند و اعمار
نیز طویل و دراز میافتند چنانچہ چھپر بھوج را یک لکھ و چند ہزار سال متعارف عمر بودہ است و کلجگ مقابل
و برعکس ست جگ است یعنی در کلجگ ست کہ معنی صدق و راستی است ہرگز نیست ازین سبب عمر
مردم این دورہ کلجگ کوتاہ و قصیر ست بعدازان فرمودند کہ اکنون دورہ کلجگ است بعد ان

فرمودند کہ در توریت درج است کہ در ابتدا جہان و بدو عالم ہر کس سوال جواب خود بخدا تعالیٰ بلاواسطہ میکرد وہمہ مردم را اینچنیں قرب بخدا تعالیٰ بودہ است **مقبوس جہل و ہفتم** بوقت زوال روز چہار شنبہ دوم از ماہ ذیقعد سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری القدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ یک طالب علم را سبق کتاب ہدایہ در فقہ و سبق کتاب سراجی در میراث و سبق حاشیہ مولوی برخیالی درس خوانیدند بعد ازان سخن در قرب النوافل و قرب الفرائض افتاد فرمودند کہ قرب النوافل اینست کہ عبد فاعل و حق آلہ باشد چنانچہ این حدیث شریف درین معنی وارد ست لا یزال عبدی یتقرب الی النوافل حتی احبہ فاذا احببتہ فکنت سمعہ الذی یسمع بہ وبصرہ الذی یبصر بہ و لسانہ الذی ینطق بہ ویدہ الذی یبطش بہا ورجلہ الذی یمشی بہا بی یسمع و بی یبصر و بی ینطق و بی یبطش و بی یمشی بعد ازان فرمودند کہ قرب الفرائض اینست کہ حق فاعل و عبد آلہ باشد چنانچہ این آیت ازین معنی خبر میدہد وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمی و این حدیث شریف ہم ازین معنی مشعر ست ان اللہ ینطق علی لسان عمر بوقت سبق خواندن این اوراق چون مقام قرب النوافل و قرب الفرائض را بر خواندم حضور خواجہ فرمودند کہ در قرب النوافل فنا فی الصفات می باشد نہ فنا فی الذات یعنی ذات عبد بصفات حق متصف می شود و در قرب الفرائض فنا فی الذات میباشد بعد ازان فرمودند کہ شیخ محمد پناہ قدس سرہ بسیار مدت بر آستانہ شریف حضرت شیخ شیوخ العالم فریدالدین گنجشکر ملازمت کردہ اند گویند کہ چہل سال خمہائی آب بر سر خود برداشتہ بر آستانہ شریف می آوردہ اند و ہمیشہ آب مہیا و موجود میداشتند کہ تا تارک سر الشان نیز از کثرت بار برداشتن فرو خزیدہ بود پس حضرت گنجشکر فیضان روحی برایشان کردہ اند و یکی از کملہ گردیدہ اند بعد ازان فرمودند کہ روزی میان گنج بخش صاحب کہ از اولاد حضرت گنجشکر

بخدا

بخدمت شیخ محمد پناه گفت که من از اولاد حضرت گنجشکر هستم پس باید که بر من کرم و عنایت
کنند شیخ محمد پناه فرمودند که شیخ جی اولاد اصلی و حقیقی حضرت شیخ شیوخ العالم
گنجشکر من هستم شما صرف اولاد اسمی بوده اید حضور خواجه فرمودند که چون میان
گنج بخش صاحب خواهش نعمت گرفتن بخت و فخر کرده بود شیخ محمد پناه هم جواب بجوش
باز دادند آنگاه میان گنج بخش باز به نرمی و انکسار گفت که هر چونکه بوده اید بوده اید مگر
بمن نیز لطف و کرم بفرمائید شیخ محمد پناه فرمودند که وقتیکه بر آستانهٔ شریف شیخ
شیوخ العالم مجلس سماع قائم شود شما را باید که مقابل روی من دران مجلس بنشینید
پس یک روز مجلس سماع شروع گردید پس میان گنج بخش صاحب مقابل و محاذی روی
شیخ محمد پناه بنشست اتفاقاً به پهلوی میان گنج بخش یک هندو هم نشسته بود چون شیخ
محمد پناه را حال وارد شد بخیال میان گنج بخش صاحب بسوئی آن هندو نظر کردند
وی بر جست و بسر بر آمد و در مجلس میگردید و می غلطید آخر مسلوب الحواس شد و مجذوب
گشت بعد از ختم مجلس میان موصوف عرض کرد که جناب من موجب فرموده آنصاحب
بر محاذات و مقابل روی آنصاحب نشسته ماندم چه بود که کرم نشد شیخ محمد پناه
فرمودند که آن وقت فاعل حق بود هر چه شدنی بود شده است وی بسیار زاری کرد
و تواضع نمود مگر صاف جواب دادند بعد ازان حضور خواجه فرمودند این حال که بر
شیخ محمد پناه وارد شده بود از مقام قرب الفرائض بود بعد ازان فرمودند که این رسم
قدیمی است در پاکپتن شریف که هیچکس را در مجلس سماع ناخوش نمی سازند چه
هندوان چه زنان و چه کودکان همه داخل مجلس میشوند بعد ازان یکی از یاران
کرد که سوال میان گنج بخش صاحب کرده نعمت آن هندو [illegible] فرمودند
الهدیٰ [illegible] من الله [illegible] راه نمودن و بمقصود رسانیدن از نزد حق تعالی است آنچه
کردن [illegible] از عدم بوجود آوردن فعل خدا تعالی است [illegible] سال

درچاچڑان شریف واقع شدہ است **مقبوس چہل و ہشتم** بوقت زوال روز جمعہ چہارم
چہارم از ماہ ذیقعد سال سیزدہ صد و شانزدھم ہجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت
اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت اندرین اثنا یک عورت پرستار بیامد
وعرض کرد کہ قبلہ حضرت بی بی صاحبہ حرم محترم حضور این یک عدد گلسرخ کہ نوبادہ است
دادہ اند پس حضور بدرجہ غایت خوش ومسرور شدہ آن گل را از جاریہ بگرفتند وبوئیدند
وہمچون غنچہ تبسم دلربا نمودہ این بیت برخواندند مؤ دلیل خواہش یاران ہمین عشقبازانرا
کہ گل یکسالہ را از بہر بلبل بازپس گردد مؤ فقط این حال درچاچڑان شریف واقع شدہ
است **مقبوس چہلم و نہم ۴۹** بوقت زوال روز شنبہ پنجم از ماہ ذیقعد سال سیزدہ صد
وشانزدھم ہجری المقدس دولت پائی بوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی
بہتر ازین نیست میسر شد سخن درنسب جناب پاک حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر
جیلانی افتاد حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ حضرت غوث الاعظم صحیح نسب
حسنی اند بعد ازان فرمودند کہ نزد میان جمال شاہ ملتانی کتابی بود دربیان انساب کہ دروی
عدم ثبوت نسب حضرت غوث الاعظم بحضرت امام حسن نیز نوشتہ بود پس من آن کتاب
را اندک دیدہ وی را باز دادم وی آن کتاب را پیش مخدوم ولایت شاہ صاحب بردہ
گفت کہ شما ہم خواہید دید پس ایشان آن کتاب را از وی گرفتہ بزور تمام بدیوار بزدو بر
آشفت وگفت کہ حضرت غوث الاعظم آنچنان رفیع الشان شیخ ہستند کہ ہمہ اولیاء کبار
آن زمان گردنہائی خود راپست وفروساختہ اندتا کہ حضرت غوث پاک برگردن ایشان
قدم مبارک نہند ومصنف این کتاب قطع نسب سیادت اوشان نوشتہ گومنویسد پس از
نوشتن او چہ سود بعد ازان فرمودند کہ روزی مخدوم میان ولایت شاہ صاحب پیش
من کتاب لطائف سیریہ را میدید اینجنین دیدہ دیدہ آنرا درآتش انداخت من زود تر
آنرا از آتش بیرون آوردم اندرین اثناء این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ چہ سبب بود

حضور فرمودند کہ سبب آنست کہ مصنف لطائف سیریہ میان علی مردان ملتانی است واکثر روایات از قاضی جیون واجلی شنیدہ درج کردہ است وقاضی جیون بعض حکایات از خود وضع کردہ است چنانچہ یکی حکایت او اینست کہ دو شخص بودند یکی مرید حضرت قبلہ عالم مہاروی ودیگر شخص مرید حضرت محکم الدین صاحب السیر قدس سرہ بود پس درمیان این دو شخص نزاعی ولجاجی واقع شد بدینطور کہ یکی میگفت کہ پیر من افضل ست درکمالیت و دیگر می گفت کہ پیر من کامل تر ست آخر آن شخص کہ مرید حضرت صاحب السیر بود شبی در خواب دید کہ درجائی گلہا گستردہ اند وبساطہا انداختہ وہمہ مشائخ واولیائی روی زمین جمع میشوند وہریک شیخ حسب رتبہ خود باشوکت میآید کسی در پالکی وکسی در محفہ وکسی را در پالکی سادہ وکسی بر منقش وکسی در محفہ سادہ وکسی در رنگین آخر از ہمہ یک شیخ باکمال شوکت وصولت در محفہ زرین مرصع بجواہر با انبوہ خلائق بیامد کہ او حضرت محکم الدین صاحب السیر بود پس اولیائی کہ پیشتر جمع شدہ بودند ہمہ استقبال آن شیخ کردند چون آن شیخ در انجا مسند آرا شد ہمہ مشائخ دیگر حسب مراتب خویش نشستند اندرین اثناء یک مجذوب وش ژولیدہ موئی بیاید و دور تر بر کنارہ گلیم بنشست پس آن شخص خواب بینندہ پرسید کہ این کدام شخص بر کنارہ گلیم نشستہ است گفتند کہ این مولوی فخر الدین دہلوی پیر خواجہ نور محمد مہاروی است بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ نعوذ باللہ من ھذا البھتان کہ این چہ بے ادبانہ کلام است بعد ازان فرمودند کہ روزی حضرت صاحب السیر قدس سرہ در کوٹ شریف آمدند واینجا یک مرید ایشان ہم می نشست وبحضرت صاحب السیر چندان مردم نبودند صرف دو سہ آدمی ہمراہ بودند و دیگر خلائق اینجائی ہم ہجوم وانبوہ نکرد اتفاقاً در موجودگی حضرت صاحب السیر قدس سرہ حضرت قبلہ عالم مہاروی بادشاہ ہم در کوٹ شریف تشریف ارزانی داشتند وایشان مخلوق بسیار ہمراہ بود و دیگر خلائق اینجائی ہم بیشمار جمع گشت تا آنکہ از آوازہ ہیل اسپان مردمان باشندگان کوٹ شریف را خواب نمی آمد پس در دل آن شخص کہ مرید حضرت صاحب السیر بود تردد وتذبذب واقع شد کہ آیا این شیخ حضرت قبلہ عالم مہاروی اکمل وافضل ہستند در

رتبه با پیر او شیخ محکم الدین صاحب السیر پس گاہی در دل گفتے کہ بیشک حضرت قبله عالم مہاروی
کاملتر انداز پیر من کہ تمام خلائق پیش الشان مکبا علی وجهه است و گاهی در دلش می آمد
کہ پیر او کاملتر ست پس وی درین اندیشه در مسجد نشسته بود کہ یک شخص مقنع زده در مسجد
بیاید و گفت کہ ای شخص تو در دل خود چه حکایات میکنی وی از تردد و تشویشی کہ میداشت خبر داد
پس همان شخص اجنبی گفت کہ درمیان محبوبان و مقبولان الہی فرق مراتب و مکانت نباید
داشت و اگر فرق کرده شود پس یکی خاک پای دیگرست بعد ازان فرمودند کہ در کلام آن شخص
مقنع پوش هم تناقض است چه اول گفته کہ در مقبولان الہی فرق نباید کرد و ثانیاً بانبے ادبی بایں
چنیں بے ادبی فرق میساز و بعد ازان فرمودند کہ روزی حضرت صاحب السیر قدس سرہ در
شہر فرید کہ قصبه ایست در مضافات مہاران شریف رفتند و آنجا بر دل الشان این خیال غالب
آمده بود کہ هر کہ آمدی او را بزیارت فیض بشارت حضرت سرور کائنات مفخر موجودات نبی
علیه الصلوٰۃ والسلام مشرف گردانیدندی این خبر در نواح شہر فرید منتشر گردید برین قصد اکثر
مردم می آمدند پس یک شخص ساکن راوی مرید حضرت قبله عالم از مہاران شریف هم برین خیال
بطرف شہر فرید روانه شد و درمیان مہاران شریف و شہر فرید یک چاہی بود و بر آن چاه میان
محمد حسین نامی کہ او نیز مرید حضرت قبله عالم بود بر پیٹ نشسته بود چون آن شخص سکنه راوی
ازان چاه گذر کرد میان محمد حسین بشناخت کہ این پیر برادر من است گفت ای برادر کجا
میروی وی گفت کہ بجناب پاک حضور شیخ خود قبله عالم از ادب عرض نمیتوانم کرد اکنون شنیده
ام کہ فقیری در شہر فرید آمده است وی مردم را بزیارت آنحضرت صلعم مشرف میگرداند میروم
تا من نیز بزیارت آنحضرت صلعم مشرف شوم میان محمد حسین گفت من میدانم کہ آن میان
محکم الدین صاحب السیرست نگا تو نزدش هرگز مرو و اگر ترا خواهش زیارت آنحضرت صلعم
ست بیا و برین پیٹ بنشین تا کہ نشسته باشی بزیارت مشرف خواهی ماند پس آن شخص بر
گفته میان محمد حسین بر پیٹ به نشست و تا کہ بر پیٹ نشسته ماند بزیارت آنحضرت صلعم نیز

مشرف

مشرف شده بود چون زیارت حضور آنحضرت صلعم میسر شد پس میان محمد حسین او را ازینجا
باز گردانید و به مهاران شریف روانه کرد بعد ازان فرمودند که حضرت قبلہ عالم حضرت صاحب
الیسر را برادر میخواندند بعد ازان فرمودند که روزی صاحب الیسر در مهاران شریف رفتند پس
حضرت قبلہ عالم فرزند خود شهید صاحب را فرمودند که ای پسر برو بعم خود ملاقات کن و بیعت
هم باو شان بکن پس حضرت شهید صاحب بخدمت صاحب الیسر رفته ملاقات کردند و گفتند
که مرا بیعت کنید پس حضرت صاحب الیسر فرمودند که ای پسر حقیقت حال آنست که بادشاه کونین
و سلطان دارین حضرت قبلہ والد ماجد شما هستند و این فقیر صرف مجمر آتش میدارد اگر منقل آتش
بر سر برداشتن منظور دارید فقیر حاضر ست پس حضرت شهید صاحب باز آمدند و تمامی سرگذشت
را پیش حضور قبلہ عالم بیان کردند پس حضرت قبلہ عالم فرمودند که ای پسر چون مقصود عشق
و محبت خدا عز و جل ست اگر مرید میشدی صلاح بود پس حضرت شهید صاحب عرض کردند
که اکنون باز روم حضرت قبلہ عالم فرمودند که اکنون هرگز نه بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد که
قبلہ حضرت صاحب الیسر را نعمت فقر چگونه رسیده است فرمودند که حافظ عارف و حافظ ظاهر هر دو
برادران بودند و پیر عبد الخالق پسر حافظ ظاهر ست و محکم الدین صاحب الیسر فرزند حافظ عارف است
پس حضرت عبد الخالق و حضرت بلیشاه قصوری و یکی شخص دیگر این هر سه اشخاص بجهت طلب راه
خدا بخدمت شیخ عبد الحکیم گاذر ساکن راوی که شیخ بود بس بزرگ قطب الوقت از سلسلهٔ قادریه برفتند
پس شیخ عبد الحکیم عبد الخالق صاحب را فرمودند که شما بروید و در خانه خود بنشینید پس کسے خود
بخود شما را جستجو کرده نعمت عطا خواهد کرد و بلیشاه صاحب را فرمودند که شما بخدمت شاه عنایت
قادری در قصور بروید کار شما از وشان ساخته خواهد شد و آن شخص سیوم را [illegible]
پیر عبد الخالق صاحب در خانه رسیدند پس یک روز بر چاه خود بکار سیرابی مشاغل بودند که اندرانجا
روح کاملی فیضان کرد عبد الخالق صاحب بیهوش گشته افتادند و ایشان را از انجا برداشته بخانه آوردند
انگاه بهوش باز آمدند پس قصه نعمت رسیدن بایشان انچنین ست بعد ازان حضرت محکم الدین

صاحب السیر عم زادہ را مرید خود کردند و نعمت عطا نمودند بعد ازان سخن در احوال وروش و وتیرہ
حضرت قبلہ محبوب الٰہی افتاد فرمودند کہ حضرت صاحب قبلہ محبوب الٰہی بر دعوت مردم کم میرفتند بلکہ نمیرفتند
و ہر گاہ بر عرس مبارک حضرت قبلہ عالم یا بر عرس حضرت صاحب نارووالہ میرفتند اگر خاص کسے
بر موقع راہ دعوت کردی احیاناً قبول و منظور میکردند بعد ازان فرمودند کہ ہمین سبب عدم قبول دعوات
بود کہ بر عرس مبارک حضرت قبلہ عالم الطریق دریا بر کشتی سوار شدہ میرفتند بعد ازان فرمودند کہ وقتیکہ
حضرت محبوب الٰہی بر خانقاہ شریف حضرت صاحب السیر قدس سرہ رفتہ بودند پس بر دروازہ بوسہ
دادہ بودند نہ بر مزار بعد ازان فرمودند کہ حضرت فخر الاولیاء شیخ من ہم قدم بر قدم حضرت قبلہ
محبوب الٰہی بودہ اند قولاً و فعلاً پس ہر مزار را بہر طور کہ حضرت قبلہ محبوب الٰہی زیارت کردہ
اند حضرت فخر الاولیاء شیخ من ہم بدان طور زیارت آن مزار نمودہ اند و من نیز آداب زیارت
مزارات را بآنچنان بجامی آرم کہ حضرت شیخ من فخر الاولیاء بجامی آوردند بعد ازان فرمودند
کہ حضرت شیخ من طواف متعارف کہ عبارت است از دست بر ناف بستہ گرداگرد مزارات
یا روضہ باین ہیئت مخصوصہ گردیدن گاہی نکردہ اند بعد ازان فرمودند کہ روزی حضرت شیخ
من بر عرس حضرت صاحب نارووالہ رفتند من ہمراہ بودم مجلس سماع پیش از رفتن ما شروع
شدہ بود پس حضرت شیخ من اندر صفہ مجلس آمدہ بر آستانہ روضہ بوسہ میدادند و چشمان می
مالیدند کہ اندرین اثنا میان احمد قوال این مولود شریف بر خواندند ؂ وصلی اللہ علی نور کزو شد
نورہا پیدا ؂ زمین از حب او ساکن فلک از عشق او شیدا ؂ پس حضرت قبلہ شیخ مرادمان حالت
آستان بوسی جذبی و شورشی پیدا گردید پس اندر روضہ نرفتند بلکہ ازانجا بازگردیدند و دست
قوالان را گرفتہ در وجد و رقص آمدند و چون از مجلس ختم خواندہ فارغ شدند فرمودند کہ احمد قوال
امروز مرا طواف ہم نکردن داد بعد ازان فرمودند کہ ازینجا معلوم میگردد کہ مگر طواف را بمعنی لغوی
تعبیر کردہ اند زیرا کہ صرف ہنگام زیارت کردن از طرف پائین مزارات رفتن و از طرف سرانہ
مزارات باز آمدن را الطواف تعبیر کردہ اند پس این را عرفاً طواف نمیگویند زیرا کہ طواف عرفی

باہئیت مخصوصہ مذکورہ بادب تمام ہفت بار گرداگرد مزار گردیدن است بعد ازان فرمودند کہ چون
حضرت شیخ من زیارت مزارات حضرات خود را میکردند پس اول بر آستان فیض نشان روضہ
مقدسہ حضور بوسہ میدادند و بر انجا چشمان ہم می مالیدند و چون اندرون روضہ مقدسہ می رفتند بر پائین
مزار انور بار حضرت قبلہ محبوب الٰہی والد ماجد خود اکثر اوقات بوسہ میدادند و گاہی صرف دست را بر مزار
شریف مساس کردہ برخ مبارک میگردانیدند و بر مزار فیض آثار حضرت قبلہ سلطان الاولیاء صاحب روضہ
اکثر اوقات دست را مساس ساختہ بر رخ انور میگردانیدند و گاہی بوسہ ہم میدادند و بر مزار شریف حضرت
خواجہ تاج محمود صاحب ہمیشہ چنین زیارت کردہ اند کہ نہ گاہی بوسہ دادہ اند و نہ دست را مس کردہ
برخ آوردہ اند بعد ازان فرمودند کہ حضرت شیخ من گرداگرد روضہ مقدسہ مشائخ عظام خود ہم گاہی
طواف متعارف چنانچہ ہر کسی بداند کہ ایشان طواف می سازند نکردہ اند و آن طور طواف بغیر ہیئت
مخصوصہ مذکورہ میکردند بعد ازان فرمودند کہ اگر من در ابتدا طواف عرفی کردہ باشم عجب نیست
بعد ازان فرمودند کہ چون در مدینہ طیبہ رسیدم طواف کردن بجائی خود بوسہ ہم بر آستان رحمت نشان
آنحضرت سرور کائنات صلعم نمیدادم از خوف انکہ مبادا بجناب اقدس حضور آنحضرت صلعم پسند
نیفتد پس یک روز محاذی و مقابل روئی مبارک حضور آنحضرت صلعم ایستادہ بر پنجرہ روضہ
مطہرہ بوسہ دادم کہ اندرین اثنا یک شخص سفید ریش بیامد و از گردن من گرفتہ بر آستان معلی
فرود آوردہ بگفت کہ قبلوا قبلوا یعنی بوسہ دہید بوسہ دہید فقط **مقبوس پنجاہ** بوقت
ظہر روز یکشنبہ ششم از ماہ ذیقعد سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس
و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ
ببقائہ بطرف این بندہ راقم الحروف متوجہ گردیدہ فرمودند کہ از مقابیس المجالس [illegible]
مقبوس بیستم تا مقبوس بیست و دوم از جلد سوم برخواندم و حضور حرف بحرف لفظ بلفظ بشنیدند
نہایت مسرور گشتند و اندر یک دو موضع تصحیح و اصلاح ہم نمودند بعد ازان سخن در احوال حکماء
افتاد حضور فرمودند کہ مخدوم عبد الکریم جیلی بغدادی مصنف انسان کامل گفتہ است کہ من در علم کشف

حکیم افلاطون را دیده ام کہ در رتبہ عالی بود چنانچہ می نمود کہ رتبہ قطب مداریت بودہ است بعدازان
فرمودند کہ ملا حسین بن معین الدین در کتاب خود فواتح نوشتہ است کہ شیخ شہاب الدین
مقتول گفتہ است کہ من در واقع حکیم ارسطو را دیدہ ام کہ در رتبہ بلند تر خرامان بود از وی پرسیدم
کہ حکیم افلاطون در چہ رتبہ است ارسطو گفت کہ بسیار عظیم الرتبۃ و رفیع المکانۃ است شیخ
شہاب الدین گوید کہ من اسماء چند مشائخ را از طبقہ ثالثہ بردم و گفتم کہ آیا رتبہ افلاطون مساوی
برابر این مشائخ خواہد بود ارسطو گفت کہ رتبہ او از رتبہ اوشان ہم برتر است آنگاہ اسماء چند
مشائخ را از طبقہ دوم بر زبان راندم و گفتم کہ آیا در مرتبہ ایشان بودہ باشد ارسطو گفت از رتبہ
ایشان ہم بالاتر رتبہ میدارد آنگاہ من اسماء چند مشائخ را از طبقہ اول چون شیخ جنید و شیخ
ابا یزید و شیخ ابو سعید و شیخ ذوالنون و شیخ ابوجعفر حداد و غیرہم بر گرفتم پس دیدم کہ روئے
ارسطو درخشان تر و روشن تر شدہ است و بہر نام کہ ازین مشائخ میگرفتم وی مفرح الحال و
مسرور البال میشد پس گفت کہ افلاطون در مرتبہ ایشانست بعدازان فرمودند کہ ارسطو امام مشائیہ
ست بعدازان سخن در بیماری صرع یعنی مرگی افتاد حضور فرمودند کہ این صرع از اثر جن است و ما
تعویذ صرع مینویسیم ہم از برائی دفع جنی ست کہ مورث صرع است بعدازان فرمودند کہ یک بار دہ
جن بحضرت خواجہ احمد علی صاحب تعلق گرفتہ بود و اولاد ایشان از زیستن نمیماند پس یکبار حضرت
قبلہ عالم مہاروی در پنجاب در کوٹ شریف تشریف آوردند و حضرت سلطان الاولیاء این حال گذارش
کردند پس حضرت قبلہ عالم ہمدرانساعت تعویذ صرع نوشتن شروع نمودند بمجرد نوشتن تعویذ
اندران جا حنین و آواز گریہ و زاری مسموع و شنیدہ می شد و اینچنین گریہ و بکاء انان مادہ جنی
بود کہ بحضرت خواجہ احمد علی صاحب تعلق گرفتہ بود از پس میگریست و میگفت کہ یا حضرت من
توبہ خواہم کرد کہ باز نزد ایشان نخواہم آمد بلکہ ازین ملک و دیار ہم بدر خواہم شد و دور خواہم رفت
مگر مرا از سوختن آتش امان دہید و رہا کنید و لیکن حضرت قبلہ عالم ہیچ نشنیدند و تبسم میکردند
تعویذ ہم مینوشتند چون تعویذ نوشتہ شد پس ہر کس را بدبوی بال و مشام میرسید چنانچہ انچنین

سوختہ بد بو میآید بعد ازان فرمودند کہ سماں روز حضرت قبلہ عالم حضرت سلطان الاولیاء را این تعویذ صرع آموز ایندہ رخصت واجازت عطا فرمودند بعد ازان فرمودند کہ حضرت قبلہ عالم سوائے حضرت سلطان الاولیاء دیگر ہیچ خلیفہ خود را رخصت واجازت این تعویذ صرع عطا نکردہ اند خواہ حضرت صاحب نارووالہ باشند خواہ حافظ صاحب ملتانی وخواہ حضرت خواجہ محمد سلیمان تونسوی باشند وغیرھم بعد از حضرت قبلہ عالم دیگر خلفاء حضرت قبلہ عالم را سند اجازت این تعویذ صرع ازینجا حضرت سلطان الاولیاء رسیدہ است فقط این حال ھم در چاچڑان شریف **مقبوس پنجاہ و یکم** [۵۱] بوقت چاشت روز دوشنبہ ہفتم ماہ ذیلقعد سال سیزدہ صد و شانزدھم ھجری المقدس دولت پائبوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ کتاب مقابیس المجالس را بخوان از مقبوس بیست [۲۲] و دوم تا مقبوس بیست و ہشتم از جلد سوم برخواندم حضور خواجہ بکمال رغبت وتوجہ اشنیدندو در دوسہ مقام اصلاح نمودند این حال ھم در چاچڑان شریف واقع شدہ است **مقبوس پنجاہ و دوم** [۵۲] بوقت ظہر روز دوشنبہ ہفتم از ماہ ذیلقعد سال سیزدہ صد و شانزدھم ھجری المقدس دولت پائی بوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ رسالہ حق الیقین را در دست میداشتند ومیخواندند وحاضرین مجلس رامی شنوانیدند وقتیکہ این بندہ راقم الحروف حاضر شد حضور این عبارت رامیخواندند ـ حقیقت ظہور ہستی ونیستی اقتضائیہ بقائی مظہر کند بحکم ظاہریت کہ ذاتی ست مرہستی را وظہور نیستی درہستی اقتضائی فناء مظہر کند بحکم باطنیت کہ ذاتی ست مرنیستی را واین دو حال بہ نشائین مخصوص ست وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَهْوٌ وَّلَعِبٌ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ حقیقت نشر ازروئی نیستی ہست نگردد کہ قلب حقائق لازم آید وفنا وبقاء دوامر اعتباری اند کہ تجددات تعینات متباینہ ومتوافقہ نمودہ میشود وجہ نیستی دائما فانی ست ووجہ ہستی دائما باقی کل شیئ ھالک الا وجھہ حقیقت بقاء اسم وجود ست در رتبت مظاہر لیکن حقیقی لازم ذات

وجود بود و مجازی بحسب استعداد مظاہر متوافقہ و بازفنائی اسم ارتفاع تعین است مخصوص و
این لازم ذات تعین ست مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ط تمثیل تعین اناء خزفی
مثلاً بانکسار مرتفع شود و بر واطلاق فنا و عدم کنند یا آنکہ سفال آنرا باقی خوانند و علی ہذا چون
سفال خاک و خاکستر شود پس بقاء اسم ہمان وجود ست کہ با تعین انائی بودہ کہ در سفال اطلاق
میکنند و اگر نہ سفال را حادث گفتندی نہ باقی چون در مظاہر متوافقہ بود اسم بقا کہ لازم وجود ذاتی
ست در آن مظہر ظہور کند چہ ملائمت و توافق در طور خویش یعنی در عالم کثرۃ مظہر وحدت وحسن
وجہ باقی اند باز چون ظہور آن در مظاہر غیر متوافقہ بود فنائی کہ عدم مظہر ست ظاہر گردد چہ عدم
توافق و مخالفت عدمی درین طور مظہر کثرت و قبح وجہ فانی عدمی ممکن ست كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا
فَانٍ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ رمز مدرک از وجہ ظاہر حس درین نشاء
دنیا ست و مدرک از وجہ باطن عقل درین نشاء دیگر قضیہ منعکس بود و خطی وہمی میان ظہور
وبطون برزخ حدوث است و تتمہ این حقیقت در اسم ظاہر و باطن گفتہ شد وَمِنْ وَرَائِهِمْ
بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ نکتہ مسافت میان دنیا و آخرت از مقولہ کیف ست وَمَنْ مَاتَ
فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ و کیت تابع آن يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ لَهَا تَأْتِيَنْ يَوْمَ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا
وَنَرَاهُ قَرِيبًا حقیقت گفتہ شد کہ تعین در ہر طرفۃ العین منتفی و متجدد میگردد و انتفاء جز مثلاً
انتفاء کل است و وجود حق فیاضی مطلق ست و واہب الصور بے علت و آلت و مدت و مادہ
پس عالم در طرفۃ العین معدوم میگردد و عالمی دیگر موجود می شود إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ
وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ حقیقت چون غیر وجود حق جرم نیست بضرورت رتبت تعینات را
بجملگی کہ مسمی ست بدین عالم نہایتی و انقراضی بود و تعینات متوافقہ مجازی و انقضائی باشد
کہ مسمی ست بطامۃ الکبری و نشاۃ الاخری لیکن محجوب زمان و مکان را نظر بفنائی چیزیکہ عمر
دہور بود نرسد آنچنان کہ گفتہ شد مگر وقتیکہ طی زمان و مکان کردہ شود كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ثُمَّ
كَلَّا سَيَعْلَمُونَ قاعدہ از تحبہائی رفتہ روشن شد کہ قیامت کبری را سہ تمثال ست اول آنکہ

عارف ابدی

طرفة العین بہ نسبت باہر شخصے و نسبتہا جمیع عالم واقع می شود دوم آنکہ مخصوص ست بعارف بعداز
مرگ اختیاری بحسب ترقی و تجدد و احوال و سرعت سریان و کشف اسرار سیوم مشترک ست میان اشخاص
انسانی مخصوص بدین نوع بعداز موت طبعی اما طامۃ الکبریٰ بہ نسبت با مجموع اشخاص و انواع و اجناس
بود کہ زمان را بالکلیت طی کنند وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ و مکان را ہمچنان
طی کنند کہ یَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ حقیقت چنانچہ قوت باطینت مبداء در معاد پیدا
میگردد و تعینات از اضلاع و ہیئت بر وفق ظہور این نشاء عارض او میشود کہ قوت عناصر و
امتزاج ایشان انواع و اصناف موالید میگردد و متخیلہ کہ تصویر معانی میکند بہ خصوص در خواب و ملائکہ
و جن کہ باشکال مختلفہ متشکل میگردند ہمچنان قوت باطینت معاش نفسی و بدنی در معاد بفعل آید
و ظاہر گردد و مناسب آن نشاء مصور تجسم شود بر وفق آن قوت از علم و عمل و خلق کہ نتیجہ آن بود
و صور و ہیئت و اسماء آن در نصوص وارد ست چون حور و قصور و رضوان و اثمار و انہار و باز
اضداد آن از مار و کژدم و آتش و مالک و وجہ مناسبت ہر یکی از جزہائی عملی کہ مترتب است بآن
بر صاحب بصیرت پوشیدہ نماند کہ انما هی اعمالکم ترد الیکم فکشفنا عنک غطاءک
فبصرک الیوم حدید حقیقت طول اعمال و خلود اشخاص بحسب توافق مظاہر تعینات و کثرت
آن مثلاً عمر زمان کہ اجزائی آن یعنی آنات در غایت توافق ست دراز عمر تر از افلاک ست و ہمچنان
افلاک کہ بسیط اند از عناصر دیرینہ تر اند و عناصر از موالید و جواہر فی الجملہ از اعراض و چون آخرت
و آخرتیان در غایت اعتدال و توافق اند تا تشابہ دران موقع می شود لاجرم دائم الوجود مخلد
باشند و اتوبہ متشابہا و لہم فیہا ازواج مطہرۃ و ہم فیہا خلدون تذکرۃ تشابہ در احوال معاد
سالکان کہ بمقام اتحاد رسیدہ باشند و بہ بقا حقیقی موصوف گشتہ و صورت تضاد و اختلاف الخ
بکلیت از ایشان مرتفع شدہ زیادہ از ابرار بود کہ اصحاب الیمین اند چنانکہ فرمود متکئین علیہا
متقابلین، و در اختلاف و اتفاق احوال طوائف سہ گانہ از سابقان و اصحاب الیمین و اصحاب الشمال
در سورۃ واقعہ تامل باید کرد تا روشن گردد انہ لقرآن کریم فی کتاب مکنون لا یمسہ الا المطہرون

تنزیل من رب العالمین قاعده غایت کمال چیزی در و بالقوه حاصل ست بلکه کمالات
جملهٔ اشیاء در هر شی مرکوز ست و بواسطهٔ تعینات در و پوشیده و یا بالذات لایزول بما بالعرض چون
موانع مرتفع گردد از بطون بظهور آید و انواع حسی و وهمی و خیالی و عقلی و کشفی بحسب وصول هر یکی بملائم
و موافق خویش حاصل شود فلا تعلم نفس ما اخفی لهم من قرة اعین ط و لکم ما تشتهی
الانفس و تلذ الاعین فقط این حال هم در چاچران شریف واقع شده است **مقبوس**
پنجاه و سوم [۵۳] بوقت چاشت روز چهارشنبه نهم از ماه ذلیقعد سال سیزده صد و شانزدهم هجری المقدس
دولت پائی بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل شد حضور خواجه
ابقاه الله تعالی فرمودند که کتاب مقابیس المجالس را برخوان پس از مقبوس بست و ششم [۲۶] تا مقبوس
سی و ششم از جلد ثالث برخواندم حضور بکمال توجه حرف بحرف و لفظ بلفظ سماع فرمودند در چند مواضع
اصلاح هم نمودند بعد ازان سخن در مشغولی شیخ شهاب الدین عمر سهروردی افتاد فرمودند که حضرت
ایشان سماع کم و اندک می شنیدند بعد ازان فرمودند که غرض و مقصود از سماع مشغولی بحق سبحانه
است پس هر که هر وقت بغیر سماع مشغول بخدا تعالی بوده باشد او را به شنیدن سماع چه حاجت
است بعد ازان فرمودند که وقتی بخدمت ایشان چند صوفیان و فقیران جمع آمدند پس بفرمودند
که گویندگان را بخوانید تا سماع شود چون مجلس سماع شروع گردید حضرت شهاب الدین بیرون
ازان مجلس قریب تر بنشستند و بتلاوت قرآن شریف شاغل گشتند چون صوفیان از وجد
حالت خوش گردیده سیر شدند مجلس موقوف شد پس حضرت شیخ ازان فقیران و صوفیان پرسیدند
که سرود در سماع مرتب شده بودند یا نه اوشان عرض کردند که آری مرتب شده اند پس قوالان را
پرسیدند که دانی بوده باشند حضور فرمودند که ببینید مشغولی ایشان که اگرچه قریب تر مجلس سماع نشسته
بودند مگر از ترتیب سرود و آوازآن و آوازهای هوی صوفیان هیچ خبر نداشتند **مقبوس پنجاه**
و چهارم [۵۴] بوقت ظهر روز جمعه یازدهم از ماه ذلیقعد سال سیزده صد و شانزدهم هجری المقدس دولت
پائی بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گشت حضور فرمودند

که

که کتاب اشارات فریدی بخوان پس از مقبوس سی و ششم [۳۶] تا مقبوس چہل و پنجم [۴۵] از جلد ثالث
برخواندم بکمال رغبت و فرحت حرف بحرف و لفظ بلفظ سماع کردند حاجت اصلاح نبود **مقبوس**
پنجاه و پنجم [۵۵] بوقت ظہر روز شنبه دوازدهم از ماه ذیقعد سال سیزده صد و شانزدهم ہجری المقدس
دولت پای بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل شد سخن
در عقیده افتاده بود حضور فرمودند که یکبار حضرت سلطان المشائخ از دہلی شریف بزیارت حضرت
شیخ شیوخ العالم گنجشکر بطرف پاکپتن شریف می آمدند پس در اثناء راه حضرت ایشان را یک مار گزید
پس در دل اندیشیدند که از کسے رقیه خوانیده شود و دوائی دافع زہر مار ہم کرده شود بعد ازان
فرمودند که حضرت سلطان المشائخ فرموده اند که باز در دل گفتم که اگر عقیده من با شیخ خود درست
و کامل ست پس زہر و سم مار ہیچ تاثیر نخواهد ساخت و اگر عقیده من درست کامل نیست تا…
آنست که خواہم مرد پس مردن من اولیٰ و بہتر ست ازینکه زنده مانم و عقیده کامل نداشته باشم
بعد ازان فرمودند که حضرت سلطان المشائخ کار بر عقیده گذاشته نه رقیه خوانیدند نه دوا کنانیدند
از نیش و زہر مار ہیچ تاثیر پدید نشد صحیح و سالم بجناب شیخ شیوخ العالم گنجشکر رسیدند
آنگاه حضرت سلطان المشائخ یقین کردند که عقیده من کامل ست بعد ازان سخن در حلق
راس افتاد فرمودند که بر سر ہمه انبیاء علیہم الصلوٰة والسلام شعرات بودند ہیچ نبی محلوق الراس
نبوده است **مقبوس پنجاه و ششم** [۵۶] بوقت چاشت روز یکشنبه سیزدهم از ماه ذیقعد
سال سیزده صد و شانزدهم ہجری المقدس دولت پای بوس و زیارت حضرت اقدس که
عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت حضور اشارت کردند که اشارات فریدی بخوان
پس از مقبوس چہل و پنجم [۴۵] تا مقبوس پنجاه سوم [۵۳] از جلد ثالث برخواندم حرف بحرف و [illegible]
سماع فرمودند یک دو جا اصلاح ہم نمودند بعد ازان فرمودند که در رفتن [illegible] بیت مبارک [illegible]
قبله عالم مہاروی که بروز جمعه آینده مصمم بود تاخیر در [illegible] آمده است [illegible]
چرا تاخیر گشته است فرمودند که منشی محکم الدین آمده است و گفته که در روز جمعه آینده ماه در [illegible]

عقرب خواہد بود آنگاہ فرمودند کہ چون ماہ در عقرب باشد سفر کردن جائز نیست و این مسئلہ
در کتب ما نیز نوشتہ اند چنانچہ در تحفۃ النصائح گفتہ بیت عقرب چو بینی ماہ را از خانہ بیرون در مرو
مقبوس پنجاہ و ہفتم بوقت نیم روز روز سہ شنبہ پانزدہم از ماہ ذیقعدہ سال سیزدہ صد و
شانزدہم ہجری القدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر
ازین نیست میسر گشت حضور خواجہ فرمودند کہ سبق کتاب مقابیس المجالس بخوان پس از
مقبوس پنجاہ و سوم تا مقبوس پنجاہ و نہم برخواندم حضور حرف بحرف شنودند حاجت اصلاح
نیفتاد بعد ازان سخن در طعام خوردن افتاد حضور خواجہ البقاء اللہ تعالی فرمودند کہ من ہشتم
پاس در شب از یک شارک آرد گندم نان پختہ میخورم و دو آثار شیر قدری کم می نوشم و اگر از
گوشت مضغہ میخورم پس ہمان قدر از نان مذکورہ کمتر میکنم **مقبوس پنجاہ و ہشتم** بوقت ظہر
روز چہار شنبہ شانزدہم از ماہ ذیقعدہ سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری القدس دولت پای
بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید از مقبوس
پنجاہ و نہم تا مقبوس شصت و پنجم از جلد ثالث کتاب مقابیس المجالس برخواندم حضور بکمال توجہ
سماع فرمودند حاجت اصلاح نیفتاد بعد ازان یکی از حاضرین کرد کہ تنہا مثل شیخ بہاؤ الدین
زکریا ملتانی دیگر خلیفہ ہم از حضرت شیخ الشیوخ شہاب الدین عمر سہروردی بودہ است یا
نے حضور فرمودند کہ آری شیخ نجیب الدین علی برغش شیرازی مثل ایشانند بعد ازان فرمودند کہ
پدر شیخ نجیب الدین از اغنیای تجار بود برای فرزند خود شیخ نجیب الدین کہ ہنوز کودک بود
لباسہاے فاخرہ و نفیس و طعامہاے مکلف و لذیذ ترتیب میداد و مہیا میکرد و اما شیخ
نجیب الدین بآن صغر سنی در سلوک بود جامہای نفیس نمی پوشید بلکہ لباس پشمینہ نانہ
و جبہ و غیرہ می پوشید و طعام ہم غیر لذیذ و خشک میخورد پدرش و دیگر خلق حیران می گشتند
و چون کلان شدند بجناب حضرت شیخ شہاب الدین مشرف شدہ بیعت کردند بعد ازان بدرجہ
تکمیل رسیدند بعد ازان فرمودند کہ اکثر اکابر اولیاء آن طرف در سلک بیعت شیخ نجیب الدین

آمدہ

آمده اند بعد ازان فرمودند که من در اول زمانه خود شیخ نجیب الدین را بر حضرت غوث العالم
شیخ بهاؤالدین زکریا ملتانی زیادت میدادم و بزرگ تر و افضل میدانستم مگر روزی میان
بڈھن شاه صاحب که مرید حضرت قبله محبوب الٰہی است و ہم شخصے صادق ست مرا حکایت
کرد که روزی حضرت قبله محبوب الٰہی فرموده بودند که مانند شیخ بہاؤالدین ملتانی ہزار مرید و خلیفه
جانشین حضرت شیخ شہاب الدین سہروردی ہستند مگر از ہمه برگزیده تر و خلیفه جانشین حضرت
شیخ بہاؤالدین زکریا ملتانی اند پس ازان روز خیال زیادتی شیخ نجیب الدین از شیخ بہاؤالدین
ملتانی از دل من بدر شد بعد ازان یکی از حضار عرض کرد که قبله نسبت این سلسله سہروردیه نیز بر
مشائخ عظام ما آمده است یا نه فرمودند آری نسبت این سلسله سہروردیه بر حضرت خواجه علم الدین
از حضرت قارن الملته والدین و او شان را از حضرت قاضی علم الحق والدین او شان را از حضرت شیخ
صدر الدین راجن قتال اوچی و او شان را از حضرت سید جلال الدین مخدوم جہانیان جہان گشت
و او شان را از حضرت شیخ ابو الفتح رکن الدین ملتانی و او شان را از حضرت شیخ صدر الدین عارف
ملتانی و او شان را از حضرت غوث العالم بہاؤالدین زکریا ملتانی رسیده است بعد ازان فرمودند که
حضرت مخدوم جہانیان فرموده اند که در مکه معظمه که چه متبرک و متیمن مقام است ہر کرا بیماری
شده مشائخ وقت آنجائی پاره ہائی خشک شده از نان و رغیف لنگر شیخ بہاؤالدین زکریا ملتانی
و شیخ صدر الدین عارف بالله ملتانی بخورانیدند و بدان پاره نان تداوی بیمار مینمودند بعد
ازان فرمودند که حضرت مخدوم جہانیان اوچی اگرچه سہروردی اند مگر چشتی ہم ہستند چنانچه شاخ
سلسله مینائیه که چشتیه است چنان چشتیه که در وبُوی و رائحه سہروردیت ہم نیست خالص
چشتیت است از حضرت مخدوم جہانیان اوچی جاری گردیده است بدینطریق که [illegible]
رسید شیخ مینا قدس سره را از شیخ سارنگ قدس سره و ایشان را از شیخ قوام الدین قدس سره
و ایشان را از حضرت مخدوم جہانیان جہان گشت و ایشان را از مخدوم عالم خواجه نصیر الملت
والدین چراغ دہلوی رسیده است بعد ازان فرمودند که درین سلسله مینائیه زیاده تر صرافت و سادت

چشتیت ہم ازین سبب ست کہ شیخ قوام الدین قدس سرہ مرید حضرت مخدوم چراغ دہلی اند
و خرقہ خلافت از حضرت مخدوم جہانیان اوچی نیز از نسبت چشتیہ نصیریہ میدارند بعد ازان فرمودند
کہ حضرت مخدوم جہانیان اوچی فرمودہ اند کہ چون حضرت مخدوم العالم خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی
برمن خلافت عطا کردہ اند و خرقہ ہم پوشانیدہ اند من در مکہ معظمہ رسیدم مشائخ حرم مکہ شریف
را این حکایت بگفتم آن خرقہ کہ مرا حضرت مخدوم العالم پوشانیدہ بودند از من گرفتند و پارہ
پرکالہ پرکالہ ساختند و ہر یک شیخ یک پرکالہ را بگرفت و نزد خود متبرک کرد بعد ازان سخن در
پیر پرستی افتاد حضور فرمودند کہ حضرت محبوب الٰہی سلطان المشائخ در زمان خود میفرمودند
کہ انتقال و وصال من بہ فرید فرید گفتن خواہد شد حضور فرمودند کہ این قول ایشان از تسلی و
سکینہ بودہ است چنانچہ بر سکینہ خود این حکایت شاہد و گواہ آوردہ اند میفرمودند کہ روزی در
ابتدا سلوک از حضرت شیخ شیوخ العالم گنجشکر رخصت گرفتہ عزم دہلی کردم پس حضرت قطب
جمال ہانسوی کہ کلان خلیفہ حضرت گنجشکر بودند نیز آن وقت رخصت گرفتند پس مرا ہمراہ ایشان این
کردند چون از انجا روانہ شدیم پیادہ در فلان جا رسیدم آنجا یک امیر بود وی دعوت کرد
دعوت او بخوردیم دران ایام خشک سالی بود امیر آرزو کرد کہ دعا خواہید تا باران ببارد پس
دعا بخواستیم باران بسیار بارید چون از انجا عزم کوچ کردیم آن امیر سواری ہائی داد ہر یک
سوار شدہ مرا یک اسپ دادند مگر آن اسپ توسن و سرکش بود در اثنا راہ بسیار سرکشی
کرد از ہمہ رفیقان واماندم روز گرم و ملک ریگستان بود و سن جوانی بود صفرا غلبہ کرد و تشنگی
از حد زائد تپ شدید لاحق گردید پس اسپ را با درختی بربستم خود بخپیدم غش و بیہوشی
برمن طاری شد چون اندک ازان بیہوشی بہوش باز آمدم لفظ فرید فرید از دہن من بر می آمد
حضور فرمودند کہ ہنوز ابتدا سلوک سلطان المشائخ بودہ است کہ اینقدر محبت پیر دستگیر خود در
سویدائی دل ایشان جا گرفتہ بود و در بیہوشی کہ تعطیل حواس می باشد بلی اختیار از زبان
ایشان فرید فرید صادر میشد پس چرا سکینہ نباشد خاصہ کہ آنوقت کہ منتہی شدہ باشند بطریق

اولی

اولی سکینہ متصور ست بعد ازان فرمودند کہ روزی سلطان المشائخ و شیخ بدر اسحاق کہ او نیز کلان خلیفہ حضرت گنجشکر اند بخدمت حضرت شیخ گنجشکر بہم نشستہ بودند کہ اندرین اثناء یکی از مریدان حضرت شیخ شیوخ العالم فوت شد خبر موتش بخدمت ایشان رسانید ند حضرت گنجشکر پرسیدند کہ نماز را خواندہ بود یا نہ گفتند کہ نماز اخیر وقت از وی فوت گشتہ است پس حضرت گنجشکر ہیچ نفر مودند مگر شیخ بدر اسحاق گفتند کہ افسوس ست کہ نیکو نرفتہ است آنگاہ حضور خواجہ فرمودند کہ حضرت سلطان المشائخ فرمودند کہ من در دل گفتم کہ شاید ایشان از خود تسلی و سکینہ میدارند کہ بہ نسبت او گفتہ اند کہ نیکو نرفتہ است بعد ازان فرمودند کہ بے شک شیخ بدرالدین اسحاق بخود سکینہ میداشتند چنانچہ روزی کہ ایشان ازین دار فنا بملک بقا انتقال کردہ اند نماز فجر را گذاردہ اند و اوراد و وظائف ھم خواندہ اند نماز اشراق را ھم خواندہ اند و نماز ضحی را نیز ادا ساختہ با طمینان خاطر دعا خواستہ اند آنگاہ سجدہ کردند و در حالت سجدہ یا حی یا قیوم گفتہ جان بحق تسلیم نمودند پس بہ بینید کہ نماز فجر بجائی خود نوافل را ھم گذاردہ اند آنگاہ از دنیا رفتہ اند بعد ازان فرمودند کہ حضرت شیخ شیوخ العالم نیز ہمچنین رفتہ اند چنانچہ شبے کہ انتقال حضرت ایشان واقع شدہ است نماز عشاء را بجماعت گذاردہ اند آنگاہ بیہوش گردیدند چون بہوش باز آمدند پرسیدند کہ نماز عشا گذاردہ ام یا نہ گفتند یکبار گذاردہ اید فرمودند باز میگذارم شاید باز نماز بدست آید یا نیاید پس تمام نماز عشا را ادا کردند آنگاہ باز بیہوش شدند چون بہوش باز آمدند پرسیدند کہ نماز عشا گذاردہ ام یا نہ گفتند کہ دو بار گذاردہ اید فرمودند کہ باز میخوانم مبادا باز نماز میسر نشود پس سیوم بار نیز تمام نماز را بخواندند آنگاہ سجدہ کردند و در سجود یا حی یا قیوم بگفتند و برحمت حق بہ پیوستند بعد ازان حضور فرمودند کہ چون انتقال حضرت شیخ شیوخ العالم قریب رسید اتفاقاً سید محمد کرمانی از دہلی تشریف در پاکپتن وارد گردید بزیارت و قدمبوسی شیخ شیوخ العالم مشرف گشت پس حضرت گنجشکر پرسیدند کہ یاران دہلی خوش بودند سید محمد کرمانی اندیشید اولاً کہ اگر نام نامی حضرت سلطان المشائخ بگیرم

حضور گنجشکر نہایت متوجہ شدہ احوال اوشان خواہند پرسید وازین وجہ صاحبزادگان
رنجہ خاطر خواہند شد اندرین اثناء حضور خواجہ فرمودند چون کمال لطف وعنایت حضرت شیخ
شیوخ العالم بر حضرت سلطان المشائخ مبذول می بود ازین سبب فرزندان شیخ شیوخ العالم
بہ سلطان المشائخ گونہ تعصب میداشتند پس سید محمد نخستین از دیگر یاران دہلی نامہا بردہ
از ہر یک نیاز برسانید و در آخر گفت کہ مولانا نظام الدین نیز بندگیات و نیاز بے انداز عرض
بیکرد شیخ شیوخ العالم نہایت متوجہ شدہ فرمودند کہ مولانا نظام الدین خوش بود آنگاہ فرمودند
کہ حضرت خواجہ معین الدین اجمیری بوقت انتقال حضرت خواجہ عثمان ہارونی نبود و حضرت قطب الدین
اوشی کاکی نیز بوقت وصال حضرت خواجہ معین الدین اجمیری حاضر نبود و من نیز بوقت رحلت
حضرت خواجہ قطب الدین حاضر نبودم و مولانا نظام الدین نیز وقت انتقال من حاضر نخواہد
بود پس این مصلی و سبحہ و عصا و کاسہ چوبی و دیگر تبرکات کہ مرا از مشائخ عظام خود
رسیدہ اند باوشان خواہید داد چون حضرت گنجشکر وصال نمودند حضرت سلطان المشائخ
حاضر نبودند بعد از وصال در اجودھن رفتہ اند پس آن تبرکات اوشان دادہ اند بعد ازان
حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ چون سید محمد کرمانی از خدمت شیخ شیوخ العالم
برخاستہ بیرون آمد صاحبزادگان برآشفتند و گفتند کہ تو چرا نام مولانا نظام الدین بردی کہ
ہمہ نعمت اوشان گرفتہ اند مایان مہمل ماندہ ایم سید محمد گفت من بپاس خاطر شما اول نام اوشان
بر زبان نیاوردہ ام اولاً از دیگر یاران نیاز گذراندہ ام و در آخر نام اوشان گرفتہ نیاز عرض
کردہ ام مگر آنرا کہ شیخ قبول کند ما را و شما را چارہ نیست بعد ازان فرمودند کہ یک شخص
بخدمت میانصاحب حافظ غلام حسن صاحب چلاوہنی پرسید کہ محبت پیر حقیقی ست یا
مجازی ایشان بشوریدند و گفتند کہ بایست کہ ترا بگویم پس چوبدستی برداشتند تا ویرا بزنند
مگر آن شخص بدوید ایشان نیز اندکی در عقب او بدویدند و گفتند کہ چہل سال شدہ است
کہ مشق این عقیدہ پختہ کردہ ایم واکنون وی شیطان شدہ می پرسد کہ محبت پیر حقیقی است

یا

یا مجازی میخواہد کہ در دل او خلل انداز د بعد ازان فرمودند کہ امام محمد غزالی کہ امام شریعت و طریقت اند
فرموده اند کہ محبت حقیقی کہ محبت حق سبحانہ است اگر بر محبت دُنیا و مافیہا غالب است پس بعد از
موت هم همین محبت حقیقی غالب خواہد بود و اگر محبت حقیقی با محبت دنیا و مافیہا مساوی باشد
تاہم بعد مُردن محبت حقیقی غالب خواہد شد و اگر محبت حقیقی اندکی مغلوب و محبت دُنیا و مافیہا
اندکی غالب است پس تاہم محبت حقیقی را غلبہ بظہور آید و اگر محبت حقیقی تمام مغلوب تر است
یا خود محبت حقیقی اصلاً در دل شخص موجود نیست همگی محبت دُنیا است اینوقت بعد از مُردن
محبت دُنیا و مافیہا غالب خواہد شد از محبت حقیقی بعد ازان فرمودند کہ روزی درویش کھوکھر
سکنہ میرانپور کہ مرید حضرت قبلہ مولینا صاحب الوصال است مرا گفت کہ مارا محبت زنان و
فرزندان بر محبت پیر غالب است زیرا کہ چون بجناب پیر دستگیر خود می آیم یک دو روز میمانم
کہ باز محبت فرزند و زن دل را می کشد و اپس میروم مگر درمیان محبت حقیقی و غیر حقیقی همین
قدر فرق است کہ اگر زن یا فرزند فوت شود دو سہ روز یاد آید و غم کرده شود بعده فراموش
خواہد شد و در فراق پیر دستگیر تمام عمر در گریہ و غم یادگاری هستم بعد ازان فرمودند کہ این
حکایت درویش مرا خوش آمده است و موافق قول امام محمد غزالی افتاده است بعد ازان
فرمودند کہ برادر او فتح کہ او نیز مرید حضرت قبلہ مولانا صاحب الوصال بود در عقیده نہایت
رسوخ میداشت چنانچہ حضرت قبلہ مولانا پیر خود را در مجلس عام سجده میکرد در اوائل حال
حضرت قبلہ مولانا او را زجر و توبیخ میکردند مگر وی از سجده کردن ہرگز باز نماندی ہر بار کہ
بجناب پیر مشرف شدی ضرور سجده کردی پس در اواخر او را معذور دانستہ وقت سجده کردن
او تبسم مینمودند و از زجر و توبیخ هیچ نمیفرمودند و روزی این حال من هم دیده بودم بعد ازان
فرمودند کہ همین محبت پیر محبت حقیقی است چرا کہ میان پیر و مُرید نہ علاقہ قرابت و خویشگی است
و نہ دیگر هیچ محض این علاقہ است کہ پیر راه خدا مینماید و بخدا میرساند مرید را پس محبت
پیر محبت خدا است چون این فائده بیان کرده خاموش شدند این بنده کاتب الحروف

عرض کرد کہ آیت فاتبعونی یحببکم اللہ نیز از ہمین خبر میدہد فرمودند آری بعد ازان این ابیات را خواندند **ابیات** زان کنتم تحبون یا بدا و راہ ٭ تجلو تحمانہ یحببکم اللہ ٭ دران خلوت سرای محبوب گردد ٭ بحق یکبارگی مجذوب گردد ٭ بعد ازان فرمودند کہ محبت پیر محبت حقیقی مطلقاً نیست بلکہ درین ہم مراتب اند حق محبت پیر بمراعات آداب گذاردہ شود اگر محبت پیر محبت حقیقی ہم مطلقاً بودی پس انا بشر مثلکم چرا وارد شدہ است بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ این وجد و رقص و جنبش چہ چیز ست و از چہ چیز پیدا میگردد حضور فرمودند کہ اول جنبش دل را می شود و آنگاہ بدن را اگر جنبش دل اندک ست و ضبط آن در مقدور شخص میباشد پس آنوقت رقص و تحرک بدن ظاہر نمی شود و اگر جنبش دل غلبہ کردہ است چنانچہ ضبط آن در امکان او نیست پس آنوقت اہتزاز بدن و رقص بوجود می آید چنانچہ در ابتدا حال اکثر اوقات مرا این معاملہ روی نمود بسیار بار اتفاق افتادہ است کہ چون بخدمت حضرت قبلہ مولانا فخر الدین پیر دستگیر خود میرفتم و می نشستم و حضرت ایشان گاہی بوسادہ تکیہ کردہ مضطجع می بودند و گاہی مستلقاً می خسپیدند من با دل خیال میکردم کہ برخیزم و کف پای مبارک حضرت ایشان از ہمالم بمجرد ہمین تصور جنبش و تپش بدل من پیدا شد گاہی چنان لرزش دل غلبہ کردی کہ بے اختیار شدہ جست می زدم بمانند ماہی بے آب آنجا آنجا می طپیدم و گاہی این جنبش و تپیدن دل را ضبط میکردم مگر بمجرد ضبط کردن پیش چشمان من تاریکی می آمد و بالکلیہ بینائی و بصارت از چشمان من گم و زائل میگردید و گاہی اینحالت ہنگام خشم و غضب نیز مرا واقع میشد چنانچہ باری در مدینہ طیبہ یک کمبخت با حضرت امیر المؤمنین عمر فاروق سب و دشنام کردہ بود و ناسزا گفتہ پس مرا جوش آمد لرزان و تپان شدم تا آنکہ بہ تمام اندام من از سر تا پا لرزہ افتاد پیش چشمان من ظلمت و تاریکی آمدہ بود ہیچ چیز در نظر نمی آمد بعد ازان تبسم دلربا نمودہ فرمودند کہ ہر کہ عقل را خلل میدہد و زیادہ تر کوشش می سازد من را وائل حال و تتبیہ جنبش دل آغاز کردی کف دستہا را بر دل خود می نہادم تا تجربہ کنم کہ چہ قدر مدار جنبش او ست پس ہر قدر

کہ اول کہ فدست را ضرب جنبش دل میرسید ہمانقدر بغیر تفاوت ہم کہ فدست را صدمہ دل تصدیعہ میداد و این نشان از ان حالت میدہم کہ ہنوز من ممتاز و ہوشیار می بودم و جنبش دل در حیطۂ ضبط و امکان من بودی و چون عنان اختیار و ضبط از دست امکان من ربودی بیہوشی طاری شدی خدا تعالیٰ میداند کہ آنوقت چہ قدر و اندازہ جنبش و لرزش دل بودہ باشد بعد ازان فرمودند کہ روزی این حالت روئی نمود پس دست این نیاز مند فقیر و دیگر را گرفتہ بر دل نہادم انگاہ جست زدہ آنجا افتادم ہمین یاد ماندہ است کہ دست او را گرفتہ بر دل داشتہ بودم بعد ازان سخن در محلوق الراس بودن افتاد فرمودند کہ اکنون در ہندوستان چنان رسم افتادہ است کہ ہر کہ در سلوک میآید موئی سر را میگذارد و دراز می سازد و پیشینیان ہمہ محلوق الراس میبودند و ہر کہ در زمانۂ ایشان پائی بسلوک بردی ہمانساعت او را محلوق میکردند یعنی بر سرش موئی نمیگذاشتند چنانچہ در عہد مبارک حضرت قبلہ محبوب الٰہی سلطان المشائخ محلوق الراس را بر غیر محلوقین فضیلتی نہادہ بودند در مجلس حضرت سلطان المشائخ محلوقین بر غیر محلوقین پیشتر و صدر می نشستند و اذن این امر عام شدہ بود کہ محلوقین بر مقدم نشستن رعایت ہیچکس نمیکردند چنانچہ روزی یکی از فرزندان حضرت گنجشکر کہ غیر محلوق بود در مجلس حضرت سلطان المشائخ نشستہ بود اندرین اثناء حضرت خواجہ حسام الدین ملتانی کہ مرید و خلیفہ برگزیدہ حضرت سلطان المشائخ ست بیامد و پیشتر ہمان صاحبزادہ بنشست پس سلطان المشائخ برعایت ادب پیرزادہ بطرف خواجہ حسام الدین دیدہ فرمودند کہ حسام الدین تو از مخدوم من مقدم می نشینی انگاہ وی نیاز کردہ پیشتر او شان بنشست بعد ازان فرمودند کہ چون حضرت صاحب خواجہ نور محمد نارووالہ وصال کردند پس حضرت [illegible] بازدی مولوی نور محمد بڑا کہ مرید حضرت صاحب نارووالہ است بحضرت شیخ شیو خنا سلطان الاولیاء سپردند و مولوی محمد حسن راجن پوری را کہ او نیز مرید حضرت صاحب نارووالہ است حوالہ حضرت محمد جمال حافظ ملتانی کردند پس مولوی محمد حسن صاحب اکثر آمد و رفت

بملتان شریف میداشت وقوالان خوش الحان ازبرای خوش کردن حضرت قبله حافظ صاحب
همراه خود می بردباری روانه شد ویکی از قوالان غیر مخلوق را نیز همراه خود کرد تمام راه ترسان
رفت چون آنجا بجناب حضرت حافظ صاحب مشرف شد عرض کرد که این باریک بی ادبی
کرده آمدم وآن اینست که این قوال بر سر موی میدارد مخلوق نیست حضرت حافظ صاحب
بپاس خاطر مولوی فرمودند که قوالان چنین می باشند اینها را زینت می باید بعد ازان فرمودند که
عادت شریف حضور حضرت سلطان الاولیا صاحب الروضه چنین میبود که اکثر مردمان خاندانی
را مثل علماء وفقراء وظیفه و روزینه از لنگر شریف خود که سفره عام ست مقرر ومجوز کرده
عطا میکردند چنانچه میان اشرف محمد ومیان خیر شاه سکنه کهائی که پرهیزگاران ومحتسب
میبودند وروزینه ایشان هم از لنگر شریف حضرت قبله ما مقرر بوده است پس روزی چند
اسپ دانه ها بطرف ایشان فرستادند چون اجیران آنجا رسیدند شاهصاحبان دانه ها هم
نگرفتند وگفتند که میانصاحب با ما مسخریه ومزاح میسازند اجیران را معه اسپان باز گردانیدند
اجیران بحضور حضرت قبله سلطان الاولیاء تمام ماجرا را عرض کردند حضور حضرت قبله فرمودند
آری مارا فراموش شده است که این اجیران غیر مخلوق بودند انگاه یک فقیر مخلوق الراس
را مع اسپان باردار باز فرستادند پس شاهصاحبان بلا عذر آن عطیه را قبول کرده
بگرفتند بعد ازان سخن در رموز اولیاء الله افتاد فرمودند یک مجذوب بود در هرات گاه گاه
حضرت مولانا عبدالرحمن جامی نزد او رفتندی روزی حضرت مولانا وقاضی هرات بخدمت آن
مجذوب نشسته بودند که وقت نماز آمد آن مجذوب گفت برخیزید تا نماز بگذاریم پس مجذوب
امام شد ومولانا صاحب مقتدی شدند وقاضی مذکور اقتدا نکرد بلکه باز گردید پس آن مجذوب
در نیت نماز چنین گفت که بگای پری گرمی پری بر بام قصری آن پری تو الله اکبر حضرت
مولانا تمام نماز ادا پس آن مجذوب بگذاردند واعاده هم نکردند بعد ازان فرمودند که شیخ
احمد غزالی روزی در نیت نماز گفته اند که کافر شدم وزنار بستم "الله اکبر" بعد ازان فرمودند که

مُلا شاہ لاہوری کہ مرید و خلیفہ حضرت میانمیر بالا پیر لاہوری است ہمچون شیخ احمد غزالی گفتہ است
کہ بالائی عرش بودم بانگ نماز شنیدم خود را بہ تحت الثریٰ دیدم برخاستم و نماز کردم **مقبوس**
پنجاہ و نہم بوقت چاشت روز شنبہ نوزدھم از ماہ ذیقعد سال سیزدہ صد و شانزدھم ہجری
المقدس دولت پائی بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست
حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ اشارات را برخوان پس از مقبوس شصت و
پنجم تا مقبوس ہفتاد و دوم از جلد ثالث برخواندم حضور حرف بحرف سماع فرمودند و در
چند مواضع اصلاح ھم فرمودند بعد ازان سخن در بدایت عالم افتاد حضور فرمودند کہ ؎ دیکھو
چال الوکھی پھڑی ؎ کتھی و نج پہوتی کتی مرہٹی ؎ ناز تیڈیدی راندنہ کھڑی ؎ گذری
دہ آدم ڈے یار ؎ بعد ازان فرمودند کہ ازین مصرعہ کافی من اگرچہ بیان محبت خدا تعالیٰ
است مگر اشارت ازین معنی ھم درج ست کہ بسیار آدم گذشتہ اند چنانچہ حضرت مولانا جلال الدین
رومی نیز اندرین معنی گفتہ اند ؎ قصہ ہای یار دار دبس مقام ؎ صد قیامت بگذرد وین نا
تمام ؎ بعد ازان سخن در مذہب چنگیزیان افتاد فرمودند کہ چنگیزیان چنگیز خان را نبی و
گفتہ اند و چنگیز خان از خود بسر نو مذہبی اختراع کردہ است چنانچہ آن مذہب را چنگیزیہ میگویند
اندرین اثناء این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ عقائد چنگیزیان چگونہ اند فرمودند کہ در اصل مسئلہ
توحید باری تعالیٰ ہیچکس را خلاف نیست چنگیزیان باشند خواہ دیگران و نیکی بدی را نیز
ہرکسی میداند باقی فروعات چون حلال و حرام در مذہب مختلف است بعد ازان فرمودند
کہ در طریقہ چنگیزیہ این رسم ھم ہست کہ اگر مرد بمیرد و زنش بادی زندہ در گور ھمراہ نشیند
جائز ست چنانچہ در خاندان چنگیز خان کہ بادشاہان شدہ اند ہر یکی از بادشاہان
شصت و ہفتاد زنان با محبت او ھمراہ او مدفون میشدند چنانچہ تہ خانہ فراخ و پہنا
میساختند و در وی آن بادشاہ مردہ را می نہادند و زنانیکہ ھمراہ او میرفتند اندر آن تہ خانہ
زندہ می نشستند انگاہ آن تہ خانہ را مسدود میکردند آن زنان خود بخود در انجا می مردند

بعد ازان خبر کردند که از فلان چاہک یک کفش کہنہ برآمدہ است همہ حاضرین عرض کردند که
قبلہ ما همہ از آب این چاہ وضو کردہ ایم این چگونہ باشد مولوی غوث بخش ولد حافظ اللہ جوایا
سکنہ چاچڑان شریف که عالم علوم عقلی و نقلی بود و نیز از متعلقان لنگر شریف حضور بودہ است و
ایجاد در چاچڑان شریف تدریس میکرد در مجلس ہمایون حاضر نشستہ بود از وی پرسیدند که
فتوی چگونہ است وی گفت که نمازہای سہ شبانہ روز را اعادہ کردہ شود و بدن و جامہا و
ظروف ہا را نیز شستہ پاک کردہ شود و تمام آب از چاہک بیرون کردہ آید حضور تبسم نمودہ
فرمودند که کسے برود آن کفش را برداشتہ بیارد چون آوردند حضور هم دیدند و دیگر همہ مردم
نیز بدیدند پس حضور فرمودند که این کفش نہایت کہنہ و بیکار است چنانچہ معلوم می شود که
در جای افتادہ باشد و کودکے برداشتہ در چاہک انداختہ است و یقین تلطخ و آلودگی نجاست
بآن هم نیست و آنچنان کہنہ گردیدہ افتادہ است که اگرچہ وقتی بہ پلیدی هم آلودہ شدہ چند
بار بروی باران باریدہ باشد و باز آن خشک شدہ پاک گشتہ باشد و بہ پلید بودن آب
آنوقت حکم دادہ شود که با کفش آلودگی نجاست یقینا بود ورنہ چرم خود پاک ست کفش خواہ نو
واقع شود در چاہ خواہ کہنہ آب چاہ پلید نخواہد شد پس من میگویم که احتیاطاً فتوی از وقت
علم دادہ شود اعادہ نمازہا و غیرہ ہرگز نیست یعنی از وقت علم نجاست باز وضو و غیرہ استعمال
بآن آب جائز نیست تا آنکہ شرط پاکی کردہ شود مولوی مذکور اندکی برہم شدہ گفت که مذہب
امام اعظم آنست که سہ شبانہ روز تمام نمازہا را اعادہ کنند و مذہب امام محمد آنست که یکشبانہ روز
نمازہا را اعادہ کردہ شود و درین صورت فتوی بر مذہب امام محمد ست حضور تبسم نمودہ پردہ داش
فاش نکردند و فرمودند که مولوی غلام رسول را بخوانید او آمد از وی پرسیدند وی گفت
که درا ینچنین صورت که نجاست او یقینی هم نیست از وقت علم فتوی باید داد مولوی غوث بخش
برآشفت و گفت که این فتوی موجب مرضی خود دادی مسئلہ اینچنین نیست مولوی غلام رسول
گفت آنچہ تو میگوئی در حیوانیست یعنی اگر حیوانی در چاہ افتادہ و بمرد پس انتفخ را اعادہ نمازہای

یک

یک شبانروز ہست واز تفسخ او اعادہ سہ شبانروزست این مسئلہ علاوہ و دلیل این نیز علیحدہ است و آن مسئلہ کفش علیحدہ است و دلیل او ہم علیحدہ است اندرین اثنا مولوی تاج محمود کہ او نیز از متعلقین حضور بودہ است و تدریس علم میکرد بیامد از وی پرسیدند وی ہم مانند مولوی غلام رسول فتویٰ داد حضور فرمودند چرا زبانی بحث میکنید کتب فقہ را بر داشتہ ببینید آنگاہ کتاب شرح وقایہ و دُرُّ المختار را دیدند ہمچنان بود کہ حضور و مولوی غلام رسول فتویٰ گفتہ بود مگر از مولویان ہنوز ہم انکشاف مسئلہ نمیشد پس حضور خود بدولت شرح وقایہ را بر داشتہ این عبارت را بر خواندند و تنجس البیر من وقت الوقوع ان علم ذلک و الا نمنذ یوم ولیلۃ ان لم یتنفخ ومنذ ثلاثۃ ایام ولیالیہا ان انتفخ وقالا منذ وجد پس حضور فرمودند کہ تو یک امام محمد را مقابل گفتی و اینجا قالا گفتہ یعنی صاحبین یکطرف اند درین مسئلہ و امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ یکطرف اند بعد ازان فرمودند کہ این خود قاعدہ است کہ چون اینچنین باشد مفتی را اختیار است کہ قول امام را قبول کند یا قول صاحبیہ را خصوص درین صورت فتویٰ کتب بر قول صاحبیہ است خاصہ آنچہ تو بیان میکنی کہ یک شبانروز یا سہ شبانروز نمازہا را اعادہ کردہ شود خاص در صورت حیوان ست کہ در چاہ افتادہ بر مذہب امام چنانچہ از عبارت شرح وقایہ صریح معلوم می شود ورنہ از وقت علم وقوع آنرا حکم پلیدی دادہ شود و اعادہ نمازہا درین صورت ہرگز نیست و درین صورت وقوع کفش صرف احتیاطاً نہایت سہ صد دلو آب بر آوردہ شود و اعادہ نمازہا ہرگز نیست و این وضو کہ اکنون ازان آب کردہ ایم ہم جائز ست کہ پیش از علم کردہ بودیم مولوی نوث بخش از دلیل عاجز آمد و خاموش شد بعد ازان فرمودند کہ در زمان فیض اقتران حضور ... قبلہ محبوب الٰہی نیز روزی اینچنین نعل کہنہ از چاہی بر آوردند پس حضور محبوب الٰہی نیز از برائے احتیاط بدلوہا بر آوردن فتویٰ دادہ بودند و اعادہ نمازہا و ... نکردند **مقبوس** شدہ **صد و ہفتم** بوقت زوال روز یکشنبہ بیستم از ماہ ذیقعد سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت

پابوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست دستاد سخن در رفع
حضرت عیسیٰ علیہ السلام افتاد یکی از حضار عرض کرد کہ قبلہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام باین جسد
عنصری مرفوع شدہ اند یا بعد موت عرفی روح پاک اوشان مرفوع گردیدہ است حضور
فرمودند کہ ہمچون دیگر انبیاء واولیاء مرفوع گشتہ اند بعد ازان فرمودند کہ نصاریٰ از رجوع ونزول
وعود حضرت عیسیٰ علیہ السلام بدار دنیا ثانیاً ہرگز قائل نیستند ومنکر اند چنانچہ من از اکابر
نصرانیان پرسیدہ ام اوشان گفتہ اند کہ ما قائل نیستیم از نزول حضرت عیسیٰ روح اللہ از
آسمان درین دار دنیا ثانیاً وآنچہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام فرمودہ بودند کہ من باز آیم آن
آمدن اوشان در قیامت خواہد بود چنانچہ نصاریٰ برای حضرت عیسیٰ علیہ السلام دو غیبت
قرار دادہ اند یکی غیبت صغریٰ دوم غیبت کبریٰ پس غیبت صغریٰ آنست کہ چون حضرت
عیسیٰ علیہ السلام مصلوب شدند انگاہ در قبر مدفون شدند سہ شب وسہ روز در قبر ماندند
بعد از سہ شبانروز از قبر بیرون آمدہ اند انگاہ روح پاک اوشان مرفوع گشتہ است یعنی
پس از روز خروج از قبر تا چہل روز دیگر ہر روز بر حوارین خود ظاہر میشدند ونصیحت و
تلقین وتربیت میفرمودند حواریون را در سلوک انگاہ مخفی وپوشیدہ شدند یعنی مرفوع گشتند
وباز بر حواریون پیدا وظاہر نگشتہ اند اینست غیبت صغریٰ نزد نصاریٰ بعد ازان فرمودند کہ
چہلم روز حضرت عیسیٰ از حوارین وداع کردند وپدرود نمودند گفتند کہ من اکنون بر آسمان
میروم باز نزد شما نخواہم آمد مگر روزیکہ تمام خلائق پیش پدر من جمع شدہ باشند وحق
حساب خواہند داد مرا خواہید دید کہ بہ پہلوی راست پدر خود نشستہ باشم پس ازان روز
وداع تا قیامت این غیبت کبریٰ ست نزد نصاریٰ ورجوع حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزد
نصاریٰ در دنیا ہرگز ثابت نیست بعد ازان فرمودند کہ یک تعویذی است برائے دفع تپ
غب نوشتہ میشود آن اینست کہ ولد عیسیٰ ادریاکویا خرج عیسیٰ ادریاکویا دفع عیسیٰ
ادریاکویا پس ازین تعویذ این چنین فہم من میآید کہ مراد از ولد عیسیٰ تولد حقیقی حضرت عیسیٰ از

بطن عفت حضرت بی بی مریمؑ است و مراد از خروج عیسیٰ خروج اوشان از قبر ست بعد از
دفن شدن و مراد از رفع عیسیٰ رفع اطہر اوشان است بر آسمان **مقبوس شصت و**
یکم الحمد للہ روز دوشنبہ بوقت نیم روز بیست و یکم از ماہ ذیقعد سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس
دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گشت حضور خواجہ
ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ مقابیس المجالس را برخوان پس از مقبوس ہفتاد و دوم تا مقبوس ہشتاد
و دوم از جلد سوم بر خواندم حضور بکمال توجہ سماع فرمودند و در یک دو جا اصلاح ہم نمودند بعد از ان
سخن در مسئلہ قدر و جبر افتاد حضور را از یک عالم کہ حاضر نشستہ بود پرسیدند کہ معنی الایمان بین
القدر و الجبر چگونہ است وی عرض کرد کہ قبلہ آنچہ در کتب عقائد و کلامیہ متکلمین از اہلسنت
و جماعت نوشتہ اند اینست کہ ایمان درمیان جبر و قدر ست یعنی امریست ثالث پس این در فہم
ما ہرگز نمی آید مدتی است کہ من درین مسئلہ حیرانم ہنوز تحقیق نشدہ پس حضور فرمودند کہ اگر معنی این
عبارت چون صوفیہ کرام نکردہ شود موافق مذہب متکلمین ہرگز راست نمی آید یعنی بعد از فہم ست پس
صوفیہ کرام باین طور معنی میکنند کہ نہ یکبارگی صرف جبر ست و نہ یکبار محض قدر بلکہ از یکجہت جبر
ست و از جہت دیگر قدر ست یعنی آدمی از یک جہت مجبور و بے اختیار ست و از جہت دیگر
قادر و مختار بعد ازان فرمودند کہ الایمان بین الخوف والرجا نیز ہمین معنی دارد بعد ازان
فرمودند کہ آنچہ متکلمین گفتہ اند کہ صفات اللہ ھی لا عینہ ولا غیرہ اگر موافق قول صوفیہ کرام
معنی نکردہ شود بہ کلام متکلمین معنی درست نمی شود و راست نمی آید پس صوفیہ کرام چنین طور معنی
میکنند کہ صفات خدا تعالیٰ عین او نیستند از روی مفہوم بلکہ غیر اند زیرا کہ مفہوم ہر صفت
مغایر مفہوم صفت دیگر ست چنانچہ ہدایت و ضلالت پس مفہوم ضلالت تقاضا میکند [illegible]
بذات مضل قائم باشم و مفہوم ہدایت مقتضی آنست کہ موصوف من ذات ہادی باشد و نہ غیر
او یند از روی صدق و تحقق بلکہ عین او یند چرا کہ ما صدق علیہ و ما تحقق فیہ آنہا یکی است
آنجا تعدد را بوئی و شائبہ ہم نیست بعد ازان از انعام باز پرسیدند کہ حکماء فلاسفہ در صفات

باری تعالیٰ چہ گفتہ اند می عرض کرد کہ حکماء صفات را نفی کردہ اند صرف توحید ذات را بیان کردہ اند
حضور فرمودند کہ ذات من حیث الذات کہ سلب و ثبوت ہر دو آنجا مسلوب اند در تنزل اگرچہ
تنزل ہم نمیتوان گفت مگر باعتبار مراتب ظہور تنزل کردہ و ظہور نمود اول تعین بحقیقت محمدی
گرفت و مرتبہ صفات پستر و موخر است ازین رتبہ زیراکہ مرتبہ صفات تعین ثانی ست کہ
تفصیل تعین اول ست و ہمین است رتبہ الوہیت و ربوبیت پس غور باید کرد کہ باوجود آنکہ این
ہر دو مراتب الٰہی اند مگر از حیثیت تعین کہ وصف امکان لازم اوست اثنینیت و افتقار
آمدہ و وجوب و غنا کہ وصف ذات بحت است درینجا نماند اندرین اثنا فرمودند کہ این مسئلہ
از بس نازک و غامض در عقل ہر کس نیاید بعد ازان در دل این راقم الحروف این خطرہ
بیامد کہ حاصل حیرت و عجز ست برین خطرہ من حضور مطلع گردیدہ فرمودند کہ وجہ عدم وضاحت
و عدم انکشاف بہ نیکو طرح این مسئلہ قدر و جبر و مسئلہ توحید آنست کہ بہ کنہ حقیقت اسرار الٰہیہ
کسے نرسیدہ است نہ عقل حکماء آنرا ادراک ساختہ است و نہ کشف اولیاء دریافتہ ہمہ عاجز
بعد ازان فرمودند کہ حضور حضرت رسول کریم صلعم اگرچہ منتہی ہمہ منتہیان اند لیکن بہ نسبت ذات پاک
حق سبحانہ اوشان ہم مبتدی اند بعد ازان فرمودند کہ قصہ کوتاہ شدہ است کہ خود حضور آنحضرت
صلعم فرمودہ اند کہ لا احصی ثناء علیک کما انت اثنیت علی نفسک بعد ازان فرمودند
کہ ماہیت و حقیقت روح کہ یکی از مخلوقات است چنان بیمثل و بیچون و بیچگون است کہ
از کنہ و کیفیت او ہیچکس خبر ندادہ و نداہد چون معلوم بود کہ از حقیقت روح ہیچکس خبر نتواند
داد در شرع شریف از اخبار کیفیت او منع و نہی وارد شدہ است کہ قل الروح من
امر ربی زیرانکہ آلہ ادراک حقیقت روحی حس کشفی است پس اہل کشف را اگرچہ بر حقیقت
روح اطلاع میباشد مگر کیفیت او را باین حس ظاہری بیان نمی توانند کرد چنانچہ نابینا
مادر زاد از کوائف الوان و رنگہا مختلفہ از سفید و سرخ و سیاہ و سبز و زرد و غیرہ ذالک
خبر نخواہد داد و ہرگاہ این حال روح کہ مخلوق است از ادراک عقل بیرون است پس ذات

بحث واسرار او صدها درجه برتر اند ازین عقل وحواس بعد ازان فرمودند که در نفحات الانس
مرقوم است که شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره فرموده اند که من در عالم کشف
امام محمد غزالی را دیدم که قلم در دهن گرفته متحیر نشسته اند من پرسیدم که ای امام چرا حیران
نشسته اید فرمودند که من در دار دنیا سیمرغ را به بسیار صفت نوشته بودم اکنون می بینم
که همه غلط نوشته بودم پس شیخ رکن الدین میگوید که من این قصه را بخدمت شیخ نور الدین
عبد الرحمن اسفراینی گفتم ایشان فرمودند که مرا در معرفت سخن گفتن محبت بسیار و حرص و
رغبت تمام بود پس روزی در واقعه دیدم که مرا حق سبحانه فرماید که ترا معلوم نیست از
حسرتی که امام غزالی راست و آن حسرت اینست که سلوک را تمام نکرده در حضرت ما آمده
است بعد ازان سخن درین افتاد که هر کس را در کشف یا واقعه افضلیت پیر او نماید اندرین
اثنا این بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله ما هم برحق هستیم که ما را هیچون شیخ خود در جهان
دیگری مقابل در نظر نمی آید پس حضور فرمودند که گفته اند که در سلوک شرک کار میدهد یعنی در
سلوک تعلق گرفتن و محبت داشتن به تعین خاص که ذات پیر است ضرور احتیاج می افتد و بغیر
این سلوک تمام نمیشود و همچنین بحضرت رسول کریم صلعم یعنی سوای فنا فی الشیخ و فنا فی الرسول
نسبت هرگز حاصل نمیگردد بعد ازان فرمودند که اگر کسے سوای پیر خود دیگری را بخدا رساننده و یا
بخدا راه نماینده میداند که در جهان موجود است پس اینکس از نعمت فقر و فنا بهت محروم است هرگز
او را این نسبت میسر و حاصل نخواهد شد بعد ازان فرمودند که شیخ احمد مجدد الف ثانی در
کمال تشرع بوده اند تا آنکه بوحدت وجود هم ظاهرا قائل نشده اند و معهذا در یک کتاب
خود نوشته اند که کمال اتحاد و تمام ربط مرا بجناب رسالتمآب حضرت
حاصل شده است که اولاً محبت خود را با نحضرت صلعم بکمال رسانیده ام بار... که حق سبحانه
و تعالی که محبت میدارم که خالق محمد علیه الصلوة والسلام است

مقبوس شصت و دوم

بوقت ظهر روز پنجشنبه بیست و چهارم از ماه ذیقعده سال سیزده صد و شانزده هجری المقدس

دولت پائبوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست میسر گشت سخن درین افتاد کہ سگ در مذہب امام مالک حلال ست حضور خواجہ از یک عالم کہ حاضر نشستہ بود پرسیدند کہ این چگونہ است وی عرض کرد کہ قبلہ من در ہیچ کتاب فقہ ندیدہ ام پس حضور فرمودند کہ در نفحات الانس آوردہ اند کہ باری شیخ ابو عبداللہ خفیف عزم سفر کردہ بخدمت شیخ ابوذرعہ آمدند شیخ ابوذرعہ قدری گوشت پختہ گرفتہ پیش ابو عبداللہ آوردند ایشان آن گوشت را نخوردند چون از شیخ ابوذرعہ وداع کردہ با یاران خود بسفر روانہ شدند اتفاقاً در بیابان افتادند راہ گم کردند چہار روز گرسنہ ماندند تا آنکہ ہیچ نخوردند پس شیخ عبداللہ اصحاب خود را گفتند طلب کنید شاید کہ شکاری بدست آید ناگہان یک سگ از انجا گذر کرد حیلہ ہا ساختند آخر گرفتہ بکشتند بر مذہب امام مالک قسمت نمودند سر سگ در حصہ ابو عبداللہ باید ہمہ نصیبہای خود ہا را بخوردند مگر شیخ نخوردند و در خوردن آن تامل و تفکر میکردند تا آنکہ تمام شب بگذشت چون وقت سحر برای نماز تہجد برخاستند سر آن سگ متکلم و گویا شد و گفت ای شیخ این سزا کسے ہست کہ گوشت شیخ ابوذرعہ نخورد ہ است شیخ ابو عبداللہ ہمان ساعت برخاستند و ہمہ یاران را بیدار کردہ گفتند کہ بیائید تا پیش شیخ ابوذرعہ بہم وارد و شان استغفا کنیم پس باز بہ خدمت شیخ ابوذرعہ آمدہ عذر خواستند و عفو کنانیدہ باز بسفر رفتند بعد ازان فرمودند کہ اگر ہیچ اصل اصول رحلت در مذہب امام مالک نبودی پس چرا این مشائخ گفتندی و نوشتندی بعد ازان فرمودند کہ در حالت مخمصہ خوردن گوشت و غیرہ این متفق علیہ ہمہ ائمہ است بعد ازان فرمودند کہ شیخ ابوذرعہ در آخر بر صوفیہ بیرون آمدند در ایشان افتادند انگاہ حضور فرمودند کہ انکار شیخ ابوذرعہ بر صوفیہ علی العموم نیست بلکہ مختص بکسانی بود کہ متصوف شدہ بودند یعنی بظاہر لباس صوفیہ پوشیدہ و باطنا از معاملہ ایشان خالی بودہ اند بونہ کذب و ریامی شدہ اند **مقبوس شصت و سوم** بوقت ظہر روز پنجشنبہ دوم از ماہ ذی الحجہ سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پائی بوس

وزیارت حضرت اقدس که عبادتی وسعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید سخن در صفات خدا تعالیٰ
افتاد فرمودند که حکماء فلاسفه بصفات الٰهیه قائل نیستند یعنی نفی صفات کرده اند بدلیل انکه
از اثبات صفات تعدد ذات که واجب الوجود ست میاید یعنی واجب بسیار می شوند وغرض
ایشان اثبات یگانگی ذات وحدت وجود بود نه تعدد وجود اندرین اثنا یکی از حضار بر مذہب
حکماء طعن کرد حضور خواجه تبسم کرده فرمودند که صوفیه کرام هم در بعضی مسائل بانیطرف مذہب
حکماء میلان کرده اند چنانچه درین مسئله صفات در مرتبه بحت وبحتیت ذات برای
ذات مطلق اعتبار صفات وعدم اعتبار آن هم اعتبار نکرده اند بعد ازان فرمودند که صوفیه
در مراتب تنزلات اثبات صفات کرده اند وانیجا بالتعدد وجودی هم قائل شده اند بعد
ازان فرمودند که حکماء گفته اند که حق سبحانهٗ عالم است بغیر علم ومرید ست بغیر ارادت و
قادر است بغیر قدرت وسمیع ست بغیر سمع وبصیر ست بغیر بصر وکلیم است بغیر کلام یعنی حکماء
در صفات سبعه که امهات صفات اند یکی حیات دوم علم وسیوم ارادت وچهارم قدرت
وپنجم سمع وششم بصر وهفتم کلام چنین گفته اند که بیان کرده شد بعد ازان سخن در جبر وقدر افتاد
فرمودند که معتزله هم قدری اند اندرین اثنا یکی از حاضرین عرض کرد که قبله قدری چه معنی دارند فرمودند
که معتزله یعنی قدریه میگویند که خالق افعال عباد خود عباد هستند نه خدا تعالیٰ یعنی عباد قادر اند بر
خلق افعال خود ودلیل می آرند که اگر خالق افعال عباد حق سبحانهٗ است پس عذاب وعقاب
چیست ولازم می آید نسبت ظلم بخدا تعالیٰ وحال آنکه خدا تعالیٰ ظالم هرگز نیست ودر کل آیات
چون والله خلقکم وما تعملون وغیره آیات واحادیث را تاویل کرده اند بعد ازان فرمودند
که نزد معتزله گناه کبیره بخشیده نمی شود ونزد اهل سنت وجماعت غفران وعفو گناه کبیره
جائز ست سوائی شرک وعقیده دوئی چنانچه در قرآن شریف آمده ان الله لا یغفر ان یشرک
به ویغفر ما دون ذٰلك لمن یشاء بدرستیکه بیا مرزد خدا تعالیٰ آنرا که شرک آرد بخدا و
بیامرزد آنچه بجز شرک ست هرکرا خواهد بعد ازان سخن در بزرگی شیخ عبد الستار وشیخ

جیٹھا بھٹہ افتاد یکی از حاضرین عرض کرد کہ شیخ عبدالستار سہروردی است و بحضرت شیخ غوث بہاء الحق والدین زکریا ملتانی بیعت دارد حضور فرمودند کہ خاص بحضرت غوث صاحب بیعت نمیدارد بلکہ بالواسطہ میدارد یعنی بکدام یکی خلیفہ اوشان بیعت دارد و شیخ جیٹھا بھٹہ و غلام محی الدین ہر سہ برادر قادری النسبت اند و از زمانہ حضرت غوث بہاؤالدین ملتانی ھم پیشتر بودہ اند این ہر سہ برادران اولاد نداشتند و آنچہ پس اوشان درویشان شدہ اند و متولی خانقاہ ایشان گردیدہ اند چون میان رکن وغیرہ پنج شش شخص فقیر شدہ اند ہمہ سہروردی اند و بچند واسطہ بحضرت غوث بہاؤالدین ملتانی نسبت ارادت داشتہ اند بعد ازان فرمودند کہ تصرف و رجوع خلائق در ملک ما از ہمہ مقامات در چہار مقام زیادہ تر است یکی بر خانقاہ سخی سرور صاحب دوم بر خانقاہ حضرت غوث بہاؤالدین ملتانی سوم بر خانقاہ حضرت بندگی محمد غوث صاحب اوچی چہارم بر خانقاہ جیٹھ بھٹہ بعد ازان برادرم میان نبی بخش مہر لوالہ عرض کرد کہ ایشان خود فقراء اند ازین سبب از ایشان تصرف زیادہ تر ظاہر میشود و خلائق بسیار جمع میگردد حضور فرمودند کہ آری بر مشائخ عظام کہ عالی مراتب اند رجوع خلق کم و اندک میباشد کہ اوشان دوری شنید چنانچہ بجناب پاک حضور حضرت سرور کائنات صاحب لولاک حضرت محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم کہ کسے میرود و آن فقراء و درویشان کہ کمتر مرتبہ میدارند رجوع خلائق بسیار میباشد چنانکہ حوائج و کار ہا خلائق ازین قسم فقیران خورد مرتبہ بسیار زود تر برمیآید بعد ازان سخن در اعجاز قرآن شریف افتاد حضور فرمودند کہ روزی عنادید قریش جمع شدہ مشورہ کردند کہ حضرت محمد علیہ الصلوٰۃ والسلام مارا میگوید کہ آنچہ شما آنرا پرستش میکنید آن وقود و سوختنی دوزخ است و این ھم میفرماید کہ بر جمیع انبیاء علیہم السلام آتش دوزخ حرام است امروز یک دلیل لاجواب در دست ما آمدہ است بروییم و اوشان را بگوییم کہ نصاری پرستش حضرت عیسی میکنند و یہود پرستش حضرت عزیر میکنند پس این ہر دو پیغمبران در قول و وقود جہنم داخل اند و حال آنکہ شما

میفرمایند که بر انبیاء آتش دوزخ حرام ست حضور فرمودند که برین موقعه برای رد آنها این
آیت شریف نازل شده است انکم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم
انتم لها واردون ط بدرستیکه شما ای مشرکان و آنچه می پرستید بجز خدا از بتان
واشجار آتش انگیز دوزخ اید یعنی وقود و سوختنی دوزخ هستید شما به بتان خود در دوزخ
گذرندگان و روندگان اید بعد ازان فرمودند که رد برای مشرکان باین طور ست که کلمه ما
برائی غیر ذو العقول ست پس معبودان مشرکان بتان و اشجار و غیر هما که غیر ذوی العقول
اند خواهند بود و آدمیان و ملائکه که ذوی العقول اند خارج اند بعد ازان فرمودند که قریش
و دیگر ساکنان ملک عرب شریف بحضور آنحضرت صلعم بچند اقسام مقابله ها کرده اند اگر بشعر
پردازی و فصاحت و بلاغت مقابله میکردند پس فصاحت و بلاغت اوشان را قرآن شریف
بشکست هیچکس از فصحا و بلغاء عرب نمی توانست که مانند قرآن شریف کلامی انشا کند و
اگر بجنگ کردن مقابله می ساختند تاهم شکست و هزیمت میخوردند چنانچه در جنگ بدر اکثر
عنادید قریش کشته شدند آخر از هر قسم مقابله عاجز شده ایمان آورده بودند بعد ازان فرمودند
که چون روز بدر پدر حضرت ابی حذیفه از دست اصحاب رسول الله صلعم کشته شد چهره
ایشان از غم و افسوس پدر متغیر گردید حضرت رسول کریم صلعم بسوی ایشان دیده فرمودند
که شاید مرتد می شوی حضرت ابی حذیفه عرض کرد که یا رسول الله صلعم واهه که مرا خیال ارتداد
هرگز در دل نیامده است و این افسوس چهره مرا متغیر کرده است که پدر من سلیم الطبع و صاحب
انصاف بود حق را از باطل جدا میکرد من منتظر بودم که اینک بروی شان نبوت آنحضرت
صلعم ظهور میکند وی ایمان می آرد اما چون اکنون کشته شد یقین کردم که باوجود این همه
زیرکی و دانائی بر کفر مرده است اندرین اثنا یکی از حاضرین عرض کرد که چون از صحبت
آنحضرت صلعم در برزخ بوی حضرت ابی حذیفه رسیده بود جواب چه نیکو داده اند بعد ین گفتار
حضور خواجه فرمودند که حضرت لٹی صاحب چیلا دھنی خلیفه حضرت قبله عالم مهاروی میفرمودند

کہ ہمہ خلفائی حضرت قبلہ عالم را نسبت باصحاب رسول کریم صلعم داده بنام اوشان میخوانیدم
چنانچہ حضرت قاضی صاحب یعنی سلطان الاولیا را ابی بکر صدیق میخوانیدم وکسے را بنام کدام
اصحابی وکسے را بنام کدام اصحابی بعد ازان فرمودند کہ از حضرت بھٹی صاحب پرسیدند کہ
شما را بنام کدام اصحابی میخوانند فرمودند کہ خیر مارا ہیچکس نے پرسید کہ کیانند مگر پرسندگان
اصرار و تکرار کردند فرمودند کہ مرا ابی ہریرۃ میگفتند بعد آنان فرمودند کہ حضرت ابی ہریرہ از اکثر
اصحاب کرام پستر مشرف بایمان والسلام شده اند و تمام اندک صحبت بحضور حضرت رسول اللہ
صلعم کرده مگر آنقدر کثرت و روایت حدیث شریف از ایشان عاد رشده کہ از ہیچ صحابی
نگشتہ بعد ازان فرمودند کہ روزی حضرت ابی ہریرہ بحضور آنحضرت صلعم عرض کردند کہ
یارسول اللہ صلعم مرا حدیث شریف یاد نمی ماند می شنوم و تازه فراموش میشود دعا فرمایند
تا مرا حدیث یاد ماند و حفظ شود پس آنحضرت صلعم در حق اوشان دعا کردند و توجہ نمودند
انگاه ہرچہ از آنحضرت صلعم می شنیدند یاد میداشتند و حفظ اوشان می شد بعد ازان فرمودند
کہ چنانچہ از ابی ہریرہ روایت حدیث شریف بکثرت آمده است ہمچنیں ہر آن قدر کہ عادات
و احوال حضرت قبلہ عالم مہاروی حضرت بھٹی صاحب بیان میکردند ہیچ یاری از یاران
و ہیچ خلیفہ از خلفائے حضرت قبلہ عالم بیان نکرده اند چنانچہ حضرت بھٹی صاحب وقت
قضا حاجت و وقت خفتن و خواب کردن ہمان مقرر کرده بودند کہ دران اوقات حضرت قبلہ
عالم خواب میکردند و بہ قضائے حاجت میرفتند تا آنکہ در سائر اوقات حاضر بوده مترقب و نگران
احوال عادات حضور حضرت قبلہ عالم بوده باشد بعد ازان فرمودند کہ چنانچہ حضرت ابی ہریرہ
پستر و آخر از صحابہ ایمان آورده اند و اندک زمانہ شرف صحبت آنحضرت صلعم یافتہ ہمچنین
حضرت بھٹی صاحب پستر و آخر از اکثر اہل ارادت بجناب پاک حضرت قبلہ عالم ارادت آورده
و تمام اندک زمانہ صحبت حضرت قبلہ عالم را دریافتہ اند چنانچہ دیگر خلفائی بیست و پنج سال
یا شش سال صحبت حضور حضرت قبلہ عالم دریافتہ اند و حضرت بھٹی صاحب کم از ده سال شرف

صحبت حاصل کرده اند بعد ازان فرمودند که تا حضرت بھٹی صاحب ارادت آورده اند چند سال
روبروی حضرت قبلهٔ عالم گذارده اند بعد از وصال حضرت قبلهٔ عالم باقی تمام عمر بر آستان آنحضرت
بسر برده اند بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد که قبله حافظ محمد اکمل و حافظ محمد افضل صاحبان فرزندان
ایشان بوده اند یا نه حضور فرمودند که برادر زادگان ایشانند که والد اینها حافظ میان غلام مرتضیٰ
صاحب برادر حقیقی میان بھٹی صاحب است و حضرت بھٹی صاحب لاولد بودند زیرا که ایشان
خود تزویج و نکاح نکرده اند و همه عمر عزیز در عالم تجرید گذارده اند بعد ازان فرمودند که بهتران
ولیها کسی بخود میکشد چنانچه قصه ارادت آوردن حضرت بھٹی صاحب بحضور حضرت قبلهٔ عالم
بدینگونه است که شبی در عالم رویاء حضرت غوث الاعظم شیخ عبد القادر جیلانی حضرت بھٹی
صاحب را بیعت کرده اند بعد ازان فرمودند که چون بیعت خواب و رویاء معتبر نیست ازین سبب
ایشان جویای پیر ظاهری شدند پس یک درویش بود نابینا حضرت بھٹی صاحب مستعد شدند
و عقیده آوردند که باین درویش نابینا عقد بیعت کنند درین عزم بودند که شبی در خواب دیدند
که حضرت غوث الاعظم آمده اند و در دست ایشان چند عدد نی هستند آن دسته نی هم بھٹی صاحب
را زدند و فرمودند که آیا بفلان درویش نابینا را هم بنوعی معلوم کنانید ند او هم بر گوش دست می
نهاد که من ترا بیعت نخواهم کرد پس بخدمت حضرت محکم الدین صاحب السیر آمده التماس بیعت
کردند ایشان گفتند وقتیکه من در پاک پٹن شریف بر عرس حضرت شیخ شیوخ العالم گنجشکر بروم
تو نیز آنجا بیایی بعد ازان فرمودند که حضرت صاحب السیر همیشه بر عرس و موقع در کشتی به
پاک پٹن شریف میرفتند پس چون آنجا رفتند حضرت بھٹی صاحب ... حضرت صاحب
السیر فرمودند که من ترا یک وظیفه می آموزم در شب آنرا بکن هر چه باشد ترا معلوم خواهد شد
همان وظیفه را او و شان آموخته در شب بخواندند در خواب بزیارت حضرت ... کائنات صلعم
مشرف شده دیدند که حضرت قبلهٔ عالم مهاروی نزدیک آنحضرت صلعم ایستاده اند و چند ...
و حضرت صاحب السیر دور تر ایستاده اند چون بھٹی صاحب از خواب بیدار شدند حضرت ... السیر

فرمودند که بدیدی علو مرتبه حضرت قبله عالم مهاروی را و رتبه هم مرا بدیدی پس ایشان مرید
ایشان بشو پس به حضرت قبله عالم مهاروی رسیده مرید شدند مگر حضرت قبله عالم مهاروی
بھٹی صاحب را در سلسله قادری داخل کرده بیعت کرده اند و نسبت هم قادریه بر ایشان هم عطا
کرده اند بعد ازان فرمودند که تا الآن نیز در خلفاء و مریدان حضرت بھٹی صاحب همان نسبت
قادریه جاری آمده است بعد ازان فرمودند که دو خلیفه جید از حضرت بھٹی صاحب شده اند
یکی حافظ محمد اکرم صاحب که مزار او در ٹھروڑست دوم حافظ میان غلام مرتضیٰ صاحب که برادر
حقیقی حضرت بھٹی صاحب ست بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد که قبله نام مبارک حضرت بھٹی
صاحب چیست حضور این ابیات را از سلسله مصنفه خود برخواندند که ای کرده بعالم قدس وطن ز
وارسته ز قید نفس و بدن ای هادی خلق غلام حسن ای هادی هدی ره نشین مددی ز
مقبوس شصت و چهارم بوقت ظهر روز دوشنبه ششم ماه ذی الحج سال سیزده
صد و شانزدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی
بهتر ازین نیست میسر شد حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که اشارات را بخوان پس
جلد چهارم را از ابتدا خطبه تا مقبوس هفتم بر خواندم حضور بکمال لطف و توجه دلی حرف بحرف لفظ بلفظ
سماع نمودند و در یک دو مقام اصلاح هم دادند بعد ازان فرمودند که یک دستار مبارک حضور
حضرت سرور عالم محمد مصطفیٰ احمد مجتبیٰ صلعم بسیار صحیح بلکه اصح بدست من آمده است اندرین
اثنا این بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله آن دستار متبرک چگونه رسیده است فرمودند که
یک ملا بود به علاقه منگلوٹ شریف می نشست وی و خانمان وی از مریدان مشائخ کرام ما
آمده است پس آن ملا بسبب فسادی که کرده بود رو به فرار نهاده در هندوستان رفت
و نزد بزرگان چھٹیه سکونت کرد و چھٹیه قومی است که نزد آن بزرگان چھٹیه آثار متبرکه از
حضرت نبی مختار صلعم بسیار بوده اند و برای صحت آن آثار اسانید بادشاهان میدارند چنانچه
این دستار شریف نیز نزد او شان بود پس این ملا بدختر یک چھٹیه بزرگ نسبت کتخدائی در ترویج

کرد اتفاقاً از مردان آن بزرگان همه مُردند صرف یک عورت منکوحهٔ این ملا بماند و این دستار شریف
نیز در وراثت آن عورت را بیامد پس این مُلا بعد مدت بسیار زن خود را طیار کرده در
ملک خود باز آمد و آن دستار شریف را نیز همراه خود آورد بعد ازان آن مُلا فوت شد
پس پسرش عبدالغنی نامی متولی گردید و بطوری در بهاولپور آمده متوطن شد مگر این عبدالغنی
نهایت ابتر و بدکردار شد روزی مادرش که مرید حضرت قبله محبوب الٰهی بوده است مولوی
غلام احمد اختر را گفت که پسرم عبدالغنی ابتر شده است میترسم که روزی این متاعی کاسد
گرفته این دستار شریف را بفروشد میخواهم که این تبرک پاک بخدمت پیر خود بدهم و این هم
نمیخواهم که مرا چیزی در بدله اش بدهند مولوی او را گفت که من چهل روپیه از حضور ترا گرفانیده
بدهم پس مولوی مذکور نزد من آمده گفت که من او را بر چهل روپیه راضی کرده‌ام من گفتم که بر
این چنین متاع بیبها همه مال و نقد جانها هم قربان و خدا باد چهل روپیه چه چیز است انگاه
حضور تبسم دلربا نموده فرمودند که ما خود مفلس بودیم یکصد روپیه داده ازان عورت این
دستار شریف را بگرفتیم چون در خانپور باز آمدیم پسرش عبدالغنی بیامد شور و شر کرد من در دل
گفتم که چون وارث شرعی پسری باشد دستار شریف باز داده آید پس او را گفتم که اگر دستار
شریف را باز گیری مرضی تو و اگر دراهم و دنانیر بگیری هم مرضی تست پس صادق محمد خان غوری
او را بر ده روپیه سال به سال گرفتن راضی ساخت مگر من بیست روپیه مقرر کرده او را گفتم
که من بموقع دعوت خانصاحب در بهاولپور یا صادق گڈھ بیایم هم تو بیست روپیه مے
گرفته باش و اگر نوابصاحب نزدم در چاچڑان شریف بیاید هم بیست روپیه میگرفته باش چندان
مرتبه که اتفاق آمد و رفت ما و خانصاحب در سال واقع شود تو بهر مرتبه مبالغ مقرره میگرفته باش
وی نهایت خشنود و راضی شد پس ازان روز تا هنوز دنانیر میگیرد مگر اکنون آن شرط هم برطرف
و تمام گشت چرا که نوابصاحب فوت شده است بعد ازان فرمودند که اکنون میان عبدالغنی نزد
من آمده بود من او را گفته‌ام که اگرچه آن شرط فوت شده است و لیکن من ترا بیست روپیه

ششماہی میداده باشم بر سر ہر ششماہی می آمده باش ازمن بیست روپیہ میگرفتہ باش اکنون این معمول بادہی مقرر کرده ام بعد ازان فرمودند کہ یاد کنید کہ گاہی بر موقع عرس مبارک آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام زیارت این دستار شریف کرده شود مقبوس شصت و پنجم بوقت ظہر روز جمعہ دہم از ماه ذی الحج سال سیزده صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید درین اثنا برادرم قاضی محمد اکرم سکنہ داجل کہ یکی از مریدان راسخ العقیده حضور خواجہ بوده است بیامد و کتاب مشاہدات معنی راکہ در بیان مشاہدات حضرت خواجہ خواجگان خواجہ معین الحق والدین اجمیری مرقوم ست پیش حضور خواجہ بنہاد حضور دیدند و فرمودند کہ بے شک این حالات حضور حضرت قبلہ اجمیری اند و مؤلف این کتاب حضرت قطب الاقطاب اند بعد ازان ازان کتاب این عبارت را بر خواندند حضرت خواجہ بزرگ نے ارشاد کیا کہ ای شیخ قطب الدین ہیں ستر ہزار بار آیا اور گیا اگر تو پوچھتا ہے وہ لطف تجھکو بھی دکھلاؤں پھر میرا ہاتھ پکڑکر حجرہ خاص میں لے گئے اور وہ کچھ دکھلایا کہ کہنے اور سُننے میں نہیں آتا پھر فرمایا کہ ای قطب الدین توحید وجودی کیا چیز ہے وہ کیفیت ہے کہ عارف کو توحید کے نشہ میں ایسا معلوم ہوتا ہے کہ خود عارف اور کل عالم عین ذات حق ہے یہ امر ان فرضی تصورات کا ثمرہ اور نتیجہ ہے جو بزرگوں نے فنا اور بقا کے بیان کرنے کیواسطے مقرر کئے ہیں مگر فی الحقیقت آپ کو اور کائنات کو عین ذات جاننا کفر ہے کیونکہ یہ صفت تنزیہہ کے خلاف ہے اور ایسی طرح توحید ظلی یعنی جو صوفی عالم کو اللہ تعالیٰ کا سایہ جانتے ہیں وہ بھی غلطی پر ہیں کیونکہ جب حضرت رسول کریم صلعم کے جسم لطیف کا سایہ نہ تھا اللہ تعالیٰ کا سایہ کیونکر ہوسکتا ہے ہاں عالم اسماء صفات الٰہی کا مظہر ہے اور اسماء صفات مظہر ذات ہیں ایسی مناسبت کے سبب سے عارف عالم سکر میں توحید وجودی اور ظلی کے قائل ہوئے ہیں ورنہ وہ ذات پاک ہر شے سے منزہ ہے یہ فرما کر حضرت خواجہ مستغرق ہوئے اور یہ فقیر مرخص ہوا الحمد للہ علیٰ ذلک بعد ازان قاضی

موصوف

موصوف کتاب مذکور را کشاده یک مقام بنماید و عرضکرد که قبله غرض این غلام را از دیدانیدن
این کتاب این مقام بود حضور فرمودند که من دیده ام شاید ترا همین خدشه بوده است که رتبه
مرید از پیر زیاده میباشد وی عرضکرد که آری حضور فرمودند که این علو رتبه هم پیر بیان فرموده اند
بعد ازان بطرف مولوی غلام رسول صاحب رخ مبارک کرده نقل آن مقام کتاب بیان فرمودند
که حضرت خواجه عثمان هارونی فرموده اند که من از آسمانها و حجابها و مقامات گذر کرده بجناب
رب العلاء رسیدم و سجده کردم حکم شد که ای عثمان سر از سجده بردار من سر از سجده برداشتم
و سوال کردم که ای پروردگار چونکه هیچ چیز نبود تو کجا بودی خطاب شد که ای عثمان آنچنان
سوال کردی که ترا عتاب کرده شود مگر ترا بحق معین الدین اجمیری واگذاشتیم و عفو کردیم باز
شیخ عثمان هارونی سوال کرد که یا پروردگار شیخ معین الدین در بارگاه تو چه رتبه دارد
پروردگار فرمود که شیخ معین الدین در بارگاه من آنچنان رتبه میدارد که اگر همه اولیاء تا قیامت
سیر کنند تا اول قدم او نخواهند رسید بعد ازان فرمودند که حضرت مخدوم علی هجویری لاهوری
که از محققین و مجتهدین مشائخ کبار بودند تا آنکه حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی کتاب کشف المحجوب
را که تصنیف اوشان است دیده فرموده بودند که اگر شیخ علی هجویری زنده بودندی من با و
شان بیعت کردمی پس حضرت شیخ علی هجویری دران کتاب خود کشف المحجوب که نهایت مستند
ست دران مقام که حال مراتب پیر و مرید را بیان کرده اند که آیا رتبه مرید از پیر زیاده میشود
یا نی اول این نقل را نوشته اند که باری از حضرت سری سقطی پرسیدند که مرتبه مرید از پیر زیاده
میشود یا نه حضرت سری سقطی فرمودند که این ظاهر است که مرتبه مرید از مرتبه پیر زیاده میشود
چنانچه که جنید از من بعد ازان شیخ علی هجویری این نوشته اند که مگر این سخن از حضرت
سری سقطی در حق حضرت جنید از روی شفقت و لطف ظاهر شده است تا آنکه فی الحقیقت
مرتبه شیخ جنید از حضرت سری سقطی زیاده شده بود چنانچه شیخ علی هجویری بعد نقل مذکور
بمعنی عدم زیادت مرید بر پیر این نقل را شاهد و نظیر گذارده اند که حضرت سری سقطی شیخ

جنید را میفرمودند کہ خدا تعالیٰ در زبان شما تاثیری نہادہ است باید کہ مردمانرا وعظ و تذکیر میکردہ باشید و شیخ جنید بخیال آنکہ پیر ہم موجود باشد و من واعظ باشم این نیکو نیست پس از روی ادب وعظ نمیکردند آخر یک شب در خواب بزیارت حضرت سرور کائنات علیہ الصلوٰۃ مشرف شدند آنحضرت صلعم فرمودند کہ جنید تو وعظ چرا نمیکنی آیندہ در وعظ و تذکیر شاغل باش چون صبح شد شیخ جنید آمادہ شدند کہ بجناب حضرت شیخ سری سقطی بروند و حال این خواب را بیان کنند مگر حضرت سری سقطی پیشتر از آمدن شیخ جنید خادم را فرستادند و پیغام دادند کہ بیا و حال خواب خود را بیان کن پس چون شیخ جنید نزد شیخ سری سقطی رفتند ایشان پیش از گفتن شیخ جنید فرمودند کہ تو بگفتۂ من وعظ نمیکردی آخر ترا نبی علیہ الصلوٰۃ والسلام ارشاد فرمودہ اند شیخ جنید عرض کردند کہ حضرت آیا این قصہ خواب من شما را حضور نبی صلعم بیان کردہ باشند شیخ سری سقطی فرمودند کہ ان نی مراحق سبحانہ خبر دادہ کہ ما حضرت سرور کائنات صلعم را برای ارشاد و وعظ گفتن نزد جنید فرستادہ ایم بعد ازان روز شیخ جنید بوعظ کردن مشغول شدند بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ مراتب دو قسم اند صوری و باطنی پس زیادتی مرید از پیر باعتبار مراتب صوری ممکن و جائز است و باعتبار مراتب باطنی غیر جائز است چنانچہ جائز است کہ پیر بدل باشد و مریدش غوث شود و پیر قطب اقلیم باشد و مریدش قطب مدار گردد بعد ازان فرمودند کہ پیر حضرت موسیٰ علیہ السلام حضرت شعیب علیہ السلام اند زیرا کہ وقتیکہ حضرت موسیٰ بحضرت شعیب رسیدہ اند با ایشان بیعت کردہ اند و حال آنست کہ حضرت شعیب علیہ السلام صرف نبی ہستند و حضرت موسیٰ علیہ السلام نبی مرسل اولو العزم اند و چنانچہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام بحضرت یحییٰ علیہ السلام بیعت میدارند و حضرت یحییٰ بحق حضرت عیسیٰ میفرمودند کہ رتبہ و شان حضرت عیسیٰ نزد خدا تعالیٰ آنچنانست کہ چرم روی مراتراک نعلین شریفین اوشان باشد بعد ازان فرمودند کہ چون حضرت قطب الدین اوشی در دہلی تشریف لوطن کردند آنچنان شوکت و صولت ولایت ایشان ظاہر شدہ کہ تمام خلائق را رجوع بحضرت ایشان بود و بادشاہان وقت

در ربقہ ارادت وبیعت ایشان آمده بودند که اتفاقاً وقتیکه حضور حضرت خواجہ معین الدین اجمیری
برای ملاقات حضرت قطب الدین در دہلی شریف تشریف آوردند روزی با نجم الدین صغری که بشیخ
الاسلام دہلی ملقب شدہ بودند و یار بے حجاب از وقت صغر سنی حضرت خواجہ بزرگ بود ملاقات کردند
مگر بے غور شدہ حضرت خواجہ بزرگ مرحبا کرد و گفت که اگر ہمچون قطب الدین یکی دیگر مرید را در دہلی
نشانند پس شیخ الاسلامی ما تمام و ختم خواہد شد و اثرش ہم نخواہد ماند پس حضرت خواجہ بزرگ
فرمودند که بابا قطب الدین دلہای مردم دہلی از تو رنجہ و آزردہ اند باید که ہمراہ من باجمیر برو آنجا باش
من آنجان خدمتگزاری تو خواہم کرد که خادم مخدوم را کند اندرین اثناء حضور خواجہ فرمودند که اینچنین
سخنان که از پیر در حق مرید صادر شوند از کرم و شفقت ست نه از جہت علو رتبت بعد ازان فرمودند
که چون حضرت خواجہ بزرگ حضرت قطب الدین را ہمراہ خود کردہ به اجمیر شریف روانہ شدند پس در
تمام دہلی شور و شغب پیدا شد ہمہ زنان و مردان و طفلان از کہتران و مہتران بیرون از شہر
بر آمدند و ہر جا که قدم مبارک حضرت خواجہ قطب الدین می افتاد بر سرا غش می افتادند و از شوق
کمال و فراق زار زار میگریستند و فریاد و فغان میکردند و زنان اہل پردگی ہمان روز بے پردہ شدہ
بیرون آمدہ بودند و ہر گاہ حضرت خواجہ بزرگ این معاملہ را از مردم بدیدند که در بودن خواجہ
قطب الدین در دہلی یکدو دل آزردہ اند و در رفتن ایشان بطرف اجمیر شریف دلہای تمام خلائق
کوفتہ و رنجہ میشوند پس فرمودند که بابا قطب الدین تا دہلی مبارکباد یعنی در ینجا در دہلی شریف باش
بعد ازان حضور خواجہ فرمودند که زیادتی در مقام توحید خود ظاہر ست چنانچہ شیخ ابی یزید بسطامی
فرمودہ اند که لوائی اعظم من لواء محمد زیرا نکہ اینجا لواء حق ست و پیداست که لواء حق سبحانہ
اعظم و کلان ست از لواء محمد صلعم مگر زیادتی در مراتب عبدیت ہم میدہند چنانچہ شیخ
ابن العربی گفتہ اند که حضور حضرت نبی مختار صلعم خاتم الانبیاء اند و من خاتم الولایت ہستم چنانچہ
ہمہ انبیاء را احتیاج بخاتم النبوت ست ہمچنین خاتم النبوت را احتیاج بخاتم الولایت است
بعد ازان فرمودند که شیخ ابا یزید بسطامی مشبہ بہ جہان اند چنانچہ ہر شیخ کامل مکمل وقت را

میگویند که فلان شیخ ابا یزید وقت خودست پس شیخ ابا یزید فرموده اند که نہایت سیر ہمہ
روندگان این راه در بدایت سیر حضرت ابا یزید گم می شود و حضرت خواجہ بہاؤالدین نقشبند
فرموده اند که نہایت سیر ہمہ روندگان این راه در بدایت سیر حضرت ابا یزید گم میشود و نہایت
سیر حضرت ابا یزید در بدایت سیر من گم میگردد بعد ازان فرمودند که ازین سبب حضرت مولانا جامی فرموده
اند که ؎ اول او آخر ہر منتہی ست بعد ازان فرمودند که شخصے بخدمت حضرت امام جعفر صادق
عرض کرد که من در شما کبر را می بینم امام فرمودند که این کبر که در من می بینی مرا نیست بلکه کبر خدای اکبر
زیرانکه کبریائی خداتعالی در من ظہور کرده است بعد ازان سخن در قسم اولیای مکتومان افتاد یکے
از حاضرین عرض کرد که من در مکہ معظمہ یک شخص را دیده بودم که نعلہا بر نعل مردمان می بست
و ہرچہ از مزدوری حاصل میکرد ازان خود ہم نان میخورد و باقی بر فقراء تصدق کردی و در شب
متواری و گم شدی مردم میگفتند که این شخص غوث زمان ست حضور فرمودند که در حدیث
قدسی آمده است که اولیائی تحت قبائی لا یعرفہم غیری بعد ازان فرمودند که یکی از
مریدان شیخ ابوالحسن خرقانی ہمیشہ بخدمت ایشان عرض کردی که مرا آرزوی آنست که غوث
زمان را به بینم و حضرت ابوالحسن نیز ہمیشہ باز میفرمودند که روزی خواہی دید آخر روزی آن
مرید به کمال شوق عرض کرد که ضرور مرا زیارت غوث روزگار میسر شود شیخ ابوالحسن فرمودند
که در کوه لگام که مجمع و مقام اولیاء اللہ ست در ملک شام برو که آنجا بزیارت غوث مشرف
خواہی شد پس آن شخص در کوه لگام برفت و دید که بسیار اولیاء کرام جمع شده اند چون
وقت نماز شد یک شخص مرقع پوش حاضر گشت گفتند اینست غوث روزگار پس ہمان
غوث امام شد و باقی ہمہ اولیاء مقتدی شدند چون از نماز فارغ شدند آن شخص زائر
پیش آن غوث روزگار رفتہ عرض کرد که حضرت نقاب از روئی انور خود بردارید تا آنکه نیکو طرح
به بینم اوشان اعراض کردند مگر وی نہایت الحاح و تضرع کرد آنگاه نقاب از روئی برداشتند
وی دید که خود شیخ ابوالحسن خرقانی پیر اوست بعد ازان فرمودند که ہمہ اہل مکہ معظمہ را معلا

ست کہ در عرفات وراے جبل مقامی ست کہ آنجا اولیاء مکتومان بروز حج جمع شوند مگر آنطرف کسے از
خوف ویرانہ و بدویان نمیرود مگر غوغا و ہنگامہ مردم بگوش حاجیان عرفات میرسد و اگر کسے آنجا رود
پرتوی ہم چون سایہ ہم نمایان میگردد و بعد ازان فرمودند کہ پیر شیخ ابن الفارض تیز از مکتومان
اند **تنبیہ** قصہ این شیخ در مقبوس چہلم نوشتہ شد بعد ازان شخصی عرض نمود کہ قبلہ مرا ضعف بصر
بسیار شدہ است فرمودند کہ ہر شب سرمہ را در چشم میکردہ باش در ہر یک چشم یک نیم میل مجموع
سہ میل شدند بعد ازان فرمودند کہ حضرت قبلہ مولانا فخر الدین را ضعف بصر بغایت درجہ
لاحق شد پس در دل مبارک خیال کردند کہ سرمہ را در چشم کشیدن سنت رسول خدا صلعم است
باید کہ مواظبت آن کردہ شود پس ہمیشہ اکتحال را لازم گرفتند پس از چند مدت بصارت تیز
گردید فقط **مقبوس شصت و ششم** بوقت چاشت روز شنبہ یازدہم از ماہ ذی الحجہ
سال سیزدہ صد و شانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی
و سعادتی بہتر ازین نیست در عین موقعہ دوم مجلس سماع از عرس مبارک حضرت قبلہ محبوب
الٰہی میسر گردید قوالان اجمیری این ابیات را بسرائیدند ز صبا تحیت شوقم بآنجناب رسان ز
حدیث ذرہ بیدل بآفتاب رسان ز در آن مقام کہ آرامگاہ حضرت اوست ز زمین ببوس
و سلام من خراب رسان ز مرا یاریست سنگین دل ستمگر سست پیمانی ز قیامت قامتی زنار داری
نامسلمانی ز نگاری شوخ چشمے تندخوئی عربدہ جوئی ز خیالش خاطر آشوب و غمش ناخواندہ مہمانی
بتی دارم پریروئی انیس و مشفق ای سعدی ز بغمزہ آفت جانی بعشوہ ظالم سامانی ز برین ابیات
حضور خواجہ را بسیار گریہ شد و در دیگر صوفیان اہل ذوق و بادہ فنان افتاد **مقبوس**
شصت و ہفتم بوقت ظہر روز شنبہ یازدہم از ماہ ذی الحجہ سال سیزدہ صد و شانزدہ ہجری
المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست
حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ کتاب فخر الطالبین را کہ جمع کردہ نور الدین حسین خان
کہ یکی از خلفائی حضرت قبلہ مولانا محب النبی فخر الدین محمد دہلوی است کشادہ این عبارت را

برخواندند بود در ذکر میاں نور محمد صاحب فقیر نزد میاں نور محمد صاحب سلمہ کند بدہ یاران باکمال و قدوۂ اخلاقی ذی الحال وافتخار درویشان و مرہم دل ریشان در آمد اتقیاء جامع علوم حیا صفائی چہرہ محبوبان کہربائی دل معشوقان مسند نشین مسکنت و دانائی سر حلقہ دردمندان الٰہی کہ یگانہ خلفاء آنجناب اند بارہا درباره ایشان و یاران ایشان بشارت نامہ از زبان مولانا بسمع رسیدہ و اکثر میفرمایند کہ از ابتدا مدت ملاقات تا آلان گاہی از نور محمد حرکتی خلاف مرضی من واقع نشدہ و ہیچ وجہ غباری از طرف بخاطر راہ نیافتہ و این مختص بذات ایشانست والا اکثری از یاران تقصیرات واقع میشود بعد ازان فرمودند کہ آنچہ سید نور الدین حسین خان درین کتاب فخر الطالبین در ذکر حضور حضرت قبلہ عالم مہاروی بادشاہ بلفظ میاں نور محمد صاحب سلمہ اللہ نوشتہ است از روی پیر برادر و ہمعصر بودن است یعنی یک پیر برادر دوم پیر برادر را مساوی و برابر خود میداند بعد ازان فرمودند کہ آنچہ در بارہ یاران ایشان در ذکر بشارت نامہ نوشتہ است مراد از یاران یکی حضور سلطان الاولیاء دوم حضرت صاحب نارووالہ سوم حضرت حافظ صاحب ملتانی بودہ اند زیرانکہ آلوقت حضرت خواجہ محمد سلیمان تونسوی و دیگر یاران حضرت قبلہ عالم ہنوز مشرف بصحبت حضرت قبلہ عالم نشدہ بودند **مقبوس شصت وہشتم** بوقت ظہر روز یکشنبہ دوازدہم از ماہ ذی الحجہ سال سیزدہ صد و شانزدھم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ و حضرت قطب الموحدین خواجہ محمد بخش ہم در یک جام شیری میخوردند و شیری قسم است از طعام و نہایت خوشدل و بے حجاب شدہ بیکدیگر میدیدند و تبسم عاشق و معشوقانہ میکردند و آہستہ آہستہ حکایات نیز باہم می ساختند چون فارغ شدند حضور فرمودند کہ حضرت قبلہ مولانا فخر الدین دہلوی فرمودہ اند کہ سماع باید کہ ہاجم باشد و معنی ہاجم اینست کہ محض بشنیدن آواز ہجوم کند و غلبہ آرد بر دل سامع یعنی آنکس مغلوب شود و محمول آن سماع نہ حق سبحانہ باشد ونہ رسول کریم صلعم ونہ پیر یعنی مجہول المحمول علیہ بودہ باشد بعد ازان فرمودند کہ حضرت قبلہ مولانا

ہمیشہ یاران خود را برائی حصول این قسم سماع ہا جم تحریص میفرمودند بعد ازان فرمودند کہ در فتوحات مکی ہم مرقوم ست کہ اعلیٰ قسم سماع اینست کہ بے جاذب باشد یعنی نہ جاذب از حق باشد ونہ از رسول ونہ از پیر باشد مقبوس شصت ونہم بوقت ظہر روز دوشنبہ سیزدہم از ماہ ذی الحجہ سال سیزدہ صد وشانزدہم ہجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید اندرین اثنا یک عورت عرض کرد کہ قبلہ مرا از برائی اولاد شدن تعویذی عطا فرمایند پس حضور این تعویذ نوشتہ او را بداد ند بسم اللہ الرحمٰن الرحیم کہیعص حمٓ عسق یاحی یا قیوم الہی بحرمت سیدنا محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم وامیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ والفاطمۃ الزہرا والحسن والحسین ان ترزقنا ولداً صالحاً طویل العمر وصلی اللہ تعالیٰ علی سیدنا محمد وآلہ واصحابہ اجمعین ۷۸۶ مممم ے ح ح ح ح ح ح ح ح این دو تعویذ اند مگر حضور یک تعویذ کردہ ملفوف ساختند بعد ازان یک سید صاحب سکنہ کوہستان بالکھان عرض کرد کہ قبلہ مرا بسیار ندشتہ شدہ است کہ بیماری لاحق گردیدہ است کرم فرمایند کہ مرا نیز تعویذی عطا شود پس او را دو تعویذ نوشتہ بداد ند تعویذ اول بسم اللہ الرحمٰن الرحیم الحمد للہ رب العالمین الرحمٰن الرحیم مالک یوم الدین ایاک نعبد وایاک نستعین اہدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیہم غیر المغضوب علیہم ولا الضالین آمین ویشف صدور قوم مومنین ط یا ایہا الناس قد جاءتکم موعظۃ من ربکم وشفاء لما فی الصدور وفیہ شفاء للناس ان فی ذلک لآیات لقوم یتفکرون ط وننزل من القرآن ما ہو شفاء ورحمۃ للمومنین ہ واذا مرضت فہو یشفین ط قل ہو للذین آمنوا [illegible] فرمودند کہ این تعویذہا در نقرہ کردہ در گردن بیاویز تعویذ دوم [illegible] تعویذ اول را نوشتہ او را بداد ند یعنی سورۃ فاتحہ وآیات شفا را نوشتہ فرمودند کہ این [illegible] چینی نوشتہ بزبان لیسیدہ باشی تا چہل ویک روز [illegible] ویگر [illegible]

نیز یک تعویذ برائی اولاد شدن عطا فرمایند و دیگر یک برائی برکت نوشته بدہند پس حضور برائے
اولاد این تعویذ نوشته بدادند بسم اللہ الرحمن الرحیم یا غفور یا غفور یا غفور مسے مسے
مسے ح ح ححح ححح ححح و برائی برکت این تعویذ نوشته بدادند بسم اللہ الرحمن الرحیم
ک ھ ی ع ص ط س ق ال رح م ن ☆ ااا م ۱۱۱ ھ و بوقت سبق خواندن
این ملفوظ چون حضور این تعویذ را مشاہدہ کردند فرمودند کہ در صورت این اشکال در مردم اختلاف
است آنگاہ این بندہ احقر را فرمودند کہ اگر قلم دوات باشد من ترا نوشته بنمایم و بیاموزم پس
قلم را حاضر کردم پس حضور بدست مبارک خود روبروی این بندہ احقر برائی آموزانیدن
دری صورت اشکال بہ سطور نوشتند [illegible] اا م [illegible] ااا ھ ی فرمودند کہ صرف جو معمول [illegible]
اشکال ہمین است کہ من نوشته ام چنانچہ اول شکل مخمس یعنی پنج گوشه دار باشد و پس سه
الف بالا مدی کشیدہ باشند پس میم مطموس ابتر یعنی دم بریدہ باشد بعد ازان سلم چہار
گوشه خطی دراز افزون شدہ باشد پس چہار الف بی مد باشند پس ہائی مجوف باشد پس واو
مجوف معکوس باشد بعد ازان دیگر شخص عرض کرد کہ قبلہ گی را از اقربائی من بسیار مدت گذشته
کہ در تپ گرفتار است پس حضور این تعویذ را نوشته او را بدادند بسم اللہ الرحمن الرحیم ولد
عیسی ادیا کریا بسم اللہ الرحمن الرحیم ختم عیسی ادیا کریا بسم اللہ الرحمن الرحیم
دفع عیسی ادیا کریا آنگاہ فرمودند کہ این سہ تعویذ اند بر سه پرچہ کاغذ پس یک پرچہ اول
را یکروز پیش از غلبہ تپ نہار بخورد و دوم پرچہ دوم روز و سیوم پرچہ سیوم روز نہار بخورد
بعد ازان دیگر شخص عرض کرد کہ قبلہ این بندہ در کمال عسرت بہ معاش آمدہ است لطف
فرمودہ چیزی از وظیفہ تعلیم فرمایند کہ یسر پیدا شود پس حضور فرمودند کہ سورۃ مزمل را با
تسمیہ یکبار میخواندہ باش [illegible] ہشتاد و چہار بوقت ظہر روز شنبہ چہارم [illegible]
[illegible] فرمودند [illegible] بزیارت حضرت
[illegible] حاصل گشتہ [illegible] شخص برخاست

وبآواز بلند بکمال تضرع وابتہال عرض کرد کہ قبلہ این غلام را مرض صرع یعنی مرگی در گرفتہ عاجز ساختہ است بسیار مدت گذشتہ کہ این غلام باین عارضہ مبتلا گرفتہ است از روی کرم و لطف این غلام را ازین بلا خلاص کنانند پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ کہ سراسر رحمت جہان ہستند ہمان ساعت این تعویذ نوشتن شروع فرمودند بسم اللہ الرحمن الرحیم ھذا کتاب من محمد رسول رب العالمین الی من طرق الدار من العمار والزوار الا طارق یطرق بخیر اما بعد فان لنا ولکم سعتہ فی الخلق فان یکن عاشقا مولعا وفاجرا مقتحما فھذا کتاب اللہ تعالیٰ ینطق علینا وعلیکم بالحق انا کنا نستنسخ ما کنتم تعملون ورسلنا یکتبون ما تمکرون اترکو صاحب کتابی ھذا وانطلقوا الی عبدۃ الاصنام والی من یزعم ان مع اللہ الٰہا آخر لا الٰہ الا ھو کل شیء ھالک الا وجھہ لہ الحکم والیہ ترجعون حم لا ینصرون عسق تفرقت اعداء اللہ وبلغت حجۃ اللہ ولا حول ولا قوۃ الا باللہ فسیکفیکھم اللہ وھو السمیع العلیم چون نوشتند فرمودند کسیکہ باوضو باشد از من بگیرد و دیگر شخص کہ او نیز باوضو باشد در بازار برود وگندرو گرفتہ بیارد تا این تعویذ بدان ملفوف کردہ شود ہمچنان کردہ آن شخص مصروع را بدادند و فرمودند کہ اگر زرگر در نقرہ تعویذ کنانیدہ بپوشی باید کہ زرگر مسلم باشد و باوضو تعویذ تیار کند و تو نیز وضو کامل کردہ بپوشی و کسیکہ در تعویذ بستن برباز وی تو معاون و مددگار باشد او ہم باوضو باشد بعد ازان دیگر شخص عرض کرد کہ قبلہ این بندہ را بیماری درد ریحی در بدن میباشد تعویذ عطا شود پس حضور این تعویذ نوشتہ او را بدادند و فرمودند کہ در گردن اندازی تعویذ اینست بسم اللہ الرحمن الرحیم یا حی حین لا حی فی دیمومۃ ملکہ وبقائہ یا حی بعد ازان دیگر شخص عرض کرد کہ ا[illegible] برائی وسعت وفراخی رزق وفتوحات وظیفہ تعلیم فرمایند پس [illegible] ویکبار سورۃ فاتحہ را برخوان و بعد از نماز ظہر بیست و دو بار و بعد از [illegible] بیست و سہ بار و بعد از نماز مغرب بیست و چہار بار و بعد از نماز عشاء دہ بار و اسم یا باسط را ہفتاد و دو بار نیز

میخوانده باش بعدازان دیگر شخص عرضکرد که قبله این غلام را برائی زیارت و رویت حضرت سرور
کائنات صلعم وظیفه تعلیم فرمایند پس حضور این وظیفه نوشته دادند فرمودند که این وظیفه
را بعد از نماز عشاء یکصد بار میخوانده باش اللهم رب البیت الحرام والشهر الحرام والرکن
والمقام اقرء روح محمد عنی السلام ملفوظ هفتاد و یکم بوقت عصر روز پنجشنبه شانزدهم
ماه ذی الحجه سال سیزده صد و شانزدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس
که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجه ابقاه الله تعالی ببقائه بر صحن مسجد معلی
که قریب خانقاه شریف است نشسته اند مردم بسیار جمع شده اند و هر کس عرض مطلب میکرد
و بمراد فائز میگردید اندرین اثناء یک اعتقادی ساکن بادگهان که مرید حضور خواجه بود عرض کرد
که پیر در ملک ما این رسم است که وقتیکه در وقت مهمی و سلوک حادثه پیر را میخوانند و عصا هم بر زمین
می زنند و میگویند که ای پیر بیا و درین مهم و حادثه ما را مدد و اعانت کن پس آیا پیر آنجا رسیده
مدد مریدان خود میکند یا نه حضور فرمودند که آری پیر آنجا رسیده مدد میکند و مهم را دفع میسازد
بعدازان همان اعتقادی عرضکرد که پیر من آن وقت در پیش آمدن مشکلے چگونه میکرده باشم آیا عصا
بر زمین می زده باشم یا دامن چادر حضور فرمودند که هرچه در خاطر تو آید و هرچه مرضی تو باشد میکرده
باش عصا بزن یا دامن چادر وی گفت که پیر عقیده مردم آنست که همه ضرب عصا به بدن
مبارک پیر میرسد این چگونه است حضور فرمودند که آری بے شک آن ضرب بر بدن پیر میرسد
آن اعتقادی عرض کرد که پیر تو تاب خش هم نمیداری پس بعدازین مرا اجازت مده صرف دامن
چادر را می زده باشم حضور فرمودند که خوب است ملفوظ هفتاد و دوم بوقت عصر روز
دوشنبه بیست و پنجم از ماه محرم سال سیزده صد شانزدهم هجری المقدس دولت پابوس و
زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر شد حضور خواجه ابقاه الله تعالی
ببقائه حکایت سفر هندوستان میکردند و میفرمودند که در شهر دیس ... سیدیم یاران
ما را دیدیم ... بر و تمام ... بتخانه را دیدیم ... تمام ... بجز ... یکم و

انذر و ...

اندرونش قفلها بند کرده بنشستیم متعلقان دیر می گفتند که بیرون آئید ورنه شر عظیم خواهد شد
و در حقیقت آنها از مایان می ترسیدند زیرا نکه مارا قوم افغان مقرر کرده بودند پس ما نیز آنها را چنین
جواب میدادیم که مایان نیز سراسر شر هستیم بیائید تا شر کنیم و نزد ما اسلحه از شمشیرها و بندوقها هم
همراه بودند پس اوشان ترسیدند و به عجز و نیاز پیش آمده گفتند که شما را دیگر جای بدهیم و این
معبد ما را فارغ کنید پس دیگر مکانی دادند آن ملا پسند نیامد دیگر مکان نمائیدند آن پسند بود
در انجا باز نشستیم انگاه یکی از حضار عرض کرد که قبله در سفر هندوستان خرچ اخراج و سامان
زاد راه هم از ینجائی خود همراه برداشته میشدند یا نه حضور فرمودند که من بسیار بار با جمیر شریف
رفته ام مگر باین راه چولستان و مائی پنج بار قبل از حج رفته ام پس اول بار البته زاد راه و
خرچ سفر برداشته بودیم و دیگر هر بار که اتفاق رفتن افتاده است صرف یک روپیه یا
یک روپیه چهار آنه در گره دامن می بود بعد از ان سخن انجا رسی که در جهان دنیا جاری شده اند
افتاد فرمودند که چهار دریا هستند که منبع آنها از بهشت است یکی دریای نیل دوم دریای
فرات سیوم دریائی جیحون چهارم دریای گنگ انگاه فرمودند که اهل هنود دریای گنگ از
جتا یعنی از تارک و کاکل مهادیو جاری شده است مقبوس هشتاد و سیوم بوقت عصر
روز سه شنبه بیست و ششم ماه محرم سال سیزده صد و هفده هجری المقدس دولت پائی
بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر از ین نیست میسر گشت اندرین اثنا
یکی از حاضرین عرض کرد که قبله سلسله نقشبندیه را نقشبندی چرا میگویند حضور فرمودند که نقشبندی
منسوب است بحضرت خواجه بهاء الدین نقشبند و آنحضرت را نقشبند ازان سبب میگفتند که حضرت
ایشان و خاندان ایشان بساطهای دیبائی را می ساختند و در آن نقشها [illegible]
بعد ازان فرمودند که دیگر وجوه نیز گذارده اند مگر این وجه مذکوره از همه صحیح است بعد ازان
فرمودند که این نسبت هائی که در سلاسل وغیره واقع است یا به شهرها و قریه ها است یا
باسماء مشائخ کرام است چنانچه سلسله علیه ما که چشتیه است منسوب است به چشت که قریه

وہی ست از مضافات خراسان وادل شیخی از مشائخ عظام کہ ملقب بلقب چشتی شدہ است
شیخ الشیوخ حضرت ابو اسحاق شامی اند وسلسلہ متبرکہ سہروردیہ کہ منسوب بہ سہرورد است کہ
کہ آن ہم شہریست در عراق عجم کہ مولد ومسکن حضرت شیخ شہاب الدین عمر سہروردی درآنجاست
وسلسلہ شریفہ قادریہ منسوب است بہ اسم مبارک حضرت غوث اعظم شیخ عبدالقادر جیلانی
وسلسلہ عزیزیہ کبیرویہ منسوب است بحضرت شیخ نجم الدین زیراکہ لقب ایشان طامۃ الکبری
ست والیشان را این لقب از ان سبب است کہ بوقت طالبعلمی تحصیل علوم باہر طالب علم کہ مباحثہ
ومناظرہ کردندی ایشان از وی غالب آمدندی وطامتہ بمعنے غلبہ است وکبری بمعنی کلان است
بعد ازان فرمودند کہ شیخ منصور راکہ حلاج میگویند از آنست کہ درحقیقت کار حلاجی میکردند
بلکہ آنچنان نست کہ او شا ئزا یاری بود حلاج پس روزی بدکانش رفتند او بکار حلاجی
شاغل بود شیخ منصور او را بکاری فرستادند خود بطرف پنبہ بانگشت اشارت کردند پنبہ محلوج
شد یار ایشان کار کردہ باز آمد دید کہ ہمہ پنبہ محلوج داشتہ است از ان روز لقب ایشان حلاج
شد بعد ازان فرمودند کہ حضرت خواجہ بہاؤالدین نقشبند بآن اعظم شان ولایت مبعوث شدہ اند
کہ مشائخ کرام گفتہ اند کہ ولایت بآن شان وشوکت کہ در شیخ جنید ظہور کردہ است باز در
ہیچکس از اولیاء اللہ رحمہم اللہ بان شان سر برنزدہ مگر بعد مدت دراز در حضرت خواجہ بہاؤالدین نقشبند
ہمان عظمت جلوہ گر گردیدہ است چون حضور این نقل را بیان کردند این بندہ راقم را کمال ذوق
رسیدہ وسخت گریہ لاحق گردید بعد ازان فرمودند کہ درسلسلہ ما خواجہ بزرگ خواجہ معین الدین اجمیری
را میگویند ودرسلسلہ نقشبندیہ حضرت خواجہ بہاؤالدین نقشبند را میخوانند بعد ازان فرمودند کہ
حضرت خواجہ عبیداللہ احرار کہ از اکابر مشائخ روزگار اند در کتاب خود فقرات شریف نوشتہ
کہ وصول بحق سبحانہ سوائی توسط خاتم الخلفاء ہرگز نیست والیشان خاتم الخلفاء حضرت خواجہ نقشبند
را میدانند مدرین اثنا حاجی عثمان شاید کہ یکی از مقربان درگاہ عالی بود عرض کرد کہ قبلہ انکہ
خواجہ عبیداللہ احرار فرمودہ اند کہ خاتم الخلفاء خواجہ نقشبند است وبغیر توسط او شان رسیدن

بحق

بحق سبحانہ امکان ندارد آیا فی الحقیقت اینچنین ست یانہ حضور فرمودند کہ چنان نیست کہ خواجہ
عبداللہ احرار نوشتہ اند بلکہ ہر کسے در ہر سلسلہ پیران خود را چنین میداند چنین میباشند
بعد ازان فرمودند کہ چنانچہ حضور حضرت خاتم الانبیاء صلعم در حق حضرت اویس قرنی فرمودہ اند کہ
انی وجدت نفس الرحمٰن من قبل الیمن وچنانچہ روزی شیخ ابا یزید بسطامی از خرقان
بگذشتند وگفتند کہ ازینجا مرا بوی یاری میآید ومراد ازان یار شیخ ابوالحسن خرقانی بودہ اند
ہمچنین روزی خواجہ محمد بابا سماسی از قصر ہندوان کہ دہی است از مضافات شہر بخارا گذر
نمودند وفرمودند کہ مرا ازینجا بوی خدا میآید زود باشد کہ قصر ہندوان قصر عارفان خواہد شد پرسیدند
کہ این چگونہ است حضرت محمد بابا فرمودند کہ بدینگونہ است کہ درین محلہ شیخی پیدا خواہد شد کہ
او مقتدا جہان خواہد گردید ونامش بہاؤ الدین باشد بعد ازان فرمودند کہ بعد نفس راندن خواجہ
بابا سماسی آن قصر ہندوان کہ ہندوان دران سکونت میداشتند بہ قصر عارفان موسوم شد تا
الآن باین اسم مشہور است بعد ازان فرمودند کہ چون حضرت خواجہ نقشبند متولد شدند بخدمت
خواجہ بابا سماسی حاضر آوردند ایشان نہایت مسرور وخوش گشتہ در کنار گرفتند وگفتند کہ وی
فرزند ماست زیرا کہ ما اورا قبول کردیم و بیاران خود را فرمودند کہ این ہمان مردیست کہ من بوی
وی شمیدہ بودم بعد ازان فرمودند کہ خواجہ محمد بابا سماسی خواجہ سید امیر کلال خلیفہ جانشین خود را فرمودند
کہ من تا بوقت تربیت او نخواہم ماند تو بجای ہمت خود در تربیت فرزندم بہاؤ الدین صرف وخرچ
کنی ودر ہیچ تقصیر ننمائی بعد ازان فرمودند کہ بے شک سید امیر کلال حسب وصیت و فرمان پیر خود
در صحبت وتعلیم مجاہدات وریاضت وتربیت آداب سلوک طریقت وتلقین اشغال مر خواجہ بہاؤ الدین
نقشبند را کوشش کما حقہ کردند اما چون در خواجہ نقشبند وسعی عظیم دیدند [illegible]
امیر کلال خواجہ نقشبند را فرمودند کہ آنچہ مرا از حضرت خواجہ محمد بابا سماسی رسیدہ است تمامی
بشما دادہ ام ووصیت بجا آوردہ ام وذرہ ازین نعمت از شما دریغ نداشتہ ام چنانچہ پستان
خود را برای شما خشک ساختہ ام مگر فرزند بہاؤ الدین مرغ ہمت شما بلند پرواز ست کنون شما

رخصت است کہ درجہان سیر کنید واز ہر جائی بوئی اشمید اشارت کردند بصحبت مشائخ روزگار
انگاہ خواجہ نقشبند بخدمت مشائخ وقت رسیدہ فیض کثیر گرفتہ اند چنانچہ بخدمت قثم شیخ
وحضرت خلیل آتائیسوی صحبتہا کردند و دیگران را از مشائخ وقت نیز دریافتہ استفادہ نمودہ اند
بعد ازان فرمودند کہ ذکر جہر پسند خاطر مبارک حضرت خواجہ نقشبند نبودہ است ہمگی وقت
در ذکر خفی می کوشیدند چنانچہ وقتیکہ سید امیر کلال اصحاب خود را جمع ساختہ حلقہ بستہ می
نشاندند وخود درمیان ایشان نشستہ توجہ میدادند پس تاکہ توجہ دہی بہ حالت مراقبہ
بودی ایشان نشستہ میماندند وچون نوبت توجہ دادن بذکر جہر رسیدی وہمہ حضار
حلقہ ذکر جہر شروع میکردند ایشان از میان برخاستہ درجائی دیگر مشغول می شدند پس
روزی مردمان از روئی طعن گفتند کہ ایشان این عجب دیہ اختراع کردہ اند کہ مخالف طریقہ
پیران وخواجگان ست پس خواجہ امیر کلال پاسخ دادند کہ ایشان را مختار کردہ اند در ایجاد
اختراع طریقہ خود نہ شما را دخل ست در کار اوشان نہ مارا بعد ازان فرمودند کہ حضرت خواجہ
نقشبند صاحب سلسلہ شدہ اند وہر شیخی از مشائخ عظام کہ مقتداء خلق می باشد وصاحب
سلسلہ میگردد اورا در اختراع طریقہ وابداع رویہ اختیار میدہند بہر طوری وہر نوعی کہ میخواہد
میکند کہ اینچنین شیخ را حصہ از نبوت عطا می سازند بعد ازان فرمودند کہ خلفاء حضرت نقشبند
بسیار اند مگر اکبر خلیفہ جانشین ایشان خواجہ علاؤالدین عطار اند وحضرت خواجہ محمد پارسا
ہم از کبار خلفاء ایشان بودہ اند وآنچنان برگزیدہ اند وبلند مرتبہ میداشتند کہ روزی
حضرت خواجہ در حق ایشان بہ زبان راندہ اند کہ محمد پارسا از اصحاب من برخ است بعد
ازان فرمودند کہ برخ نام ولی است کہ از امت حضرت موسیٰ علیہ السلام بودہ است وآنچنان کامل
بود کہ حضرت موسیٰ از برای حل مشکلے بفرمان الٰہی نزد او رفتہ دعا خواستہ بودند بعد ازان فرمودند
کہ حضور حضرت سرور کائنات محمد مصطفےٰ صلی اللہ علیہ وسلم ہم حضرت اویس قرنی را برخ خواندہ
اند چنانچہ فرمودہ اند کہ برخ امت من اویس قرنی ست بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ سبحان اللہ

پم

چه شان است خواجه نقشبند و خواجه محمد پارسا که یا حضور حضرت نبی کریم صلعم از امت خود برخ
مقرر فرموده اند یا خواجه نقشبند خلیفه خود را برخ خوانده اند و این لقب یا بر خواجه اویس قرنی
فرود آمده یا بر خواجه محمد پارسا نزول آورده است و دیگر هیچکس از اولیاء الله برخ نگشته
است بعد ازان حضور خواجه و جمیع حضار برائی نماز خواندن برخاستند مقبوس هفتاد و چهارم
بوقت عصر روز پنجشنبه بیست و هشتم از ماه محرم سال سیزده صد هفدهم هجری المقدس دولت
پای بوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گشت حضور خواجه
ابقاه الله تعالی بطرف این بنده راقم الحروف نظر بشفقت تمام کرده تبسم نمودند و انگاه فرمودند
که شیخ ابوسعید ابوالخیر بسیار عظیم الشان و از اکابر مشائخ زمان خود بوده اند و ولایت متفقه
می داشتند چنانچه در وقت ایشان اقطاب و ابدال بودند خواه اوتاد همه اولیاء الله را رجوع
بایشان بود بعد ازان فرمودند که روزی مجلس سماع شروع بود همه فقراء جمع بودند و شیخ ابو
سعید ابوالخیر در میان مجلس نشسته اند معامله سرد بود هیچکس را اثر نمیشد پس شیخ فرمودند که
مجلس را موقوف دارید و خاموش بنشینید انگاه شیخ ابوسعید حکایات سلف صالحین را گفتن شروع
کردند در دل هر شخص از حضار آتشی ذوق شوق افروخته گشت انگاه اذن فرمودند که اکنون
مجلس سماع باز آغاز کنید چنان کردند پس شیخ و همه حاضرین در وجد و رقص آمدند و بدین
وجد بر مزار فیض بار پیر خود شیخ ابوالفضل رفتند و چهار صد فقیر صاحب وجد "تخمیناً" ازین
مجلس همراه شیخ بودند و آنجا بر مزار پیر طواف میکردند و وجد و رقص هم مینمودند و بر شیخ و دیگر
همه فقراء آنچنان ذوق و بیخودی غلبه کرد که از سر و پا خود هم خبر نه داشتند چون آن وجد و حالت
فرو شد پس شیخ ابوسعید آن اصحاب خود را که در فن شعر پردازی مهارتی میداشتند
که این روز پر ذوق و وجد را تاریخی بگشید که پیش ازین گاهی اینچنین حالت غلبه وجد
دستی نداده است بعد ازان فرمودند که پس ازان روز وجدیه هر که از متعلقان شیخ ابوسعید
ابوالخیر رخصت و اجازت حج خواستی ایشان او را میفرمودند که برو و گرد خاک پیر من شیخ

ابوالفضل ہفت بار بگرد و طواف بکن حاجت حج نیست بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد که شیخ
ابوسعید ابوالخیر در سلسلہ نقشبندیہ بودہ اند یا در دیگر سلسلہ حضور تبسم نمودہ فرمودند کہ ایشان
پیش از موسومیت سلاسل بودہ اند انگاہ فرمودند کہ آن وقت سلسلہ ایشانرا جنیدیہ میخواندند
زیرانکہ شیخ ابوسعید مرید و خلیفہ پیر ابوالفضل ابن الحسن السرخسی ہستند و پیر ابوالفضل مرید
شیخ ابونصر سراج اند و ایشان مرید و خلیفہ شیخ ابومحمد مرتعش اند و ایشان مرید و خلیفہ سید الطائفہ حضرت
شیخ جنید اند رضی اللہ عنہم بعد ازان فرمودند کہ روزی در میانوالی بودیم پس حافظ گمون قوالی کرد
مرا حالتے و جوش و وجدی در گرفت چنان واردی عظیم نزول کرد کہ مرا از من بر بود و بیخود شدہ
افتادم و حاضرین مجلس مرا عطر می بویانیدند و گلاب بر رخ و سینہ من ریختند بعد ازان تبسم کردہ
فرمودند کہ مردان خدا درین راہ سر دادہ اند بعد ازان فرمودند کہ شاید ازان روز آنچنان آسیب
و صدمہ بدماغ من رسید کہ در شبہا در خواب نیز وجد و رقص میکردم یا خواب ہولناک میدیدم
چنانچہ شبے بمقام شیخ عبدالستار فرود آمدیم و در مسجدی کہ قریب چاہ کست و بر درش درخت
تمر ہندی استادہ است چہار پائی ہا انداختہ خفتہ بودیم پس در خواب دیدم کہ از ہر شاخ و ہر
برگ آن درخت تمر ہندی خون باران ست انگاہ دیدم کہ کسے شخص بہاول خان عباسی پدر
این صادق محمد خان را بندوق زدہ است انگاہ بیدار شدم و ثمرۂ نتیجہ این آن شد کہ بعد از دو
سہ ماہ بہاول خان فوت شد بعد ازان یکی از حضار مجلس عرض کرد کہ قبلہ یک شخص مسافر در مسجد آمدہ
است پردہ بر خود کردہ است از غیر محرمان روئی خود پوشیدہ می دارد و پارسا ست و عرض
زیارت میکند اگر اجازت باشد گاہی اورا بیارم تا بقدم بوسی حضور مشرف شود حضور فرمودند
چرا نہ انگاہ دربارہ پارسائی او فرمودند کہ اگر اندرون و بیرون برابر و یکسان میدارد بہتر ست
ورنہ نہ بعد ازان این ابیات را بر خواندند ؎ ضمارہ قلندر سزد ار بمن نمائی ؏ کہ دراز و دور دیدم
رہ و رسم پارسائی ؎ بزمین چو بوسہ دادم ز زمین ندا بر آمد ؏ کہ مرا خراب کردی تو بسجدہ ریائی
بطواف کعبہ رفتم بحرم رہم ندادند ؏ کہ بیرون ادچہ کردی کہ درون خانہ آئی ؎ بقمار خانہ رفتم

همه پاکباز دیدم ؎ چو بصومعه رسیدم همه یافتم دغائی ؎ در دیر را زدم در ز درون ندا بر آمد ؎ که بیا بیا عراقی تو ز خاصگان مائی ؎ بعد ازان فرمودند که شیخ عراقی که قمار باز از پاکباز گفته است صرف ازینجهت گفته است که آنچه در ظاهر میبازند در باطن نیز همان میبازند اندرون و برون آنها برابر و یکسان گشته میباشد مقبوس هفتاد و پنجم بوقت ظهر روز یکشنبه پنجم ماه صفر المظفر سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل گشت حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه نماز ظهر را ادا ساخته بوظیفه شاغل شدند و درینحالت انگشت سبابه دست راست را بر قلب مطهر میگردانیدند چنانچه مینمود که کلماتی مینوشتند و اینچنین بسیار بار دیده ام که بسبابه بر قلب شریف مینوشتند بعد ازان منزل قرآن شریف را خواندند انگاه دعا خواستند مگر بوقت دعا خواندن هر دو دست مبارک را در حجر نهاده اند بدین وضع که ساعد دست راست را بر ران راست داشته و ساعد دست چپ را بر ران چپ داشته اند و انگشتان دست راست را زیر انگشتان دست چپ آورده اند و دو زانو نشسته بودند و اینچنین هم بسیار بار دیده ام که بوقت دعا خواستن میکرده اند مگر اینحالت خاص وقتی می باشد که برای خود دعا میخوانند نه برای دیگران و مع دیگران بعد ازان دو شخص را بیعت کردند و هر دو شخص را پیش خود نشانده خود بدولت تا دیر بسیار مراقب شدند انگاه هر یک یک را جدا جدا بیعت کردند مگر بعد از بیعت کردن این فعل امروز واقع شد که دست حق پرست خود را بر قلب یک مرید از اعلی با سفل سه بار گردانیدند و چهارم بار سر انگشتان همان دست راست را بزبان مبارک خود تر کرده باز بر قلبش بگردانیدند و مرید دوم را بر کتف چپ او دست حق پرست را سه بار بگردانیدند ... بار سر انگشتان را بزبان خود تر کرده بر قلب وی هم بگردانیدند بعد ازان از عام مجلس برخاستند در دیگر حجره برنشستند و با هر یک مرید جدا جدا خلوت کرده تلقین و تعلیم وظائف و اشغال فرمودند انگاه باز در مجلس آمده مسند آرا شدند مقبوس هفتاد و ششم بوقت ظهر روز سه شنبه

سوم ماہ صفر سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس
کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد سخن در سماع و سرود افتاد نواب قیصر خان ملکسی
سکنہ جھجل کہ یکے از مریدان حضور خواجہ بود عرض کرد کہ قبلہ حضرت سلطان الاولیاء بسیار سماع
شنیدہ اند یا حضرت قبلہ محبوب الٰہی حضور خواجہ فرمودند کہ حضرت محبوب الٰہی از حضور سلطان
الاولیاء بسیار سماع کردہ اند چنانچہ حضور محبوب الٰہی سوائی مجلس اعراس پیران عظام ہنہم
روز یا دہم روز سرور قوالان را خواندہ مجلس سماع قائم میکردند و در باقی ایام ہفتہ اگرچہ بزبان
مبارک ارشاد نمیفرمودند مگر حضار مجلس و قوالان خود بخود مقتضای مزاج مقدس آنحضرت را دانستہ
روز شب در قوالی و سرود و سماع بجان ساعی میبودند چنانچہ بر دروازہ یا از دیگر طرف و رائی جدار
کسے غزلخوان نشستہ غزل میگفتہ بودی و یا کسے نقارہ و سرنا نوازندہ نقارہ یا سرنا را بنوعی
یا بدیگر طور سرود و قوالی بعمل می آوردند تا آواز بگوش حق نیوش حضرت قبلہ محبوب الٰہی برسید
اکثر اوقات خالی از قوالی و سرود و سماع نرفتی اگرچہ روبروئی حضرت الیشان نبودی تا آنکہ در
وقت وظیفہ ہم قوالی شروع بودی خصوصاً بوقت وظیفہ صبح بعد ازان خان مذکور عرض کرد کہ قبلہ
حضرت محبوب الٰہی از عورات گاہی سماع کردہ اند یا نہ فرمودند کہ در تمام عمر خود دو بار شنیدہ اند
بہر دو بار در ذوق آمدہ وجد و حالت کردہ اند چنانچہ در زمانہ حضور محبوب الٰہی بر موقعہ عرس مبارک
حضور قبلہ سلطان الاولیاء در کوٹ شریف کہنہ اتفاق رہائش و اقامت در حجرہ ہائے کہ اندرون
حرم شریف میبودند می افتاد تا کہ مارا نیز یاد است کہ چند بار در حجرہ ہائی حرم شریف درین کوٹ
شریف نو ما ہم بہ دستور رسم قدیم کہ جاری بود اقامت کردہ ایم زیرا نکہ این مکانات کہ الحال بیرون
از حرم شریف واقع اند بعد تر تعمیر شدہ اند پس روزی حضرت قبلہ محبوب الٰہی در حجرہ نشستہ
بودند کہ یک لولی بیامد و بر آستانہ خانقاہ شریف زیر قبلہ با سازہا و سرودہا وغیرہ قصید ان آمد
کرد و آوازش با آنحضرت واضح تر می رسید کہ قریب بحجرہ استادہ بود و یک شعر ہندی انشا
میکرد پس برین شعر حضرت محبوب الٰہی را ذوق رسیدہ وجد در گرفت و مردم حضار خانقاہ

طور میدویدند وآن لولی را میگفتند که شاباش باز باز این شعر را تکرار کن که حضور آنحضرت را حالت است و دیگر بار دیگر یک لولی اندر حویلی می سرائید وآوازش بگوش حق نیوش آن حضرت میرسید واین شعر میگفت "لگن بن رین نہ جاگی کوئی ڈولیں برہن" شعر نیز آنحضرت را ذوق رسید وبوجد آمدند بعد ازان فرمودند که حضرت قبلہ فخر الاولیاء شیخ من ہمچنان مولع سماع می بودند که زبان از کیفیت بیان آن قاصر است خلاصہ این ست که مانند حضور حضرت قبلہ محبوب الٰہی ہر وقت قوالی شنیدند وھر وقت در ذوق میبودند وبر ہر غزل وبرھر بیت وبرھر ڈوڑہ ہا گرگفتی ودر وظیفہ صبح وفجر اکثر می بودی که قوالان بر در صومعہ قوالی میکردند وآنحضرت اندرون حجرہ مراقب شدہ رو بقبلہ کردہ مشغول می بودند وچون ذوق رسیدی در جوش می آمدند وبرخاستہ رقص وحالت میکردند واینوقت قوالان نیز اندرون حجرہ داخل میشدند وانگاہ بصورت مجلس سماع نشست برخاست واقع میشد وآن حضرت در وظیفہ صباح اول مراقبہ میکردند وذکر جہر اخیر میبود بعد ازان سخن دران افتاد که درین زمانہ آداب سماع در اکثر خاندان فقراء مفقود شدہ است وچون آداب بجانمی آرند از لذت وذوق ھم بے بہرہ مانند حضور خواجہ فرمودند که وقتی مرا اتفاق در اجمیر شریف افتاد وآنجا ودیگر اکثر جاہا این رسم پیدا شدہ است که در مجلس سماع مساکین وفقراء را یکطرف برفرش می نشانند وسجادہ نشینان وامیران ودولتمندان را یکطرف بربساطی عجیب ممتازی نشانند پس روزی در مجلس خانہ از مجلس عرس مبارک حضور حضرت خواجہ بزرگ اجمیری بادشاہ قائم کردند ھر کس آنجا حاضر شد پس از یک طرف سجادہ نشینان وامیران وتوانگران را نشاندند مرا نیز دران صف نشاندند ودیگرطرف دیگر مردم را نشانیدند چون قوالی شروع گردید دیدم که در صف سجادگان وامیران حکایت کردن وچاء خطائی نوشیدن ہم بدستور ست یک لحظہ باین چنین بے غوری نشستہ ازان صف ھمہ برخاستہ بمقامات خود میرفتند صرف باقی صف فقیران ومساکین در مجلس سماع بماند

پس من نیز برخاسته در صف الشان باز نشستم محض نشستن من بود که ذوق و جوش
و شورش و وجد در اہل مجلس افتاد آن چنان معامله شد که چند صوفیان در پائی من سر خود
را انداخته بودند و چند صوفیان گرداگرد من طواف میکردند و چیها میزدند می گریستند
و ابیات ذوقیه هم میگفتند مقبوس هفتاد و هفتم" بوقت عصر روز چهارشنبه چهارم ماه صفر
سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی
و سعادتی بهتر ازین نیست میسر شد اندرین اثنا یکی از مریدان دست بسته گریان گریان عرض
کرد که قبله گذارش غلام اینست که دو چیز عطا فرمایند یکی اینکه حضور عقیده خود عطا فرمایند
دوم اینکه معاش من نهایت تنگ است پس روزی من فراخ و لبسیار گردان که من خدا
و رزاق حضور را میدانم پس از شنیدن این سخن حضور بسیار آشفتند و رنجه شده گفتند که من
ازین قسم سخنان بیزار می شوم تا انکه یاری پیوسته هم گسسته میکنم بعد ازان فرمودند که
ما پیران خود را بندگان میدانم و بندگان خدا میدانم مقبوس هفتاد و هشتم بوقت ظهر روز
یکشنبه هشتم ماه صفر سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پائی بوس و زیارت
حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل گشت اندرین اثنا یکی از حاضرین
عرض کرد که حضرت سلطان الاولیا عرس مبارک حضرت قبله عالم مهاروی درین جا میکردند
یا در مهاران شریف حضور فرمودند که اندرین جا در خانه خود صرف عرس مبارک حضرت قبله
محب النبی مولانا دہلوی میکردند و عرس مبارک حضرت قبله عالم پیر خود هر سال و همیشه در مهاران
شریف رفته میساختند بعد ازان دیگر شخص عرض کرد که قبله نماز جنازه حضرت قبله عالم کدام شخص
خوانیده بود فرمودند که اگرچه همه خلفاء راشدین موجود و حاضر بودند مگر ایشان تولیه کار با تجهیز
و تکفین بحضرت مولوی خدابخش صاحب خیرپوری سپرده بودند پس غسل هم ایشان داده
بودند و نماز جنازه هم ایشان خوانیده و در برداشتن جنازه شریف هم همراه بود بعد ازان فرمودند
که مولوی صاحب عجب مشغولی میداشتند چنانچه درس پیری ایشان را نمازها دیگران می خوانیدند

بعد ازان

بعد ازان فرمودند که در اواخر عمر حضرت خواجه محمد سلیمان تونسوی را نیز دیگران نماز میخوانیدند رگرد میان
نماز خواندن حضرت خواجه تونسوی و حضرت مولوی صاحب اینقدر فرق و تفاوت بود که حضرت
خواجه صاحب تونسوی را شخصے خادم همراه شدی گفتی که دو رکعت یا چهار رکعت فرض یا سنت
بخوانید فقط و اگر در تکبیرات وغیرها از ارکان نماز فراموشی دیدی متنبه کردی و حضرت مولوی صاحب
را تمام نماز پنجوقتی از تکبیرات و قرأت و انتقالات و دیگر ارکان نماز دیگر شخص همراه گشته ادا
کنانیدی و گاهی اینچنین حال هم بودی که نماز خوانده را فرمودندی که بابا چه میگوئی یا کسے دیگر
دیگر شخص را السلام علیکم گفتی پس مولوی صاحب هم دران حالت نماز جواب سلام میدادند
و در هر دو صورت بسیار محنت میکشیدند که نماز را از سر نو باز آغاز میکردند اندرین اثنا یکی از
حاضرین عرض کرد که اینحالت از سبب پیری بود یا از استغراق حضور فرمودند که از هر دو
زیرانکه بحکم شیخ فانی رسیده بودند بعد ازان فرمودند که شیخ فانی هم بودند بعد ازان فر[illegible]ندکه حافظ
غلام مرتضے صاحب چیلاد هنی اگرچه مرید برادر خود و خرقه خلافت هم از وشان میداشت اما فیض
کثیر و تکمیل این معامله از حضرت مولوی خدابخش صاحب یافته است چنانچه حضرت مولوی صاحب
از ملتان شریف رحلت کرده آمدند اولاً و نخست در چیلادهن سکونت و اقامت کردند پستر در خیرپور
آمده آخر عمر بسر کرده اند و دران ایام که در چیلادهن رهائش میداشتند بر حافظ غلام مرتضی صاحب
کمال لطف و شفقت میداشتند و بر آن در تربیت سلوک و نگاهداشت دل وی میبودند چنانچه حافظ
صاحب تدریس علم بسیار میکرد و بعض اوقات درانحالت تدریس اگر دل وی غافل شدی و از
حول این نسبت طاری گشتے پس حضرت مولوی صاحب میفرمودند که حافظ جیو معامله گم کرد[illegible]
نشسته کار گم کرده خیال کن بعد ازان فرمودند که چندان مدت که در چیلادهن اقا[illegible]ت کردند
اندنان شکمی وغیره خرچ لوازم خانگی همه حافظ صاحب از گره خود میدادند و آنچه از قسم نذر و
فتوح بخدمت مولوی صاحب مردمان میدادند پس آنچه نقد بودی نزد خود می نهادند و آنچه
از قسم جنس غله یا پنبه بودی آنرا بحافظ صاحب میدادند و می گفتند که این اشیا را فروخته در اهم

گرفته مرا باز بدہ حافظ صاحب چنان میکرد بعد ازان فرمودند کہ چون مولویصاحب بسیار دراہم وونانیز جمع کردند پس بدان مبالغ صفہ حضرت قبلہ عالم مہاروی تعمیر کنانیدند بعد ازان فرمودند کہ نماز جنازہ حضرت مولویصاحب ہم حافظ صاحب خوانیدہ است چنانچہ روزی کہ مولوی صاحب انتقال کردند حافظ صاحب بی آنکہ اورا خبر شد اتفاقاً در خیرپور رسیدہ نماز جنازہ اوشان بخوانیدند بعد ازان فرمودند کہ روزی در مہاران شریف حضرت قبلہ محبوب الٰہی وحضرت مولوی صاحب را معاً درہم اتفاق مبیت وشب گذارہ افتاد مکان یکی بود اندرون حجرہ حضرت قبلہ محبوب الٰہی را جائی دادند و در صفہ مولویصاحب را جائی دادند پس بوقت چہارم پاس شب حضرت قبلہ محبوب الٰہی برخاستند خادمان وضو کنانیدند انگاہ تہجد ادا کردہ رو بہ قبلہ شدہ مشغول نشستند و میفرمودند کہ مرا در دل خیال آمد کہ مولویصاحب از کہنہ مردمان اند سزاوار نیست کہ از من ہم پیشتر برخاستندی آخر من از مراقبہ و ذکر جہر فارغ شدم تاہم مولویصاحب کھٹ لحاف پوشیدہ خفتہ اند صبح صادق ہم دمید و وقت نماز رسید آخر من متعلقان مولویصاحب را گفتم کہ ایشان را برخیزانید وقت نماز آمدہ است پس مولویصاحب را خبر کردند کہ وقت نماز فجر رسیدہ است مولویصاحب برخاستہ سنن فجر را خواندن شروع کردند وضو ہمان از نماز عشاء کردہ بودند انگاہ من خوش و مسرور شدم بعد ازان فرمودند کہ این نہایت مشکل است بسیار مشکل است در گفتن میآید و کردن مشکل است کہ در بستر عیش خفتہ باشد و با وضو مشاغل ہم باشد و خواب بکند مقبوس ہفتاد و نہم بوقت ظہر روز چہارشنبہ یازدہم ماہ صفر سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ نماز ظہر را بہ جماعت گذاردند چون از نماز فارغ شدند بمنزل قرآن شریف شاغل گشتند چون این آیت یاایہا الذین امنو لاتاکلوا اموالکم بینکم بالباطل الا ان تکون تجارۃ عن تراض منکم ولا تقتلوا انفسکم ان اللہ کان بکم رحیما ومن یفعل ذلک عدوانا وظلما فسوف نصلیہ

نارا

نارا و کان علی اللہ یسیرا برخوانند سراشرف را و رحبیب عالم غیب آوردہ کلمہ تمجید
سُبحان اللہ والحمد للہ ولا الہ الا اللہ واللہ اکبر ولا حول ولا قوۃ الا باللہ العلی
العظیم یکبار نخوانند انگاہ لفظ ولا الہ الا اللہ را دو بار تکرار کردند وانگاہ تمام کلمہ
را از اول تا آخر دوم بار نخوانند بعد ازان بقرأت قرآن شریف شاغل شدند چون ازان
دُعا خواندہ فارغ شدند سخن در تجرید و تاہل افتاد حضور خواجہ فرمودند کہ کلان فہم ست کسے
را کہ نکاح نکند و متاہل نشود زیرا کہ وی از ہمہ تعلقات برُست و آزاد گشت بعد ازان فرمودند
کہ حضرت سلطان المشائخ نکاح نکردہ اند تمام عمر تجرید گذاردہ اند و حضرت خواجہ نصیر الملت
والدین نیز بمتابعت سُنت سنیہ پیر خود متاہل نگردیدہ اند بعد ازان فرمودند کہ محض این
دو حضرت تاہل نورزیدہ اند دیگر ہمہ پیران ما نکاح کردہ متاہل شدہ اند بعد ازان فرمودند کہ حضرت
خواجہ خواجگان شیخ معین الدین اجمیری بعد از مدت شصت سال در ہندوستان بفرمان
حضور حضرت نبی کریم صلعم دو جا نکاح کردہ متاہل شدہ اند چنانچہ یکی اہلیہ عفیفہ آنحضرت
بی بی عصمت نام دختر سید وجیہ الدین صاحب است و دوم اہلیہ بی بی امۃ اللہ کہ دختر
یکی از راجہای ہندوستانست و سبب رسیدن بی بی امۃ اللہ در حبالہ نکاح خواجہ بزرگ
اینست کہ یکی بادشاہ وقت از بادشاہان اہل اسلام بہ یک راجہ ہندو جنگ کرد و فتح یافت
پس دختر راجہ را اسیر کردہ آوردہ بجناب خواجہ بزرگ نذر گذارد پس آنحضرت قبول نمودہ در
نکاح خود آوردند بعد ازان فرمودند کہ اولاد آنحضرت سہ پسر و یک دختر بودہ اند دو پسر از یک
اہلیہ و یک پسر و یک دختر از اہلیہ دیگر نام نامی یک فرزند آنحضرت خواجہ ابو سعید است
نام گرامی فرزند دیگر خواجہ فخر الدین و نام فرزند دیگر خواجہ حسام الدین است
آنحضرت بی بی حافظ جمال است و مزار خواجہ فخر الدین در مقام سروار ست و مزار خواجہ ابو سعید
معلوم نیست کہ کجا واقع است و خواجہ حسام الدین غائب گشتہ در زمرۂ ابدال پیوستہ اند و
از فرزندان خواجہ بزرگ اولاد بسیار پیدا شدہ بوجود آمدہ است فقط

بوقت ظهر روز یکشنبه پانزدهم ماه صفر سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و
زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل گشت حضور خواجه ابقاه الله
تعالیٰ ببقائه از نماز ظهر فارغ شده منزل قرآن شریف خواندند ازان نیز فارغ گشته دو رکعت
نماز نفل با کمال خشوع و خضوع نشسته بگذاردند و دعائی مغفرت هم بخواستند باید دانست
که این دو رکعت نفل و دعائی مغفرت برائی یک عورت که دران روز در گوشه شهر فوت شده
بود خوانده اند سبحان الله چه رحمت ست که هر که و مه را شامل است بعد ازان سخن در مدح
غزلیات متقدمین افتاد حضور فرمودند که غزلهائی مولانا جامی رح بنسبت دیگران در مجالس
اعراس بسیار گفته میشوند و غزلهائی ایشان هم بسا نیکو اند آنگاه از غزلهائی مولانا این
ابیات برخواندند ؎ حدیثی مشکل و سریست مغلق ؎ که در کون و مکان کس نیست جز حق ؎
چو بندی از اصاریف شیون چشم ؎ ترا مصدر نماید عین مشتق ؎ صوفی چه فغانست که من
این الی الاین ؎ این نکته عیانست من العلم الی العین ؎ ما الحاصل فی البحر چه گوئی سفری
کن ؎ چون خضر بجو گهر از مجمع بحرین ؎ اندرینجا فرمودند که شیخ شرف الدین قونوی بطرف
شیخ صدر الدین قونوی سوال کرده نوشتند که معنی این عبارت چیست من این الی
الاین و ما الحاصل فی البین پس شیخ صدر الدین جواب نوشته فرستادند که من العلم
الی العین و الحاصل فی البین تجدد نسبة جامعة بین الطرفین ظاهرة بالحکمین
آنگاه این ابیات را برخواندند ؎ ای جاودان بصورت اعیان برآمده ؎ گاهی نموده ظاهر
دگر مظهر آمده ؎ گاهی کشیده جاذبهٔ عاشقی عنان ؎ با داغ عاشقان بلا پرور آمده ؎ گاهی
گرفته جلوهٔ معشوق آتشین ؎ در شکل دلبران پری پیکر آمده ؎ بحریست متفق که ز اوصاف مختلف ؎
باران قطره و صدف و گوهر آمده ؎ ای نسخهٔ صورت خوب تو به ؎ صورک الله علی صورته ؎
روئی تو آئینه حق بینی ست ؎ در نظر مردم خود بین منه ؎ بلکه حق آئینه و تو صورتی ؎ وهم
دوئی را به میان راه مده ؎ صورت از آئینه نباشد جدا ؎ انت به متحد فانتبه ؎ ای فسون چشم

مستت مایۂ دیوانگی ٭ آشنایان ترا از خویش هم بیگانگی ٭ شیوۂ عاشق چہ داند زاہد خلوت نشین ٭ جلوۂ طاؤس کے آید ز مرغ خانگی ٭ بعد ازان فرمودند کہ حضرت قبلہ سلطان الاولیاء را اکثر بر غزلہای شیخ نور بخش اسیری ذوق و وجد و حالت می شد چنانچہ ٭ در مقام لی مع اللہ سیر نیست ٭ وحدتیست محض است اینجا غیر نیست ٭ ازین قسم غزلہا می گفتند زیراکہ بر حضرت قبلہ سلطان الاولیاء محویت غالب بود بعد ازان فرمودند کہ یکبار در مجلس سماع برین بیت اسیری ٭ دلبر ما در میان جان ماست ٭ جان زغفلت ہر طرف در جستجوست ٭ حضرت قبلہ سلطان الاولیا را وجد و حالت شد بر خاستند و در رقص آمدند و از کمال ذوق فرمودند ٭ دلبر ما خود یقین این جان ماست ٭ در ہمہ اہل مجلس کہ علما و فضلا از مریدان آنحضرت حاضر بودند دغدغہ افتاد و در گوش یکدیگر آہستہ آہستہ میگفتند کہ این لفظ از زبان مبارک آنحضرت از چہ سبب صادر شدہ است پس حضرت قبلہ سلطان الاولیاء ہمدران حالت بطریق جواب فرمودند ٭ من نیگویم انا الحق یار میگوید بگو ٭ چون نگویم چون مرا دلدار میگوید بگو ٭ بعد ازان فرمودند کہ در تمام عمر از حضرت قبلہ سلطان الاولیاء ہمین یک لفظ دران روز صادر شدہ است **مقبوس ہشتاد و یکم** بوقت ظہر روز چہار شنبہ ششدہم ماہ صفر سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پای بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل شد حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقاءہ تمام نماز ظہر را چہ سنن و چہ فرض بہ امام گذاردند باید دانست کہ حضور خواجہ درین ایام تمام نمازہا را بہ امام گذاردن شروع فرمودہ اند القصہ چون از نماز فارغ شدند بخواندن منزل قرآن شریف شاغل شدند چون بر آیت فمن اضطر غیر باغ ولا عاد فان ربک رؤف رحیم رسیدند در کمال ذوق آمدند و سر اشرف را در جیب عالم غیب آوردہ کلمہ تمجید چہار بار تکرار کردہ بخواندند آنگاہ پیشتر خواندن شروع کردند و چون آیت قال انک من المنظرین بخواندند باز کلمہ تمجید دو بار بر خواندند بعد ازان از قرأت مطلوبہ و

مقرره فارغ شده قرآن شریف را فراهم آورده بران بوسه دادند آنگاه دعا خواستند بطریقیکه
بالا مذکور شد بعد ازان سخن در مزامیر افتاد اندرین اثناء این بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله
مزامیر کدام کدام سرود و ساز را میگویند فرمودند که هر ساز و سرود که تارها دارد چون چنگ و طنبورو
ستار و غیر ذلک و هر ساز که بدم و نفخ دهن نواخته شود چون مرلی و سرنا و بنسری و نئے
و غیر ذلک این همه از اقسام مزامیر اند و ماسوای اینها چنانچه دف و ڈھولک و نقاره و غیر
ذلک در مزامیر داخل نیست بعد ازان فرمودند که حرمت مزامیر بنصوص قرآنیه هرگز و قطعاً
ثابت نیست و آنچه باحادیث شریف حرمت مزامیر ثابت گشته است آن هم بالعرض ست
نه بالاصالة زیراکه در زمانهٔ جاهلیت مجالس تنعم و ناز و تفخر می آراستند نه همچون مجالس فقراء
و درویشان و در آن مجالس تنعم سرود و مزامیر مینواختند و شراب و دیگر مسکرات را هم می
نوشیدند و لهو و لعب و دیگر بسیار امور شنیعه بعمل می آوردند پس چون حضور سرور کائنات
حضرت محمد مصطفی صلعم بر مسند نبوت مسند آرا شدند و حرمت خمر نیز بالاصالة وارد شده
پس آنحضرت علیه السلام حکم فرمودند که شنیدن مزامیر حرام است یعنی باین حالت
شراب نوشیدن که حرمت آن بالاصالة ست شنیدن مزامیر حرام است و در غیر وقت
نوشیدن شراب هم از نواختن مزامیر و سرود منع کردند تا شراب را یاد ندهانند زیراکه مردم عادت
گرفته بودند که چون مجلس به مزامیر قائم میکردند شراب را می نوشیدند پس بسبب حداثت
زمان حرمت شراب از برای سد باب فتنه از نواختن سرود و مزامیر که یاد دهاننده شراب
بود هم منع شدید فرمودند تا عادت و خواهش مردمان از شراب نوشیدن بالکلیه گسسته
و شکسته شود حتی که خیال تذکر و یاد آمدن شراب هم از دل ایشان محو و منسی گردد و اگر
خاص برای حرام بودن و شنیدن سرود و مزامیر هیچ حکم وارد نگشته است بعد ازان فرمودند
که در آن ایام که حضرت سلطان الاولیاء در دهلی اقامت پذیر بودند روزی در ماه
مبارک در مجمع شادی عروسی شخصی ڈھولک را می نواختند و اندک صدائی آن بگوش

حق نیوش آنحضرت رسید آنحضرت گوش مبارک خود را یک دو بار بآنطرف داشته بخته بدانستند که این صدای ڈھولک است پس بحاضرین مجلس رُخ آورده فرمودند که ایشانرا منع نمی سازید که علانیه بر میدان صاف می نوازند خصوصاً در ماهِ رمضان شریف اندرین اثنا حضرت قبله گاہی محبوب الٰہی که حاضر بودند عرض کردند که قبله چگونه منع کنیم این مردم را از نواختن ڈھولک و حال آنکه مایان خود نیز در مجالس اعراس و محافل سماع ڈھولک را می نوازانیم پس حضور قبله سلطان الاولیاء فرمودند که بابا این ڈھولک کجا و آن ڈھولک کجا یعنی در مجالس این مردم لہو و لعب و ملہیات شرعی میباشد و مجالس مایان خالی و پاک میباشند از نہا بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد که قبله حضرت داؤد علیه السلام نیز بوقت سرودن ساز می نواختند یا نه فرمودند که علمائے ما را چنیں روایت رسیده است که صرف لحن و آواز آنحضرت بے سرود و ساز لذیذ و دلکش و مؤثر بودی تا که وقت گفتن ایشان آب از جریان باز ماندی و طیور از ہوا بر زمین افتادندی و علماء یہود و نصاریٰ را مہارت و خبرت احوال انبیاء و پیشین از علمائے ما بیشتر و زیاده است پس ایشان میگویند که حضرت داؤد علیه السلام وقت انشا و چنگ ہم مینواختند مقبوس ہشتاد و دوم بوقت ظہر روز پنجشنبه نوزدہم ماه صفر سال سیزده صد و نود و ہفتم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست حاصل شد اندرین وقت حضور خواجه القاه الله تعالیٰ از خادمی که بزد وش آبدارخانه بودی آبی سرد برائے نوشیدن خواستند پس وی یک قطعه برف را در آب آمیخته حل کرده در گلاس ٹین انداخته حاضر آورد حضور یکجرعه آب نوشیده آن گلاس خادم را باز دادند و فرمودند که ہنوز نیک سرد نشده است باز برو و اندکی زیاده سرد کرده بیار پس آن خادم رفت و دیگر یک پاره برف را انداخته آورد آنگاه بنوشیدند بعد ازان فرمودند که شیخ سری سقطی در تمام عمر خود آب سرد نه نوشیده اند بلکه در آتش گرم کرده می نوشیدند بعد ازان که شیخ سری سقطی فرموده اند که من یکبار کوزه آب بر ہوا معلق کردم تا سرد شود و بنوشم پس یک حور بیامد و آن

کوزہ را بشکست وگفت اگر میخواہی کہ در بہشت مرا یابی پس آب سرد درین دار دنیا منوش
بعد ازان فرمودند کہ حضرت فخر الاولیاء شیخ من آب البقری می نوشیدند یعنی اول البقر را در آب
آوندکلان پنہا حل کردہ آنگاہ آوند خوردا ز آب شیرین پر نمودہ دران آب البقری می نہادند
ومیجبانیدند آب شیرین سرد میشد پس نوش میفرمودند وحضور سلطان الاولیاء وحضور حضرت
محبوب الٰہی صرف آب تازہ می نوشیدند کہ الوقت ہنوز برف مصنوعی نبود بعد ازان فرمودند
کہ حضرت محبوب الٰہی در موسم تابستان یک لوٹی آب تازہ از چاہ پر کنانیدہ می آورانیدند و
بھمان لوٹی مینوشیدند وحضرت قبلہ شیخ من نیز گاھی آب تازہ بہ لوٹی نوشیدندی واکثر
اوقات آب را البقری بودی خواہ در دیگر در آب خواہ انداختہ می نوشیدند ووضو نیز بہ کوزہ
گلین میکردند ودر موسم سرما کہ آب برائے وضو گرم میساختند آن ھم در کوزہ ہائی گلین انداختہ
وضو میکردند از استعمال ابریقہای مسین کمال اجتناب وپرہیز مینمودند بعد ازان فرمودند کہ
میانجی غلام رسول ھم از آوندہا وظروف مسی وبرنج وکٹ کمال پرہیز میکرد چنانچہ وضو ھم
بکوزہ گلی کردی ونان ھم بر طبق گلی نہادہ خوردی ونان خورش ھم در کاسہ گلی انداختہ میخورد
ودونانیر نقرہ ودرا ھم مسی را بدست مس نکردی از وی پرسیدند کہ بدنانیر ودرا ھم چرا دست
نمیبری گفت کہ ھرگاہ دست من بدراہم ودنانیر سودہ میشود پس از دستم بوئی براز وغائط
آدمی میاید بعد ازان فرمودند کہ بیعت میانجی صاحب بحضور حضرت قبلہ سلطان الاولیاء است
وتربیت سلوک از مولویصاحب مولوی سلطان محمود صاحب خان بیلوی داشتہ است
این میانجی صاحب درویش بود صاحب وجد وحال وسماع را نہایت دوست میداشت
وآنچنان استغراق میداشت کہ در حالت نماز بچپ وراست میدید وگاھی یک دو قدم
پیش وپس یا یمین ولیسار میرفت وخبر نداشت کہ چہ میکند بعد ازان فرمودند کہ میان غلام محمد
برادر میانجی غلام رسول نیز فقیر بود مگر بآن قدر نبود کہ میانجی صاحب بود بعد ازان سخن در
وجد ورقص صوفیان افتاد حضور فرمودند کہ در کوٹ شریف موقعہ عرس مبارک حضرت سلطان الا

بود پس حضرت قبلہ محبوب الٰہی بوقت عصر در مسجد معلی نشستہ اند و زیر چبوترہ و بقلہ یک لولی قصیدن آغاز کرد و سازہا و سرود ہا میواختند اندرین اثنا مولوی عثمان ساکنہ قریہ بھنبھرال در وجد آمد و باخنصر آن لولی خنصر دست خود را پیچیدہ ہمچون او در قصیدن شروع کرد اندرین اثنا میان لعل کہ خادم بود گزیدہ حضرت محبوب الٰہی بود عرض کرد کہ قبلہ میان عثمان با لولی پنجہ دادہ رقص میکند حضرت محبوب الٰہی این سخن را شنیدہ ہیچ جواب ندادند و چون در دل میان لعل بہ نسبت میان عثمان بسبب غصہ و خشم بود یک ساعت دیر کردہ باز عرض کرد کہ قبلہ میان عثمان با لولی رقص میکند و غرض او این بود کہ آنحضرت را بروی رنجہ خاطر کناند مگر آنحضرت دو بار ہم شنیدہ ہیچ جواب نفرمودند دوی یک لحظہ دیر کردہ بار سوم بار عرض کرد کہ قبلہ میان عثمان با لولی رقص میکند پس آنحضرت قبلہ بطرف دیگر حضار مجلس رخ آوردہ فرمودند کہ اقسام دھمال و رقص یعنی ناچ و جھمر ہمہ از وجد و رقص صوفیاں نقل کردہ واخذ نمودہ اند بعد ازان فرمودند کہ این مولوی عثمان مرید حضور سلطان الاولیاء بودہ است و کسب معاملہ سلوک از حضرت قبلہ محبوب الٰہی کردہ است و بحضرت محبوب الٰہی کمال محبت میداشت چنانچہ روزی از خانہ خود در بیخا چاچڑان شریف بیامد حضرت قبلہ محبوب الٰہی در خانہ کہ پرورش درخت لرزان استادہ است نشستہ بودند پس وی چون بدروازہ خانہ رسید در ذوق و وجد آمد پس کفشہائے مردم حضار مجلس را کہ بر دروازہ افتادہ بودند ہر یک کفش را بزور تمام دور انداختن این آیت را میخواند فاخلع نعلیک انک بالواد المقدس طوی و گرداگرد خانہ طواف میکرد آنگاہ اندرون خانہ بیاید و گرداگرد حضور محبوب الٰہی طواف کردہ قدم بوسی حاصل کرد بعد ازان حضور فرمودند کہ مولوی قادر بخش برادر مولوی عثمان نیز مرید حضرت قبلہ سلطان الاولیاء بود و اکثر معاملہ سلوک نیز از جناب آنحضرت حاصل کردہ و بجناب حضرت محبوب الٰہی اندک کسب سلوک نمودہ بود و این مولوی قادر بخش را ہمہ مردم فقیر میدانستند و مولوی عثمان را ہمہ مردم تسلیم نکردہ بودند یعنی بعض مردم او را فقیر میدانستند و بعضے نہ مگر من از چندوارائین کہ از خواص کدام حضور حضرت قبلہ محبوب الٰہی

بود شنیده ام وی گفت که روزی من بحضور قبله محبوب الٰہی عرض کردم که قبله مولوی قادربخش
بصدق و راستی فقیر ست و برادرش مولوی عثمان خواه مخواه بزور فقیر مینماید پس حضرت محبوب
الٰہی این سخن را شنیده فرمودند که مولوی قادربخش را به مولوی عثمان چه نسبت است بعد
ازاں روز چند بودند که در پیش میاں عثمان آنچنان نیاز و انکسار میکرد که مرید با پیر میکند بعد ازان
حضور فرمودند که چون وقت انتقال مولوی عثمان قریب رسید پس اختبا زده برنشست
و سرمه در چشمان میکشید و گفت که همه خویشان و اقارب مارا خوانده حاضر کنید تا از همه وداع
کرده بروم گفتند شمارا خیریت است اینحکایت چرا میگوئید در جواب اوشان این بیت گفتند
که ؎ در کوی تو عاشقان چنان جان بدهند ؎ کانجا ملک الموت نگنجد هرگز ؎ انگاه به همان
حالت اختبا جان بحق تسلیم کرد بعد ازان فرمودند که اکنون بر تربتهائی هر دو برادران
نذر و نیازها مردمان میدهند و تبرک میجویند بعد ازان فرمودند که حضرت قبله محبوب الٰہی را در تمام
عمر سه بار وجد و حالت بکمال جوش شده است اگرچه دیگر هم صد بارها حالت و رقص بآنحضرت
طاری گشته است مگر بدرجهٔ این سه حالت هرگز نرسیده است چنانچه یکبار در کوٹ
شریف در مجلس عرس مبارک حضرت سلطان الاولیاء حضرت ایشان را بر یک بیت حالت و
رقص لاحق شد و اندرین وقت چنان واردی عظیم نزول آورد که زبان مبارک آنحضرت بیرون
آمده بود و بیخودی بدرجه کمال رسیده می نمود پس حضرت فخر الاولیاء قوالان را از گفتن و سرائیدن
خاموش کنانیدند و ناله و فغان کرده زار زار میگریستند و علاج معالجه هم کردند بعد از دیرے
و مدتی انجالم صحو و هشیاری باز آمدند و دوم بار در پاکپتن شریف بر این بیت ؎ بنسرانوں کون
ہیں ری جسنے جگت برمایا ؎ آنحضرت را وجد و حالت ظاهر گشت و معامله بحدی رسید که
بکثرت بکا و گریه از هر سر موئی محاسن شریف چنان مینمود که گویا باران میبارید و طرفه اینست
که در عین گریه و بکا ضحک و خنده بآن حد فرحت رسیده بود که از کشادگی دهن مبارک
اضراس هر دو فکین شریفین هم ظاهر و نمودار شده بودند و اینحالت وجد بمدت چهار

ساعت قائم ماندہ بود سوم بار نیز در کوٹ شریف در مجلس عرس مبارک حضرت سلطان الاولیاء آنحضرت را بریں بیت ؂ سنبل بتاب لالہ سیاہ مست گل بناز ؂ یک جلوہ زان جمال بگلزار آمدہ ؂ حالت شود بود و از وقت چاشت در رقص آمدند تا وقت نماز ظہر در رسید و در زمان آنحضرت قبلہ محبوب الٰہی دستور مجلس سماع این بود کہ از وقت چاشت شروع میکردند و وقت نیمروز ختم میساختند چنانچہ یک آدمی خاص از برائی معلوم کردن وقت نصف النہار معین بودی چوں نصف النہار شدی وی خبر رسانیدی پس ہمانوقت ختم میخواندند آخر الامر چند بو خادم عرض کرد کہ قبلہ وقت نماز ظہر رسیدہ است حضرت ایشان نہ شنیدند و ہمچنان در رقص ماندند بعد از دیر بسیار آن خادم عرض کرد کہ قبلہ وقت نماز تنگ میشود تاہم آنحضرت در رقص بودند بعد از ساعت باز ہماں خادم عرض کرد کہ قبلہ اکنوں وقت نماز ظہر قریب فوت شدن است پس آنحضرت ہم درانجا در مجلس رخ مبارک بطرف کعبہ شریف کردہ نماز خواندن شروع کردند چوں نماز تمام خواندہ فارغ شدند باز در مجلس سماع برنشستند و ختم خوانیدہ برخاستند بعد ازاں فرمودند کہ حضرت قبلہ محبوب الٰہی در تمام عمر خود بحالت جوش و وجد یکبار از مجلس سماع بیروں آمدہ اند چنانچہ درینجا در چاچڑاں شریف از عرس مبارک یک شیخی از مشائخ عظام خود مجلس سماع قائم داشتند پس حضرت قبلہ محبوب الٰہی را بر یک بیت وجد و حالت وارد شد پس چندی آنجا رقص کردند ناگاہ از مجلس بیروں آمدند و پا برہنہ بطرف حرم محترم روانہ گردیدند اول درخانہ والدہ ماجدہ حضرت شیخ من آمدہ بر کھٹ برنشستند سر و پائی از کھٹ فرو آویختہ بودند حضرت بی بی صاحبہ حرم محترم آنحضرت نیاز و انکسار بجا آوردہ پیش آنحضرت برنشست مگر آنحضرت باوی و با دیگری ہیچ کلام نکردند بعد ازاں برخاستند درخانہ والدہ راں تشریف فرما شدند آنجا نیز بہماں صورت و ہیئت بر کھٹ برنشستند والدہ من نیاز بجا آوردہ رو بروئی آنحضرت بنشست باوی ہم ہیچ کلام نفرمودند زمانی آنجا نشستہ برخاستند و باز در مجلس سماع داخل شدہ ہمچنان در وجد و رقص شاغل گشتند بعد ازاں

فرمودند که حضور شیخ من میفرمودند که هر که وظیفه خوان باشد او را لازم و واجب است که یک قوال و غزلخوان را روز و شب همراه و هم صحبت خود بدارد و اگر می تواند او را نوکر بدارد و اگر نتواند پس بهر صورت و بهر وجه که در مقدور او باشد از گوینده بشنود که در شنیدن سماع بسیار تاثیر ست بعد ازان فرمودند که حضرت خواجه محمد سلیمان میان احمد قوال را هر دم رفیق و همدم خود میداشتند اگر گاهی اتفاق سفر افتادی آن قوال را بر بارگی خود ردیف گردانیدندی مقبوس هشتاد و سوم بوقت ظهر روز یکشنبه بیست و دوم ماه صفر سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید اندرین اثنا یکی از مریدان عرض کرد که قبله این کمترین غلامان بزراعت هم بکثرت می کارد مشقت و محنت بسیار در عمل می آرد مگر تنگدستی و افلاس آنچنان در گرفته و محیط شده است که سر برون کردن از وی نمیتوانم هر چند دست و پا میزنم رزق و روزی بما یحتاج به هم حاصل نمیشود پس حضور بر حال پائمال او رحم و کرم کرده فرمودند که سورة فاتحه را با بسم الله بعد از نماز فجر بیست و یکبار و بعد از نماز ظهر بیست و دو بار و بعد از نماز عصر بیست و سه بار و بعد از نماز مغرب بیست و چهار بار و بعد از نماز عشاء ده بار میخوانده باش و این دعا هم بعد از هر نماز پنجگانه میخوانده باش .

اَللّٰهُمَّ اَقْذِفْ فِیْ قَلْبِیْ رَجَاءَكَ وَاقْطَعْ رَجَائِیْ عَمَّنْ سِوَاكَ حَتّٰی لَا اَرْجُوْا اَحَدًا غَیْرَكَ و عقب هر نماز یعنی متصل فریضه اسم یَا بَاسِطُ هفتاد و دو بار میخوانده باش

مقبوس هشتاد و چهارم بوقت اشراق روز چهارشنبه بیست و پنجم ماه صفر سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر شد پیش حضور خواجه القاه الله تعالی ببقائه چند عدد نغزک و چند عدد سیستان و چند عدد خسته نغزک بریان شده و چند عدد بسر نهاده اند پس حضور نغزک را نه بزبان مبارک چشیده باز نهادند و نخوردند که ترش بودند و از بسر دو عدد یا سه بخوردند و از خسته نغزک یکعدد بخوردند و از سیستان چهار عدد یا پنج بخوردند باقی مانده اثمار نذکردند

را برحضار مجلس تقسیم کرده دادند بعد ازان سخن در وصال حضرت صاحب نارووالہ افتاد حضور
فرمودند که چون حضرت صاحب نارووالہ را مرض الوصال لاحق گردید پس خود را برداشتا یندہ
بطرف مہاران شریف روانہ شدند ہر گاه بر دریا رسیدند آنجا یک عورت بود از قوم کھرل که مرید آنحضرت
بودی عرض کرد که حضرت شما برگزیده خلیفہ حضرت قبلہ عالم ہستید باید که ازینجا بدولتخانہ خود
باز روید پس حضرت صاحب نارووالہ رنجیدہ شده فرمودند که ہیچکس خلیفہ نیست ہمین غنیمت
است که ایمان سلامت برده شود اندرین اثنا برین موقعہ دریا حکیم عمر که حکیمی بود حاذق به
فرمان حضرت قبلہ عالم مہاروی در رسید چون نبض دید مایوس گردید و حاضرین را گفت
که حضرت میان صاحب وصال خواہند فرمود پس ازانجا باز گردیدند چون در نوشہرہ رسیدند
حضرت صاحب نارووالہ برحمت حق پیوستند بعد ازان فرمودند که چنانچہ انبیاء علیہم السلام
در حیات و ممات خود مختار اند ہمچنین اولیاء کرامؒ در حیات ممات خود اختیار داده شده اند
بعد ازان فرمودند که حضرت صاحب نارووالہ بوقت وصال خود به سہ چیز وصیت فرموده
بودند که بوقت انتقال مبادا که از ضعف طبیعت ذکر جہر اسم ذات از من متروک شود بر شما
واجب است که گرداگرد من ذکر اسم ذات خواہید کنانید دوم اینکه بوقت دم پسین و نفس
آخرین من یک گوسفند نرینہ را ذبح خواہید کرد سوم اینکه چون جنازه مرا بردارید پیش جنازه
من قوالان غزلہای عشقیہ بگویند بعد ازان فرمودند که حضرت صاحب نارووالہ اہلیہ مستوره
خود را فرمودند که تو وعده خود را وفا کنی و آن وعده این بود که پیشتر از وصال او را وصیت
کرده بودند که چون مرا دفن کنند تو یک کڑاہی از حلوا مرغن پختہ بروح من فاتحہ دہانیده
بدہی بعد ازان فرمودند که حضرات مشائخ ما چنانچہ حضرت محبوب الہی و حضرت ...
نہایت تاکید کرده میفرمودند که بوقت دفن کردن میت ضرور طعام مرغن و مدسم چون
حلوا وغیره پختہ بروح آن میت داده شود و ہمیشہ این دلیل میگذارندند که از نزع و جان کندن
عروقات گردن و سینہ خشک میشوند و بدادن طعام بروح او آن عروقات وی تر و مرطب میگردند

بعد ازاں فرمودند کہ ازین دلیل چنان معلوم میشود کہ روح را بعد از موت نیز بہ بدن عنصری ہنوز
تعلق باقی است و معاش او در قبر ہمچون معاش او در دنیا بخیال میاید اللہ اعلم بحقیقتہ
الحال اندرین اثنا در ہمہ حاضرین از صعوبت جان کندن صورت تعجب و حیرانی نمودار شد حضور
فرمودند کہ بھگتان بدنی نہایت مشکل است بعد ازان فرمودند کہ حضرت غوث اعظم شیخ عبدالقادر
جیلانی چہ رفیع الشان شیخ اند کہ فوق الیشان در علو رتبہ از مشائخ ہیچکس نیست چنانچہ وقت
وصال الیشان جماعت جماعت از فرشتگان ہر آسمان نوبت بنوبت نزول کردہ بخدمت
الیشان حاضر می شدند و تسلی دادہ باز میرفتند و معہذا حال الیشان بوقت وصال چگونہ بود چنانچہ
در آخر فتوح الغیب یکی از فرزندان شیخ نوشتہ است کہ از باعث شدت و صعوبت حالت
سکرات لفظ تعزز از زبان مبارک حضرت شیخ درست و صحیح نخواندہ بود پس دیگرے
راچہ جاء است بعد ازان فرمودند کہ قصہ کوتاہ شدہ است کہ چون سید الاولین و آخرین حضرت
خاتم النبیین صلعم بوقت شدت سکرات آب سرد را بر رخ انور می افشاندند و میفرمودند کہ ای
پروردگار آسان گردان بر من سکرات را پس دیگر دلیل از شدت آن چہ گذاردہ شود بعد ازان
فرمودند کہ طاعون عمواس کہ در زمانہ اصحاب کرام واقع شدہ بود آن ہم تہلکہ عظیم گذشتہ است
چنانچہ حضرت معاذ بن جبل و دیگر بسیار از اصحاب کرام رضی اللہ تعالی عنہم دران حادثہ در
گذشتہ اند از دنیا و آن قسم طاعون این بود کہ دنبلی بر می آمد و چنان محسوس شدی کہ شعلۂ
آتش در ینجا ملتہب است بعد ازان فرمودند کہ دران طاعون یکی را از اصحاب کرام پرسیدند
کہ حال چیست گفت اگرچہ سوزش دنبل طاعون بسیار است مگر سوزش محبت ازان غالب
تر است بعد ازان نواب قیصر خان ملکسی عرض کرد کہ قبلہ شیخ منصور را ہیچ خوف و الم و صعوبت
از سکرات و جان کندن نبود اگرچہ انواع انواع ایذا و درد میرسانیدند و مثلہ ہم کردند تاہم از
شیخ منصور درد و الم سکرات ہیچ سخنے نہ ظاہر شدہ است حضور فرمودند کہ چون شیخ
منصور را بر دار کشیدند فرمودہ بودند کہ خیال نکنید کہ دی عشق را تمام کردہ رفتہ است بلکہ

ہنوز

ہنوز براول پایہ عشق قدم نہادہ ام بعد ازان فرمودند کہ بےشک ملی کردن ولو زدیدن عشق مشکلتر است بعد ازان فرمودند کہ اکثر مشائخ روزگار شیخ منصور را قبول نہ کردہ اند و بعضے رد کردہ اند بعد ازان فرمودند کہ بدعائی اولیاء کرام ہم نیک و عامی باشد بعد ازان فرمودند کہ شیخ عمر بن عثمان ملی پیر شیخ منصور را بسیار شہر ہا بدر و مہجور کردہ شدہ اند چون شیخ منصور بخدمت ایشان رسیدند پس شیخ منصور را فرمودند کہ از حال و مشرب من کسے را آگاہ نکنی ولیکن چون مردم با شیخ منصور آشنائی و اتحاد پیدا کردند سخون و تقاریر این معاملہ می شنیدند و بر ایشان انکار آوردند و گفتند کہ این مذہب و مشرب کفر و زندقہ است شیخ منصور میفرمودند کہ این مذہب ہمہ اولیاء و اصفیاست خصوصاً شیخ عمر بن عثمان پیر من نیز ہمین مذہب توحید وجودی میدارند مردم گفتند کہ اگر پیر شما ہم این مذہب ورزیدہ اند سندی از وشان ما را نمائید آن وقت باور و اعتبار خواہیم کرد پس شیخ منصور چند اوراق درباب توحید وجودی و تصوف کہ از شیخ عمر بن عثمان تصنیف شدہ بودند پیش مردم برخواندند شیخ عمر را خبر شد بر آشفتند و گفتند کہ تو راز ما را فاش کردی خدا خواہد کہ ترا بر دار خواہد کشید بعد ازان فرمودند کہ شیخ شیوخ العالم گنجشکر شیخ منصور را ناقص گفتہ اند و سلطان المشائخ او را مردود الطریقہ گفتہ اند و از قبلہ مولانا محب النبی فخر الدین دہلوی کسے سوال کردہ بود کہ حضرت شکر گنج و سلطان المشائخ در حق شیخ منصور چنین و چنین فرمودہ اند شما در حق او شان چہ فتوی میفرمائید حضرت مولانا صاحب فرمودند کہ سید الطائفہ شیخ جنید شیخ منصور را فرمودہ بودند تا کہ ترا ہزار صدیق زندیق نگوید صدیق نشوی بعد ازان فرمودند کہ سبحان اللہ حضرت مولانا چہ خوب جواب دادہ و چگونہ توجیہ گذاردہ اند کہ علو شان و صداقت قول پیران عظام خود را ہم معلوم کنانیدہ اند و حال شیخ منصور را نیز مسلم داشتہ صدیق خواندہ اند بعد ازان فرمودند کہ حضرت گنجشکر فرمودہ اند کہ شیخ منصور را خواہری بود ولیہ کاملہ عارفہ کہ ہر شب او را پیالہ

از اسرار الٰہی می نوشانیدند شیخ منصور یک شب در قفای وی و عقب وی رفته اند چون وی بدستور سابق پیالہ مذکور نوشیدن شروع کرد پس شیخ منصور گفتند کہ ای خواہرم مرا نیز ازین پیالہ نصیبی بدہ پس آن عارفہ یکجرعہ بہ شیخ منصور باز داد و گفت کہ ای برادر تو برداشت و تحمل ازین یکجرعہ ہم نخواہی کرد آخر ہمچنان شد کہ وی گفتہ بود بعد ازان فرمودند کہ این ہم حضرت گنجشکر فرمودہ اند کہ بعضے آنانند کہ دریائی حقائق و معارف و اسرار الٰہی را نوش میکنند و دم ہم بر دل نمیزنند حضور فرمودند کہ ایں اشارہ بخود کردہ اند اندرین اثنا یکی از حاضرین عرض کرد کہ حضور اقدس نیز از ذات مقدس خود ازین معنی درین کافی خود خبر دادہ اند کہ ہو توڑی جو دریا نوش ہن ہو پر جوش تھی خاموش ہن ہو اسرار دی سرپوش ہن ہو صامت رہن بن نہ بک ہو حضور خواجہ چون این را بشنیدند سر اشرف را فرود آوردہ فرمودند کہ عنایت شیخ منصور باد ورنہ من کیستم بعد ازان فرمودند کہ شیخ منصور از بس بزرگ و کلان شیخ اند در حقائق و معارف امام طریقت اند و در اسرار و رموز معانی مبتداء خلق بودند مجاہدات صعبہ و ریاضت شاقہ کردہ اند بعد ازاں یکی از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ صاحب کتاب اقتباس الانوار نہایت صاحب انصاف است زیرا کہ ہر کسے پیران خود را از دیگر مشائخ بہ ترجیح و فضیلت یاد میکند بخلاف صاحب اقتباس الانوار کہ ہر شیخ را اگرچہ از پیران سلسلہ او نیست بنظر انصاف حال نوشتہ است حضور فرمودند کہ آری وی مصنف منصف است چنانچہ دران کتاب بلا تعصب نوشتہ است کہ کملات حضرت شیخ شیوخ العالم بسیار اند اما ہمیں یک گواہ کافیست بر علو رتبہ اوشان کہ ہمچون سلطان المشائخ مرید و خلیفہ اوشان ہستند و بر رفعت مکانت سلطان المشائخ ہمین شاہد کافیست کہ ہمچون مخدوم العالم خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی مرید و خلیفہ اوشان باشند بعد ازان فرمودند کہ ہر کہ شیخ باشد او بیشک انصاف خواہد کرد سوائی شیخ ہر کہ مغلوب الحال بود و جذب بر وی غالب است البتہ او چندان انصاف نخواہد داد مقبوس ہشتاد و پنجم ۸۵ بوقت اشراق روز خمیس

این ازکہ برآید واکنون اگرچہ پیر سن وضعیف شدہ است تاہم کار بار خود خود میکند تا کہ مہمان را نیز نان بدست خود برداشتہ میدہد واز ہیچکس نمیپرسد کہ تو صوفی ہستی یا چہ مذہب میداری بعد ازان سخن در مذمت وہابیان وشیعہ افتاد اندرین اثناء یکی از حاضرین عرضنمود کہ قبلہ شیعہ از وہابیان بدتراند زیراکہ ایشان اصحاب کرام را بد ودشنام میگویند بلکہ تعظیم و احترام بجاآرند بخلاف شیعہ کہ اصحاب کرام را بد وسقط میگویند حضور فرمودند کہ بےشک چنین ہست کہ بد وناسزا ہم میگویند واز ولایت ہم منکر نیستند بخلاف شیعہ کہ ایشان از ولایت ہم منکراند بعد ازان فرمودند کہ وہابیان گونہ مزاجی دارند بہ صوفیہ کرام در امر توحید زیران کہ وہابیان میگویند کہ امداد واستعانت از انبیاء واولیاء شرک است بعد ازان فرمودند کہ بیشک امداد واستعانت از غیر خدا یتعالی شرک است توحید آنست کہ خاص از حق سبحانہ استعانت کند چنانکہ ایاك نعبد وایاك نستعین ہم بر ہمین معنی ناطق است بعد ازان فرمودند کہ بعضے مردم میگویند کہ میان غوث علی شاہ صاحب بعض حکایات بطرزی ونحوی بیان میکنند کہ ازان بوئی وہابیت او میآید چنانچہ در کتاب خود ہند کرہ غوثیہ در یک مقام از وجہ ضغطۃ القبر بر حضرت سعد بن معاذ گفتہ است کہ اگرچہ حضرت سعد بن معاذ از اجلہ واکابر صحابہ کرام بود واین از بزرگی وجلالت قدر اوست کہ از وفات او عرش عظیم را لرزش وجنبش رسیدہ بود ودروازہ ہائی آسمان کشادہ شدہ بودند وہفتاد ہزار ملائکہ بر جنازہ او حاضر شدہ بودند ولیکن چون بر شفقت وعنایت حضور حضرت رسول خدا صلعم ناز میکرد واز جمیع معاملہ دینی ودنیوی بر ذات پاک آنحضرت صلعم تکیہ میداشت ووسیلہ نجات وذریعہ مغفرت محض ذات پاک آنحضرت صاحب لولاک را میدانست این امر ہم شرک بود ومخالف توحید پس ازین سبب حضرت سعد بن معاذ را بضغطۃ القبر عقوبت کردند اندرین اثناء میان حسن علیشاہ سکنہ احمد پور شرقیہ کہ در علم ظاہری دستگاہی میداشت عرضنمود کہ قبلہ ضغطہ و تنگی قبر بر حضرت سعد ازین سبب شدہ بود کہ روزی ہنگام بول کردن احتیاط نکردہ بودند

وچند قطرات بول بر بدن ایشان افتاده اند حضور فرمودند که استغفر الله اینچنین ہرگز نیست
زیرا که اوشان دریائے محیط و بحر بیکنار شده بودند پس نسبت چند قطره بول بدریا محیط چگونه
است بعد ازان فرمودند که حضور آنحضرت صلعم فرموده اند که اذا احب الله عبداً الم یضره
ذنبٌ یعنی وقتیکه دوست میدارد خدا تعالیٰ ضرر نمیرساند و نقصان نمید ہد اورا ہیچ گناه
و ہیچ بزه واثم مقبوس ہشتاد و ششم بوقت اشراق روز یکشنبه تاریخ بیست و نہم
از ماه صفر سال سیزده صد و ہفده ہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ
عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت سخن در پیدائش و آفرینش حضرت بی بی حوا
افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ ابقائه فرمودند که در ضلع یا فخذ یعنی ران حضرت آدم علیه السلام
دنبلی بر آمده بود و ازان دنبل بی بی حوا پیدا گشت و حضرت بی بی حوا در حسن و جمال بینظیر و
بیمثال بود و گفته اند که حسن و خوبی را بر ده حصه تقسیم کرده بودند نه حصه بی بی حوا را عطا فرمودند
و باقی یک حصه را باز بر ده حصه تقسیم نمودند پس نه حصه بحضرت یوسف علیه السلام داوند
و یکحصه باقی را به تمام آدمیان دادند بعد ازان فرمودند که چون بی بی حوا ازان دنبل باآن حسن
و جمال پیدا گردید و حضرت آدم اورا بدید بمجرد دیدن بروی فریفته گشت و مفتون شد از کمال
عشق و محبت بطرف او میل کرده میرفت و قرب می جست و بی بی حوا از وی اجتناب مینمود و
دور میشد و از درگاه حق سبحانه هم حکم و فرمان رسید که ولا تقربا ہذه الشجرة الخ نزدیک
مشوید باین درخت که خواهید شد از ستمگاران بعد ازان فرمودند که علماء ظواہر گویند که مراد
از شجر درخت گندم یا انگور ست و حال آنکه مراد از شجره جسم و بدن مبارک حضرت بی بی حوا
ست زاینکه چنانچه از شجر ثمر پیدا می شود ہمچنین از بدن نسا اولاد و فرزندان پیدا میشوند
پس تشبیهه داد حق سبحانه بدن مبارک بی بی حوا را بشجره و اولاد اورا باثمار و ازینجهت
تشبیهه داد حق سبحانه زنان را به زراعت و کشت و فرمود که نساءکم حرث لکم
پس عدم تقرب بشجره عبارت بوده است از عدم جفت شدن نه حکم پرہیز از خوردن دانه گندم

بود چنانچه در عوام الناس مشهور است آخر الامر بعد فرمان رسیدن حضرت آدم نیز از جفت
شدن بی بی حوا سخت اجتناب و پرهیز میکرد مگر چون در مشیت حق سبحانه مقدر بود پس شیطان
آنجا رسیده بی بی حوا را تحریص و ترغیب بر جماع و وقاع کرده وا ورا در مکر و فریب خود آورده
بگفت که در مجامعت و جفت شدن شما اسراریست و رموزی که شما بچشمان خود خواهید دید
پس بی بی حوا به تعلیم ابلیس خبیث با صد ناز و کرشمه نزد حضرت آدم رفته درخواست مقاربت کرد
حضرت آدم ابا آورده و انکار کرده و گفت که تو نمیدانی که ما را حق سبحانه ازین معامله نهی کرده و منع
فرموده است که اگر بکنیم از ظالمان باشیم مگر خواست ایزدی چنین بود بی بی حوا سخت گلوگیر شد
پس بمجرد این فعل بکار کردن بر آدم عتاب و توبیخ رسید پس از یک دیگر جدا شدند و آنکه
در مردم مشهور است که حضرت آدم و بی بی حوا را از بهشت بیرون کردند یعنی کرده اند که از
آسمان بر زمین انداختند اینچنین هرگز نیست بلکه معنی اینچنین است که نزدیک ملک یمن یک
باغ و گلشنے بود دل آویز و دلکشا مانند بهشت که حضرت آدم و بی بی حوا دران باغ
دلکش بودند و آن جنت و بهشت ایشان بود بعد ازان فرمودند که بهشت و دوزخ نیز درین
جهان موجود اند بعد ازان فرمودند که از حضرت آدم و بی بی حوا در آن باغ که این فعل صادر
شد و بیفرمانی حق سبحانه کردند پس آن باغ خشک شد و ویران گردید و حضرت آدم و بی بی
حوا را ازان باغ بیرون کرده از یکدیگر جدا ساختند ملفوظ مقبوس هشتاد و هفتم بوقت ظهر روز
سه شنبه دوم از ماه ربیع الاول سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پائی بوس و
زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید یکی از مریدان عرض کرد
که قبله این بنده احقر را بیماری قابوس یعنی ابو کفارا نهایت تصدیعه میدهد چنانچه امشب در
خواب لاحق شده است پس بیهوش گشته و ترسیده بر خاستم و بد دیدم آخر بجای افتادم
بر بازو و کتف ضرب و صدمه سخت رسیده است بر حال غلام رحم فرموده تعویذی عطا
فرمایند تا این بیماری صعب رفع شود پس حضور خواجه این کلام معه ترتیب بر قطعه کاغذ نوشته

او را دادند آن اینجا نقل کرده شد بسم اللہ الرحمن الرحیم الحمد للہ رب العالمین الرحمن
الرحیم مالک یوم الدین ایاک نعبد وایاک نستعین اھدنا الصراط المستقیم
صراط الذین انعمت علیھم غیر المغضوب علیھم ولا الضالین آمین یا حی
حین لا حی فی دیمومۃ ملکہ وبقائہٖ یا حی این را بر رکابی و طشتک چینی نوشتہ
بلیسد اگر طشتک چینی دستیاب نشود پس بر کاغذ نوشتہ در آب بشوید و بنوشد تا
چہل روز ہر روز یکبار مینوشیدہ باشد و سورۃ فاتحہ معہ تسمیہ وآیات شفا ہفت بار خواندہ ہر
روز یکبار بر خود دم کردہ باشد بعد ازان منزل قرآن شریف خواندن شروع کردند چون این
آیت را برخواندند وکفی بربک بذنوب عبادہ خبیرا بصیرا ہ سر اشرف را در جیب
آوردہ کلمہ تمجید را برخواندند **مقبوس ہشتاد وہشتم** بوقت ظہر روز چہار شنبہ دہم ماہ
ربیع الاول سال سیزدہ صد وہفدھم ہجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس
کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست دست داد حضور خواجہ نماز ظہر را با جماعت گذاردہ بمنزل
قرآن شریف خواندن شاغل شدند چون این آیت را برخواندند انا نخاف من ربنا
یوما عبوسا قمطریرا پس سر مبارک را فرود آوردہ لفظ سبحان اللہ ہفت بار بخواندند
انگاہ بیشتر قرآن شریف را خواندن شروع کردند چون فارغ شدند بر قرآن شریف بوسہ دادند
وہر دو دست مبارک را در حجر نہادہ دعا خواستند بعد ازان بحوائج برآری خلق اللہ مصروف
گردیدند کسے را بیعت کردند وکسے را وظیفہ گفتند کسے را تعویذ دادند برای کسے دعا خیر خواستند
اینچنین تا نماز عصر کار روائی خلق کردہ نماز عصر بجماعت گذاردند پس حضور خواجہ اندرا نجا
نجدا شاغل ماندند و ما غلامان برخاستہ بیرون آمدیم دستور ہمیشہ چنین است [illegible]
نماز ظہر تا عصر مجلس میباشد وخواص عوام موجود می شوند وبعد از عصر حضور اقدس در خلوت
می نشینند واکثر اوقات خواص ہم بیرون می آیند **مقبوس ہشتاد ونہم** بوقت اشراق
روز یکشنبہ چہاردہم ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد ہفدھم ہجری المقدس دولت پابوس وزیارت

حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید سخن در زیارت کردن آثار و تبرکات شریف
حضور آنحضرت صلعم و صحت و عدم صحت آن افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که این دستار مبارک
که نزد ماست نهایت صحیح ست نهایت صحیح است بعد ازان فرمودند که آن پیرهن مبارک که در قریه
شیخ وهن است و آن یک نعل مبارک از نعلین شریفین که در قریه شام دین است این هر دو آثار متبرک
نهایت صحیح اند زیرانکه اکابر اولیاء و اعاظم مشائخ ما زیارت این آثار متبرکه کرده آمده اند بعد ازان
فرمودند که فلان از فلان پرسیده بود که این نعلین و پیرهن شریف صحیح اند یا نه پس ایشان
فرمودند که بر صحت این آثار متبرکه همین دلیل کافی و بس است که حضور قبله ما صاحب الروضه سلطان
الاولیا زیارت میکردند بعد ازان فرمودند که چون حضور حضرت سلطان الاولیا زیارت میکردند
نعلین شریفین را بر سر مبارک خود میداشتند و در کمال ذوق آمده میفرمودند که واه بخت تو
ای بهائم مراد داشتند چرم نعلین شریفین را که از بهائم بوده است بعد ازان فرمودند که حضرت
قبله محبوب الهی نیز وقت زیارت کردن نعلین شریفین را بر سر خود داشته در ذوق و جوش د
آمدند و گریه میکردند گویند یکبار چنان گریه کرده بودند که اشک از چشمان جسته جسته می افتادند از
کمال جوشش بعد ازان سخن در زیارت بیت الله شریف افتاد فرمودند که چون ما در مکه معظمه
داخل شدیم و ما را برائی طواف کردن بردند اول اول از باب السلام آوردند و داخل در حرم محترم
گردانیدند پس من بر روئی خود جامه انداخته آمدم بخیال آنکه نخستین چشم بر کعبه شریف خواهم کشاد
یعنی اول بار از همه اشیاء حرم شریف کعبه شریف را خواهم دید آنگاه دیگر اشیاء را هر گاه نزد
بیت الله شریف رسیدم جامه از رخ دور کرده اولا و نخست نظر بر بیت الله انداختم و معا دعا
سلامتی ایمان خواستم بعد ازان فرمودند که هر که اول بار نظر بر بیت الله انداخته هر دعائی که خوا
مقبول میشود ازانجهت من دعائی سلامتی ایمان خواسته بودم بعد ازان این بنده کاتب الحروف
عرض کرد که قبله این غلام احقر هم بدینطور کرده بود یعنی سر افگنده چشم فروبسته داخل حرم محترم
گشتم و اول چشم بر بیت الله شریف کشاده معا این دعا خواسته بودم اللهم اجعلنی مستجا

۱۵۱

الدعوات حضنمہ خوش و مسرور شدہ فرمودند کہ آری این دعا ہم نوشتہ اند کہ چون شخص
مستجاب الدعوات گشت پس ہر بار و ہر وقت کہ دعا خواہد مقبول خواہد شد بعد ازان این راقم الحروف
عرض کرد کہ قبلہ در بیت اللہ شریف چہ تاثیر ست کہ بمجرد اول بار دیدن و نظر کردن اگرچہ سنگ باشد
آن ہم در گریہ خواہد شد حضور فرمودند کہ بیشک چنین است مارا اول بار سخت گریہ شدہ بود و
بوقت وداع آنچنان حالت روئے دادہ کہ از بسیاری گریہ مراجعت الصوت گشتہ بود انگاہ
فرمودند کہ بیت اللہ شریف اگرچہ حجرہ ایست از خشت ہائی سنگ سیاہ مگر آنچنان زیبا و حسین
معشوقیست کہ ہیچ معشوق را باوی نسبتی نیست انگاہ فرمودند کہ اکنون غلاف بر بیت اللہ
شریف ابریشم نما مکلل لطلا و ملمع بزر میباشد و در زمان فیض اقتران حضور حضرت نبی کریم
صلعم غلاف آن از بوریائی برگ درخت پس میبود بعد ازان سخن در داخلی بیت اللہ شریف
افتاد حضور فرمودند کہ چون من داخلی کردم ہمیں یاد میدارم کہ چند رکعت نماز نوافل اندر بیت اللہ
خواندہ بودم و بس دیگر تمامی بیخودی و بیخبری در گرفتہ بود بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرض
کرد کہ قبلہ این بندہ احقر را نیز بوقت داخلے عجب کیفیت روئے دادہ بود کہ در عالم ذوق و گریہ
مدہوش و بیخود شدہ بودم و طرفہ اینست کہ صرف من تنہا داخلی کردہ بودم دیگر ہیچکس با من
مصاحب و شریک در بیت اللہ نبود بعد ازان فرمودند کہ چنان میگویند کہ ہرگاہ مخدوم
محمد ہاشم ٹھٹھوی بتقریب حج در مکہ معظمہ رسید آن زمان مردان و زنان باہم و معاً داخلی
بیت اللہ شریف میکردند پس مخدوم صاحب این رسم را بدلائل جیدہ واضحہ عقلیہ و نقلیہ متروک
کنانیدند و درمیان مردان و زنان انفراق گردانیدند ہمہ اہل مکہ مکرمہ چہ حکام و غیرہم این امر را
تسلیم کردند بعد ازان روز تا اکنون مردان جدا داخلی میسازند و زنان را جدا الغرض ازانجا
کہ در زمان رحمت اقتران حضور حضرت محمد مصطفے صلعم نیز چنان معلوم میشود کہ در وقت داخلی بیت اللہ
برائی زنان شاید ہیچ سببی بودہ است یا آنکہ باب و دروازہ بیت اللہ شریف مرفوع
و بالا از زمین بود کہ زنان را اندرون بیت اللہ رفتن دشواری و مشکل میشد کہ حضور آن وقت

نذ بان نساخته بودند یا دیگر سبب بود که حضور حضرت محمد مصطفی صلعم در حجة الوداع حضرت بی بی
عائشه را از داخل شدن بیت الله منع فرموده بودند چنانچه در حدیث شریف آمده است که حضرت
بی بی عائشه این نذر معین کرده بود که اگر خدا تعالی مکہ معظمه را بر دست جناب رسولخدا صلعم فتح کنانید
من دو رکعت نماز نفل اندر بیت الله شریف خواهم گذارد پس هرگاه مکہ مکرمه مسخر کرده شد حضور
آنحضرت صلعم دست بی بی عائشه را گرفته در حطیم شریف داخل کرده فرمودند که نماز منذوره
را در اینجا بگذار زیرا که حطیم از بیت الله است مگر نفقه و خرچ قوم تو اندک و قلیل شده بود که
حطیم را از بیت الله خارج جدا گردانیده اند اگر حدوث عهد و قرب زمان قوم تو بجاهلیت
نبودی هر آئینه این بنای کعبه شریف را شکستی و قواعد حضرت ابراهیم خلیل الله را بحال گردانیدمی
و حطیم را در بیت الله داخل کردمی و باب کعبه را بزمین ملصق و چسپیده گردانیدمی و باب کعبه
را نیز دو گردانیدمی یکی باب شرقی دوم باب غربی بعد از ان سخن در پس خورده گربه افتاد
حضور فرمودند که یکی از نساء مدینه طیبه بسبب دلخواهی و محبت هریسه پخته بدست کنیزکی بخدمت
حضرت بی بی عائشه فرستاد چون آن کنیزک بخدمت بی بی صاحبه رسید بی بی صاحبه در نماز
بودند اشاره فرمودند که بنه اندرین اثنا یک گربه پیدا مد و اندکی از ان هریسه بخورد لیس چون که
حضرت بی بی صاحبه از نماز فارغ شدند از انجا که گربه خورده بود از جای که گربه خورده بود پس خورده
گربه خوردن شرعی کردند و فرمودند که حضرت رسولخدا صلعم فرموده اند که این نجس و پلید نیست
و بدرستیکه گربه از طواف کنندگان امت بر شما و مانند رفیقان و اهل خانه شما است بعد از ان
حضور خواجه خاموش شده نشستند اهل مجلس هم ساکت و خاموش گشتند اندرین اثناء
یکبار حاضرین عرض کرد که قبل نماز جمعه چگونه و چند رکعت گذارده شود فرمودند که اول چهار
رکعت نماز سنت به نیت اول جمعه بخواند بعد از ان دو رکعت فرض جمعه با امام گذارد و بعد
از ان چهار رکعت نماز سنت به نیت بعد جمعه بخواند بعد از ان چهار رکعت نماز به نیت
عبادة الله بخواند که آنرا چهار رگانه احتیاطی میگویند چه دری نیت فرض کند و نه سنت و نه

نفل

نفل و دیگر چہار رکعت بعد فاتحہ سورۃ ضم کنند بعد ازان دو رکعت نماز سنت نہ نیت وقت ظہر بخوانند الیست طریق خواندن نماز جمعہ بعد ازان آن شخص عرض کرد کہ قبلہ ما را مولویان میگویند بعد از دو رکعت فرض جمعہ کہ با امام گذاردہ شود صرف شش رکعت سنن بخوانید نہ چہارگانہ احتیاطی پس حضور فرمودند کہ چہارگانہ احتیاطی ضروری خواندہ باشید کہ ہمہ مشائخ ما چہارگانہ احتیاطی میگذاردہ اند بعد ازان فرمودند کہ درین زمانہ بسیار چیزہا ظاہر کردہ اند کہ معمول مشائخ ما نبودہ اند چنانچہ رفع سبابہ در تشہد کہ این ہم معمول مشائخ ما نیست **مقبوس نود دوم** بوقت عصر روز چہارشنبہ ہفدہم ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتے بہتر ازین نیست میسر گردید اندرین وقت مولوی نور محمد ساکن موضع وسنال ضلع جہلم کہ مرید حضرت خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بود بزیارت مشرف شدہ عرض کرد کہ قبلہ چون حضور بہ وقت بیعت این غلام را وظیفہ نفرمودہ بودند پس اکنون ضرور بفرمائید پس حضور برای او بدست حق پرست خویش این اوراد و وظائف بنوشتند سورۃ عم یتساءلون پنجبار بعد عصر بخوانند و دوازدہ صد بار ذکر جہر وقت سحر دو صد بار لا الٰہ الا اللہ چہار صد بار الا اللہ ششصد بار اللہ بخلوص دل می خواندہ باشند یکصد بار کلمہ طیبہ بعد نماز عشا اگر بعد عشا سہ صد بار درود شریف و سہ صد بار سورۃ اخلاص خواندہ شود تمام بہتر ست و وظیفہ پاس انفاس بدین صورت کہ زبان بکام چسپیدہ باشد و وقت بیرون رفتن دم لا الٰہ و بوقت اندرون رفتن آمدن الا اللہ بخلوص تمام و بخیال معنے کہ نیست معبود و مطلوب مگر اللہ کہ این وظیفہ بہر وقت و ہر حال کہ دل خواہد بکنند وضو باشد خواہ نباشد و مطالعہ کیمیائے سعادت مصنفہ امام غزالی صاحب میکردہ باشند و عمل بر فرمان اوشان حتی الوسع ... غلام فرید بقلم خود بعد ازان دیگر شخص عرض کرد کہ قبلہ این غلام را نیز برای ذوق و محبت الٰہی و برای معاملہ معاش و وسعت رزق وظیفہ بفرمایند پس او را این وظیفہ تعلیم فرمودند کہ اللہ الکافی قصدت الکافی وجدت الکافی کفانی الکافی ونعم الکافی ... اللہ ...

یازدہ بارہ این وظیفہ یکصد یازدہ بار میخواندہ باشی **مقبوس نود و یکم** بوقت اشراق روز دو شنبہ بست دوم ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد و ہفدہم ھجری المقدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقا فرمودند کہ آن خرماء ترکہ دیروز بہ نذر آمدہ است بیارید حسب فرمان حاضر آوردند سہ سبد خرماء بودند و در ہر سہ سبد دو قسم خرما بودند پس حضور ہمہ خرما را مخلوط آمیختہ کردہ بدست مبارک خود تقسیم نمودند ہمہ حاضرین مجلس را موجب حصص بدادند و بطرف فقرائی و مہمانان کہ در مہمانسرائی مقیم بودند بدست خادمان دادہ حصص ہر یک فہمانیدہ بفرستادند انگاہ بدروازہ حرم نیز حصص کردہ فرستادند و چون از تقسیم فارغ شدند چند عدد خرما برائی ذات مقدس خود حصہ مقرر کردہ برداشتند و فرمودند کہ آنچہ برائی نفس خواہید برائی برادر مسلمان نیز ہمان خواہید بلکہ بہتر ازان و خود بالستر و برادر مسلمان را مقدم و آنچہ برائے نفس خود نخواہید باید کہ برائے برادر مسلمان ہم آنرا نخواہید بعد ازان فرمودند کہ عادت شریف حضرت سلطان الاولیاء در خوردن و نوشیدن این بود کہ این گاہی نفرمودہ بودند کہ مرا آب بدہید بلکہ اینچنین مبہم میفرمودند کہ تشنگی ست بعد ازان فرمودند کہ یکبار مریدان و غلامان آنرو آب بلک بچاپدہ حضرت سلطان الاولیاء را دعوت کردند چون در حاجی پور تشریف ارزانی داشتند چند ایام توقف نمودند ہر روز بوقت صبح و بیگاہ و شام مردمان آن شہر حضور را در خانہ ہائے خود برائی برکت قدم مبارک میبردند چون از انجا فارغ شدہ بمقام رہائش خود باز می آمدند خادمان پیشتر از تشریف آوردن حضور طعام حاضر می آنحضرت را ہم منخوردند بخیال آنکہ از خانہ ہای ... خوردہ باشند و مریدان ہم در خانہ ہای خود طعام نمیخورانیدند بخیال آنکہ حسب مزاج مقدس در مقام رہائش خود از دست خادمان محرم را تناول خواہند فرمود برین حالت چند ایام بگذشتند آخر در بدن مبارک ضعف و ناتوانی پیدا شد بحدیکہ برخاستن و برنشستن ہم دشوار گشت انگاہ مولوی ابوبکر را کہ مرید و خلیفہ حضرت صاحب نارہ والہ است فرمود

معلوم شد کہ حضرت سلطان الاولیاء را ضعف بدن از عدم تناول طعام و نخوردن لاحق گشتہ
است حضور فرمودند کہ این آگاہی و اطلاع مولوی صاحب را خدا تعالیٰ القا کردہ بود پس مولوی صاحب
آنحضرت را در خانہ خود برد و طعام خورانید چون از تناول طعام فارغ شدند از مولوی ابوبکر
صاحب پرسیدند کہ شما را از صوم و روزہ من کہ خبر کردہ است مولوی صاحب عرض کرد کہ قبلہ از آثار
و قرائن خدا تعالیٰ مرا معلوم کنانیدہ است بعد ازان اکثر حضار مجلس از خواص عرض کردند کہ قبلہ
امسال آب در دریا و انہار نہایت کم و بسیار اندک است و باران و مطر نیز موقوف و بند است
سیرابی اراضی بسا مشکل ست تمام مخلوق پریشان و مضطرب ست دعا فرمایند کہ باران ببارد حضور
فرمودند کہ من بسیار میخواہم مگر در اختیار خدا تعالیٰ است باز عرض کردند کہ قبلہ حضور بدل متوجہ شوند
ضرور باران خواہد بارید مگر بدل توجہ نمیفرمایند فرمودند بیشک اینچنین ست کہ در باریدن باران خوش ایم
و در نہ باریدن آن بے ملال ہستیم بعد ازان عرض کردند کہ قبلہ نماز و دعای استسقاء باران آمدہ
است و ماثور ست بفرمایند تا خواندہ شود فرمودند کہ آیا یاد نیست کہ فلان سال در ویرانہ رفتہ
نمازہا و دعوات ہا خواندہ بودیم پس ہرگز باران نباریدہ بود پس اکنون چہ شود بعد ازان فرمودند کہ
امیر المومنین حضرت عمر خطاب رض دست حضرت عباس رض عم رسول خدا صلعم را گرفتہ استسقاء کردہ بودند
چنانچہ گفتہ بودند کہ خداوندا سابق و پیش ازین بحضور حضرت رسول کریم صلعم محبوب و مطلوب تو استسقاء
میکردیم و اکنون بعم رسول خدا تو استسقاء یعنی طلب باران میکنیم پس آنچنان باران باریدہ بود کہ
تا ریش مبارک ہر یک آب روان بود بعد ازان فرمودند کہ میان صندل صاحب از اکابر اولیاء
ہندوستان بود مگر از صنف ملتومان بود چنانچہ خود را مخنث وا نمودہ بود و ازین سبب ہیچ کس
را بجز وی او گمان فقیری و ولایت نبود اما اولیاء اللہ او را میدانستند پس یکسال [illegible]
تا یک سالی رسید باران ہرگز نمی بارید بادشاہ وقت از ہمہ اولیاء اللہ و فقراء دعا خواستی شیخ
[illegible] و ہمہ اولیاء آن دیار باتفاق گفتہ بودند کہ امسال جلال را غلبہ شدہ است آخر روزی
شیخ بادشاہ را گفت کہ من شما را بیک ولی اللہ نشان میدہم کہ او امروز یکی ملتین ست اگر ازو شان

دعا بخوانی امیدست کہ باران خواہد بارید بادشاہ گفت نشان دہید کہ آن کدام ست پس آن شیخ
گفت آن میان صندل صاحب است کہ خود را در لباس مخنثی پنہان وپوشیدہ کردہ است بادشاہ
بخدمت میان صندل صاحب برفت وعرض استسقاء کرد میان صندل صاحب بکمال عجز ونیاز
چنانچہ ادنی وگدا پیش بادشاہ میکند گفت کہ من مخنثم تمام جہان میداند از من چہ خواہد شد معاف دارید
بادشاہ گفت تا اکنون بسیار خودرا پوشیدہ کردی اکنون دامن تو نخواہم گذاشت تا وقتیکہ
باران نبارانی بعد از بسیار رد وقدح واصرار آخر میان صندل صاحب راضی شدہ بخدا تعالی
متوجہ گشت وگفت کہ خداوندا اگر باران نبارانی من این ونگ سوہاگ تو خواہم شکست وپیدا
ست کہ مخنثان ہم مانند زنان ونگ ہا در دست می پوشند پس بمجرد این چنان باران عظیم بارید
کہ در تمام دہلی قیامت قائم گردید بگر دیگر روز میان صندل صاحب فوت شد حضور فرمودند کہ
چون اوشانرا کتمان وپوشیدگی منظور خاطر بود بہ فاش وظاہر شدن این
راز بقائے این جہان نخواست بعد ازان فرمودند کہ یک بار از حضرت مولانا
محب النبی دہلوی درخواست باران کردند پس حضرت قبلہ مولانا فرمودند
نزد فلان شخص بروید از وی بخواہید وآن شخص نیز از کملین مکتوبین
بود پس نزد او رفتہ باران خواستند وی اول بسیار معذرت وتعلل درپیش آورد مگر آخر راضی شدہ
دعائے باران نخواست وگفت کہ بحضرت مولینا خواہید گفت کہ فردا بر نماز جنازہ من حاضر خواہند
شد پس آن روز کہ وی دعا کردہ بود باران بسیار بارید ودیگر روز او فوت گردید مقبوس نود
و دوم بوقت اشراق روز چہار شنبہ بیست وچہارم ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد سفدہم ہجری
دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست حاصل شد
المقدس
سخن در ترک دنیا وتوکل وتوحید افتاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ حضرت ابو حمزہ خراسانی
راکسے چادر ابریشمی گران قیمت بداد ایشان آن چادر را پارہ پارہ کردند از ایشان پرسیدند
چرا پارہ پارہ کردہ اید حضرت ابو حمزہ جواب دادند کہ ما ہمہ برائے گم کردن ومعدوم وفنا نمودن د

آمده ایم بعد ازان فرمودند که یک بادشاه ولی الله را زر بسیار بنذر فرستاد وی قبول نفرمودند
پس آن بادشاه همان زر را بطرف دیگر ولی الله فرستاد آن قبول نمود انگاه فرمودند که درین مقام
وجه بیان کرده اند که آنکه زر را قبول نه کرده است توکل را محکم و استوار ساخته است و آن که پذیرفته
است وی دانسته که از خدا تعالیٰ رسیده است بعد ازان فرمودند که وقتی حضرت ابوحمزه آواز
گوسفندی شنیدند ازان در وجد و رقص آمدند پس حضرت حارث محاسبی که یکی از اکابر اولیاء و
صاحب سلسله اند حاضر بودند گفتند که این چه حال و چه وجد است راز این مرا بگو شیدالشان جواب
فرمودند که ای بیچاره برو و چندین سال خاکستر بخور انگاه ترا ازین وجد و حال معلوم خواهد شد
بعد ازان فرمودند که روزی حضرت ابایزید بسطامی در دست مبارک خود یک سیب میداشته بودند
فرمودند که این سیب چه لطیفاست هاتف آواز داد که لطیف اسم ماست آیا بر غیر ما اطلاق میکنی بعد
ازان فرمودند که یک شیخ "اتفاقاً" در چاهی افتاد کسے را آواز نداد که مرا بر کشید "اتفاقاً" کسے بر چاه
آمده دلوی در چاه انداخت تا آب برکشد آن شیخ یکسو شده در یکطرف چاه بچسپید و سکون
ورزید تا که تنفس هم بند و موقوف کرد بخیال آنکه آنکس آب کشنده مبادا آواز تنفس او بشنود و
او را بیرون کشد پس این استعانت بغیر ست آخر یک اژدها از کوه فرود آمده دم خود را در چاه فرو آویخت
هاتف گفت که این از ماست پس به دم او دست بزد وی او را بیرون انداخت بعد ازان فرمودند که
حضرت ابوالحسن نوری یکی را از مریدان حضرت ابوحمزه خراسانی پرسیدند که ترا پیر چه آموخته است
وی گفت قرب آموخته اند حضرت ابوالحسن فرمودند که آنجا که ما هستیم قرب هم بعد است بعد ازان
سخن در بیعت شدن حضرت مخدوم محمد شریف والد ماجد حضرت قبله سلطان الاولیاء بحضرت قبله
عالم مهاروی افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ فرمودند که مخدوم صاحب را اسلاما ...
بحضرت قبله عالم بیعت کنانیده بودند و چون مخدوم صاحب پیش از بیعت شدن نیز با بسیاری
از مشائخ دیار سندھ صحبت کرده بودند چنانچه بحضرت محمد ماه صاحب که از بس عظیم الشان
شیخ اند صحبت یافته پس حضرت قبله عالم مهاروی وقت بیعت کردن مخدوم صاحب را فرموده

بُودند که محکم واستوار باشید این نسبت را که من شمارا میدهم مانند نسبتهای مشائخ سندهٔ نخواهید دانست بعد ازان حضور خواجه فرمودند که روزی یک شخص رُوبرُو حضرت قبلہ سلطان الاولیاء صفت وثنا مخدوم محمد شریف بیان کرد بدینطریق که حضرت مخدوم صاحب پیش از بیعت شُدن بحضرت قبلہ عالم بسبب صحبت داشتن بدیگر مشائخ زمان هم پایهٔ فقر و ولایت حاصل کرده بُودند پس حضرت سلطان الاولیاء از استماع وشنیدن این کلام برآشفتند وگفتند که مخدوم صاحب پدر عالیقدر من هرچه از فقر و ولایت میداشتند همه از حضور حضرت قبلہ عالم شیخ من نصیب الیشان گشته است پیش ازین هیچ حاصل نکرده بُودند همه ازین جناب یافته اند بعد ازان فرمودند که حضرت خواجه احمد علی صاحب را نیز حضور سلطان الاولیاء بحضرت قبلہ عالم مهاروی بادشاه بدست خود بیعت کنانیده ومرید گردانیده اند مگر حضرت قبلہ عالم مخدوم صاحب و خواجه احمد علی صاحب هر دو را در سلسله قادریه مرید نمُوده بیعت فرموده اند وخلعت خلافت ونعمت ولایت هم ازین نسبت قادریه آن هر دو حضرات را عطا فرموده بُودند بعد ازان فرمودند که حضرت مخدوم صاحب وحضرت احمد علی صاحب هر دو صاحبان در فقر و ولایت بدرجه کمالیت رسیده بُودند لیکن سلسله ازیشان جاری نگشته است بعد ازان فرمودند که این سلسله چشتیه سلک ما بدینطریق مسلسل ومنشعب است که بیعت من بحضرت مولینا غلام فخرالدین والیشان مُرید وخلیفه حضرت سید الاولیاء محبوب الٰهی خواجه خدابخش والیشان مُرید وخلیفه حضرت سلطان الاولیاء شیخ محمد عاقل والیشان مُرید وخلیفه حضرت قبلہ عالم خواجه نور محمد مهاروی والیشان مرید وخلیفه حضرت محب النبی مولانا فخرالدین محمد دهلوی تا بحضور سرور کائنات حضرت محمد مصطفےٰ احمد مجتبےٰ صلعم میرسد ومی پیوند د بعد ازان فرمودند که چنانچه حضرت ابوبکر صدیق اکبر درمیان اصحاب رسُول خدا صلعم سید الاصحاب بُودند همچنین حضرت سلطان الاولیاء درمیان خلفاء حضرت قبلہ عالم مهاروی سید الخلفاء هستند وچنانچه حضرت ابوبکر ازمیان جمله اصحاب کرام باین شرف منفرد بُودند که خود حضرت ابوبکر وپدر الیشان وفرزند الیشان تا چهار پُشت

هم

ہمہ اصحاب بودہ اند و این شرف و فضل بجز الشان ہیچ اصحابی را حاصل نشدہ است ہمچنین
حضرت سلطان الاولیا از میان ہمہ مریدان و خلفاء حضرت قبلہ عالم باین شرف و فضل ممتاز اند
کہ خود حضرت سلطان الاولیاء و والد الشان مخدوم محمد شریف و فرزند الشان خواجہ احمد علی صاحب
تا سہ پشت مرید و خلیفہ حضرت قبلہ عالم بودہ اند باین شرف و خصوصیت ہیچکس از مریدان و
خلفاء حضرت قبلہ عالم امتیازی نیافتہ است واگرچہ از حضرت صاحب ناربہ و والہ نیز تا سہ پشت
مریدان حضرت قبلہ عالم شدہ اند مگر خلافت بجز حضرت صاحب ناربہ و والہ باقی دو صاحبان را
از حضرت قبلہ عالم حاصل نگشتہ است **مقبوس نود و سوم** ۹۳ بوقت اشراق روز یکشنبہ
بیست و ہشتم ماہ ربیع الاول سال سیزدہ صد ہفدہم ہجری القدس دولت پابوس و زیارت
حضرت اقدس کہ عبادتے و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ بقاءہ بدست
حق پرست خود خرما تر را تقسیم کردہ حاضرین مجلس و غیرہم را بدادند اندرین اثناء یکی از حضار
عرض کرد کہ قبلہ آن کدام شیخ است کہ از جنبانیدن او خرما تر و تازہ فرو می افتاد حضور
فرمودند کہ شیخ منصور بودند و آنچنان بود کہ وقتی شیخ منصور بحج رفتہ اند و با نفس چند
صوفیان و فقیران ہم ہمراہ ایشان بودند در بادیہ افتادند چند وقت طعام نیافتند گرسنگی
برہمہ غلبہ کرد شیخ را عرض کردند پس شیخ فرمودند کہ مرا مانند درختی بجنبانید بجنبانیدند
چندان خرما تر و تازہ از بدن ایشان بریخت کہ ہمہ ہمراہیان شبع و سیر بخوردند بعد ازان روز
ہر جا کہ شیخ را پای لغزیدی و بدن جنبیدی یا خاری در جامہ خلیدی و یا دیگر آسیبی رسیدی
کہ از آن بدن شیخ در تحرک آمدی خرما تر ریختہ شدی این خارق عادت چند روز قائم
بماند حاضرین ازین حکایت تعجب کردند حضور فرمودند کہ شیخ منصور عارف بودند
عارف آنست کہ بہر چیزی کہ خود در التصور کند و خیال نماید ہمان شود آنگاہ این بیت برخواندند
تو گر در دل تو گل گذرد گل باشی ٭ ور بلبل بیقرار بلبل باشی ٭ بعد ازان این بیت برخواندند ٭
چو گردی خویشتن را پنبہ کاری ٭ تو ہم حلاج وار این دم برآری ٭ آنگاہ معنی بیت را ہم بیان

فرمودند که چون مجاهدات شاقه و ریاضات صعبه خود را همچون پنبه محلوج کنی یعنی هستی خود را فانی گردانی
تو نیز این نعره انا الحق خواهی زد بعد ازان فرمودند که چون شیخ منصور بخدمت شیخ جنید رسیدند
تا صحبت کنند پس شیخ جنید فرمودند که یا ابن المنصور من در کلام تو بسیار فضولی می بینم پس مرا
بفضول گو صحبت نمی شاید بعد ازان فرمودند که شیخ منصور صاحب مجاهده و ریاضت کش کلان
بودند چنانچه یکبار مقابل و محاذی کعبه شریفه دست بر ناف بسته بایستادند تا بیکسال استاده ماندند
بعد ازان فرمودند که دران زمان که شیخ منصور در ریاضت بودند یک پیراهن کردند مدت بیست
سال بگذشت که همان پیراهن پوشیده داشتند چند رقعه بر رقعه ها دوخته اگر رقعه کهنه شدی
لته هائی از کوچه هائی و مزابل چیده بر آن میدوختند بعد از بیست سال روزی آن پیراهن
را از بدن مبارک بیرون کردند جامه از طرف اندرون در نظر نمی آمد بلکه همه سپش و قمل تا بر تا
چسپیده بودند چنانچه یک قمل را وزن کردند بوزن نیم دانگ شد بعد ازان فرمودند که یک
عقرب در موئی سر مبارک شیخ منصور آشیانه ساخته تا مدت دوازده سال بر فرق
و تارک ایشان معاش کرده بود بعد ازان سخن در علو مرتبه شیخ شبلی در افتاد حضور خواجه فرمودند
که روزی شیخ شبلی در جواب سید الطائفه شیخ جنید گفته بودند که تو سخن مشرکانه مگذاری مگر این
سخن ازوشان ازان وقت صادر گشته است که در مقام وحدت صرف نشسته بودند بعد
ازان فرمودند که روزی شیخ ابن القائد در عالم کشف قدم یک شخص دیگر را پیش خود دیدند
غیرت در ایشان جوش زد که آن کیست که قدم او پیشتر من است پس از طرف حق سبحانه این
القا کردند که این قدم نبی و پیغمبر تست انگاه سر فرو افگندند و عجز و انکسار و فروتنی کردند اندرین
اثنا حضور خواجه این مصرع را بر خواندند که با خدا دیوانه باش و با محمد هوش دار انگاه فرمودند
که این القائد دند که قدم پیر و شیخ تست بعد ازان فرمودند که پیش حضور حضرت نبی کریم صلعم
هر کس بضرورت عجز و نیاز می سازد بعد ازان عمر خان شاہد عرض کرد که قبله شیخ شبلی چنان مینمایند
که خلیفه جانشین شیخ جنید هستند حضور فرمودند که آری بعضے مشائخ چنین گفته اند بعد ازان خان

خان موصوف عرض کرد که اکنون معلوم شد که شیخ شبلی هم عظیم الشان شیخ اند حضور فرمودند که دیگر نشان از عظمت شان او شان چه باشد که حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی در سلک سلسله او شان ظاهر شده اند بعد ازان فرمودند که شیخ شبلی بمدت شش ماه در عالم بیخودی و فنا بودند مگر در وقت نماز ایشانرا به کشور شعور بازمی فرستادند بعد از ادا کردن نماز بملک بیخودی میبردند بعد ازان فرمودند که شیخ اکبر حضرت محی الدین بن عربی را نیز وقتی در مکه معظمه بمدتی اینحالت فنا و بیخودی طاری گشته بود مگر ایشانرا هیچگاه بخود نفرستادند و معهذا نماز پنجوقتی و دیگر افعال و عبادات حسب معمول روزمره هم چون سابق میگذاردند و ایشانرا ازین کارها خبر نبود بعد ازان سخن در رفعت منزلت و عظمت مکانت شیخ جنید افتاد حضور فرمودند که شیخ جنید امام طریقت اند و همه اهل ظواهر و اهل باطن ایشانرا قبول کرده اند و شیخ محی الدین ابن العربی هم امام تصوف اند لیکن او شانرا اهل بواطن قبول داشته اند فقط نه اهل ظواهر بعد ازان فرمودند که دو شیخ هستند که او شانرا هر دو فریق قبول کرده اند از مشائخ متقدمین شیخ جنید و از متاخرین شیخ الشیوخ شهاب الدین عمر سهروردی بعد ازان چند نفر را از خلفاء شیخ جنید برشمردند و فرمودند که حضرت رویم و حضرت ممشاد علو الدینوری و حضرت علی رودباری و حضرت ابو محمد حریری و حضرت عمر بن عثمان مکی و حضرت ابن عطا و حضرت ابو محمد مرتعش و غیرهم رضی الله عنهم و حضرت ابوبکر واسطی نیز از کبار خلیفه شیخ جنید اند و وقتیکه حقائق و معارف تصوف و توحید را بیان میکردند چنان سخن باریک و بلند میگفتند که همه عارفین حاضرین مجلس او می لرزیدند بعد ازان سخن در بیماری برص افتاد حضور فرمودند که در حدیث شریف آمده است که سه شخص بودند از بنی اسرائیل یکی ابرص بود و دوم اقرع و سوم اعمی پس خدا تعالی اراده کرد که ایشانرا تجربه کند و بایشان یک فرشته را بسوی ایشان فرستاد آن فرشته نزد ابرص آمده گفت که نزد تو چه چیز را مرغوب و دوست است وی گفت که رنگ خوب و چرم خوب یعنی برص از بدن وی برود پس آن فرشته او را مس کرد و دست خود را بر تمام بدن او بگردانید برص از بدنش رفع شد و رنگ

چرم او خوب گشت پس همان فرشته گفت که از مال کدام مال محبوب و مرغوب است او گفت ابل
یعنی شتر پس اور ایک ناقه یعنی ماده شتر آبستن داده شد پس دعا کرد آن فرشته که برکت کناد خدا
برای تو درین ماده شتر آنگاه همان فرشته نزد اقرع بیامد و گفت ترا کدام چیز مرغوب خاطر است
وی گفت که موی خوب و دور شود از من چیزی که مردم از سبب آن مرا زشت و مکروه میدارند
پس دست بگردانید و مس کرد آن فرشته بر سر او آن زشتی و مکروهی از وی دفع شد و داده شد
او را موی خوب پس آن فرشته گفت که کدام مال را دوست میداری گفت که ماده گاو را
پس او را ایک ماده گاو آبستن داده شد و دعا کرد فرشته که برکت دهاد خدا تعالیٰ ترا درین مال
آنگاه آن فرشته نزد اعمیٰ بیامد و گفت که کدام چیز محبوب و مرغوب است نزد تو وی گفت که
من دوست میدارم این را که خدا تعالیٰ باز فرستد بمن بینائی مرا تا آنکه ببینم مردم را پس آن
فرشته دست خود را بر روی وی مساس کرد خدا تعالیٰ او را بینا و بصیر گردانید پستر آن فرشته پرسید
که کدام مال را دوست میداری وی گفت که شاة را یعنی بز را پس او را شات زانیده داده
شد پس برای ابرص بسیار گله شتران شد و از برای اقرع بسیار گله گاوان و از برای
اعمیٰ بسیار گله گوسفندان شد و بعد از چند مدت همان فرشته بهمان شکل و شباهت که
اول کرت آمده بود باز آمد و اول از ابرص سوال کرد که من مردی مسکین ام و اسباب من در
سفر نمانده است نهایت مفلس شده ام امروز رسیدن من بمنزل مقصود دشوار است مگر
بعنایت خدا تعالیٰ پس سوال میکنم از تو یک شتر را بذاتی که عطا فرموده است ترا رنگ خوب و
چرم بدن خوب و عطا فرموده است ترا مال شتر ابرص گفت که حق داران دیگر بسیار اند
اینچنین تعلل و عذر کرده او را شتر نداد و فرشته گفت که من ترا شناخته ام که آیا نبودی تو
ابرص که مردم ترا حقیر و زشت و فقیر می پنداشتند پس عطا کرد خدا تعالیٰ ترا مال شتر وی گفت
این مال شتران از آبا و اجداد خود مرا در ورثه رسیده است فرشته گفت که اگر تو کاذب
دروغگو هستی پس خدا تعالیٰ ترا بآن حالت باز گرداند که سابق میداشتی آنگاه نزد اقرع بیا

اورانیز مانند انکه ابرص را گفته بود بگفت پس اقرع همچنان که ابرص جواب داده بود جواب بداد فرشته بدو دعا کرد و گفت که اگر دروغگو هستی پس باز دهد خدا تعالیٰ ترا آنچه میداشتی از زشتی و مکروهی سر انگاه آن فرشته نزد اعمیٰ بیامد و گفت که من مردی مسکین و مسافر هستم و اسباب من در سفر تمام شده و مفقود گشته است پس رسیدن من بمنزل مقصود بس مشکل ست مگر بعنایت خدا تعالیٰ پس ازینجهت سوال میکنم از تو یک گوسفند و بز مرا بده بواسطه ذاتیکه ترا بینائی و بصارت چشمان باز داده است اعمیٰ گفت که بے شک من کور و نابینا بودم پس خدا تعالیٰ مرا بینائی باز داد پس اکنون بگیر و اخذ کن از گوسفندان من هر آنچه تو بخواهی فرشته گفت که مال خود را نزد خود بدار محض خدا تعالیٰ امروز ترا آزموده است مقبوس نود و چهارم بوقت اشراق روز سه شنبه سی ام ماه ربیع الاول سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل گشت سخن در اعانت و مدد کردن پیران مریدان را در مشکلات افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ فرمودند که یکبار میان نکا خوجه ساکن کوٹ شریف که مرید حضرت فخر الاولیاء بود از طرف سرکار انگریزی مهمی سخت و مقدمه سنگین قائم گردید و نوبت باینحالت رسید که حاکم وقت بر حبس و قید کردن او آماده شده بود و میگفت که اگر بقدر سه روپیه مالیه سرکاری بذمه او ثابت شود بالضرورت وی را قید و محبوس خواهم کرد چون میان نکا بر تاریخ میعاد پیشی مقدمه بطرف راجن پور روانه شد بدرجه غایت محزون و مغموم میرفت چون نزدیک راجن پور رسید در اثناء راه بدید که حضور فخر الاولیاء پیر دستگیر او روبروئی او در هوا بالائی زمین موجود اند انگاه قوی دل شده برفت چون پیش بایستاد گواهان گواهی داده که هفتاد روپیه بر ذمه او ثابت گردانیدند مگر حاکم اصلاً و قطعاً هیچ نگفت بلکه بطرف میان نکا نظر کرده گفت که تو بری الذمه شدی برو مقبوس نود و پنجم بوقت اشراق روز چهار شنبه یکم از ماه ربیع الثانی سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتے و سعادتے بهتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ بیقائه میان نور الصمد طالب علم را سبق مشکوٰة شریف میداد از باب الاتفاق

وکراہیۃ الامساک خوانیدن شروع فرمودند چون این حدیث شریف خوانده شد عن ابی ذرانہ استاذن علی عثمان فاذن لہ وبیدہ عصاہ فقال عثمان یا کعب ان عبد الرحمٰن توفی وترک مالا فما تری فیہ فقال ان کان یصل فیہ حق اللہ فلا باس علیہ فرفع ابوذر عصاہ فضرب کعبا وقال سمعت رسول اللہ صلعم ما احب لو ان لی ھذا الجبل ذھبا انفقہ ویتقبل منی آذر خلفی منہ ستا اواقی انشدک باللہ یا عثمان اسمعتہ ثلاث مرات قال نعم رواہ احمد یعنی حضرت ابوذر از حضرت عثمان برائے درآمدن اذن طلب کرد پس اذن کرد حضرت عثمان او را و در دست ابوذر عصائی بود و حضرت کعب نیز پیشتر آنجا نشستہ بود پس حضرت عثمان حضرت کعب را فرمودہ کہ یا کعب عبد الرحمٰن فوت شدہ است و از پس خود مال بسیار گزاشتہ است پس چہ مینماید ترا در جمع کردن مال و گزاشتن آن پس حضرت کعب گفت کہ اگر بود عبد الرحمٰن کہ می پیوست و میرسید در ان مال حق خدا تعالیٰ را پس ہیچ باکے و وبالے بر وی نیست پس حضرت ابوذر عصا برداشتہ حضرت کعب را بزد و گفت کہ از حضرت رسول خدا صلعم شنیدم میفرمودند کہ اگر باشد من این کوہ طلا باشد کہ انفاق کنم آنرا در وجہ اللہ و قبول کند خدا تعالیٰ از من این انفاق را من دوست نمیدارم کہ بگذارم از پس خود ازان طلاء وزر شش اوقیہ را ترا سوگند بخدائی عثمان کہ آیا شنیدی تو آنرا این سخن ابوذر سہ بار تکرار کرد حضرت عثمان گفت آری شنیدہ ام بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ سبب عصا زدن حضرت ابوذر غفاری حضرت کعب را اینست کہ حضرت ابوذر از فقراء و زہاد و صحابہ لغایت درجہ صوفی بودند و مال را و صاحب مال را دوست نمیداشتند و مذہب ایشان اینست کہ بعد رسانیدن حق اللہ ہم مال را جمع و ادخار کردہ نشود و مذہب حضرت کعب و جمہور اصحاب کرام اینست کہ اگر بعد ادائی حق اللہ مال جمع کردہ آید جائز است ہیچ باک و باس ندارد پس ہرگاہ حضرت ابوذر موافق مذہب و مشرب خویش از حضرت کعب کلامی و جوابی نشنیدند پس جذب بر ایشان غلبہ کرد برآشفتند و عصا زدند و از حضرت عثمان نیز بر جمع نہ کردن مال قرار و اعتراف کنانیدند بعد ازان فرمودند کہ این حضرت کعب اورا حضرت

ابوذر عصا زدہ حضرت کعب احبار اند و تابعی بودہ اند نہ صحابی مگر آنچنان عالم و ثقہ و فقیہ بودند
کہ از اصحاب کبار از ایشان مسائل می پرسیدند بعد ازان فرمودند کہ احبار جمع حبرست و حبر
دانشمند و عالم نحریر را گویند و چون حضرت کعب بسیار علوم میداشتند چنانکہ اگر علم بسیار علمائے
نحاریر را جمع کردہ شود در مقابلہ ایشان مساوی و برابر خواہد شد پس ازینجہت لقب ایشان احبار
گشت بعد ازان فرمودند کہ سہ حضرات ہستند کہ لقب ایشان بلفظ جمع باعتبار معنی مذکور است
یکی حضرت کعب احبار دوم حضرت سلطان المشائخ نظام الدین اولیاء کہ چون مرتبہ ولایت
او شان مقابل و مساوی مراتب ولایت بسیار اولیاء بودہ است بنا بر آن بلفظ اولیاء ملقب
گشتہ اند و سوم حضرت عبید اللہ احرار کہ احرار جمع حر بمعنی آزاد مرد از قید بندگی و مملوکیت
است و مرد برگزیدہ از ہمہ و چون حریت ایشان مقابل و مساوی بسیار احرار است باعتبار
شرافت شان پس ازین سبب بلفظ احرار لقب یافتہ اند بعد ازان فرمودند کہ وقتی صاحبزادہ
الیاس نامی شکایت حضرت خواجہ عبید اللہ احرار کردہ بود و این حکایت بگوش حق نیوش حضرت
خواجہ صاحب موصوف رسیدہ پس در یوقت از حضرت ایشان این لفظ بجوش تمام ظاہر و صادر
شدہ است کہ وی مراچہ دانستہ است آنقدر اولیاء زیر پائی من پائمال و لپے سپر شدہ اند کہ
ہمانقدر مورچہا ہم زیر پائی مردم پائمال نگشتہ باشند و دیگر وقت این لفظ بجوش تمام
از حضرت ایشان صادر گشتہ است کہ مرا از برائے تالیف قلوب آفریدہ و پیدا کردہ مبعوث
ساختہ اند نہ از برائی مشیخیت زیرا کہ اگر مرا از برائے مشیخیت ظاہر و پیدا کردندی پس
بیعت کردن بر جملہ اولیاء روئی زمین معاصران و ہم زمان من حرام شدی و ناجائز گشتہ
بعد ازان باز بہ سبق خوانیدن شاغل گشتند چون این حدیث شریف خواندہ شد
عائشۃ انہا قالت کان رسول اللہ صلعم عندی فی مرضہ ستۃ دنانیر او
سبعۃ فامرنی رسول اللہ صلعم ان افرقہا فشغلنی وجع نبی اللہ صلعم ثم سئلنی
عنہا ما فعلت الستۃ او السبعۃ قالت لا واللہ لقد کان شغلنی جعلنی عابہا

ثم وضعها فی کفه فقال ظن نبی اللہ لولقی اللہ عزوجل وھذہ عندہ رواہ احمد روایت
ست از حضرت بی بی عائشہ کہ بود برائی حضرت رسولخدا صلعم در بیماری ایشان نزد من شش یا
دینار یا ہفت دینار پس فرمان دادند آنحضرت مرا کہ تفریق و تقسیم کنم آن دنانیر را بر فقراء و
مساکین و مشغول کرد و باز داشت مرا از تفریق و تقسیم درد آنحضرت و اینقدر فراغ میسر نشد
کہ آن دنانیر بدادمی لپس بر رسیدند حضور آنحضرت از من کہ چگونہ کردی آن دنانیر را
خرچ کردی یا نہ حضرت بی بی عائشہ میفرمایند کہ من عرضکردم کہ یا رسول اللہ صلعم ہنوز خرچ
نہ کردہ ام سوگند بخداست کہ مشغول گردانید مرا درد شما از تفریق و دنانیر پس طلبیدند آنحضرت
صلعم آن دنانیر را لپس در کف مبارک خود داشتند پس فرمودند کہ چیست گمان پیغمبر خدا علیہ السلام
اگر بخدا تعالی ملاقات کند و این دنانیر نزد او باشند بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ سبحان اللہ
وقت وصال در خانہ مبارک حضور آنحضرت صلعم پانزدہ یا ہفدہ و نیم روپیہ موجود بودند
آنرا ھم بدست خود لفقراء دادند اندرین اثناء اکثر حضار عرضکردند کہ قبلہ آن مال کہ در
بیت المال بود آیا آن در ملک حضور آنحضرت صلعم نبود فرمودند کہ آن مال را بر فقراء
و مساکین و عساکر و حبش و دیگر صرف و خرچ مینمودند و ازان مال در حوائج خود ھرگز
صرف نمیفرمودند بعد ازان فرمودند کہ خلفاء راشدین حضور آنحضرت صلعم ھم برین طریقہ بودہ
اند چنانکہ حضرت ابوبکر صدیق اکبر خلعت خلافت پوشیدہ بر مسند ولایت نشستہ اند و برائے
حاصل کردن کفاف عیال خود بخیال تجارت در بازار میرفتند بدستور سابق پس صحابہ کرام
جمع شدہ گفتند کہ اکنون شما خلیفۃ الرسول شدہ اید این مناسب نیست کہ در بازار
رفتہ بر دکان تجارت بنشینید باید کہ نفقہ و خرچ عیال خویش از بیت المال گرفتہ باشید ایشان
قبول نکردند مگر چون صحابہ کرام بسیار مبالغہ و جہد کردند پس آخر نیم شاۃ یعنی نیم بز را از بیت
المال قبول فرمودند و چون حضرت عمر خطاب بر مسند خلافت نشستہ اند و در عہد خلافت
ایشان اگرچہ محصول و باج خراج از مشارق و مغارب آوردہ اند مگر حضرت ایشان چنان

ترک کردہ بودند کہ از بیت المال ہیچ قدر قبول نفرمودہ اندو از برائے خرچ وکفاف خود خشتہا ساختہ می فروختند و نفقہ عیال حاصل مینمودند بعدازان فرمودند کہ روزی حضرت عمر بعضہ را صرف در آتش بریان کردہ سفیدی را جدا و زردی را جدا ساختہ بر نان داشتہ بودند اندرین اثناء اتفاقاً حضرت حذیفہ بن الیمان کہ از اکابر صحابہ و صاحب سر راز حضور حضرت رسول اللہ صلعم بودہ اند از انجا گذر کردند نظر الیشان بر نان افتاد بر حضرت عمرؓ بانگ زدند و گفتند کہ دو قسم طعام وادام بر سفرہ داشتن این بدعت در عہد خلافت شما پیدا گشتہ پس امیر المؤمنین حضرت عمرؓ فرمودند کہ نزدیکتر بیائید و بہ بینید کہ چہ چیز ست چون نزدیک آمدہ بدیدند کہ از یک بیضہ بریان سفیدی و زردی جدا جدا شدہ نہادہ است انگاہ خشم و غصہ حضرت حذیفہ فرو گشت بعدازان فرمودند کہ روزی کسے از حضرت شیخ شبلی از حکم زکوٰۃ پرسید شیخ شبلی فرمودند کہ زکواۃ سہ قسم است تو از کدام زکوٰۃ می پرسی او آنکس حیران و متعجب کہ ہمین قسم زکوٰۃ را می شنید مگر انگاہ باز پرسید کہ از ہر سہ قسم بیان فرمائید پس شیخ شبلی فرمودند کہ یکی زکوٰۃ شریعت ست وآن اینست کہ از چہل روپیہ یک روپیہ چہار آنہ صدقہ بدھی و دوم زکوٰۃ طریقت ست وآن اینست کہ از چہل روپیہ یک روپیہ چہار آنہ نزد خود نگہداری و باقی ہمہ روپیہ ہا را بصدقہ دہی سوم زکواۃ حقیقت است وآن اینست کہ ہمہ چہل روپیہ را فی سبیل اللہ خرچ کنی وآنچہ یک روپیہ چہار آنہ زکوٰۃ می افتاد از کسب و مزدوری حاصل کردہ آن ہم فقراء و مساکین را بدہی بعدازان سخن در شدت سکرات افتاد فرمودند کہ روزی یک شیخ اصحاب خود را فرمودند کہ من قطب وقت ہستم سکرات بر من شدید و سخت خواہد گردید شما از دیدن اینحالت شدت سکرات اعتقاد خود را مستحکم داشتہ باشید کہ اعتقاد شما را بسیار نقصان و زیان خواہد رسید وہنگام سکرات من عجب حالت دیگر خواہد نمود چنانکہ تمام ابدان من بے حس و بیحرکت خواہد بود مگر یک ابہام پاء متحرک باشد پس علامت حیات و زندگی محسوس نخواہد گشت و ہر گاہ ابہام پاء از تحرک باز ایستد و سکون گیرد یقین سازید

که اکنون انتقال کرده است **مقبوس نود و ششم** ۹۶ بوقت اشراق روز جمعه سوم از ماه
ربیع الثانی سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی
و سعادتی بهتر ازین نیست حاصل شد این بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله از قرآن شریف چنان
معلوم میشود که همه ستارگان و کواکب برین آسمان دنیا هستند و هم ذوات نجوم برائے طرد
شیاطین رجوم میشوند و حکما میگویند که سوائی سبع سیاره سائر ستارگان و کواکب ثابت
اند و در کرسی مرکوز اند و آنچه شعلهائے آتشین و نیازک و شهب زیر آسمان دیده میشود اجزائے
ناریه اند که بواسطه تصاعد الجزء دادخنه آنجا رفته مشتعل میشوند پس تطبیق چگونه است حضور
خواجه فرمودند که از زینا السماء الدنیا بمصابیح زینت و آرائش آسمان دنیا بکواکب مفهوم می
شود بودن و کینونت کواکب در آسمان دنیا پس زینت و آرائش آسمان دنیا نزد اهل شرع
باعتبار روشنی و لمعات و اشعات و درخشندگی کواکب و ستارگانست که از طرف آسمان
نموده میشود و رجوم شدن نجوم برای طرد شیاطین باعتبار تاثیرات آنهاست چنانکه ستاره
تاثیر میکند در کره ناری و از کره نار زبانه و شعله آتش پیدا شده به شیطان میرسد و پیداست
که هر چه درین عالم دنیا پیدا و ظاهر میشود از تاثیرات افلاک و کواکب است بعد ازان فرمودند که
دیگر توجیه اینست که نزد فیثا غورث افلاک هرگز موجود فی الخارج نیستند اگر فرض کرده شود
که موجود اند پس از همه ستارگان و کواکب بالاتر اند و کواکب زیر افلاک اند و هر یک ستاره
و کواکب را مداری ست در هوا پس اینوقت زینت آسمان دنیا هم بلا شبه بکواکب خواهد بود زیرا که
زیر آسمان نزدیک اند و رجوم شیاطین هم اگر ذوات کواکب باشد چه عجب ست بعد ازان این
بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله در ماهیت و کنه هر چیز که خوض کرده میشود آخر حیرانی دست میدهد
حضور فرمودند که خلق و مردمان میدانند که اولیاء الله جمله احوال افلاک و کواکب و دیگر اشیاء
را بالکلیه میدانسته باشند و حال اینست که ایشانرا اصلاً خبری نیست اندرین اثناء یکی از حاضرین
عرض کرد که قبله آنچه مشهور است میگویند که جهان پیش اولیاء الله مانند یک ناخن است که هر چه

رانیکو طرح می بنید و میدانند و حضور میفرمایند که هرگز خبری ندارند این چگونه است حضور خواجه
فرمودند که آری بیشک اینچنین است که تو میگوئی و معهذا هرگز نمیدانند و از کنهٔ هیچ چیز خبری نداشته
اند زیرا که چون عبدیت و عبودیت از ایشان برمیخیزد و ربوبیت ثابت میگردد و اسرار ربوبیت بر
ایشان ظاهر میشوند آنوقت ایشان ایشان نمیباشند اگرچه درینجا علم و درک کلی به جمیع عوالم
حاصل میشود مگر این علم و ادراک بدیگر حواس است چون از آن مرتبه ربوبیت تنزل کرده در
رتبه عبودیت و عبدیت باز می آیند پس بیان کوائف ماهیت و کنهٔ اشیاء باین حواس عبدیت
چگونه توانند کرد اما صرف التذاذ و حظ آن احوال در دل ایشان باقی میباشد من برائے تفهیم
این حال ادنی مثال میزنم مثلاً آنچه در خواب دیده میشود درک و رویت آن بحواس باطنیه
تعلق میدارد و آنچه در بیداری دیده دانسته میگردد بحواس ظاهریه تعلق میدارد و بسیار رویا
و خوابها میباشند که در حالت بیداری بر بیان کردن کیفیت آن توانائی دیارائی نمیباشد مگر از
بعض خوابها قدری توان گفت آن هم نیکو طرح بیان کرده نمیشود چنانچه من میان غلام محمد
دیگچه را در خواب بصورت زنبور زرد دیده بودم و در آنحالت خواب به یقین دانسته بودم
که این میان غلام محمد دیگچه است مگر در صورت و جثهٔ زنبور زرد مینمود پس ماهیت این معامله
چگونه بیان کرده شود کجا جثهٔ میان غلام محمد و صورت انسانی او و کجا جثهٔ زنبور و صورت زنبوری
او بعد از آن فرمودند که وجود متعین از کیفیت وجود مطلق چگونه خبر دهد چه ذات مطلق بے چون
و بے نهایت است بلکه ازین هم مبراءست و وجود متعین نهایت میدارد و نیز متعین ماهیت را
که دانسته است یکی تجلی را از تجلیات بیشمار آن ذات بحید دانسته باشد بعد از آن فرمودند که چون
از حضور حضرت رسول خدا صلعم از رویت و دیدن حق سبحانه در شب معراج عرض کرده [illegible]
نورانی اراه یعنی نور است چگونه بینم او را پس حضرت بی بی عائیشه بدین حدیث و آیهٔ
تدرکه الابصار و هو یدرک الابصار تمسک گرفته بانکار و نفی رویت حضور آنحضرت
مر حق سبحانه را قائل شده اند و حضرت ابن عباس رویت را ساتبق کرده اند مگر رویت مثالی زیرا که

رویت ذات باعتبار تجرد آن از مظاهر و نسب و اضافات غیر ممکن و متعذر ست پس درمیان حضرت بی بی عائشہ و حضرت ابن عباس نزاع لفظی ست زیرا کہ انکار بی بی عائشہ از رویتی ست کہ باعتبار تجرد ذات است و لو ذانی اراہ و لا تدرکہ الابصار نیز بر نفی و تعذر این رویت دلالت می سازد نہ بر رویت مثالی و این خود قول حضرت ابن عباس است خلاصہ ازین بیان اینست کہ مقید از مطلق چگونہ باز گوید بعد ازان فرمودند کہ درمیان شیخ عبدالرزاق جھنجھانوی و شیخ امان پانی پتی در بیان مسئلہ وحدت وجود و اطلاق ذات بحث و عینیت او بخلق بمکتوبات اند چنانچہ درمیان شیخ عبدالرزاق کاشی و شیخ رکن الدین سمنانی بحثی بودہ است با آنکہ شیخ عبدالرزاق و شیخ امان ھر دو پیر برادران نیز ہستند چہ ھر دو شیخ از مریدان شیخ محمد حسن طاہر اند پس شیخ عبدالرزاق جھنجھانوی میگفتہ اند کہ ذات حق و وجود مطلق عین عالم ست نہ آنکہ حق سبحانہ تعالی ورائی عالم ست و عالم ورائی حق سبحانہ و شیخ امان پانی پتی میگفتہ اند کہ ذات حق را مستی مطلق را با آنکہ محیط ست با ھمہ حقائق الھیہ و کونیہ مرتبہ ایست ورائی این جملہ تعینات کہ آنرا لا تعین گویند زیرا نکہ ھر چہ در عالم ست متعین و مقید ست و پیداست کہ مطلق در مقید نمی گنجد اگرچہ مطلق بے مقید نباشد و مقید بے مطلق صورت نہ بندد و شیخ امان صاحب را ورائیہ میگویند بجہت آنکہ ایشان برائی ذات حق ورای خلق رتبہ بحتیت و اطلاق مقرر کردہ اند و شیخ عبدالرزاق نفی و انکار این رتبہ نمودہ اند بعد ازان فرمودند کہ شیخ امان در علوم ظاہریہ عقلیہ و نقلیہ متبحر بودند و در علم حقائق و معارف پیرو و متابع شیخ محی الدین بن العربی بودہ اند و در فقر و ولایت ھم کامل اند مگر شیخ عبدالرزاق از شیخ امان در فقر و ولایت شانی رفیع و رتبہ منیع میداشتہ اند بعد ازان فرمودند کہ اگرچہ شیخ عبدالرزاق جھنجھانوی سراجی نظامی چشتی اند اما نسبت سلسلہ قادریہ در ایشان غالب تر شدہ است بعد ازان فرمودند کہ وقتی شیخ عبدالرزاق را پیر خود شیخ محمد بن حسن بن طاہر خرقہ خلافت و نعمت ولایت عطا نمودہ بطرف جھنجھانہ روانہ کردند بر محفہ سوار کردہ روانہ ساختہ بودند و خود شیخ محمد حسن یکطرف محفہ او را

بر دوش خود برداشته رفته اند بعد ازان فرمودند کہ شیخ عبدالرزاق گفته اند کہ چون پیر من مخدوم را
بر دوش مبارک خود آورده بودند آنوقت سر من بر عرش می سائید بعد ازان فرمودند کہ شیخ
امان پانی پتی ہم اگرچہ سراجی نظامی چشتی اند لیکن نسبت قادریت بر ایشان نیز غالب گشته بود
و شیخ امان را این نسبت قادریہ از شیخ محمد مودود لاری رسیده است این شیخ محمد مودود
در علم توحید و حقائق و معارف بی نظیر بودند و در تفرید و تجرید یکتا از ملک لاہ تقریبی در ہندوستان
رسیده اند پس درمیان ایشان و شیخ امان صحبتے وارتباطی منعقد گشت شیخ امان بسیار
فوائد در علم توحید از شیخ مودود اندوخته اند اگرچہ شیخ امان در جمیع علوم تبحر تمام میداشتند اما
شیخ مودود را بر ایشان فوق عظیم بود چنانچہ خود شیخ مودود در حق شیخ امان میفرمودند کہ
مردی قابل یافته ام مگر افسوس ست کہ یک چشم میدارد بعد ازان فرمودند کہ شیخ مودود
از علوم غرائب مثل کیمیا و غیره نیز میدانسته اند چنانچہ بسیار بار شیخ امان را میفرمودند کہ
من در ختی ام بارور بجنبان مرا تا اثمار بچینی شیخ امان باز عرض میکردند کہ یا شیخ مرا از
دیگر علوم ہیچ ضرورت نیست سوائے علم توحید ہمین علم توحید مرا بیاموزانید بعد ازان فرمودند
کہ قبر شیخ مودود و شیخ امان یکجاست بعد ازان فرمودند کہ شیخ جلال الدین قریشی صاحب
حال و اہل کمال بودند محنت و ریاضت کش بودند سر و پا برهنه مجذوب وش بودند از لباس
بقدر ستر عورت اکتفا میکردند و در جبال و بیابان کہ از انواع اجمیر شریف اند میگشتند و خوراک
ایشان بجز برگ درختان ہیچ نبود و با وجود غلبہ حال مقید باحکام شریعت بودند و در علوم
از فقہ و اصول و حدیث و تفسیر و نحو و صرف و بدیع و بیان بهرۂ تمام داشته اند خصوصاً در
علم توحید و حقائق و معارف لسان الغیب بودند گاه گاه در شهر آمده سخن در توحید میگفتند
چون این سخن بسیار میکردند گرم و مست گشته رو بصحرا نهاده میدویدند بعد ازان فرمودند کہ
شیخ جلال الدین گفته اند کہ پیر من از رجال الغیب بودند و بغایت درجه حسین و جمیل بوده اند
حسنی میداشتند مانند حضرت یوسف و لحنی میداشتند مانند حضرت داؤد و من در کوه ہائی اجمیر

شریف میگشتم کہ مردی روحانی صفت نورانی طلعت پیدا شد و مرا مرید کرد ازانگاہ روانہ شد من
عقب ایشان رفتم تا در بیابانی رسیدیم کہ آنجا از آدم زاد بوئی ھم نبود مدت پنجسال آنجا ماندم
سوائے پیر خود روئے ہیچ آدمی ندیدم و پیر من ھفصد و بیست و پنج علم حفظ و یاد میداشتند دین
مدت پنج سال کہ بخدمت ایشان اقامت کردم ازان علوم مرا سہ صد و بیست و پنج علم آموختند و
فرمودند کہ باقی علوم را حوصلہ و لیاقت نیداری بعد ازان پیر من از من غائب شدہ اند ہر چند
جستجو نمودہ ام نیافتہ ام بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ شیخ جلال الدین در فراق پیر خود ہمیشہ
این ابیات میخوانند و گریہ میکردند ؎ دریغا مونس تنہائی ما ؎ دریغا دولتی رفت از بر ما ؎ ہمائے
بہ پیدا از کشور ما ؎ و عمر شیخ جلال الدین بیست و پنجسال است مقبوض ۹۷ تود و ہفتم بوقت
اشراق روز شنبہ چہارم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد ہفتد ھم ہجری المقدس دولت
پا بوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت اندرین اثنار
سبق کتاب مشکوۃ شریف از باب صدقہ شروع شد چون این حدیث شریف خواندہ شد عن
البراء قال قال رسول اللہ صلعم من منح منحۃ لبن او ورق او ھدی زقاقا کان
لہ مثل عتق رقبۃ رواہ الترمذی روایت ست از حضرت براء کہ حضور حضرت رسولخدا
صلعم فرمود کسیکہ مسکین را برائے شیر نوشیدن جانوری شیر دار عطا کند یا نقرہ و سیم دہد یا راہ
مینماید گمراہ را یا بینا را از روی کوچہ مراو را ثواب مانند آزاد کردن بندہ باشد روایت کرد این
حدیث شریف را صاحب ترمذی اندرین اثناء یکی از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ مراد از راہ نمودن
ہمین راہ زمین است یا راہ خدا تعالی است حضور خواجہ فرمودند کہ ہمین راہ نمودن زمین ست زیرا کہ
اگر تمام اہل جہان را آزاد کردہ شود تا ھم بثواب راہ نمودن بخدا تعالی نرسد بعد ازان دو شخص
برہمن ہندوستانی از ملک متھرا بیامدند و بہ قدم بوس و زیارت حضور خواجہ مشرف گشتہ
بنشستند و چند چیزہائے بطور تبرکات از مکانات متبرکہ خود آوردہ بودند آن ھم نذر
گذاردند و این برہمنان ہمیشہ سال بسال بیایند و از حضور خواجہ چند روپیہ ہا گرفتہ میروند اندرین

اثنائی یکی از دو برہمن کہ پنڈت بُود در صفت خدا تعالی کلمات چند بگفت حضور خواجہ فرمودند کہ اہل ہنود و اہل شاستر ہمہ موحد اند یکی از حاضرین عرض کرد کہ ہمین یک معاملہ بُت پرستی در ایشان افتادہ است حضور فرمودند کہ اگرچہ بُت پرستی میکنند تا ہم بُت را خدا نمیدانند و بہ وحدت وجود قائل اند بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد کہ این بُت پرستی در زمانہ قدیم نبود بلکہ پس تر در ایشان افتادہ حضور فرمودند کہ نی این بت پرستی زیرانکہ در ابتداء مخلوق روابط ملکوتیہ بُودند یعنی روابط فیضان الہی و وسائط وصول خلق بحق سبحانہ ملائکہ بُودند چون کشن و برہما و مہیش وغیرہم و بعد ازآن وسائط از انسان مقرر شدہ اند چون انبیاء و اولیاء در مسلمانان و اوتاران در ہنود و بیداست کہ ارتسام صورت واسطہ و رابطہ در دل و استحکام آن بر تختہ خیال واجب ست مگر در شریعت ما بی تصور حکم آمدہ است و در آن زمان قدیم با تصویر و صنم نیز جائز بُود پس از صور آن وسائط و روابط تصاویر و اصنام ساختہ بُودند و بآنہا تقرب بذات حق سبحانہ می جستند بعد ازان فرمودند کہ در طریقہ صوفیہ کرام خصوصاً در سلسلہ نقشبندیہ صورت پیر بغیر تصویر نصب دیدۂ دل داشتن از واجبات ست بعد ازان فرمودند کہ ہندوان سری کرشن جیو را بھگوان یعنی خدا ہم میگویند و عبد نیز میخوانند چنانکہ مسلمانان در حق حضرت رسول خدا صلعم می گویند بعد ازان فرمودند کہ آنچہ در شاستر است از چہار وید این مذہب و شریعت حضرت آدم صفی اللہ است پس این مذہب کہنہ و قدیم و ابتدائی است و من بر قدامت و کہنگی این مذہب دلیلی قوی میکنم و آن اینست کہ اہل ہر مذہب و شریعت در ہر مذہب داخل میشوند چنانچہ ہودی بہ یہودی و یہودی بہ عیسائی و عیسائی بہ یہودی داخل میشود و این ہر سہ در مذہب ملت محمدی داخل میتوانند شد و محمدی در یہودیہ یا در عیسائی در میآید بخلاف مذہب شاستر ہنودی کہ در وی ہیچکس از مذہب دیگر داخل نمیشود

مقبوس نود و ششم ۹۶ بوقت اشراق روز دو شنبہ ششم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد سخن در ستر حال درویشان افتاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ فقراء

پیشینگان از مریدان حضرت قبلہ سلطان الاولیاء و حضرت قبلہ محبوب الٰہی و حضرت قبلہ فخر الاولیاء
شیخ من حال خود را نہایت پوشیدہ و پنہان میداشتند چنانچہ یک حال بر حضرت فخر الاولیاء
شیخ من وارد شدہ بود و آن حال چنان پنہان فرمودہ بودند کہ مرا در مدت ہشت سال بعد
جستجوئی بسیار معلوم گشتہ بود درین مدت ہشت سال گاہی ہیچ معلوم شدی و گاہی
ہیچ معلوم گشتی آخر در ہشتم سال تمام کیفیت آن حال معلوم گردید چنانچہ تفصیل آن حالی این چنین
است کہ میان حامد رنگریز سکنہ شہر گڑھی اختیار خان کہ شخصی نیک بود و مذاق حسن پرستی
میداشت و مرید حضرت قبلہ سلطان الاولیاء بود مگر صحبت بحضرت قبلہ محبوب الٰہی درست کردہ بود
پس روزی درینجا بیامد و بزیارت حضرت قبلہ محبوب الٰہی مشرف شدہ حالی کہ بروی گذشتہ بود
در وقت خلوت بعرض رسانید شنیدن آن حال حضرت قبلہ محبوب الٰہی بسیار گریستند و چون
میان حامد برخاستہ رفت آنگاہ حضرت محبوب الٰہی فرمودند کہ پیش ازین فرزندم غلام فخر الدین
مرا گریانیدہ است کہ بروی ہمان حال وارد گشتہ بعد ازان فرمودند کہ چون این لفظ از حضرت
محبوب الٰہی در حق حضرت فخر الاولیاء شیخ من صادر شد پس من در جستجو شدم کہ بنوعی
کیفیت حال معلوم گردد تا مدت ہشت سال در جستجو ماندم آخر روزی میان احمد یار شاعر
ساکن گڑھی اختیار خان کہ مرید حضرت قبلہ محبوب الٰہی بود مرا این حکایت ورود حال بر میان
حامد رنگریز تمام و کمال اینچنین بیان کرد کہ شبی میان حامد در مسجدی از مساجد گڑھی مراقبہ
کردہ شاغل نشستہ بود چون چشم بکشاد روبروی خود در محراب مسجد بدید کہ پیکری نورانی
بر صورت عورت بغایت درجہ حسین و خوبرو و لباس عجیب پوشیدہ و ہر قسم پیرایہ آراستہ شدہ
بر ہوا استادہ است چنانکہ ہر دو پای او بقدر یک گز از زمین بالا بودند چون نظر میان حامد
بر جمال آن پری پیکر افتاد بمجرد دیدن وی را جذبہ لاحق شد و کمال ذوق رسید پس مثل بسمل
می جست و می طپید و در تمام مسجد می غلطید چون فرش مسجد از خس بود تمام بدن او را ریش
و مجروح گردانید و از ہمہ اعضایش خون روان گشت آنگاہ آن صورت ہمچنان بر ہوا

بر

برجعتہ القہقری خراماں شد چون بیرون از مسجد رفت کلید نورہ او بر زمین فرود افتاد پس
ہمچنان بر ہوا مربع نشستہ دست را دراز ساختہ آنرا از زمین برداشت و در نورہ باز کوفتہ
برخاست و روانہ شد میان حامد نیز عقب او میرفت تا بیرون از شہر گڑھی روانہ گشت ہمچنین
رفتہ رفتہ در گورستانی داخل شد و در تمام گورستان بگردید میاں حامد ہمچنان دنبال او میگشت
و می دوید ہرگاہ دران گورستان درختان خار دار و غیرہ چنان متصل باہم بودند کہ از درمیان
خزیدن آن درختان دشوار بود اثنان سبب تمام جامہ ہای میان حامد پارہ پارہ شدند و
بدن او نیز زیادہ تر مجروح گردید آخر باز آن صورت نورانی از گورستان برجعتہ القہقری بطرف شہر
روانہ گشت رفتہ رفتہ در ہمان مسجد رسید و از محرابش کہ پیدا شدہ بود باز اندر آن محراب ناپدید
گردید بعد ازان حضور فرمودند کہ اگرچہ حضرت فخر الاولیاء شیخ من احوال واردات خود را پوشیدہ
و مستور میداشتند و ہیچکس را بیان نمی ساختند مگر روزی نشستہ بودند و من ہم حاضر نشستہ
بودم پس فرمودند کہ یکبار مرا در وقت وظیفہ کردن ہیچ معلوم شدہ بود من آنرا پیش حضور
حضرت قبلہ محبوب الہی عرض کردم پس حضور حضرت قبلہ محبوب الہی را بشنیدن این حال بسیار گریہ
لاحق شدہ بود بعد ازان فرمودند کہ اگرچہ بجز لفظ ہیچ معلوم شدہ بود زیادہ تر بیان نکردند مگر
مرا بخیتہ طور و نیکو معلوم شد کہ آنچہ حضرت قبلہ محبوب الہی فرمودہ بودند کہ پیش ازین فرزندم
غلام فخر الدین گریانیدہ و اکنون میان حامد گریانیدہ است ہمین حال ظہور تجلی بود پس حال
اندک شمہ این حال از حضرت قبلہ محبوب الہی معلوم شد بعد ازان از میان احمد یار مفصل حال
شنیدم بعد ازان خود حضرت فخر الاولیاء شیخ من ازان واقعہ کنایتہ بیان فرمودند لیکن چون
پیش ازین قرائن و نشانہا دریافتہ بودم پس این کنایت کالصراحتہ کرد بعد ازان فرمودند کہ
میان غوث بخش چشتی مرید حضرت محبوب الہی بود شخصے نیک بود و وظیفہ بسیار میکرد و او را بر ذات
تعلق محبت بود گاہ گاہ از واقعات خود پیش من بیان میکرد چنانکہ میگفت کہ زیر آسمان در
ہوا تختی پیدا میشود و من باوی بران تخت حکایات میکنم پس خبر این حکایت بحضور حضرت

قبلہ شیخ من رسید روزی از من پرسیدند کہ آیا غوث بخش شما را ہم حالات و واقعات خود بیان میکند چون پرسیدند ناچار عرض کردنی افتاد پس عرض کردم کہ آری چنین و چنین میگوید پس حضور شیخ من نہایت رنجہ خاطر شدہ فرمودند کہ ہرچہ حضرت قبلہ محبوب الٰہی مرا آموختہ اند بسیار مدت است کہ من آنرا میکنم مرا گاہی ہیچ واقعہ و تجلی مجلی نشدہ است این کیگان دو روز وظیفہ می سازند و میگویند کہ بر ما فلان تجلی ظاہر شدہ است بعد از ان حضور خواجہ فرمودند کہ باوجود آنکہ بر میان غوث بخش از باعث اظہار کردن حالات رنجہ خاطر ہم شدہ بودند مگر راضی و خشنود آنقدر بودہ اند کہ وقتیکہ وی از میانصاحب میان نصیر بخش منگھیروی رحمۃ اللہ علیہ وظیفہ پرسید چون این خبر بحضور شیخ من رسید پسند نکردند و رنجہ شدند پس این رنجش از شفقت بودہ است کہ بر میان غوث بخش میداشتند اگرچہ حضرت شیخ من و میان نصیر بخش صاحب با یکدیگر آنقدر اتحاد میداشتند کہ ہمچون برادر میبودند مگر وظیفہ پرسیدن میان غوث بخش را از میانصاحب موصوف پسند نفرمودند بعد از ان حضور خواجہ فرمودند کہ حضرت فخر الاولیاء شیخ من میفرمودند کہ چون من در سہون رسیدہ زیارت حضرت لعل شہباز کردم پس عقدہ کہ داشتم حل گشت بعد از ان فرمودند کہ چہار قریب سہون رسیدہ بایستاد آنوقت شب بود جستجو سواری کردند سواری دستیاب نشد مگر اسپ بی زین میسر گشت پس آن حضرت تا آوردن زین انتظار نکشیدند بلکہ شبا شب بران اسپ بی زین سوار شدہ بر خانقاہ لعل شہباز صاحب رسیدند آنوقت مجاور را بیدار کردند کہ دروازہ خانقاہ را بکشاید وی عذر کرد و گفت کہ اکنون وقت شب است خاصہ عادت من آنست کہ علی الصبح بر کنارہ دریا میروم و از انجا وضو تازہ کردہ باز می آیم آنگاہ دروازہ خانقاہ معلی را میکشایم پس حضور شیخ من او را فرمودند کہ ولی صاحب حیات را بے وضو زیارت میکنی و ولی صاحب مزار را با وضو آب دریا زیارت می سازی این تعجب است آنگاہ خادم ہمانجا وضو کردہ و دروازہ را بکشاد پس حضرت شیخ من اندرون رفتہ زیارت کردند و از سر مزار نشستہ ہمہ وظیفہ سحر بخواندند چون فارغ شدند فرمودند کہ حضرت لعل شہباز صاحب بسیار

مهربانی کرده اند بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالے فرمودند که چون حضرت فخر الاولیاء شیخ من در حیدرآباد سنده تشریف ارزانی داشته بر قبر میان بل محمود لغار والیهم بر فتند چون باز گردیدند فرمودند که مردمان وی را صحابی گفته اند و حال آنکه صحابی هرگز نیست بلکه فقیر هم نیست بعد ازان در عادات مشائخ کرام و پیران عظام سخن افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که یکی عادات مستمره حضرت قبله عالم مهاروی بادشاه و حضرت قبله سلطان الاولیاء و حضرت قبله محبوب الٰہی و حضرت فخر الاولیاء شیخ من رضی الله عنهم این بود که چون از سفر در دولتخانه تشریف می آوردند اول اول در مسجد آمده می نشستند وانگاه در خانه می آمدند بعد ازان فرمودند که دیگر عادت مبارک حضرت قبله سلطان الاولیاء و حضرت محبوب الٰہی و حضرت فخر الاولیاء رضی الله عنهم این بود که چون به مزار مطلع الانوار حضرت قبله عالم مهاروی و حضرت سید جلال الدین سرخ بخاری اوچی و حضرت خواجه نور محمد نارووالہ میرفتند پس اول بر مزارات ایشان فاتحه میخواندند انگاه دیره و وثاق میکردند مگر یکبار حضرت شیخ من در حاجی پور رفته اند پس اول وثاق کردند انگاه بر مزار حضرت صاحب نارووالہ رفتند پس شیخ من میفرمودند که چون شب در آمد من در خواب دیدم که حضرت صاحب نارووالہ بر سریر رنگین نشسته اند مرا نیز به سریر همراه خود نشاندند و فرمودند که شما امروز بخلاف عادت کرده اید بعد ازان فرمودند که حضور شیخ من میفرمودند که بعد از حضرت قبله عالم مهاروی سوائی حضرت سلطان الاولیاء و حضرت محبوب الٰہی و حضرت صاحب نارووالہ قول و فعل هیچکس را سند و حجت نمیدانم بعد ازان فرمودند که تمام وجود مسعود حضرت سلطان الاولیاء و حضرت محبوب الٰہی و حضرت فخر الاولیاء شیخ من رضی الله عنهم از سر تا پا از شریعت پر و مملو بود و این حضرات وضو نماز چنان ادا میکردند که حضور رسولخدا صلعم ادا میفرمودند بعد ازان فرمودند که چنان [illegible] صحبت میکنند که چون حضرت رسولخدا صلعم از نماز فارغ می شدند چنانچه معلوم میشد که تازه از آسمان نزول کرده فرود آمده نشسته اند و چنان بیگانه مینمودند که گویا گاهی آشنا نبوده اند از [illegible]

دانس پیدا کردہ میشد پس ہمچنین حال حضرت مشائخ کرام مالوہ است بعد ازان فرمودند کہ
یکبار حضرت سلطان الاولیاء در بھاگ ناری تشریف بردند مردم آنجائی این نمید انستند کہ
ایشان ولی اللہ اند و نام مبارک ایشان فلان است چون حضرت ایشان نماز خواندن شروع
کردند پس قاضی عبد اللہ کہ آنجا حاضر بودی نماز گذاردن آنحضرت را دیدہ مردمان را
میگفت کہ این شخص ولی اللہ است مردم گفتند کہ چگونہ شناختی کہ ولی اللہ است گفت کہ
از نماز خواندن ایشان شناختہ ام زیرا آنکہ اینچنین نماز سوائے ولی اللہ دیگرکس نمیخواند مگر این کار
ہر ولی اللہ ہم نیست بلکہ ایشان نائب رسول اللہ صلعم اند کہ محض مانند رسول اللہ صلعم نماز میخوانند
انگاہ آن قاضی بصدق دل مرید آنحضرت شد بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ حضرت فخر الاولیاء
شیخ من میفرمودند کہ حضور حضرت قبلہ محبوب الٰہی بوقت دعا خواندن ہر دو کف دست مبارک
بآن وضع میداشتند کہ ہیچکس را بدان وضع دست ہا داشتن و دعا خواستن نمی آمد مگر مرا کہ مدت
شش ماہ استعمال کردہ ام چنانچہ خنصرین را متصل میکردم و باقی انگشتان را نیز آنچنان کہ حضرت
قبلہ محبوب الٰہی میداشتند بعمل می آوردم انگاہ آن وضع را آموختہ ام بعد ازان حضور خواجہ فرمودند
کہ حضرت فخر الاولیاء شیخ من وضو و مسح سر اشرف و مسح گوش آنچنان میکردند کہ بآن طرح
و طریق وضو و مسح کردن در امکان کسے نیست صرف وضع انگشتان و کف ہر دو دست مبارک
از برائے مسح سر اشرف و انگشت در گوش گردانیدن ہم ہیچکس را نمی آید و انگشت خنصر را در
انگشتان پائی مبارک برائی خلال چنان میگردانیدند کہ ما ہمہ حیران می شدیم بعد ازان فرمودند
کہ از ہندوستان تا عرب شریف و در حرمین شریفین من ہمہ مردم را نماز خواندہ دیدہ ام
مگر مانند حضور شیخ خود کسے را ندیدہ ام اگرچہ آن مردم نماز را تا بدیر میخواندند و باطمینان
ارکان ادا می ساختند مگر آنچنان نماز کجا **مقبوس نود و نہم** بوقت اشراق روز سہ شنبہ
ہفتم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت
اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت اندرین اثنا حضور خواجہ ابقاہ اللہ

تعالیٰ ابقائہ یک طالب علم راسبق مشکوٰۃ شریف خوانیدند از باب تنزیہہ الصوم در یک حدیث
شریف این ذکر بیامد کہ یک مرد بجناب حضور رسولخدا صلعم بیامد و عرض کرد کہ یا رسول اللہ صلعم من
ہلاک شدہ ام حضور آنحضرت صلعم فرمودند کہ چہ شدہ است تراوی عرض کرد کہ من روزہ دار
بودم و باز ۔ ن منکوحہ خود جماع کردم حضور آنحضرت صلعم فرمودند کہ بندہ آزاد کن اگر این طاقت
نداری دو ماہ پی در پی روزہ بدار اگر این طاقت ہم نداری شصت مسکین را طعام بخورانی
وی عرض کرد کہ یا رسول اللہ صلعم طاقت ہر سہ چیز ندارم پس حضور آنحضرت صلعم او را یک
زنبیل خرما عطا نمودہ فرمودند کہ این زنبیل خرما را بدار و صدقہ کن تا کفارہ روزہ تو ادا
شود آن مرد عرض کرد سوگند بخدا تعالیٰ کہ من افقر از ہمہ فقراء ہستم و اہل بیت من نیز فقیر ترین از
اہل بیت ہمہ فقراء ہستند پس من و اہلبیت من باین صدقہ مستحق زیادہ اند پس حضور حضرت
رسول خدا صلعم بخندیدند فرمودند کہ برو برادر و بخوران اہل بیت خود را اندرین اثنا حضور خواجہ
فرمودند کہ این امر تخصیص بود از برائے آن شخص از برائے دیگران ہرگز جائز نیست بعد ازان فرمودند
کہ چون فرمان حضور حضرت رسول خدا صلعم را از خدا تعالیٰ میدانستند ہمچنان عمل میکردند امر بود
خواہ نہی یقین می نمودند کہ چنین است شک و تردد را در دل خود راہ نمیدادند بعد ازان سخن
درین افتاد کہ حضور حضرت رسولخدا صلعم از پیش و پس یکسان میدیدند و از قریب و بعید ہم
یکسان می شنیدند و از قریب و بعید ہم یکسان می شنیدند اندرین اثنا حضور خواجہ فرمودند کہ حضرت
شیخ کلیم اللہ جہان آبادی نیز فرمودہ اند و من از حضور قبلہ شیخ خود ہم شنیدہ ام کہ چون بر
ولی اللہ و شیخ عمان وارد میشود دوام او را حاصل میشوند یکی اینکہ تمام بدن او حواس میگردد
و ہم یک حس کار حس دیگر میکند دوم اینکہ قرب و بعد یکسان میشود و حجاب برمیخیزد [illegible]
آن چشم باین چشم آمیختہ میشود از نزدیک و از دور اگرچہ صد کروہ دیوار بر دیوار می بیند و از ہمہ جانب
دیوار و سوای دیوار و بر روی زمین و زیر زمین و زیر آسمان و بالای آسمان یکسان می بیند و
چون آن گوش باین گوش می آمیزد از بعید و دور اگرچہ صد یا ہزار کروہ باشد آنرا شنود کہ

از نزدیک و قریب خلاصہ اینست کہ باصرہ و سامعہ و ناطقہ و لامسہ و ذائقہ و شامہ و غیرہا ہریک
کار دیگر میکنند و ہمچنین ہر عضو از اعضا بدن کار و فعل ہر حس از حواس مذکورہ می نماید **مقبوس**
صدم بوقت عصر روز چہارشنبہ ہشتم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس
دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شدہ اند و بوقت
ہر میان نبی بخش مہر لوالہ و مولوی احمد بخش حجوی و مولوی خان محمد و میانجی محمد بخش و میاں محمد یعقوب
ساکنان چاچڑاں شریف و بلند خان ناگوری و میاں عبدالرحمٰن الہ آبادی و حکیم امام الدین کرانی
اجازت بیعت و خلافت عطا گشت و بر مثال خلافت ہریک حضور خواجہ بدست حق پرست
خود اسم مبارک خود رقم و ثبت نمودہ بدست شہزادہ مرزا احمد اختر صاحب کانوی سپردند کہ وی
بہریک خلیفہ مثال خلافت را برسانید **مقبوس صد و یکم** بوقت اشراق روز پنجشنبہ نہم
ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت
اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست دست داد سخن در لباس فقراء افتاد حضور خواجہ
ابقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ فرمودند کہ چون حضرت معاویہ بحضرت امیر المومنین علی ابن ابی طالب
در مقام صفین جنگ کردہ اند آنجا بر سر کوہی قریہ قوم یہود بود اتفاقاً حضرت علی زیر آن کوہ
برائے تلاش آب رفتہ اند و یک موضع را کاویدہ از زیر سنگ بزرگ چشمہ آب شیرین آوردند
و آنوقت آنحضرت این لباس و پوشاک پوشیدہ بودند پیراہن از چرم خام میش پوشیدہ و
عمامہ از موئے بز و ریسمان بافتہ بر سر اشرف بستہ اند پس یک یہودی راہب از بالائی کوہ
چون این حال را بدید بمجرد دیدن فرود دوید و نزد آنحضرت رسیدہ پرسید کہ آیا تو نبی خاتم الانبیاء
ہستی حضرت علی فرمودند کہ من نبی خاتم الانبیاء نیستم بلکہ وصی و برادر نبی خاتم الانبیاء ہستم راہب
گفت کہ من در کتب خواندہ ام و از احبار شنودہ ام کہ یکی از علامات خاتم الانبیاء اینست کہ حضرت
اوشان درینجا تشریف خواہند آورد و ازین موضع چشمہ آب پیدا خواہند کرد و لباس اوشان ہمچنین
باشد کہ از چرم خام گوسفند پیراہن ساختہ باشند و عمامہ از ریسمان موئی بز بر سر مبارک خود داشتہ

پس ازین جہت بسیار مدت گذشتہ کہ ما با نتظار دیدار اوشان درینجا بسر کوہ دیر ساختہ سکونت ورزیدہ ایم کہ شاید نصیب ما شود و پیش از من دیگر راہبان ہم بسیار گذشتہ اند و ہمچنین انتظار میداشتہ اند مگر این دولت نصیب من شدہ است این بگفت و مسلمان شد بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ حضرت مصعب بن عمیرؓ نیز پیراہن از چرم خام گوسفند می پوشیدند و چون در جنگ احد شہید شدند کفن بر ایشان مکتفی نمیشد اگر پائے را میپوشیدند سر مبارک ایشان برہنہ میماند اگر سر مبارک را بہ کفن می پوشیدند پس پائے ظاہر میشدند آخر حضور حضرت رسولخدا صلعم فرمودند کہ سر ایشان را بہ کفن پوشید و پائی را بگیاہ بپوشید و دفن سازید بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ حضور حضرت سرور عالم رسولخدا صلعم فرمودہ اند کہ این مصعب بن عمیرؓ چنان مالدار و توانگر بود کہ روزی دیدہ بودم کہ فرزندانش برائے او بدو صد درہم نقرہ بود یعنی چادر می خریدند و در آخر ہمہ مال خود را در محبت خدا و رسول او صرف کردہ است و آن چنان مسکین گشتہ کہ پیراہن ہم از چرم خام گوسفند می پوشید مقبوس صد و دوم[۱۰۲] بوقت اشراق روز جمعہ دہم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید سخن در تجرد اولیاء از ہیکل خود افتادہ بود حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالےٰ فرمودند کہ شیخ اوحد الدین کرمانی گفتہ اند کہ پیر من شیخ رکن الدین سنجاسی در سفر بودند من بجہت خدمتگذاری ہمراہ اوشان بودم در آن سفر شیخ من بیماری شکم میداشتند بجائی رسیدیم کہ آنجا شفاخانہ بود عرض کردم کہ یا حضرت بندہ را رخصت فرمائید تا کہ از شفاخانہ داروئی بیارم شاید کہ آنحضرت را نافع آید پس چون شیخ آرزو و الحاح بسیار دیدند اجازت دادند پس برفتم و شخصے را دیدم کہ ملازمان و خدمتگار [illegible] بپا استادہ اند فانوسہا افروختہ اند وی مرا بشناخت و من وی را بشناختم چون مرا دید بر خاست و استقبال من کرد و بسیار اکرام و تعظیم من بجا آورد و عزیز داشت آنگاہ پرسید کاری کہ باشد بگوئید من گفتم کہ شیخ من را علت شکم است برائے اوشان داروئے بدہید پس اقسام

دارو بداد و آنگاه برای رسانیدن من تا دور همراه من بیامد من بزور او را باز گردانیدم و
چون پیش شیخ خود باز آمدم و آنا اکرام و احترام بجا آوردن طبیب و از دارو دادن بحضرت
شیخ خود عرض کردم شیخ من تبسم نموده فرمودند که ای فرزند هر گاه من اضطراب ترا دیدم لاچار ترا
اجازت برفتن دادم مگر آن طبیب امیر آنجا بوده است نهایت متکبر و ذی نخوت مرا بر
تو شفقت آمد که مبادا با تو التفات نکند و تو شرمنده شوی بنابرآن من از هیکل خود مجرد شدم و بصورت
وی برآمده بجایش بر نشستم و ترا اگر امید اشتم و کردم با تو آنچه دیدی بعد از آن این بنده راقم الحروف
عرض کرد که قبله تجرد از هیکل چگونه میشود حضور این بیت برخواندند. بیت چون پری غالب شود بر آدمی گم
شود از مرد وصف مردمی. آنگاه فرمودند که چون پری یعنی جن کسی را میگیرد آن کس در غشی و
بیهوشی میاید پس هر چه میگوید یا میکند همان جن میکند و مردم می پندارند که این شخص میکند و
حال اینست که وی بیخبر و بی شعور میباشد هر گاه جن اینقدر مینماید پس اولیاء کرام بطریق اولی هر
چه بخواهند میتوانند کرد بعد از آن این بنده راقم الحروف باز عرض کرد که قبله غرض غلام اینست که
کیفیت تجرد چگونه است نه انکار از قدرت اولیاء الله است آیا یک بدن را گذاشته بصورت
دیگر بدن میایند یا آن شخص نیز بجائی خود زنده و قائم میباشد و به دیگر هر صورت که میخواهند
می برآیند حضور فرمودند بهر دو طریق است روح ایشان جسد میشود و جسد ایشان روح هم میگردد
و گاهی از یک بدن جدا شده بدیگر کالبد ظاهر میشوند و کار کرده باز در آن میایند و گاهی آن بدن
نیز آنچنان قائم بروح می باشد و دیگر بدن و هیئت مطلوبه ظاهر میشوند بعد از آن سخن در بزرگی
حضرت شیخ عبد القادر جیلانی افتاد حضور فرمودند که روزی شیخ ابو محمد عبد الرحمن طفسونجی در
طفسونج بر سر منبر گفتند أَنَا بَيْنَ الْأَوْلِيَاءِ كَالْكُرْكِيِّ بَيْنَ الطُّيُورِ أَطْوَلُهُمْ عُنُقًا یعنی من در میان
اولیاء مثل کلنگ هستم در میان مرغان که گردن من از گردن ایشان دراز تر است پس شیخ ابو الحسن
علی بن احمد سکنه ده جنت که در آن پرگنه بود و در آن مجلس حاضر بودند برخاستند و گفتند با موجودگی
حضرت شیخ عبد القادر جیلانی رح اینچنین از علو شان خود ظاهر میسازید آنگاه جامهاء از بدن بر

کرده گفتند بیائید که من با شما کُشتی میکنم بشیخ عبدالرحمن خاموش گشتند انگاه یاران خود را
فرمودند که یکسر موئی این شخص خالی از عنایت خدایتعالی نیست انگاه ایشانرا گفتند که جامه‌ہائے خود
را باز بپوشید ایشان گفتند که ما ازانچه بیرون آمده ایم بآن باز نگردیم پس رُوئے بدرجنت کرده اہلیہ
خود را خواندند که ای فاطمه جامهائی من بیار تا من بپوشم زوجه ایشان دران ده آواز ایشان
بشنیده جامهائی بایشان داد بعد ازان شیخ عبدالرحمن شیخ ابوالحسن را پرسیدند که شیخ شما
کیست ایشان گفتند که شیخ و پیر من حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی اند شیخ عبدالرحمن فرمودند
که من ذکر شیخ عبدالقادر جیلانی هرگز نشنیده ام و هم مدت چهل سال گذشته که در درکات باب
قدرت هستم ایشانرا گاهی آنجا ندیده ام انگاه شیخ عبدالرحمن چند نفر مریدان خود را به بغداد روانه
کرده فرمودند که از طرف من شیخ عبدالقادر جیلانی سلام برسانید و بگوئید که عبدالرحمن را چهل
سال گذشته که در درکات قدرت نشسته است شما را هرگز آنجا ندیده ام نه اندرون رونده
دیده ام نه بیرون آینده پس شیخ عبدالقادر جیلانی خادمانرا فرمودند که به طفونج بروید و در
راه شما را مریدان شیخ عبدالرحمن طفونجی خواهند رسید آنها را باز گردانید و چون به شیخ
عبدالرحمن ملاقات کنید بگوئید که عبدالقادر سلام میرساند و میگوید که اَنْتَ فِي الدَّرَكَاتِ وَمَنْ
هُوَ فِي الدَّرَكَاتِ لَا يَرَىٰ مَنْ هُوَ فِي الْحَضْرَةِ وَمَنْ هُوَ فِي الْحَضْرَةِ لَا يَرَىٰ مَنْ هُوَ فِي
الْمَخْدَعِ وَاَنَا فِي الْمَخْدَعِ اَدْخُلُ وَاَخْرُجُ مِنْ بَابِ السِّرِّ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَانِي بِاَمَارَةِ
اَنْ اَخْرَجْتُ لَكَ الْخِلْعَةَ الْفُلَانِيَّةَ فِي الْوَقْتِ الْفُلَانِيِّ عَلٰى يَدَيَّ خَرَجْتُ لَكَ وَهِيَ
خِلْعَةُ الرِّضَا بِاَمَارَةِ خُرُوجِ التَّشْرِيفِ الْفُلَانِيِّ فِي اللَّيْلَةِ الْفُلَانِيَّةِ لَكَ عَلٰى يَدَيَّ
خَرَجَ لَكَ وَهُوَ تَشْرِيفُ الْفَتْحِ وَبِاَمَارَةِ اَنْ اَخْلَعَ عَلَيْكَ فِي الدَّرَكَاتِ لِمَ...
عَشَرَ اَلْفِ وَلِيِّ اللّٰهِ سُبْحَانَهٗ خِلْعَةَ الْوِلَايَةِ وَهِيَ فَرَجِيَّةٌ خَضْرَاءُ طِرَازُهَا سُوْرَةُ اِخْلَا
قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ عَلٰى يَدَيَّ خَرَجَتْ لَكَ یعنی تو در درکات هستی و این مقامی ست که فرد
شما از مخدع ست و دیگر او درین مقام درکات نمی بیند آنکس را که او در مخدع ست و من

در مخدع ہستم داخل میشوم درین مقام بالاتر کہ مخدع است و برمیایم ازان از دروازۂ رازاذین جہت کہ ترا آن مقام مخدع رسائی نیست بیرون آمدن واندر رفتن من ادباب السر ثابت است بچند علامات چنانکہ یکی از علامات اینست کہ برآوردہ ام برائے تو فلانی خلعت را در وقت فلانے واین خلعت بردست من خارج کردہ شد برائے تو واین خلعت رضا بود چہ معانی دمقامات را در واقع صور مناسبہ میباشند دوم علامت اینست کہ بیرون آمدن تشریف فلانی در شب فلانی برائے تو بردست من بیرون آوردہ شد وآن تشریف فتح بود سوم علامت اینست کہ پوشانیدم بر تو در درکات بحضور دوازدہ ہزار ولی سجانہ خلعت ولایت را واین فرجہ بود سبز رنگ نقش آن قل ھو اللہ احد بود کہ بدست من بیرون کردہ شد برائی تو ہر گاہ خادمان فرستاگان ہردو شیخ در اثناء راہ ملاقی شدند پس بخدمت شیخ عبدالرحمن رسیدند وخادمان شیخ عبدالقادر جیلانی آن پیغام از طرف شیخ رسانیدند پس عبدالرحمن گفت کہ صدق الشیخ عبدالقادر ھو سلطان الوقت وصاحب التصرف فیہ یعنی راست فرمودہ اند شیخ عبدالقادر او شان بادشاہ وقت خواند وصاحب تصرف اند در آن بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ مخدع کدام مقام را میگویند فرمودند کہ مخدع مقام عزت وغیرت محبوبیت اللہ است کہ نمی بیند ونمیداند آنرا ہیچکس مگر صاحب آن مقام زیرانکہ مخدع بمعنی جائی ندیدان است بعد ازان سخن در وجہ تسمیہ شیخ قضیب البان افتاد حضور خواجہ فرمودند کہ قضیب بمعنی شاخ درخت است وبان نام درختی است کہ شاخہائی او نہایت راست میباشد پس قد وقامت معشوقان باوی تشبیہ میدہند وانیجا مناسب ہست کہ چون شیخ قضیب البان نماز میخواند وقد مبارک را در نماز خم دو تا نکردہ بودند ازینوجہ بلقب وشان قضیب البان گشتہ است واین لقب چنان مشتہر شدہ کہ خود اسم گردید بعد ازان سخن در مراتب اولیاء اللہ افتاد حضور فرمودند کہ وقتی شیخ دقوقی برکنارہ دریائی شور ہفت تن را اداولیاء اللہ نماز خوانیدند یعنی دقوقی امام شدند وایشان مقتدی گشتند اندرین اثنا یک جہاز غرق شدن گرفت ہمہ اہل

جهاز فریاد فغان میکردند شیخ دقوقی را بر فریاد فغان ایشان رحمت و شفقت جوش زد پس در حالت
نماز خواندن از خدا تعالی دعا خواستند که این جهاز غرق نشود پس جهاز از غرق شدن امان یافت
و بسلامت جاری گشت هرگاه از نماز فارغ شدند آن هفت تن اولیاء الله از یکدیگر پرسیدند که
این حرکت از کدام کس سرزده است هریک باز گفت که از ما هرگز این حرکت صادر نشده است
آخر از شیخ دقوقی پرسیدند که آیا این حرکت دعا خواستن از تو آمده است ایشان اعتراف کردند
پس آن اولیاء الله فرمودند که برو جدا شو که تو لائق صحبت ما یان نیستی این بگفتند و از چشم شیخ
دقوقی غائب شدند پس هرچند شیخ دقوقی در هر مقام ولایت که دستگاه میداشتند جستجو ساختند
مگر از ایشان نشانی هم نیافتند زیرا که ایشان در مقام قباب عزت و غیرت در رسیده مستور و متواری
شده بودند و این مقام از دستگاه شیخ دقوقی بالاتر بود بعد ازان فرمودند که شیخ ابو الحسن کردویه
یک روز پیش حضرت روزبهان بقلی نشسته بودند و این خیال در دل کردند که من در علم و حال
از شیخ روزبهان بقلی زیاده هستم و فوق میدارم پس شیخ روزبهان از خطره ایشان آگاه
گشته فرمودند که ای ابو الحسن این خطره را از دل خود بدر کن زیرا که امروز روزبهان هیچکس را
همسری و برابری نیست وی یگانه زمانه خود است آنگاه ازین معنی این رباعی برخواندند رباعی
معارف مرا کجا بینند در زمانه منم قائد سر الله محمد و تا آستانه اقصی که هست
منزل جانم بماورای ورای بعد ازان سخن در عشق و حسن افتاد حضور خواجه فرمودند که روزی
شیخ روزبهان بقلی براهی میرفتند اندرین اثناء از سرای بگذشتند از انجای شنیدند که پیرزنی دختر
ران خود را میگفت که ای دختر از سرای بیرون مرو سوی خود را بکسی منما و اظهار حسن منما
چند که توانی پنهان بدار که بازار حسن تو کم گردد بے وقار [illegible]
شیخ روزبهان در جوش تمام آمدند فرمودند که [illegible] شنیده و پنهان
نمی ماند بلکه ظاهر شود با عاشق چشمک زده می پیوندد زیرا که حسن و عشق [illegible]
بسته اند که هیچگاه از یکدیگر جدا نباشند ازین کلام [illegible]

که بعضے از انہا بر وند بعد ازان حضور خواجه فرمودند که در عرب شریف مردان عاشق بوده اند و
زنان معشوقان چنانکه مجنون عاشق و لیلی معشوق بود وفلان عاشق و سلمی معشوقه پس ازینجهت
شاعران عرب شریف خود را مرد که عاشق بود اعتبار کرده کلام در شعر از طرف مر دگفته اند و در ملک
فارس مردان و زنان هر دو عاشقان و معشوقان بوده اند بنا بران در کلام شعرا فارس فرقی از
زن و مرد نیست و در کشور هندوستان و پنجاب دستدہ زنان عاشقان بوده اند و مردان
معشوقان چنانچه سری کرشن جیو صاحب معشوق بود زنان او عاشقان وی بودند و میان رانجھا
معشوق بود و مائی هیر سیال عاشق اوست و مرزا معشوق بود و صاحبان عاشق اوست و
پنون خان معشوق و مائی سسی عاشق بود و دیگر کسان هم بسیار بوده اند فلهذا شاعران این
دیار اگرچه مردانند خود را به زنان تعبیر کرده کلام در اشعار چنان گفته اند که گویا زنان گفته اند بعد ازان
رمضو حلاق بیامد و عرض کرد که قبله امروز جمعه است حلوق باید کنانید حضور فرمودند که آری انگاه برائے
حلوق متوجه شده بنشستند اول قلم الاظفار کنانیدند برین ترتیت که نخستین از انگشت سبابه
دست راست ناخن را گرفتانیدند بعد ازان از انگشت وسطی بعدهٔ از بنصر بعده از خنصر بعد ازان
از خنصر دست چپ بعده از بنصر بعده از وسطی بعدهٔ از سبابه بعده از ابهام دست چپ انگاه از
ابهام دست راست ناخن را تراشانیدند یعنی ابتداء ناخن بریدن از دست راست از سبابه شروع
کردند و شروع از دست چپ از خنصر نمودند و ختم بر ابهام دست راست کردند بعد ازان حلاق اول
سبلت مبارک حضور اقدس را شانه کشید وانگاه بمقراض پست گردانید پس آن موئی که برکناره
لب مبارک بسوئی دهن مبارک نزدیک بودند آنرا از یک پره تا پره دیگر پست تر کنانیدند بحدیکه بشره
صافی و ظاهر شده بود و آن موی لب که نزدیک بینی مبارک بودند آنرا نیز پست کنانیدند مگر بن
موئی بقدر جو جو باقی بگذاشتند یعنی آن قدر پست گردانیده بودند که بشره آنجای پوشیده بود
واین موئی را در طولانی لب مبارک بقدر سر چهار انگشت پست کنانیدند که این را سنت چهار
یاری میگویند و باقی موئی بروت مبارک از هر دو جانب لب مبارک دراز شده بودند بحال بگذاشتند

آنگاه موئی بینی مبارک را نیز بمقراض خورد قطع کنانیدند و عادت مستمرہ حضور اینست کہ موئی لب و بینی را ہمیشہ بمقراض قطع می کنانیدند و بموچینہ گاہی نکنانیدہ اند و باسترہ ہم گاہی نتراشانیدہ اند و بر موئی رخسارہ و خدین شریفین اصلاً ہیچ چیز از موچینہ و مقراض و استرہ نگردانیدند بلکہ سالم بداشتند و عادت شریف ہمین ست کہ موئی خدین و روئی مبارک را دائم سالم میگذاردند۔ بعد ازان موئی الطین شریفین را باسترہ تراشانیدند مقبوس صد و سوم بوقت اشراق روز شنبہ یازدھم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدھم ہجری المقدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل شد سخن در توجہ کردن پیران بر مریدان افتاد اندرین اثناء یکی از حاضرین گفت کہ مدار فقراء سلسلہ نقشبندیہ بر توجہ است حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ اینچنین نیست کہ تو گفتی بلکہ دستور در سلسلہ نقشبندیہ اینست کہ در ہشت پاس ہشتم پاس پیر مریدان خود را در روئی خود حلقہ کنانیدہ می نشانند و بر دل ایشان توجہ می اندازد و باقی ہفت پاس ہمہ مریدان در دیگر اشغال و وظائف میگذرانند اندرین اثناء یکی از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ آیا پیر را بہمہ مریدان حلقہ ضرور توجہ میباشد حضور فرمودند کہ پیر را بر دل مریدان بہر جا کہ باشند توجہ فائز میباشد رو بروئی خود در حلقہ نشانند خواہ نہ نشانند بعد ازان سخن در مصرف لنگر شریف حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ از وظیفہ خواران و صدقہ خواران افتاد حضور خواجہ فرمودند کہ سابق ازین پنج ہزار یا شش ہزار روپیہ نقد بیت دار در ہر ماہ صرف میشد سوئی دانہ غلہ یعنی غلہ کہ از برائی پختن نان لنگر و دادن برات ہا وغیرہ خرچ و صرف میشود مقبوس صد و چہارم بوقت اشراق روز یکشنبہ دوازدھم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پائبوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بقائہ یک طالب علم را سبق مشکوۃ شریف از باب لیلۃ القدر درس دادند در اثناء سبق حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ لیلۃ القدر مقامی ست از مقامات کشف کہ اہل کشف را حاصل شود نہ ہر کس را بعد ازان در یک حدیث شریف این ذکر باید کہ خواہان بندہ [illegible]

خدا تعالی در شب قدر عبادات و طاعات بجا می آرند دعائی مغفرت بآواز بلند می خوانند فیقول
ارجعوا قد غفرت لکم و بدلت سیاتکم حسنات پس حق سبحانه میفرمائید که تحقیق
آمرزیده ام شما را و بدل کرده ام سیئات شما را بحسنات اندرین اثناء یک عالم فاضل حاضر
نشسته بودی گفت که اگر گفته شود که نفس سیئات حسنات میشوند این محال ست پس
مراد آنست که بدل و عوض گناهان نیکی ها در نامهٔ اعمال او نوشته می شوند حضور خواجه فرمودند که
آن نه شنیدی که دوست هر که در سایهٔ عنایت اوست گناهش طاعت است و دشمن دوست پس
ازینجا هم اینمعنی مفهوم میشود که عین سیئات عین حسنات میشود آنگاه همان عالم آیت را
برخواندند الا من تاب و امن و عمل عملاً صالحاً فاولئک یبدل الله
سیئاتهم حسنات و گفت که درین آیت این ذکر ست که شخصی که در کفر باشد بر نیکی او
گناه باشد چون از کفر توبه کرده بخدا تعالی ایمان آورد و صالح کرد پس همه نیکی های او که در حالت
کفر سیئات بودند حسنات باز شدند حضور خواجه بر اضطراب تقریر او تبسم نمودند و فرمودند که مراد
اینست که درین آیت ذکر ایمان خاص ست نه ایمان عام چنانچه تقدیم ذکر توبه بر ایمان قرینه
همین ست بر همین معنی پس حاصل معنی این آیت اینست که مثلاً شخصی مومن گنهگار است پس
توبه میکند از گناهان و ایمان کامل می آرد و عمل صالح میسازد پس آن شخص بدرجهٔ میرسد که سیئات
او نیز عین حسنات میشوند بعد ازان فرمودند که اگر شخصی مشغول باشد و ناگهان بی ارادهٔ سابقه
ازوی این گناه که از همه گناهان بدتر ست یعنی زنا واقع شده است او را ضرر و نقصان نخواهد
رسانید بعد ازان فرمودند که علامت آن اینست که او را پشیمانی و ندامت حاصل خواهد شد و نیز
اگر او را [illegible] لذت [illegible] خواهد گشت زیرا که هر گناه که بقصد و اراده میکند دو چیز او را لاحق میشود
[illegible] شخصی که اول بار گناهی میکند یک نقطهٔ سیاه بر دل
[illegible] سیاه [illegible] بر دل وی می افتد همچنین بهر گناه و بهر
[illegible] هرچند که دل سیاه میشود از گناه کردن ندامت نمیاید

بلکہ بر گناہ کردن دلیر میشود پس باید کہ توبہ کند تا دل او پاک و صاف شود بعد ازان سخن در خلود
کفار در نار افتاد حضور خواجہ فرمودند کہ نزد بعض اکابر اولیاء چنانچہ شیخ اکبر محی الدین بن العربی وغیرہ
خلود کفار در دوزخ ہرگز نیست چہ رحمت خدا تعالیٰ را غلبہ ست بر غضب او بعد ازان از جلد چہارم
کتاب اشارات فریدی از مقبوس ہشتم تا مقبوس ہفدہم برخواندم حضور خواجہ مسرور شدہ
حرف بحرف و لفظ بلفظ شنیدند و در بعض مواضع اصلاح ہم نمودند مقبوس صد و پنجم بوقت
عصر روز جمعہ ہفدہم ماہ ربیع الثانی سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس
و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست حاصل گشت اندرین وقت
صاحبزادہ میاں نصیر الدین برادر خورد میاں صاحب میاں کرم الدین صاحب پاروی از
جناب اقدس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ و نفعنا وایاکم بلقائہ باجازت بیعت و
خلافت مشرف شد پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بر مثال او دستخط خود ثبت کردند
مقبوس صد و ششم بوقت اشراق روز سہ شنبہ بیست و یکم ماہ ربیع الثانی سال
سیزدہ صد ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتے
بہتر ازین نیست میسر گردید اندرین اثناء حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ این بندہ راقم الحروف
را سبق کتاب مقابیس المجالس جلد چہارم از مقبوس ہفدہم تا مقبوس بیست و یکم بخوانیدند
و معہ تحقیق تمام و تصحیح ہم نمودند بعد ازان یک طالب علم را سبق کتاب مشکوٰۃ شریف از باب
ثواب التسبیح درس دادند چون این حدیث شریف خواندہ شد فمن قال لا حول ولا
قوۃ الا باللہ ولا منجا من اللہ الا الیہ کشف اللہ عنہ سبعین بابا من
الضر ادناها الفقر کسیکہ بگوید لا حول ولا قوۃ الا باللہ ولا [illegible]
الا الیہ کشادہ میکند خدا تعالیٰ از وی ہفتاد در را از ضرر [illegible] فقر [illegible] حضور خواجہ
فرمودند کہ من در کربت و صعوبت و مشکل و محنت با چنین میخوانم کہ لا ملجا ولا منجا منہ
الا الیہ چنانچہ یکبار مرا در فرض درد شدید افتاد بیقراری و اضطراری بکمال [illegible] دوا

برنشد پس این دعا بخواندم ہمانساعت شفا گشت بعد ازان این قطعہ حدیث شریف خوانده شد
اِنَّهٗ لَیُغَانُ عَلٰی قَلْبِیْ وَاِنِّیْ لَاَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِی الْیَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ بدرستی شان اینست
کہ البتہ کرده میشود بر دل من و بدرستی ہر آئینہ استغفار میکنم خدا تعالیٰ را در روز صد بار بعد
ازان حضور خواجہ فرمودند کہ صوفیہ کرام این حدیث شریف را در باب عدم ادراک کنہ حقیقت
حق سبحانہ سند و حجت می آرند بعد ازان فرمودند کہ چون ذات حق سبحانہ بے نہایت و بیحد
ست پس کنہ حقیقت ذات حق سبحانہ از کشف و ادراک انسان خارج ست بعد ازان در باب
استغفار در حدیث شریف شداد بن اوس این ذکر آمد کہ سید الاستغفار اینست کہ
بگوئی اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّیْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ خَلَقْتَنِیْ وَاَنَا عَبْدُكَ وَاَنَا عَلٰی
عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ اَعُوْذُبِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ اَبُوْءُ لَكَ
بِنِعْمَتِكَ عَلَیَّ وَاَبُوْءُ بِذَنْبِیْ فَاغْفِرْ لِیْ فَاِنَّهٗ لَا یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ اِلَّا اَنْتَ وہر کہ
بخواند این سید الاستغفار را در روز بحالیکہ یقین دارنده باشد پس بمیرد دران روز
پیش ازانکہ شام شود پس وی اہل بہشت ست و کسیکہ در شب بخواند و دران شب بمیرد
پیش ازانکہ صبح شود وی از اہل جنت باشد بعد ازان فرمودند کہ من این سید الاستغفار را
بسیار میخوانم بعد ازان سخن در بزرگی حضرت میانصاحب شیخ محمود میان احمد آبادی افتاد
حضور خواجہ ابقاه اللہ تعالیٰ فرمودند کہ حضرت محمود میان رحمۃ اللہ علیہ از نہ مشائخ کرام سجاده
نشین و خلیفہ مجاز بودند چنانچہ یکی حضرت مخدوم نصیر الدین محمد چراغ دہلوی دوم شیخ
کمال الدین سوم شیخ سراج الدین چہارم شیخ علم الدین پنجم شیخ محمود راجن ششم شیخ
جمال الدین جمن ہفتم شیخ حسن محمد ہشتم شیخ محمد نہم شیخ یحیی مدنی رضوان اللہ علیہم اجمعین
بعد ازان فرمودند کہ حضرت محمود میان رحمۃ اللہ مرا اجازت و خرقہ خلافت ہم داده اند چنانچہ
سلسلہ پیران عظام و اوراد و ظائف کہ نوشتہ مرا داده بودند نزد ما موجود اند بعد ازان این
بنده راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ از حضرت شیخ محمود میان تا حضرت یحیی مدنی چند پشت گذشتہ

بالشہ

باشند حضور فرمودند کہ شش پشت گذشتہ اند چنانچہ حضرت محمود میان بن میان صاحب حسام الدین ثانی فرخ صوفی خوب میان بن شیخ رشید الدین مودود لالہ بن شیخ رکن الدین ثانی بن شیخ حسام الدین اول محمد فرخ صوفی بن شیخ رکن الدین اول ابی احمد بن شیخ الحرمین الشریفین قطب المدینہ شیخ یحییٰ مدنی مگر سلسلہ ارادت و خلافت بہ ہفت واسطہ مسلسل ست چنانچہ حضرت شیخ محمود میان مرید خلیفہ شیخ حسام الدین ثانی محمد فرخ صوفی خوب میان و ایشان مرید و خلیفہ شیخ رشید الدین مودود لالہ و ایشان مرید خلیفہ شیخ رکن الدین ثانی و ایشان مرید و خلیفہ شیخ حسام الدین اول محمد فرخ صوفی و ایشان مرید و خلیفہ شیخ جمال الدین جمن ثانی و ایشان مرید و خلیفہ شیخ رکن الدین اول و ایشان مرید و خلیفہ قطب المدینہ حضرت شیخ یحییٰ مدنی ہستند بعد ازان فرمودند کہ مرا ازین طریق از حضرت فخر الاولیاء تا حضرت شیخ یحییٰ مدنی ہم ہفت واسطہ درمیان است چنانچہ یکی حضرت قبلہ فخر الاولیاء و دوم حضرت قبلہ محبوب الٰہی سوم حضرت قبلہ سلطان الاولیاء چہارم حضرت قبلہ عالم مہاروی پنجم حضرت قبلہ مولانا محب النبی دہلوی ششم حضرت شیخ نظام الدین اورنگ آبادی ہفتم حضرت شیخ کلیم اللہ جہان آبادی و ازان طریق حضرت محمود میان رحمۃ اللہ علیہ تا حضرت شیخ مدنی نیز ہفت واسطہ درمیان ست چنانچہ گذشت بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرض کرد کہ قبلہ از حضرت شیخ یحییٰ مدنی تا حضرت شیخ محمود میان ولایت و فقر ہمچنان جاری و مسلسل آمدہ است یا نی فرمودند کہ از شیخ رکن الدین اول ابی احمد تا شیخ رشید الدین مودود لالہ بزرگ تمام فقر و ولایت پیوستہ آمدہ است و بعد ایشان اگرچہ میان صاحب خوب میان حسام الدین ثانی ہم فقیر بودند مگر در مرتبہ [illegible] نبودند و حضرت محمود میان رحمۃ اللہ علیہ از پدر عالیقدر خود بسیار کامل بودند و در ازمانہ شیخ وقت بودند مقبوس صد و ہفتم بوقت عشا شب شنبہ دوم ماہ جمادی اول سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ در وظیفہ شاغل بودند

چون فارغ شدند رخ انور بطرف این بندہ احقر آوردہ سر اشرف را بسوی این احقر مائل نمودند
این بندہ نیز اندکی از جا جنبیدہ پیشتر بنشست آنگاہ آہستہ آہستہ فرمودند کہ من امروز بوقت
نیمروز خفتہ بودم پس در خواب دیدہ ام کہ یک کتاب را مطالعہ میکنم پس دران کتاب نوشتہ بود کہ
کسیکہ ریاضات شاقہ کند و مجاہدات صعبہ نماید نَقَدَ نَقَدَ کا و معنی این لفظ دران کتاب چنین
نوشتہ بود کہ او بحقیقت خود برسید و فائز گردید و پیشتر این عبارت نوشتہ بود کہ خدا تعالی را نہ کسے
دیدہ است و نہ بیند و نخواہد دید یعنی حقیقت و کنہ ذاتی حق سبحانہ مدرک و مشہود و مکشوف ہیچکس
از افراد انسانی نیست بعد ازان دیدم کہ دیوان غزلہائی خواجہ حافظ شیرازی نہادہ شدہ است
پس آنرا برداشتہ بکشادم این بیت نوشتہ بود ؎ پئے زاغ و زغنہائے بنہ دام کہ عنقا را بلند
ست آشیانہ **مقبوس صد و ہشتم** بوقت عشا شب شنبہ نہم ماہ جمادی الاول سال سیزدہ
صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین
نیست حاصل شد اندرین وقت مولوی صاحب محمد علی راجن پوری حاضر بود وی عرض کرد کہ قبلہ معنی
این بیت چگونہ است کہ ؎ ما ئیم ظلال جملہ اسمائیم یعنی کہ بصورت مسمی ئیم حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی
ببقائہ فرمودند کہ مثلاً ذات متلبس بصفت رحمت رحمان است و ہمان ذات متلبس بصفت قہر قہار
است پس رحمت صفت است و رحمان اسم و قہار نیز اسم و قہر صفت است و فرق درمیان
صفت و اسم مشتق و مشتق منہ است یعنی مصدر صفت است چون علم و حیات و غیرہما مشتق
اسم است چون حی و علیم و غیرہما پس اسم و مسمی یکیست یعنی عین یکدیگر اند زیرا کہ مسمی نیز
ہمانست کہ متلبس بصفت است بعد ازان فرمودند کہ ظلال عکوس اشیاء را گویند و ظل و عکس شئے
حکم و اثر آنست و پیداست کہ ہمہ افراد و اجزاء عالم آثار و احکام اسماء و صفات الہیہ اند زیرا کہ اسماء
و صفات ہمچنان در علم حق سبحانہ موجود اند و نہ خارج شدہ اند و نہ خواہند شد پس ہرچہ در عالم پیدا
و ظاہر شدہ است و خواہد شد جملہ ظلال و عکوس آنہاست یعنی آنچہ در خارج موجود است آثار و
احکام اسماء و صفات الہیہ است نہ ذوات اسماء و صفات بعد ازان سخن در تحقیق اسم اعظم افتاد

حضور خواجہ فرمودند کہ شیخ محمد بن علی حکیم ترمذی کہ از اکابر اولیاء روزگار بودند یکصد و پنجاہ سوال در علم
حقائق معارف نوشتہ گذشتہ اند چنانچہ یکی از آن اسولہ این سوالی بود کہ اسم اعظم کدام است و این
ہم گفتہ رفتہ اند کہ جواب ندہد این سوال را مگر کسے کہ او خاتم ولایت محمدی باشد و ہرگاہ شیخ
اکبر محی الدین بن العربی در کشف خود خود را خاتم ولایت محمدی دانستہ اند پس ایشان جواب این سوال
را بدین طور گفتہ اند کہ ہر کہ ولی منتہی کامل مکمل اسم اعظم ست بعد ازان فرمودند کہ اسم اعظم حضور حضرت
محمد مصطفےٰ صلعم ہستند بعد ازان فرمودند کہ ہر کہ تمام عبد اللہ شد او اسم اعظم است و تمام عبد اللہ
حضور آنحضرت صلعم اند **مقبوس صد و نہم** بوقت نیم روز چہار شنبہ سیزدہم ماہ جمادی الاول سال
سیزدہ صد و سی دوم ہجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین
نیست دستداد سخن در بیان حج مبرور افتاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ فرمودند کہ علامت حج مبرور
آنست کہ چون از حج بر گردد از سابق بہتر و نیکتر شدہ باز آید و من اکنون مردمان را می بینیم کہ چون از
حج باز می آیند از سابق نیز بدتر گشتہ باز آمدہ اند بعد ازان فرمودند کہ شیخی بود او بحج رفت
شبی در خواب دید کہ فرشتگان بر در مکہ معظمہ نشستہ اند و یکی از دیگری می پرسد کہ امسال مردمانی
کہ برائے حج گذاردن آمدہ اند کدام کس را حج قبول افتادہ است و می گفت کہ ازین جملہ مردم
ہیچکس را حج قبول نیفتادہ است مگر یک شخص ست چرم دوز در مصر کہ او را حج مبرور و قبول
ست چون آن شیخ بیدار شد قصد مصمم کرد کہ بعد ادائے مناسک حج در مصر رفتہ آن شخص چرم دوز
را خواہد دید ہرگاہ از حج فارغ شد در مصر رفت و بعد جستجوی بلیغ آن شخص چرم دوز را دریافتہ او
را گفت کہ ای فلان من ترا یک خوشخبری میدہم و آن اینست کہ حج تو مبرور شدہ است اگرچہ تو بحج
نرفتی کہ من چنین و چنین در خواب دیدہ ام و تو نیز باید کہ با من نیکی کن و آن اینست کہ بگو ہم
کردی و کدام کار ساختی کہ عوض آن ترا حج مبرور دادہ اند و می گفت کہ من مردی ام چرم دوز
بسیار مدت شدہ است کہ من از کسب خود از برای نیت حج گذاردن دراہم و دنانیر فراہم
و جمع میکردم آخر امسال مبالغ آنقدر جمع شدہ بودند کہ زاد و راحلہ مرا مکتفی شدندی و در خانہ نیز

داده بر فتحی من آماده شده نشسته بودم وقت طعام خوردن بزدد خانه من ادام نه پخته بودند من
زوجه خود را گفتم که تو برو واز فلان همسایه نانخورش گرفته بیار تا من بهمان نانخورش نان را خورده
برحج بروم اهلیه من برفت آن همسایه گفت که نزد ما ادام گوشت موجود ست مگر بر ما حلال است وبر
شما حرام است خوردن آن زیرا که ما اندر مخمصه بوده ایم سه روز گذشته است که باز طعام را ندیده
ایم پس زوجه من باز آمده ماجرا بیان کرد من در دل گفتم که من اکنون این همه دراهم را به همسایه گرسنه
بدهم که خرج عیال خود کنند مرا تا که والهم حج خواهند شد بحج خواهم رفت پس آن دراهم اندوخته
را برداشته به همسایه داده ام **مقبوس صد و دهم** بوقت زوال روز پنجشنبه چهار دهم ماه
جمادی الاول سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین
[illegible] میسر نگردیده اندرین وقت بر آسمان قطعات خورد خورد از سحاب و غمام متفرق بودند پس حضور
خواجه ابقاه الله تعالی سوی آسمان نظر فیض اثر کرده فرمودند که امروز ابر نمودار ست انگاه
فرمودند که این طرف بر ملک بچاد داخل و غیره عنایت و کرم الهی شود که باران ببارد انگاه فرمودند
که چولستان نهایت خشک شده است بر آن هم ببارد انگاه فرمودند که اگر این ملک و این بلاد
سیراب و آباد خواهند شد مارا چه و اگر نخواهند شد مارا چه هر که مالک ملک ست او را آباد کند خواه غیر
آباد سازد بعد ازان فرمودند که مولوی محمد باران صاحب خلیفه حضرت خواجه محمد سلیمان صاحب
تونسوی کلان فقیر بود و در حاجات برآری مردم هم مشهور بود چون در شهر تونسه شریف مدعی مردم
آنجائی نهایت خوش و مسرور میشدند که اینک حوائج هر کس قضا خواهند شد و حضرت خواجه
محمد سلیمان ازین سبب سه بار از مولوی فقر و درویشی سلب کرده بودند و میفرمودند که ای باران
خدا تعالی بے پرواه تر و بے نیاز ترست حذر کن و بترس از بے نیازی او آن نباشد که تمام
عمر نالان باشی یکبارگی بر حاجت برآری هر کس کمر بسته ترا چه خالق مخلوق بداند مالک ست
[illegible] بعد ازان فرمودند که حضرت خواجه محمد سلیمان را با مولوی محمد باران صاحب کمال محبت
[illegible] سلسله فقیری ازوی نیز از محبت میکردند و خود حال خواجه محمد سلیمان آنچنان بودی که

امرچ

هرچه درجهان بشدی بایشان نگران می بودند اگرچه مردم حاجتمندان فریاد وفغان میکردند کار
هیچکس را نمیکردند مگر لاچار دعا میخواستند بعد ازان فرمودند که پیداست که از خورد فقیران کار
برآئی مردم بسیار حاصل میشود بعد ازان فرمودند که وقتی حضرت خواجه محمد سلیمان تونسوی در
کوٹ شریف بخدمت حضور حضرت قبله سلطان الاولیاء بتقریبی حاضر بودند اندرین ایام مردمان
قوم ماچھیان ساکن داجل ونواحش جنگ کردند پس حضرت قبله سلطان الاولیاء هم معه جمیع
خلفا ومریدان دران معرکه حاضر شدند وحضرت خواجه محمد سلیمان نیز همراه بودند پس اقوام ماچھیان
یک طرف وحضرت قبله سلطان الاولیاء معه توابع خود یکطرف بودند پس درمیان هر دو گروه محاربه
ومقاتله شروع گشت ماچھیان تعدی کردند تا که یک فقیر هم ازینطرف شهید شد حضرت قبله
سلطان الاولیاء براسپ سوار شده بودند وخواجه محمد سلیمان فتراک گرفته استاده اند پس حضرت
خواجه محمد سلیمان عرض کردند که حضرت این مخالفان تعدی ساخته رو به غلبه می آرند وآنحضرت
خود بدولت هیچ نمیکنید بلکه راضی برضا شده هرچه میشود می بینید وما نیز بغیر اجازت آن
حضرت هیچ نمیتوانیم کرد اگر ما را اجازت دهید ما کار اوشان ساخته کنیم پس حضرت سلطان الاولیاء
فرمودند که اکنون بکنید بیشک شما را رخصت است آنگاه حضرت خواجه محمد سلیمان یک مشت خاک
را برگرفتند وبسوئی دشمنان ومخالفان انداختند چنانکه سنت حضور حضرت رسول خدا صلعم است
پس همدرین ساعت همه مخالفان هزیمت خوردند و روبفرار آوردند ونهایت ذلیل وخوار
گشتند بعد ازان روز همه قوم ماچھیان مریدان این درگاه شدند بعد ازان حضور خواجه
فرمودند که این فعل که از دست حضرت محمد سلیمان تونسوی واقع گشته است شاید آنوقت
هنوز ابتدا فقر اوشان بود ورنه در نهایت فقر حال این بود که اگر مولوی محمد باران جا ...
بار مردم بکردی ایشان او را توبیخ وتهدید میکردند وخود هرگز نمیکردند مقبوس ... بمدیار دهم
بوقت زوال روز شنبه شانزدهم ماه مذکور وسال نیز مذکور دولت پابوس وزیارت حضرت
اقدس که عبادتی وسعادتی بهتر ازین نیست حاصل گشت سخن در نظر کردن ودیدان بردی زنان

ہیگانہ دامنِ ان بے ریش افتاد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ حضور حضرت رسول خدا صلعم برائے حجۃ الوداع تشریف فرما شدہ بودند در اثناء طریق حضرت فضل بن حضرت عباس رضی اللہ عنہما را بر ناقۂ خود قصواء ردیف خود گردانیدہ بودند اندرین اثناء یک عورت یک طفل بازداشتہ پیش حضور آنحضرت صلعم بردہ نمود عرض کرد کہ یا رسول اللہ آیا برائے این طفل حج ہم ہست حضور آنحضرت صلعم فرمودند کہ آری از برائی او حج است و از برائی تو ثواب و چون آن زن جمیلہ و خوبصورت بود و حضرت فضل صاحب نیز نوجوان و خوبرو و حسین بودند در مکالمہ نظر حضرت فضل بطرف آن عورت افتاد و نظر آن عورت ہم سوئے ایشان بود و حضور آنحضرت صلعم را ازین معاملہ اطلاعی شد پس یکدست مبارک خود را بر چشمان حضرت فضل آوردند بدیگر دست مبارک گردن اوشان را گرفتہ بدیگر طرف گردانیدند پس حضرت عباس کہ این حال میدیدند پرسیدند کہ یا رسول اللہ صلعم گردن عم زادۂ خود را چرا گردانیدہ اید پس حضور آنحضرت صلعم فرمودند کہ شیطان در آدمی چنان سرایت میکند کہ در پوست و رگ وی می در آید و ناشائستگیہا ظاہر میکناند بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ شخصے بقصد زیارت عارف نامی حضرت مولانا جامیؒ میرفت اتفاقاً در اثناء راہ بیک جوان خوبصورت و جمیل ملاقی شد نظرا و بران جوان افتاد پس برغبت و خواہش سوئے او میدید آن جوان راہ گرفتہ میرفت و او ستادہ بود و اندرین حالت یک شخص کمل پوش ازانجا گذر کرد کنارۂ کملش در چشم این شخص ناظر بد در خلید شد چشمش کوفتہ شد درد شدید طاری گشت و اشک جاری گردید در انجا حیران شدہ بنشست چون از درد و صدمہ افاقت و خفت یافت باز روانہ شد چون بخدمت حضرت مولینا جامیؒ مشرف شدہ بنشست پس حضرت مولانا بفراست و نور باطن حال آن شخص را معلوم کردہ این نقل بیان کردند کہ یک شخص کعبۂ معظمہ را طواف میکرد و دران حالت نظرش بریک امرد بی ریش افتاد کہ او نیز طواف میکرد و نہایت صاحب حسن و جمال بود پس این شخص طواف ہم میساخت و سوئے او نظر نیز می انداخت اندرین اثناء دستے از غیب پیدا گشت و طپانچہ بر چشمانش زد چشمانش را صدمہ و کوفتگی رسید

این شخص کرده گذشته بود، چون این نقل را از حضرت مولانا بشنید بر خود محمول کرد و نهایت
نادم و پشیمان گردید بعد ازان فرمودند که یک شخص بجناب حضرت عثمان بن عفانؓ حاضر شد
پس حضرت عثمانؓ او را فرمودند که ای فلان چشمان تو زنا کرده اند وی اقرار و اعتراف کرد که بیشک
در اثنائی راه یک زن اجنبیه را که حسینه بود ملاقی شده ام و برغبت دل سوئی او نظر انداختم ازین
حکایت همه حاضرین مجلس تعجب کردند که حضرت عثمان چگونه دریافتند که چشمان او زنا کرده اند
حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که بفراست دیده و دانسته بودند که در حدیث شریف آمده
است که اِتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَاِنَّهٗ یَنْظُرُ بِنُوْرِ اللّٰهِ. بعد ازان فرمودند که چون
حضرت امام اعظم ابوحنیفه کوفی امام محمد را سبق می خوانیدند پس او را پس پشت خود می نشاندند
زیرا که حضرت امام محمدؒ کودک یعنی امرد بودند روزی در اثناء سبق خوانیدن سایهٔ ریش امام محمدؒ
پیش حضرت امام اعظم افتاد چون سایه را دیدند پرسیدند که اکنون ترا محاسن و لحیه روئیده است
ایشان گفتند که آری لحیه بر آمده است آنگاه امام صاحب فرمودند که اکنون پیش من رو برو
بنشین بعد ازان سخن در خلق حضور حضرت رسولخدا صلعم افتاد حضور فرمودند که هر که بحضور
آنحضرت صلعم عرض کردی حضور آنحضرت صلعم بسوئی او متوجه میشدند تا که آنکس حکایات تمام
کرده خود بخود پس نگشتی حضور آنحضرت صلعم هرگز از توجه و شنیدن کلام او پس رو
گردان نمیشدند و هر که برائے مصافحه و تقبیل دست مبارک آنحضرت صلعم را بگرفتی تا که آنکس بہ
مرضی خود نگذاشتے حضور آنحضرت صلعم خود هرگز دست مبارک خود را از دست او نمیکشیدند
بعد ازان فرمودند که حضور حضرت رسولخدا صلعم از برائے رضا و خشنودی هر کس اینچنین رعایت
میکردند مگر از برائے ازواج مطهرات خصوصاً برائی حضرت بی بی عائشه صدیقه [illegible]
میفرمودند چنانچه عسل یعنی شهد خوردن را برائی رعایت بی بی عائشه بر خود حرام گردانیده بودند
حاضرین مجلس عرض کردند که قبل آن چگونه بود حضور خواجه فرمودند که حضرت بی بی زینب ماء العسل
لذیذ خوب می ساختند و چون حضور آنحضرت صلعم شربت عسل را دوست میداشتند بخانه بی بی زینب

تشریف ارزانی میداشتند و بی بی زینب ماء العسل را ترتیب میدادند و هرگاه حضور آنحضرت صلعم را
ازین سبب درخانہ بی بی زینب دیر و توقف بسیار واقع میگشت این معاملہ بر خاطر شریف حضرت
بی بی عائشہ ثقیل و گران آمد پس حضرت بی بی عائشہ صدیقہ و بی بی حفصہ متفق الرائے شدہ عہد
و پیمان بستند کہ چون حضور آنحضرت صلعم بعد نوشیدن شربت شہد از خانہ بی بی زینب در خانہ ما ہر
کدام تشریف آرند ما این سخن بگوئیم کہ یا رسول اللہ صلعم امروز از دھن و بدن اطہر شما بدبوئی میآید
پس روزی حضور آنحضرت صلعم بدستور از خانہ بی بی زینب شربت شہد را نوشیدہ نزد ہر کدام
از بی بی عائشہ و بی بی حفصہ کہ رونق بخش گردید ہر یک بی بی صاحبہ عرض کردند کہ یا نبی اللہ صلعم
امروز از دھن و بدن اطہر شما رائحہ کریہہ و بدبوئی میآید و حضور آنحضرت صلعم طیب و خوشبو را
بسیار دوست میداشتند و از رائحہ ناخوش و بدبو کمال احتراز و اجتناب میفرمودند پس حضور
آنحضرت صلعم اندیشیدند کہ این بدبو شاید از عسل نوشیدن است پس شہد نوشیدن
بر خود حرام کردند پس این آیت نازل شد کہ یایھا النبی لم تحرم ما احل اللہ لک تبتغی
مرضات ازواجک ترجمہ ای پیغمبر برگزیدہ چرا حرام میکنی چیزی را یعنی عسل کہ حلال کردہ
است خدا تعالی مر ترا ای طلبی بدین تحریم خشنودی زنان خود مقبوس صد و دوازدھم
بوقت زوال روز دوشنبہ شہر دھم ماہ مذکور و سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت
اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد سخن در تصنیف کافیات حضور خواجہ
البقاء اللہ تعالی افتاد پس حضور فرمودند کہ روزی کہ این کافی از من تصنیف شدہ بود خراسان
سو بدمست قلندر ہون تے کدینہ مسجد ہون کدین مندر ہون تے چون این کلی صورت تصنیف
یافت ہو کتھان مصر کتھان کنعان ہون تھان کیچ بھنبور داشان ہون تے کتھ واسی شہر
جلندھر ہون ہو عجب معاملہ و واقعہ ظاہر شدہ است کہ مرا آنوقت این چنین معلوم بود کہ ما ئی
سوہنی عاشق بر مہینوال بود ساکن شہر جلندھر ست ازان سبب از شہر جلندھر اشارہ بہ سوہنی
کردہ شد و از کیچ و بھنبور اشارہ بہ پنون و سسی نمودہ آمد و از مصر کنایت بزلیخاست و از کنعان

اشاره به حضرت یوسفؑ است مگر بعد از گذشتن مدت شانزده سال از تصنیف شدن این کافی روزی
مرا محقق و منکشف شد که سوهنی ساکن گجرات شاه دوله بود پس از بس تعجب ناک و حیران گشتم که چون
به سهو از من این کافی جلندهر گفته شد اکنون چه کرده شود که در اطراف و اکناف عالم این تمام
کافی شائع گردیده است و شاعران هم زمان و معاصران من چون مخدوم شمس الدین اوچی وغیرهم
تتبع کرده اند و بر سهو من تعاقب ساخته اند من درین فکر و اندیشه نشسته بودم که القا کردند که
لفظ جلندهر صحیح است از سهو و غلط هرگز واقع نگشته است بلکه بحقیقت معنی اصلی گفته شد چنانکه
جل در لغت هندی بمعنی آب است و اندر بمعنی در یعنی در آب و این واقعه هر کس را معلوم ست
که سوهنی در دریا غرق شده بود و شهر گفتن آب را باعتبار مادی و بازگشت اوست که در آب
دریا داشت چه شهر نیز جائی بازگشت میباشد آنگاه اطمینان حاصل شد بعد ازان فرمودند
که چنانکه این کافی در حقیقت استاده بود همچنان ظاهر شده است بعد ازان فرمودند به
بینید که در انکشاف و ایضاح معنی لفظ جلندهر چند مدت تاخیر و درنگ واقع گشته است
اندرین اثناء مولوی غلام رسول عرض کرد که قبله تاخیر و درنگ در بیان و وضاحت در وحی نیز
جائز ست چنانکه قاعده علم اصول ست پس در الهام بطریق اولی جائز خواهد بود چنانکه هرگاه
این آیت نازل شد که وکلوا واشربوا حتی یتبین لکم الخیط الابیض من الخیط
الاسود یعنی بخورید و بنوشید در شبهائی روزه تا وقتیکه ظاهر و روشن شود مر شما را رشته سفید
از رشته سیاه و چون آیت نازل شد و لفظ من الفجر که بیان خیط ابیض ست هنوز نازل
نشده بود پس صحابه کرام معنی این آیت چنین فهمیده بودند که مراد از خیط ابیض و خیط اسود
همین رشته ینبه است پس رشته سفید و رشته سیاه بخود همراه میداشتند با مفطرات ... ال ...
نمودند تا وقتیکه سفیدی و سیاهی از هر دو رشته ظاهر و محسوس شدی آنگاه از مفطرات ترک
میکردند چون بعد از چند مدت لفظ من الفجر نازل شد معلوم کردند که این بیان خیط ابیض
ست یعنی مراد از رشته سفید ظهور نور صبح ست و مراد از رشته سیاه تاریکی شب است حضور این

تقریر مولوی را ثابت داشتند مقبوس صد و سیزدهم[۱۱۳] بوقت زوال روز سہ شنبہ نوزدہم
ماہ مذکور و سال ہم مذکور دولت پابوس زیارت حضرت اقدس میسر شد حضور خواجہ ابقاہ اللہ
تعالیٰ یک طالب العلم را سبق مشکوٰۃ شریف از باب حرم مکہ شریفہ خوانیدن شروع کردند چون این حدیث
شریف خواندہ شد و عن ابی ھریرۃ قال قال رسول اللہ صلعم یخرب الکعبۃ
ذو السویقتین من الحبشۃ یعنی خراب خواہد کرد کعبہ شریفہ را صاحب دو ساق خورد و باریک
از حبشہ پس حضور فرمودند کہ آن شخص مخرب کعبہ شریفہ را چہار علامت ست یکی اینکہ او کج رفتار
باشد کہ آنرا بزبان پنجابی پھڈہ گویند زیراکہ ہر دو ساق او خورد و باریک و خمدار باشند دوم انکہ رنگ
او سیاہ باشد سوم آنکہ از اہل حبشہ باشد چہارم آنکہ نصرانی باشد بعد ازان فرمودند کہ اصحاب فیل
محمود کہ قصد خراب کعبہ شریفہ کردہ بودند ہمہ از قوم نصاریٰ از اہل حبشہ بودہ اند درین اثناء یکی
از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ در کتب تواریخ چنین نوشتہ اند کہ اصحاب فیل از یمن بودند حضور فرمودند
کہ حبش و یمن بیکدیگر متقارب و متصل اند و ہر دو جا بود و باش نصاریٰ بود و در حقیقت خراب
کنندگان کعبہ شریفہ در عام الفیل از نصرانیان حبشہ بودند و نصاریٰ یمن نیز معاون و مددگار
اوشان بودند و فی زماننا ہذا در حبشہ نصاریٰ اکثرت اند و روز بروز زیادہ خواہند شد مقبوس
صد و چہارم[۱۰۴] بوقت زوال روز چہار شنبہ بیستم ماہ مذکور و سال مذکور دولت پابوس زیارت
حضرت اقدس حاصل شد درین اثناء میان عبد اللہ عربی حبشی عرف شیخ کہ یکی از مریدان
حضور خواجہ است از مدت بسیار در ینجا متاہل و معیل شدہ توطن پذیرفتہ است بیامد و دست
بستہ شدہ عرض کرد کہ قبلہ من ارادہ کاشتن زراعت کردہ ام و ورزگاوان از برائے قلبہ رانی ندارم
دو سہ سرفراز نامہ نوشتہ بدہید یکی بنام نواب تگیہ خان ساکن چوٹی لغاریان و دیگر بنامہائے دیگر
مریدان نوشتہ بدہید تا من از اوشان ورزگاوان گرفتہ بیارم حضور خواجہ اندک دیر تامل ساختہ
فرمودند کہ خطوط از منشی بنویسایند صرف نام خود من ہم بران خطوط مرقوم خواہم ساخت وی باز
عرض کرد کہ قبلہ تمام خطوط خود بدولت بدست مبارک خود تحریر کردہ بدہید حضور برآشفتند ؛

بر ہر دو آرنج و مرفقین کہ تکیہ کردہ نشستہ بودند راست بنشستند و فرمودند کہ آیا برای گدائی
و سوال کردن تمام خطوط من بدست خود بنویسم و ارقام کنم ہیچ از خدا تعالیٰ شرم و حیا کنید اگر
از فاقہ و گرسنگی بمیرید تا ہم سوال نسازید بعد ازان سبق مشکوٰۃ از باب حرم مدینہ طیبہ خواندن
شروع کردند چون این حدیث شریف خواندہ شد وعن رجل من آل الخطاب عن
النبی صلعم قال من زارنی متعمدا کان فی جواری یوم القیامۃ یعنی ہر کہ زیارت
کرد مرا بحالیکہ خاص قصد کنندہ است برائے زیارت من دیگر ہیچ غرض از اغراض دنیوی مانند
تجارت وغیرہ نداشتہ باشد باشد آن شخص در ہمسائگی و پناہ من روز قیامت آنگاہ فرمودند
کہ این حدیث شریف در صحیح است بر رد آن بیان کہ زیارت انبیاء جائز نمیدارند **مقبوس صد**
و پانزدہم بوقت ظہر روز جمعہ پنجم ماہ رجب سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت
اقدس میسر گردید حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ باین بندہ احقر رخ انور آوردہ فرمودند کہ اکنون
درین زمانہ ہر کس رباخوار و حرام خوار است کسے حلال خوار نیست زیرا کہ من در احادیث صحیحہ دیدہ
ام کہ ربا گیرندہ و خورندہ و خورانندہ و دہندہ و نویسندہ خط ربا و شاہدان و گواہان کہ برین معاملہ
گواہ می شوند برابر و شریک اند در اثم و ارتکاب معصیت و گناہ حرام بعد ازان فرمودند کہ ہم در
احادیث صحیحہ دیدہ ام کہ زر بزر و سیم بسیم گندم بگندم و جو بجو و خرما بخرما و نمک بنمک مثل بمثل
در مقدار و جنس دست بدست اگر بیشی و کمی مساوی [illegible] در ہر دو جانب بازست [illegible]
درین صورت جنس بجنس و مثل بمثل [illegible] بیشی فروختن [illegible]
رباست و ہرگاہ جنس مختلف باشد چنانکہ زر بسیم و گندم بجو و غیرہ باین [illegible]
و نقصان فروختن جائز و رواست مگر بیع نسیہ در ہر دو صورت [illegible]
بعد ازان فرمودند کہ آنچہ مردم تخم گندم و غیرہ میدہند [illegible]
میدہند و جنسی کہ معدوم است آن را فی الحال میفروشند این بیع نسیہ است [illegible] حرام
است بعد ازان فرمودند کہ ہم در احادیث صحیحہ دیدہ ام کہ فروختن گوشت [illegible]

از جنس آن حیوان باشد ناجائز ست کہ درین ہم رباء است زیراکہ گوشت موزون است و حیوان
موزون نیست پس بیع موزون بغیر موزون جائز نیست بسبب تحقق فاضلہ بعد ازان
کہ ہم در حدیث شریف صحیح دیدہ ام کہ یک صحابی خرمای خوب و جید را از خیبر آوردہ پیش
حضور حضرت رسول خدا صلعم نذر گذار دپس حضور آنحضرت صلعم پرسیدند کہ آیا ہمہ خرمائی خیبر اینچنین
خوب و جید ست آن اصحابی عرض کرد کہ یا رسول اللہ صلعم ہر تمر خیبر اینچنین خوب و عمدہ نیست بلکہ
یک صاع این خرمای خوب و عمدہ را بہ دو صاع خرما غیر جید خرید کردہ آوردہ ام پس حضور
آنحضرت صلعم فرمودند کہ این بیع ہرگز جائز نیست کہ دران رباء متحقق است بلکہ باید کہ خرمای
ناسرہ و ردی را بدراہم فروختہ بدان دراہم خرمای عمدہ و جید را باز خریدہ شود بعد ازان فرمودند
کہ ہم در حدیث شریف صحیح دیدہ ام کہ حضور آنحضرت صلعم فرمودند کہ البتہ زمانی خواہد آمد کہ
ہر یکے ربا خورندہ باشد پس اگر ربا نخورد اثر و بخار او ضرور او را رسیدہ باشد و بخار و اثر
رباء آنست کہ رباء خورانندہ باشد یا کاتب و شاہد آن خواہد بود یا سعی کنندہ درمیان آن باشد
یا معاملہ کنند با کسے کہ ربا خوار ست و مال او بہ مال ربا خورندہ مخلوط شود یا ضیافت و مہمانی
ربا خورندہ را بدہد یا ہدیہ و تحفہ از رباء خوار قبول کند پس آن زمانہ کہ حضور آنحضرت صلعم
ازان پیشگوئی کردہ خبر دادہ اند اکنون آمدہ است زیراکہ درین زمانہ ہیچکس نیست کہ او ربا خوندہ
نباشد زیراکہ آن اقسام رباء کہ سابقاً مذکور شدہ اند درین زمانہ در معاملات بسیار رواج و
استعمال میدارند و اگر فرض کنیم کہ رباخوار نباشد از اقسام بخار و اثر رباء چنانکہ بیان کردہ شد
خالی و سلامت نخواہد بود ضرور بقسمی ازان ملوث و آلودہ شدہ باشد پس بیقین دانستہ
شد کہ اکنون درین زمانہ ہر کس رباخوار و حرام خوار ست کسے حلال خوار نیست بعد ازان
فرمودند کہ زمانہ اصحاب کرام و تابعین و تبع تابعین و دیگر سلف صالحین اینچنین بود کہ از
گرسنگی مردن و جان دادن منظور و قبول میکردند رباء گرفتن و دادن و دہانیدن و نوشتن و
گواہ شدن را ہرگز جائز و روا نمیداشتند و افطار جرعہ مخمصہ نمیساختند و فی زماننا ہذا اینچنین

بگر را

کجاست بعد ازان فرمودند که شیخ حسام الدین متقی چنان پرہیزگاری و اتقا داشته بودند تا که اقرب
ایشان ہم متقی شده است و ازین سبب در حالت مخمصه انتقال کرده اند زیرا که در مخمصه افطار
میکشیدند و افطار میکردند که مبادا ہنوز حد مخمصه نرسیده باشد آخر از غایت گرسنگی فوت شدند
اندرین اثناء این بنده احقر عرض کرد که قبله این شیخ حسام الدین متقی بکدام شیخ بیعت ارادت
میداشتند حضور فرمودند که بمخدوم ناصر دین ثانی میدارند و نسبت چشتیه و مخدوم ناصر دین ثانی
ابن و مرید مخدوم علم الدین اند و ایشان ابن و مرید مخدوم ناصر الدین اول اند و ایشان مرید
پدر عالیقدر خود مخدوم جہانیان جہان گشت جلال الدین اوچی ہستند و این ہمه حضرات چشتیه
نصیریه بوده اند زیرا که حضرت مخدوم جہانیان جہان گشت از مخدوم نصیر الملة والدین چراغ
دہلوی نسبت چشتیه نظامیه عطا گشته بود و شیخ حسام الدین را نسبت سہروردیه از مخدوم شاه عالم
بن مخدوم علم الدین بن مخدوم ناصر الدین اول ست و غالب نیز در ایشان ہمین نسبت سہروردیه
بود بعد ازان باز عرض کردم که قبله مزار شیخ حسام الدین متقی کجاست حضور فرمودند که مزار ایشان
در حوالی منگلوت شریف نزدیک شہر شیر پور ارائیان در جنگل و بیابان واقع است بعد ازان فرمودند
که این شیخ حسام الدین متقی را پسری بود بایزید نام که او نیز از معامله جہان آزاد بود چنانچه روزی
کسے او را یک روپیه نذر داد وی آنرا گرفته خوردن و خائیدن شروع کرد آن شخص گفت که
این روپیه بکار خوردن نمیاید بلکه بادی جامه پوشیدن یا دانه یا دیگر چیز خوردنی خریده در حوائج
خود صرف کنید فرمود که با من مسخری میکنی حضور خواجه فرمودند که به بینید که این شخص از معامله جہان
چنان معرا و یکسو بوده است که از روپیه ہم خبری و علمی نداشت که بچه کار آید بعد ازان فرمودند که
چون شیخ حسام الدین متقی بزیارت حضرت غوث العالم شیخ بہاؤ الدین زکریا ملتانی
سایه مطہره روضه غوث العالم بطرف مغرب بودی پس ایشان از طرف مشرق آمده زیارت
کرده باز می آمدند و ہمچنین از ہر طرف که سایه روضه شریف بودی ایشان از دیگر طرف زیارت
میکردند بہر حال زیر سایه روضه گذر نمیکردند تا آسایش نگرفته شود زیرا که روضه غوث العالم از مبارک

بیت المال بادشاہی بناء و تعمیر یافتہ است اندرین اثناء یکی از حاضرین عرضکرد کہ قبلہ مال بیت المال حلال ست و چون از مال حلال روضہ را بنا و تعمیر ساختہ اند پس شیخ حسام الدین از آسائش گرفتن بسایہ آن چرا اجتناب میکردند حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی فرمودند کہ آیا مال بیت المال برائی چیست کہ از وی روضہ را تعمیر و بنا سازند بلکہ مصارف او دیگر اند بعد ازان فرمودند کہ حضرت صاحب نارہ و الہم کمال التقاء داشتند و ازین سبب حضرت قبلہ مولانا دہلوی در رقعاتی کہ بطرف ایشان میفرستادند نام ایشان میان نور محمد متقی می نوشتند بعد ازان فرمودند کہ روزی حضرت قبلہ عالم مہاروی یک راس مادہ گاو بر حضرت صاحب نارہ و الہ عطا کردند و چون اتقاء ایشان معلوم بود پس حضرت قبلہ عالم برائی قبول کردن ایشان فرمودند کہ میان صاحب این مادہ گاو از وجہ حلال ست زیرا کہ از نسل مادہ گاوان آبائی و اجدادی ماست ہیچگونہ شک نیارید بعد ازان فرمودند کہ حضرت قبلہ عالم مہاروی بادشاہ تقوی زمان خود بودند چنانچہ نبی مرسل صاحب مذہب میباشد ہمچنین ایشان بر صورت نبی مرسل مبعوث شدہ اند آنچنان صاحب مذہب گشتہ اند کہ ہمہ نسبتہا را کہ پیش از ایشان در اطراف عالم شائع بودند شکستہ بر مذہب خود آوردہ اند بعد ازان فرمودند کہ این ہم از اتقا بود کہ حضرت ایشان سماع نمی شنیدند مگر از سبب اتباع سنت پیران عظام و مشائخ کرام خویش ہمہ اصحاب و یاران خود را تاکید کردہ میفرمودند کہ بروید بروید و در مجلس سماع حاضر شوید و خود بدولت نیز حاضر میشدند مگر وقتیکہ مولود شریف شروع میکردند بعد ازان فرمودند کہ چون حضرت قبلہ عالم مہاروی حضرت قبلہ سلطان الاولیاء را خلافت عطا کردہ اند و نعمت سپردہ اند سہ وصیت فرمودہ بودند کہ یکی ازان وصیا این بود کہ خشم تو باطن را چنان می سوزد کہ آتش ہیزم خشک و پنبہ را بعد ازان ذکر در مدح شیخ یحیی بن معاذ رازی افتاد حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی فرمودند کہ مشائخ فرمودہ اند کہ خدا تعالی را دو یحیی ہستند یکی حضرت یحیی بن زکریا کہ پیغمبر بودہ اند دوم ہمین یحیی بن معاذ رازی بعد ازان فرمودند کہ این کلان سخن است کہ در حق ایشان گفتہ اند اندک نیست

بعد ازان فرمودند که بر منبر حضور حضرت رسولخدا صلعم بعد حضور آنحضرت صلعم یا خلفاء اربعه رضی الله
عنهم بر آمده اند یا شیخ یحیی بن معاذ بر آمده وعظ کرده اند بعد ازان فرمودند که شیخ یحیی بن
معاذ وعظ میگفتند چنانکه در زمانه پیشین اکثر مشائخ کرام وعظ میگفتند پس در وعظ
شیخ یحیی چنان تاثیری بود که ده آدمی ضرور می مردند و گاهی زیاده ازین نیز جان بحق تسلیم
میکردند بعد ازان فرمودند که برین شیخ یحیی صد هزار دینار قرض و دام گرد آمده بود پس
در خواب دیدند که حضور حضرت رسولخدا صلعم ارشاد فرمودند که ای یحیی ازینجا سفر کن و
در بلاد خراسان برو پس آنجا رفته وعظ بگو که کسے ترا صد هزار دینار یکبارگی یکجا خواهد
داد تا که قرض تو ادا خواهد شد پس در خراسان رفته وعظ گفتند پس هر که صد دینار یا کم و
بیش دادی ایشان نمیگرفتند و میگفتند که مرا حضور حضرت رسولخدا صلعم فرموده اند که
تا یکی شخص صد هزار دینار یکبار یکجا خواهد داد پس من همان خواهم گرفت آخر الامر یک
شهزادی بود او را حضور آنحضرت صلعم در خواب فرمودند که یحیی ابن معاذ رازی یکی از
دوستان خدا تعالی ست او را صد هزار دینار یکبارگی بده که او قرض دادنی میدارد پس
شهزادی عرضکرده بخدمت شیخ یحیی فرستاد که حضرت درینجا تشریف آورند و وعظ بگویند
که من وعظ را خواهم شنید پس ایشان نزد او رفته وعظ کلام شنوانیدند آنگاه شهزادی نیاز
بجا آورده صد هزار دینار یکجا بداد شیخ آنرا بگرفتند و بوطن خویش روانه شدند چون پسر
همراه خود میداشتند وی اندیشه کرد که پدر من همه دینار را بغرباء و قرضخواهان خواهد داد اگر
این مال در ملک من بودی و در تصرف من آمدی بهتر ست پس این پسر اینچنین پدر عالی [illegible]
را در اثنای راه قتل کرده شربت شهادت چشانید بعد ازان فرمودند که اگرچه این [illegible] هزار دینار
بقرض خواهان نرسید اما از ذمه ایشان ساقط گردید زیرا که ایشان آن دنانیر را به نیت
ادائی قرضه برداشته میرفتند بعد ازان فرمودند که از مشائخ اول کسیکه غنا را بر فقر زیادت
و فضیلت داده است شیخ یحیی بن معاذ رازی هستند بعد ازان سخن در استغراق و مشغولی

افتاد حضور فرمودند کہ شیخی بود او را شیخ محمد میگفتند بسیار صاحب کمال بود و آنچنان مشغولی واستغراق میداشت کہ ہر کہ از وی پرسیدی کہ نام شما چیست در جواب میفرمودند کہ باش تا نام خود را یاد کنم کہ کدام است پس سر فرو افگندہ ساعتی فکر میکردند آنگاہ سر را بالا نمودہ میگفتند کہ نام من محمد است بعد ازان فرمودند ببینید کہ چہ مشغولی میداشتہ بود تا کہ نام خود را ہم فراموش میکرد با آنکہ کسے نام خود را گاہی فراموش نمیکند خاصہ اسم محمد اشہر اسماء است در میان مردم کہ ہر خورد و کلان این اسم را یاد میدارد مقبوس صدو شانزدہم بوقت نیمروز روز یک شنبہ ہفتم ماہ رجب سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل شد مجلس دوم از عرس مبارک حضور حضرت قبلہ سلطان الاولیاء شروع گشتہ بود پس حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ مع جمیع خلفاء و اصحاب و خدام خود و حضرت قطب الموحدین صاحبزادہ صاحب خواجہ محمد بخش ادام اللہ بقاءہ ہم بجملہ یاران و خادمان خویش در مجلس سماع حاضر شدند اندرین اثناء یک قوال این بیت انشاد کرد ؎ عین مسجودی ست کز بہر تماشا ساختہ ؎ مسجود دیر و کنشت او خود بخود اندر سجود ؎ حضور خواجہ برین بیت بسیار گریہ کردند بعد ازان ختم خواندہ شد دعا خواندند آنگاہ دست راست را پیش خود بر فرش گلیم مس کردہ بر پیشانی نورانی و رخ انور خود مسح نمودند و بگردانیدند اینچنین سہ بار ساختند مقبوس صدو ہفدہم بوقت عشا شب چہار شنبہ دہم ماہ رجب سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر شد اندرین اثنا حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہ از روضہ مطہرہ زیارت کردہ باز آمدہ در دالان حویلی بر خاک صرف بر سر دو پاء بر نشستند و یک خادم را فرمودند کہ بیعت شوندگان را کہ از چند روز آرزومند میگردند نداء بزن و بخوان پس آن خادم منادی شد و باواز بلند نداء میزد کہ ای بیعت شوندگان بیائید بیائید پس بسیار مردم جمع گشتند آنگاہ حضور پشمینہ خود را فراہم کردہ یعنی مجتمع و پیچیدہ در حجر خویش نہادہ مراقبہ کردند و آہستہ آہستہ چیزی میخواندند کہ شنیدہ نشد بعد از بسیار دیر سر اشرف بالا آوردہ فرمودند کہ این

پشمینہ را بکشائید و بگسترانید تا کہ ہر کس دست خود دران بزند و خاموش شدہ بنشیند ہمچنان کردہ شد پس یک دامن آنرا حضور بدست راست خود بگرفتند و بسیار دیر مراقبہ کردہ نشستہ ماندند وآہستہ آہستہ چیزی میخواندند مگر مسموع نمیشد و اکثر مریدان زیر و تحت پشمینہ داخل شدند و بعض مرید شوندگان بیرون دست بدامن پشمینہ زدہ استادہ اند حضور خواجہ سر شریف بالا کردہ فرمودند کہ بگوئید لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ بعد ازان فرمودند کہ نماز را ہمیشہ میگذاردہ باشید و وظیفہ دہ دہ بار درود شریف و دہ بار سورۃ اخلاص میخواندہ باشید باید دانست کہ یک ہندو سوبھا نام ساکن آدم گڈھ علاقہ جاپور نیز دامن آن پشمینہ را گرفتہ مرید شدہ است و یکی قاضی بود قمر الدین نامی برائے او ارشاد شد کہ او را تنہا بیعت کردہ شود مقبوس صد و بیست دوم بوقت مغرب شب شنبہ سیزدہم ماہ رجب سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر شد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی ببقائہ نماز مغرب بر صحن مسجد معلی گذاردہ بقصد زیارت فیض بشارت بطرف روضہ مقدسہ خرامان شدند بحالیکہ یک دامن رومال را از دوش چپ بر سینہ فیض آئینہ انداختہ اند و دیگر دامن آنرا بالائی گردن مبارک آوردہ زیر زنخدان شریف گردانیدہ گلو را پیچیدہ باز بر دوش چپ بر پشت مبارک گذاشتہ و در وقت نماز خواندن نیز اگر رومال ہمراہ بودی بدین وضع بعمل آوردہ نماز را مے گذاردند چون حضور بر آستان فیض نشان رسیدند بایستادند و ہر دو دست را بر پیشانی نورانی داشتہ سر مبارک را اندکی فرود آوردند و اندکی دوتا کردہ سہ بار سلام کردند انگاہ بدو زانو بر نشستند و بوضع سجود بی آنکہ سجدہ کنند بوسہ بدادند و بر خاستند تسبیح تا دیر کردند چشمان و رخسارہ نمالیدند بر خاستہ اندر رفتند و از پائین مزار قبلہ سلطان الاولیاء بے آنکہ منحنی شوند بحالت ایستادگی بر کنارہ ٔ کنارہ یکبار بوسہ دادند مگر بدبرتسبیح خواندن لب مبارک بر کنارہ داشتہ ماندند پس ہمچنین بر دربار انوار حضرت قبلہ محبوب الٰہی و بر مزار حضرت مولانا فخر الاولیاء تقبیل بہ کنارہ کردند و دست

مبارک بمزارات نه سودند انگاه از طرف مغرب گذر کرده بطرف سرانه مزارات رسیدند پس
بمقابله و محاذی مزار فیض آثار حضرت فخر الاولیاء بادب تمام دو زانو شده بنشستند و
هر دو دست بانند دعا خواندن در حجر خود نهاده مراقبه کردند بسیار دیر چنین نشسته ماندند انگاه
از دعا فارغ شده دست بکشادند پس دست راست ایشان خود بر فرش نهاده بر بازو تکیه
کردند و ساعد دست چپ را بر ران چپ داشته سر اشرف را بجیب عالم غیب آورده مراقب شدند
بعد از دیر بسیار برخاستند و از سرانه مزار حضرت فخر الاولیاء برکناره بوسه دادند مگر او وقت بوسه
دادن از سرانه مزارات بر مزار حضرت فخر الاولیاء و حضرت قبله محبوب الٰہی بتقدیر یازده بار
تسبیح خواندن لب مبارک برکناره داشته ماندند و بر مزار حضرت سلطان الاولیاء باندازه بیست
و هفت بار تسبیح خواندن فرصت کردند انگاه از روضه مقدسه بطریق رجعت القهقری بیرون
آمدند و باز بر آستان معلی بوسه زدند و سلام نکردند مقبوس صد و نود و ششم بوقت عشا
شب شنبه سیزدهم ماه رجب سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت قدس دست داد
اندرین ایام گل محمد خان برادر ابن امام بخش خان برادر مجذوب و مجنون شده بود ادر الحضور
اقدس خواجه عالم ابقاه الله تعالی آورده بودند که توجه موجه حضور خواجه ابقاه الله تعالی اشفا کامله
یابد پس عرض کرده شد که قبله یکی را از اصحاب فقراء خود ارشاد فرمایند که بر گل محمد خان توجه کنند
و سلب مرض از وی نماید حضور فرمودند که آری من خیال کرده نشسته ام [illegible] غلامان
خود فرمودند که در مقامی که گل محمد خان اقامت پذیر شده است میگویند که آن مقام نحوس است
و مسکن جن و پریان است پس تو آنجا برو و اندر آن مقام چادر خود را گسترده بر آن رو بقبله
کرده بنشین و این کلمات را [illegible]
[illegible] یا قیوما بحق کهیعص و بحق حمعسق و بحق لا اله الا الله محمد رسول
الله ده بار خوانده پیش خود طرف مغرب دم کنی انگاه ده بار خوانده پس پشت طرف مشرق دم
کنی انگاه ده بار خوانده طرف آسمان دم بکن انگاه ده بار خوانده سوی جنوب دم کنی مقبوس

صد و بستم[۱۲۰] بوقت ظهر روز شنبه یکم ماه شعبان سال ۱۳۱۴ هجری القدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل گشت حضور خواجه ابقاه الله تعالی نماز ظهر را بجماعت ادا کرده منزل قرآن شریف خوانده دعا خواستند بدینطور که دو زانو نشسته اند پس هر دو ساعد بر فرش مفروش ساختند و کناره هر دو کف دست را از جانب خنصرین متصل و ملصق نموده باطن کف هر دو دست چنانچه بوقت دعا میباشد مکشوف کردند و پشت هر دو دست هم بر فرش مفروش کرده اند و سر اشرف را بجیب فرود آورده تا بسیار دیر دعا خواندند ناگاه هر دو کف دست بدان وضع و هیئت که داشته بودند بر داشتند بر رخ حق بر رخ گردانیدند **مقبوس صد و بیست و یکم**[۱۲۱] بوقت ظهر روز چهار شنبه دوم شعبان سال مذکور زیارت حضرت اقدس میسر گردید حضور خواجه ابقاه الله تعالی یک طالب علم را سبق مشکوٰة شریف از باب الشرکة والوکالة خوانیدن شروع کردند چون این حدیث شریف خوانده شد عن ابی هریرة قال قالت الانصار للنبی صلعم اقسم بیننا و بین اخواننا النخیل حضور خواجه فرمودند که حضرت ابی هریره گفته اند که انصار مر حضور حضرت نبی کریم صلعم را عرض کرده بودند که تقسیم خرما در میان ما و برادران ما که مهاجران اند درخت خرما را که ما میداریم پس حضور آنحضرت صلعم فرمودند که ای گروه انصار درختان در ملک شما باشند و ثمر و میوه که حاصل شود آن در میان شما و ایشان مشترک باشند و بحسب حصص هر کسے بخورد انصار قبول کردند و عرض نمودند که بهر طوریکه فرمان شود بدان طور عمل کنیم بعد ازان حضور بطرف حضرت قطب الموحدین خواجه محمد بخش صاحب متوجه و مائل شده فرمودند که چون مهاجرین از مکه معظمه هجرت کرده در مدینه طیبه رسیدند پس انصار همه چیز ها ملکیه خود به مهاجران قسمت کرده حسب حصص بدادند تا آنکه انصار زنان خود را طلاق داده مهاجرین را داده بودند یعنی بعض زنان به مهاجران هجرت کرده همراه آمده بودند و بعضی نه پس آنان که از انصار زنان متعدد میداشتند یک زن را طلاق داده بآن کسان از مهاجرین که مجرد بودند زنی دادند بعد ازان چون این حدیث شریف از باب الغصب والعاریة

خوانده شد عن سعید بن زید قال قال رسول اللہ صلعم من اخذ شبرا
من الارض ظلما فانہ یطوقہ یوم القیامۃ من سبع ارضین حضور فرمودند کہ
روایت کرده ست حضرت سعید بن زید کہ حضور رسول خدا صلعم فرموده اند کسیکہ بگیرد و
بستاند یک شبر زمین را بہ ظلم و غضب پس طوق گردانیده شود آن زمین در گردن آنکس از
ہفت زمین یعنی آن قطعہ زمین مغصوبہ تا نہایت ہفت زمین گرفتہ در گردن او خواہند
انداخت بعد ازان فرمودند کہ این حضرت سعید بن زید یکی از اصحاب عشره مبشره و
قدیم الاسلام اند و حضرت بی بی فاطمہ خواہر حقیقی حضرت امیر المومنین عمرؓ کہ در حبالہ نکاح این
حضرت سعید بود نیز قدیم الاسلام بوده است و بواسطہ خواہر خود حضرت عمرؓ ایمان آورده بودند
چنانکہ حضرت سعید و بی بی فاطمہ ایمان آورده بودند ہنوز ابتداء اسلام بود صرف چند اشخاص
معدوده ایمان آورده بودند قرآن شریف تازه نازل میشد و ہر سوره و آیت کہ نازل میگشت
اصحاب کرام رامی آموختند چنانکہ فلان صحابی را از برای تعلیم قرآن شریف بر حضرت سعید و
بی بی فاطمہ حضور آنحضرت صلعم معین و مقرر فرموده بودند پس وی می آمد و خفیہ طور ایشان
را تعلیم میکرد پس روزی بی بی فاطمہ قرآن شریف را میخواند و آن صحابی تعلیم میداد اندرین
اثناء حضرت امیر المؤمنین عمر بر دروازه حویلی آمدند بی بی صاحبہ نہایت ترسیده آن صحابی معلم
را مخفی و پوشیده کرد و خود نیز از قرأت قرآن شریف خاموش گشت چون حضرت عمرؓ نزد خواہر خود رسیدند
پرسیدند کہ چہ میخواندی بی بی صاحبہ گفت کہ ہیچ نمیخواندم مگر حضرت عمر را گمان افتاد کہ خواہر من ایمان
آورده است اما از من پوشیده و نہان میدارد آن روز باز رفتند دیگر روز باین اراده باز آمدند
کہ من بدست خود یک بزغالہ را ذبح کرده پزانیده پیش فاطمہ خواہم داشت اگر خورد ایمان نیاورده
است و اگر نخورد یقین است کہ ایمان آورده است چہ حضرت عمر را معلوم بود کہ مسلمانان مذبوحہ
غیر اسلام را ہرگز نمیخورند پس در خانہ خواہر خود بی بی فاطمہ رفتہ یک بزغالہ را بدست خود ذبح
کرده و پختہ نہاده گاه خواہر خود را بخورد ان آن گوشت تکلیف دادند بی بی صاحبہ ابا آورده و انکار

کرد و اصلا نخورد و حضرت عمر جبر کردند و تشدد نمودند انگاه بی بی صاحبہ بر آشفت و گفت تو کافر هستی ما مسلمان هستیم مذ بوحه تو نا جائز ست ما چگونہ خوریم پس حضرت عمر فرمودند کہ تو چگونہ ایمان آوردی بیان کن بی بی صاحبہ قصہ بیان کرد قرآن شریف را نیز بر خواند چون حضرت عمر قرآن شریف را شنیدند زنگ کفر را از تختہ دل پاک بشستند و فرمودند کہ اکنون مرا پیش حضور آنحضرت صلعم برید چون اوشان را گرفتہ پیش حضور آنحضرت صلعم بردند همانوقت ایمان آوردند و مشرف باسلام شدند بعد ازان فرمودند کہ برین حضرت سعید بن زید یک عورت دعوی کردہ بود کہ وی زمین من غصب کردہ گرفتہ است پس سعید آن عورت را بد دعا کردند چنانکہ فرمودند کہ این زن نابینا شدہ خواہد مرد زیرا کہ وی بر من دعوی دروغ کردہ و بہتان بر بستہ است و تہمت غصب زمین داشتہ است پس در اندک مدت آن عورت کاذبہ نابینا گشت و در چاہ افتادہ بمرد

مقبوس صد و بیست و سوم [۱۲۳] بوقت ظہر روز پنجشنبہ سوم ماہ شعبان سال مذکور دولت پائبوس زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست میسر شد حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی ببقائہ ہمانوقت از بیت الخلاء بیرون آمدہ بودند پس آن خادم را کہ بیت الخلا را صاف و پاک میکرد فرمودند کہ تغاری را از بیت الخلا بر داشتہ بدر انداز چون آن خادم بجائے تغاری برداشتن در بیت الخلاء رفت پس حضور با ہمہ حاضرین را فرمودند کہ چادری را کشادہ ازینجا پردہ حائل کنید کہ اینجا کتب احادیث نہادہ شدہ اند پس تا کہ بیت الخلا صاف نشد دو شخص یک چادر را گرفتہ ایستادہ ماندند بعد ازان سبق کتاب مشکوٰۃ شریف و شرح وقایہ خوانیدند چون از تدریس فارغ شدند فرمودند کہ حضرت ائمہ مجتہدین از تابعین و تبع تابعین اند و این وقت ہنوز قرب زمان فیض اقتران حضور حضرت نبی آخر الزمان صلعم بود کہ انچہ ... در معقولات سفتہ اند و افکار در حقائق اصول و فروع کردہ با ختلاف آرای در انبساط دبرآوردن مسائل فقہیہ گفتہ اند بعد ازان فرمودند کہ اساس و بنیاد دین محمدی چنان استوار و محکم ست کہ باختلاف ہیچ تغیر و تبدل در ان راہ نیافت و نیا بد بلکہ محکم تر شدہ می شود بخلاف ادیان سابقہ

که باختلاف کردن دین او شان تغیری شد آنگاه این بیت را بر خواندند یتیمی که ناکرده قرآن درست
کتب خانه چند ملت بشست بعد ازان فرمودند که اگرچه درمیان اصحاب کرام مجادلات و مخالفات
واقع شده اند مگر هر دو فریق دین را چنان مضبوط و محکم کرده اند که در اصل دین متفق بودند و هیچگونه
خلاف نداشته اند و با وجود آن مخالفات دین ترقی گرفته است بعد ازان فرمودند که امارت بنی امیه
نود سال بوده است و درین امارت بسیار فتنه ها در دین افتاده اند چنانکه شیعه میگویند که این
زمانه کفر بود مگر تاهم صد شهر درین زمانه امارت بنی امیه فتح شده اند بعد ازان این آیت خواندند
وَاللّٰهُ مُتِمُّ نُوْرِهٖ **مقبوس صد و بیست و چهارم** [۱۲۴] بوقت ظهر روز جمعه چهارم از ماه شعبان
۱۳۱۷ھ دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل شد اندرین روز شادی کتخدائی
شرافت پناه میان محمد کوریجه سکنه منگلوٹ شریف که از خویشان و اقرباء حضور خواجه ابقاه الله
تعالی ببقائه بود و به خواهر قاضی ابوالخیر صاحب که او نیز کوریجه است از اولاد حضرت قاضی عنایت
قاضی نور محمد صاحب رحمة الله خواستگاری و مناکحت او شده بود پس اندرین وقت میان محمد
موصوف بیامده عرض کرد که قبله حضور اقدس آنجا به مقام قاضی ابوالخیر صاحب تشریف فرمایند
تا معامله تزویج وی بانجام رسد پس حضور خواجه ابقاه الله تعالی مع خدام کرام و خلفاء خود
آنجا تشریف ارزانی داشته بر فرش گلم بنشستند و تمام رسوم شادی ادا کرده برخاستند
و در محل خویش رسیده مسند آرائی محفل گشتند بعد از ساعت میان محمد نو کتخدا بیامده و سر خود
را بر اقدام مبارک حضور خواجه ابقاه الله تعالی افگنده بوسه داد حضور خواجه ابقاه الله تعالی
برائی تعظیم و اکرام رسم نوکدخدا برخاستند آنگاه بر نشستند و فرمودند که مبارک باد بعد ازان
از خادم نذر بردار مبلغ ده روپیه گرفته او را بدادند و فرمودند که این ده روپیه نقد برسم سلام
است آنگاه این ده روپیه میان موصوف گرفته پیش حضور بر نشست **مقبوس صد و**
بیست و پنجم [۱۲۵] بوقت زوال روز شنبه پنجم ماه شعبان سال سیزده صد و هفتده هجری المقدس
دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر ازین نیست میسر گردید حضور

خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ابقائہٗ فرمودند کہ من امروز کتب را نہ بدست مس خواہم کرد و نہ بچشم خواہم دید زیرا کہ مرا امروز احتلام شدہ است بعد ازان فرمودند کہ در حدیث شریف آمدہ است کہ حضرت ابی ہریرہ گفتہ اند کہ روزی من جنب بودم و اندرین اثناء حضور حضرت رسول اللہ صلعم مرا ملاقی شدند و دست مرا بگرفتند پس بحضور آنحضرت برفتم تا کہ بنشستند پس من آہستہ آہستہ برخاستہ برفتم و غسل کردم ہنوز حضور آنحضرت صلعم ہمچنان نشستہ بودند کہ من باز آمدم پس فرمودند کہ ای ابی ہریرہ کجا رفتہ بودی پس عرض کردم یا رسول اللہ صلعم من جنب بودم روا نداشتم کہ با ہمچالت جنب بحضور آنحضرت صلعم بہ مخالطت و مجالست کنم پس حضور آنحضرت صلعم فرمودند کہ سبحان اللہ مومن نجس و پلید نمیشود بعد ازان حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ در ہر حال ادب باید بعد ازان فرمودند کہ مولانا شہاب الدین صاحب یکی از اصحاب عشرہ حضرت سلطان المشائخ بودہ اند و پیش امام و وضو کنانندہ سلطان المشائخ نیز ایشان بودند ہرگاہ آب را گرم کردہ سلطان المشائخ را وضو کنانیدند پس بآبی کہ فاضلہ بودی خود بدان آب وضو میکردند زیرا کہ چون تمام آب بنام حضرت سلطان المشائخ گرم کردہ می شد پس از روی ادب بآب فاضلہ وضو نمی ساختند چون این خبر بحضرت سلطان المشائخ رسید فرمودند کہ وی را ادب تمام ست او را خلافت باید داد آنگاہ خلافت عطا فرمودند بعد ازان حضور خواجہ تیمم کردہ سبق کتاب مشکوٰۃ شریف و شرح وقایہ خوانیدند مگر کتب را بدست ہم مس نکردند و بچشم ہم ندیدند بلکہ تقریر لفظاً یاد بیان کردند **مقبوس صد و بیست و ششم**[۱۲۶] بوقت زوال روز یکشنبہ ششم ماہ شعبان سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل گشت اندرینوقت حضور خواجہ سبق کتاب مشکوٰۃ شریف [illegible] شروع نمودند در یک حدیث شریف این ذکر آمد کہ ہیچ نبی و پیغمبر را اللہ تعالیٰ مبعوث نکرد مگر بچرانید وی غنم را پس اصحاب کرام عرض کردند کہ حضور آنحضرت صلعم چرانیدہ اند یا نہ فرمودند آری من ہم چرانیدہ ام حضور فرمودند کہ اگرچہ در حدیث شریف شبانی غنم واقع شدہ است اما مراد مطلق

شبانی وچرانیدن ست چنانکہ سری کرشن جیو گاوان چرانیدہ اند مقبوس صد و بیست
و ہفتم بوقت ظہر روز دوشنبہ ہفتم ماہ شعبان سال سیزدہ صد و ہفدہم ہجری المقدس دولت
پابوس و زیارت حضرت اقدس کہ عبادتی و سعادتی بہتر ازین نیست دست داد حضور خواجہ
القاہ اللہ تعالی گھڑی را در دست داشتہ لحظہ بلحظہ می بینند انگاہ فرمودند کہ ہنوز عمل ساعت
مریخ است این بگذرد من بعد کار کردہ شود باید دانست کہ درین روز میعاد شادی مبارکبادی
کدخدائی حضرت قطب الموحدین صاحبزادہ صاحب خواجہ محمد بخش صاحب فرزند ارجمند و
خلیفہ اکبر حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی مقرر و مجوز بود و نسبت خواستگاری بدختر نیک اختر میان
نبی بخش صاحب کہ خسر پور حضور اقدس خواجہ عالم است و خال حقیقی حضرت صاحبزادہ صاحب
است کردہ بودند بعد ازان گھڑی را باز دیدہ فرمودند کہ اکنون عمل ساعت شمس است بعد
ازین عمل زہرہ است و این ہر دو ستارہ سعد اکبر اندیش اندرین ساعت برخاستند و
مع حضرت قطب الموحدین خواجہ محمد بخش و مع تمام خدام کرام و دیگر حضار روزدار بکمال
حشمت و جلال خرامان شدند و در اثنا طریق قوالان پیش پیش میرفتند سرود ہا مینواختند
و غزلہائی میگفتند حضور خواجہ بدین شان و شوکت بر مقام میان نبی بخش رسیدند و آنجا
فرش گلمہا گستردہ بودند و بر گلم ڈوسر سفید گستردہ اند بروی حضور خواجہ اقدس
برنشستند و حضرت قطب الموحدین نزدیکتر بحضور خواجہ عالم بر فرش گلم برنشستند
مخلوق بسیار انبوہ کردہ بود پس اول دعا خیر خواندند انگاہ آنچہ درینوقت رسوم و شگون
کردہ میشوند ادا نمودند چنانکہ رمضو حلاق جامہ کتخدائی حاضر آورد حضور خواجہ بدست
حق پرست خود گانہ را بر سنج دست راست حضرت قطب الموحدین بربستند و دریاسے
راست حلاق گانہ را بہ بست بعد ازان حلاق عمامہ را کہ از جامہ ململ نفیس بود برداشتہ بحضور
خواجہ اقدس آورد پس حضور اقدس چیزی آہستہ خواندہ بر دامن آن بدمیدند انگاہ دیگر
حضار درود خواندہ بطرف آن دستار دم ارسال کردند بعد ازان حضرت قطب الموحدین

برخاستہ

برخاستہ کلاہ فیض جاہ از سر مبارک فرود آوردہ بر فرش نہادند و عمامہ را از حلاق گرفتہ بر سر اشرف بستند شملہ را از طرف قلب مطہرہ بر سینہ فیض آئینہ گذاشتند و در دامن شملہ عقد گلہا کہ آنرا سہرہ گویند بستہ آویختہ بود و در دامن دوم از عمامہ کہ در پیچ و کور عمامہ بند کردہ بودند یک خریطہ خورد سبز رنگ بستہ آویختہ بود انگاہ کرتہ را کہ آن نیز از ململ نفیس بود و در کمر شکنج و چین میداشت پوشیدند بعد ازان چارسون پوشیدند و بر دوش ریٹہ افگندند و آن کلاہ مبارک را کہ حضرت قطب الموحدین بر گلم نہادہ بودند حضور خواجہ بدست مبارک خود برداشتہ محفوظ کردند اندرین اثناء یک خادم عرض کرد کہ قبلہ این جامہ و کلاہ را کہ حضرت صاحبزادہ صاحب اکنون برآوردہ اند حق حلاق ست حضور اقدس این کلاہ را چرا برداشتہ اند فرمودند کہ ازان سبب داشتہ ام کہ چون مخلوق انبوہ کردہ است مبادا کہ در پائی مردم آید چون حضرت قطب الموحدین این سخن از زبان حق ترجمان حضور اقدس شنیدند نیچروپیہ مقرر شد انگاہ روپیہ نقد حلاق را دادہ آن کلاہ باز خریدند بعد ازان حضور دو انگشت سبابہ و وسطی را در روغن تر کردہ محاسن و زلف حضرت قطب الموحدین را تر نمودند انگاہ قاضی عبداللہ کہ او قاضی شہر ست نکاح خواند و ایجاب و قبول کنانیدو کابین بستہ شد انگاہ ہر کسے مبارکباد گفت پس حضور بدست مبارک خود نیچروپیہ قاضی را بابت نکاح خوانی عطا فرمودند و چون از رسوم و سگون و نثارہا فارغ شدند حضرت قطب الموحدین را برای سگون زفاف در خانہ خسر بردند حضور خواجہ معہ اصحاب و خدام خود ہمچنان بصد اعزاز و ناز خرامان خرامان در محل خود آمدہ مسند آراستند **مقبوس صد و بیست و ہشتم** بوقت ظہر روز سہ شنبہ ۱۱ شعبان سال مذکور دولت پائی بوس و زیارت حضرت اقدس میسر گشت اندرین [illegible] حضور خواجہ القاہ اللہ تعالی وضو کردن شروع کردند بہر عضو ہر بار کہ می شستند آیت شریفہ انما اللہ الہ واحد میخواندند از ابتداء وضو تا اختتام این آیت را خواندند تا کہ بعد وضو ختم دو سہ بار خواندہ بودند باقی تمام کیفیت وضو در مقبوس بیست و سوم جلد اول مرقوم ست آنجا باید دید

اندرینوقت ہمین آیت خواندند ازاں امر غریب دیدہ و شنیدہ ام نوشتہ شد مقبوس صد و
بست و نہم بوقت ظہر روز چہار شنبہ نہم ماہ شعبان سال مذکور دولت پابوس زیارت حضرت
اقدس میسر گردید اندرین اثنا یکی از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ آن کسان کہ علم حدیث شریف میخوانند
و بہ مشائخ طریقت صحبت نمیکنند پس بعضے از آنہا وہابی میشوند حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالی فرمودند
کہ در ملتان شریف بعض علما پیش من بیان کردند کہ درین زمانہ کسانیکہ بر ظاہر حدیث شریف عمل
میسازند بہتر اند از اہل باطن کہ تاویل می نماید و برین دعوی خود این دلیل آوردند کہ چون
حضور حضرت رسولخدا صلعم از غزوہ خندق باز آمدند ہنوز اصحاب کرام اسلحہ خود را کشادہ
می نہادند کہ وحی نازل گشت و گفت کہ یا حضرت درین ساعت زود تر بر بنی قریظہ باید رفت
پس حضور آنحضرت اصحاب کرام را فرمودند کہ اسلحہ را نہ کشائید بلکہ مسلح شدہ در بنی قریظہ رفتہ
نماز عصر ہم آنجا بگذارید چون اصحاب کرام از مدینہ طیبہ روانہ شدند در اثنا طریق دو فریق گشتند
پس یک طائفہ در راہ نماز عصر خواندند دوم طائفہ یکایک بر آن مقام مشار الیہ رسید نماز مغرب
را و عصر را کہ فوت شدہ بود در یک وقت خواندند چون حضور آنحضرت صلعم نیز در بنو قریظہ
تشریف شریف آوردند اصحاب کرام این مسئلہ نماز خواندن عرض کردند حضور آنحضرت صلعم فرمودند
کہ ہر دو طائفہ درست کردہ اند پس آن طائفہ کہ در راہ نماز خواندہ اند اہل باطن اند کہ قول
آنحضرت صلعم را تاویل کردہ اند و آن طائفہ کہ نماز را فوت کردہ اند اصحاب ظواہر اند حضور خواجہ
فرمودند کہ دلیل مردم ملتانی مثبت مدعای آنہا نیست بلکہ مثبت مدعای ماست زیران کہ
دلیل بتقریب مرام نگذاردہ اند بلکہ برعکس فہمیدہ اند زیرا کہ آن طائفہ کہ نماز عصر را در راہ
گذاردند اصحاب ظواہر الشیا اند زیرا کہ ایشان ظاہر اعمال و ظاہر اوضاع و افعال حضور
حضرت صلعم را دیدہ قول آنحضرت صلعم را کہ نگذارید نماز عصر را مگر در قریہ بنو قریظہ باشند تاویل
بر سرعت سیر و رسیدن بعجلت حمل کردہ نماز را در راہ گذاردند بخلاف طائفہ ثانیہ کہ تابع فرمان
حق ترجمان حضور آنحضرت صلعم بودند چنانکہ چون آنحضرت صلعم شرط کردہ بودند کہ نماز را

در بنو قریظه خواہید گذارد لاجرم از فرمان واجب الاذعان قصور نکردند آنجا رسیده نماز را
خواندند زیرا که نماز و روضه و دین و اسلام محض فرمانبرداری فرمان و حکم و ارشاد حضور آنحضرت
صلعم را دانسته اند پس اصحاب بواطن ہمین طائفۂ ثانیہ است و طائفۂ اولی اصحاب ظواہر اند بعد
ازان این بندہ رکن الدین عرض کرد که قبله من شنیده ام که چون امسال در ماه جمادی الاول
۱۳۱۷ھ حضور اقدس در ملتان شریف تشریف برده اند آنجا دیوان صدرالدین صاحب سجاده
نشین خانقاه حضرت بندگی موسیٰ پاک شہید رضی اللہ عنه وغیره مردم آنجائی در معنی کلام حضور
حضرت شیخ المشارق والمغارب شیخ عبدالقادر جیلانی که قدمی هذه علی رقبة کل ولی اللہ
باشد بحث و گفتگوی ساخته اند آن چگونه است حضور خواجه فرمودند که آن اینچنین است که چون
من در ملتان شریف وارد شدم پس دیوان صدرالدین صاحب که اندو ستان بن است
با برادران و با دیگر چند مولویان برائے ملاقات نزد من بیامدند بعد مرحبا و ملاقات سخن از ہر
باب می گفتیم شاید ہمه باہم مشوره کرده آمده بودند که این مسئله پرسیده شود آخر بعد از چند
محاکات از من پرسیدند که آنکه حضرت غوث الاعظم شیخ عبدالقادر جیلانی فرموده بودند که
قدمی هذه علی رقبة کل ولی اللہ آیا درین قول ہمه مشائخ متقدمین و متاخرین
و مشائخ آنوقت ہم عصر و ہم زمان داخل اند یا نے حضور خواجه ابقاه اللہ تعالیٰ فرمودند که
من گفتم مشائخ متقدمین و متاخرین ازین قول خارج اند و مشائخ ہم عصر و ہم زمان چه
حاضرین چه غائبین ہمه داخل اند او شان گفتند که ما در کتب سیر و تواریخ نوشته دیده ام که
مشائخ متقدمین باشند خواه متاخرین و خواه ہم زمان ہمه داخل درین قول ہستند حضور
خواجه فرمودند که من گفتم که در مشائخ متقدمین پیران عظام حضرت شیخ عبدالقادر دوازده
ائمه و اصحاب کرام داخل اند زیرا که اصحاب کرام نیز اولیاء بودند نه انبیاء پس این کمال
بےادبی ست و ترجیح بلا مرجح و دعوی بلا دلیل ست و اگر گفته شود که متاخرین دران قول
داخل اند باین معنی تواند بود که چون مشائخ پیران طریقت ایشان آنوقت موجود و ہم زمان حضرت

شیخ عبدالقادر ضرور بوده اند پس بر گردن ہائی اوشان قدم مبارک حضرت شیخ بالذات و
بالاصالتہ آمدہ است و بر متاخرین بالتبع و بالمعنی ۔ اصالتہ و حقیقتہ واکثر کتب ملفوظات غیر
صحیحہ اند و بلا تحقیق نوشتہ شدہ اند پس سند آنہا نزدِ من قابل اعتبار ہرگز نیست و آن کتب
کہ معتبر و مستند اند چون نفحات الانس و اخبار الاخیار و مکتوبات امام ربانی کہ مصنفات ثقات اند
اگر درین کتب یا در دیگر کتب معتمد علیہ اینچنین نوشتہ باشد کہ شما میگوئید پس من اعتبار و اعتراف
و اقرار خواہم کرد **مقبوس صد و سی و یکم**[۱۳۱] بوقت عصر روز دو شنبہ چہار دھم ماہ شعبان
۱۳۱۷ھ دولت پابوس و زیارت حضرت میسر گشت یک شخص یک کلاہ از مخمل سیاہ از گرہ خود
نو دوز انیدہ پیش حضور اقدس حاضر آورد و عرض کرد کہ حضور اقدس این کلاہ جدید را بپوشند
و کلاہی کہ بر سر اشرف است برین بندہ عطا شود حضور خواجہ اللہ تعالی بقائہ فرمودند کہ
امروز کدام روز ست گفتند کہ دوشنبہ است پس فرمودند کہ این امروز این کلاہ را نمی پوشم زیر
آنکہ جامہ نو پوشیدن درین روز منع میکردند پس اکنون این را بازنہ کہ بروز چہار شنبہ خواہم
پوشید فقط **مقبوس صد و سی و دوم**[۱۳۲] بوقت ظہر روز شنبہ نوز دھم ماہ شعبان سال مذکور
دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر شد سخن درین افتاد کہ فلان مرید حضور خواجہ البقاہ
اللہ تعالی مجذوب شدہ است و فلان مرید مجذوب گشتہ حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالے
این کلام می شنیدند و تبسم دلربا میکردند ناگاہ ازین بندہ کاتب حال مریدی کہ نو مجذوب
شدہ بود و در حجرۂ من مقیم بودی پرسیدند و دریافت نمودند کہ او چگونہ است آنچہ مرا معلوم
بود گذارش کردم حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالی فرمودند کہ آیا وظیفہ میخواندیا نہ این بندہ احقر
دست بستہ عرض کرد کہ آری وظیفہ ضرور میخواند تبسم نمودہ فرمودند کہ بوظیفہ خواندن زیادہ دیوانہ
و مجنون خواہد شد بعد ازان فرمودند کہ در اوائل حال من بست سالہ باشم کہ مرانیز جذب و
دیوانگی شدہ بود و در آن جذب نصف حافظہ من گم گشتہ است زیر آنکہ پیش از جذب چنان
حافظہ میداشتم کہ چہار چہار رکوع قرآن شریف را یاد و حفظ میکردم تا کہ روزی برائے امتحان

حافظ

حافظ خود ایچنین ہم کردہ بودم کہ یک سپارہ را یاد کردم پس دیگر شخص را گفتم کہ تو قرآن شریف را کشادہ بہ بین و من یاد بخوانم مگر لفظ ہرگز یاد ندہانی پس آن شخص بہ قرآن شریف نظر کردہ من یاد برخواندم برابر یاد صحیح خواندہ بودم جائی لفظ بند نشد بعد ازان فرمودند کہ در یاد کردن بقدر دو گھنٹہ یا دو نیم گھنٹہ دیر و فرصت میشدی بعد ازان فرمودند کہ مولوی عبد العزیز پرہاروی کہ مرید و خلیفہ حضرت صاحب حافظ محمد جمال ملتانی نیز بسیار حافظہ میداشت تا کہ یکبار حافظے کہ او شان را در رمضان شریف قرآن مجید می شنوانید بیمار شد و ماہ رمضان بر سر آمدہ بود پس مولوی صاحب اول بحساب علم نجوم تاریخ ماہ را معلوم کردند ماہ سی ۳۰ روزہ در حساب برآمد پس مولوی عبد العزیز صاحب یک سپارہ از قرآن شریف روزمرہ یاد و حفظ میکرد و در شب آن سپارہ را در نماز تراویح میخواند و می شنوانید بعد ازان فرمودند کہ در ابتداء این سودا طالبان این راہ را مانند کلام سیفل کہ تصنیف لطف علی شاعر ست دیگر ہیچ کلام پر ذوق در نظر نمیاید پس من در ابتداء حال یک یک جزو از سیفل و در دو گھنٹہ یاد میکردم بعد ازان سبق مشکواۃ شریف را خواندن شروع کردند پس در باب الصداق یک حدیث شریف این ذکر آمد کہ کابین و صداق حضرت بی بی ام حبیبہ کہ یکی از ازواج مطہرات حضرت رسولخدا صلعم است چہار ہزار درہم یعنی یکہزار روپیہ است پس حضور خواجہ فرمودند کہ در خاندان ما نیز رسم کابین و مہر دادن یکہزار روپیہ مقرر ست من ہمیشہ در دل خیال میکردم کہ این بسیار مہر ست آیا چگونہ باشد مگر الحمد للہ کہ موافق حدیث شریف افتادہ است بعد ازان در باب الولیمہ در یک حدیث شریف این ذکر آمد کہ روزی حضرت عبد الرحمن بن عوف بجناب حضور حضرت رسولخدا صلعم بیامد بر ایشان اثر صفرت و زردی بود [illegible] صلعم پرسیدند کہ این چہ چیز ست وی عرض کرد کہ من زنی را بزنی و تزویج کردہ ام بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ ریختن رنگ اصفر و زرد بر بدن یا بر جامہ در روز نکاح و شادی بیشک جائز است بعد ازان در یک حدیث شریف این ذکر آمد کہ ہرگاہ یکی از شما برادر مسلمان بیاید پس بخورد و بنوشد از طعام و شراب او و سوال نکند کہ این چگونہ است آیا از وجہ حلال ست

یا از حرام بعد ازان فرمودند که حضرت سلطان الاولیاء میفرمودند که هرچه از نذر و فتوحات باید قبول کند و دیگر هیچ نپرسد که چگونه است پس این حلال است **مقبوس صد و سی و سوم** [۱۳۳] بوقت عصر روز یکشنبه بست و هفتم ماه شعبان سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت قدس حاصل گشت اندرین اثناء یک شخص عرض کرد که وی عنین و نامرد شده است تعویذی عطا فرمایند که قوت رجولیت باز آید حضور خواجه ابقاه الله تعالی تبسم نمودند و بعض حضار فرمودند که اندی بپرسید که اینحالت از قدیم میدارد یا پستر خلل افتاده است پرسیده شد وی عرض کرد که از قدیم اینچنین است پس حضور خواجه ابقاه الله تعالی این تعویذ را نوشته او را دادند و فرمودند که در بازوی راست به بند و تعویذ اینست ....

بسم الله الرحمن الرحیم

الله	نور	السموات	والارض
والارض	السموات	نور	الله
نور	الله	والارض	السموات
السموات	والارض	الله	نور

باید دانست که واو و میم و صاد و های الله را چشم کشاده نوشتند و نون الرحمن را طول نوشته اند **مقبوس صد و سی و چهارم** [۱۳۴] بوقت عصر روز دوشنبه بست و هشتم ماه شعبان سال المذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر شد اندرین ایام میان محمد صدیق که از اولاد محمد صدیق سپهر است آمده بود و از برای وظیفه وسعت رزق عرض کرده بود پس برای او دعای نور نوشتند و تحت دعای نور این عبارت نوشتند بعد هر نماز پنجوقتی یکبار بخوانید بعد ازان این وظیفه بنوشتند اللهم اقذف فی قلبی رجاءك واقطع رجائی عمن سواك حتی لا ارجو احدا غیرك بعد هر نماز پنجبار بخوانید بعد ازان این وظیفه بنوشتند یا سطیع النور الذی وضع المذلة علی رؤس الجبابرة فلا یستطیعون رفع رؤسهم من خوف سطوتهم یا سیطع یا سیطع یا سیطع یکصد بار بعد ازان این وظیفه بنوشتند اجب یا هارون السحابی انت واعوانك وخدامك وافعل ما امرتك به العجل العجل الوحا الوحا الساعة الساعة یکبار بعد نماز ظهر و بعد نماز عشاء میخوانده باشید

بعد ازاں

بعد ازان منزل قرآن شریف خواندن شروع کردند چون این آیت بر خواندند وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرُ نِ اطْمَأَنَّ بِهٖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَة نِ انْقَلَبَ الخ پس سر مبارک را بجیب آورده کلمہ تمجید را بدینطور خواندند سبحان اللہ سبحان اللہ چہار بار والحمد للہ یکبار ولا الٰہ الا اللہ سہ بار واللہ اکبر دوبار و لاحول ولا قوۃ الا باللہ العلی العظیم یکبار بعد ازان پیشتر منزل خواندن شروع کردند

مقبوس صد و شی و پنجم بوقت ظہر روز سہ شنبہ ہفتم از ماہ رمضان المبارک سال ۱۳۱۷ھ مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل شد اندرینوقت میان نور الصمد راسبق کتاب مشکوٰۃ شریف از باب قتل اہل الردۃ والسعادۃ بالفساد خواندن شروع نمودند دریک حدیث شریف این ذکر آمد کہ گروہی از زنادقہ پیش حضرت علی مرتضیٰ آوردہ شد پس امیر المومنین حضرت علی مرتضیٰ آن گروہ را در آتش بسوزانیدند حضور خواجہ البقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ این گروہ زنادقہ قومی بود کہ از اصحاب عبداللہ بن سبا یہودی واین عبداللہ و اصحاب او اسلام آوردہ بودند بخیال آنکہ در مردم فتنہ اندازند و تضلیل امت سازند زیرا کہ عبداللہ وہمہ اصحاب او بالوہیت و ربوبیت حضرت علی قائل شدہ بودند چنانکہ می گفتند کہ حضرت علی رب وخداست پس حضرت امیر او شانرا توبہ دادند و فرمودند کہ ازین قول وعقیدہ برگردید و باز آئید مگر او شان توبہ قبول نکردند پس حضرت علی آن قوم شیعہ را کہ کم از بیست ہزار نہ بودند در آتش بسوزانیدند بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ ابتداء و بنیاد رفض و تشیع باطلہ ازین عبداللہ بن سبا پیدا گشتہ است ۱۳۱۷ اصلا نبود و چون ایشان غلو کردند و بہ شانی فرشناختند سزاے خود در آتش یافتند واین عبداللہ بن سبا کتابی ہم ساختہ است بعد ازان فرمودند کہ روافض از خوارج بسیار بدتر اند چنانچہ نزدیک شیعہ و روافض سب گفتن و دشنام دادن اصحاب کرام را جزو ایمان است بخلاف خوارج کہ نزد ایشان جزو ایمان نباشد و نزد شیعہ سنی را کشتن و گوشت او را خوردن

حلال وثواب است بخلاف خوارج کہ نزد ایشان حلال نیست بعد ازان در دیگر حدیث شریف
این ذکر یافتہ کہ حضور حضرت رسول خدا صلعم فرمودہ اند کہ اُمت من دو فرقہ خواہد بود پس
ازمیان این دو فرقہ مارقہ خارج شود پس قتل کند آن قوم مارقہ را کسیکہ اولی بالحق
باشد حضور فرمودند کہ این حدیث درحق خوارج وارد شدہ است زیرا کہ مراد از دو فرقہ
یک فرقہ حضرت علی مرتضیٰ ست و دوم فرقہ حضرت معاویہ است و مراد از مارقہ فرقہ
خارجیہ است کہ ازمیان این دو فرقہ بیرون آمدہ و خارج شدہ است و مراد از اولی
بالحق حضرت علی اند کہ خوارج را قتل کردہ بودند بعد ازان فرمودند کہ خوارج میگفتند کہ این
علی معہ اصحاب خود و معاویہ معہ تابعین خویش ہر دو از جادۂ شریعت برگشتہ و منحرف شدہ
اند چنانچہ جہاد کردن را با کفار ترک کردہ اند و بیکدیگر جنگہا میسازند پس ما نہ تابع این
شویم و نہ تابع آن شویم بلکہ ما بر کتاب اللہ و سنت رسول اللہ صلعم عمل کنیم پس بیرون آمدند و خارج
شدند ازین دو فرقہ مذکور تین پس مصلحت و مشورت نمودند کہ سہ اشخاص در اسلام فتنہ انداختہ
اند یکی معاویہ دوم عبداللہ بن عمرو سوم علی ابن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہم اگر این ہر سہ قتل
شوند باز در اسلام فتنہ و فساد پیدا نخواہد شد پس سہ نفر را معین و مقرر کردہ گفتند کہ یکی در
شام رفتہ معاویہ را کہ امیر آن ملک ست قتل کند و دوم در مصر رسیدہ عبداللہ بن عمرو را کہ حاکم دیار
مصر ست بکشد و سوم علی ابن ابیطالب را قتل نماید پس میعاد بستند کہ ہر سہ نفر در تاریخ ہژدہم
ماہ رمضان این کار و عمل بجا آرند پس چون امیر المومنین حضرت علی ذوالثدیہ و قوم او را
کہ خوارج بودند قتل کنانیدہ در کوفہ باز آمدند پس عبدالرحمن بن ملجم کہ فرستادہ خوارج بود
آنحضرت را در حالت نماز بر تارک و فرق شمشیر بزد پس آنحضرت بدان زخم بتاریخ
بیست و یکم ماہ رمضان جان بحق تسلیم کردند و بعالم بقا شتافتند و دوم شخص فرستادہ خوارج
بتاریخ ہژدہم در مصر رسیدہ خارجہ بن حذافہ را ہم در حالت نماز خواندن بضرب تیغ شہید
کرد و حضرت عبداللہ سلامت ماند زیرا کہ چون در آن زمان تمام اہتمام این بود کہ امام در

نماز پنجوقتی امیر و خلیفه بودی آن شخص خارجی پنداشت که عبدالله بن عمرو همین است که امام شده
است و نماز میخواند و حال آنکه آنروز حضرت عبدالله به بیماری تپ معذور بودند و حضرت خارجه
را خلیفه خود گردانیده رخصت داده بودند که وی امام شود و قوم را نماز خواند سوم شخص فرستاده
خوارج بتاریخ معهود در شام رفته حضرت معاویه را ضربت زد و زخمی کرد مگر زخم او شان به شد
و شفا یافتند مقبوس صدوسی وششم ۱۳۶ بوقت ظهر روز پنجشنبه نهم ماه رمضان سال
مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر گردیدا اندرینوقت حلاق بیامد و عرض کرد
که قبله حلوق کلان و دراز شده است باید که درست کرده شود فرمودند که فردا خواهم کنانید وی
باز عرض کرد که قبله فردا شنگر اند ماه مانگه ست حضور خواجه فرمودند که در باب حلوق کنانیدن هیچ
روز ممنوع و منحوس نیست خاص فرمود و زجمعه است جمعه در اسلام چنان متبرک و میمون و
سعد اکبرست که جمله نحوسات سائر ایام را دفع میسازد بعد ازان فرمودند حضرت قبله
سلطان الاولیاء در همه ایام هفته حلوق میکنانیدند مگر بروز شنبه گاهی اتفاق نیفتاده که
حلوق کنانیده باشند پس روزی یک شخص بجناب آنحضرت عرض کرد که قبله شاید حلوق در
روز شنبه ممنوع است که آنحضرت درین روز گاهی حلوق نه کنانیده اند پس حضرت
سلطان الاولیا فرمودند که در حلوق کنانیده اند در همه ایام هفته در احادیث شریف هیچ
منع نیامده است هر روز که خواهد حلوق بکنانند بعد ازان میان امداد علی مجاور خانقاه فیض
جاه حضور حضرت شمس العارفین خواجه معین الحق والدین اجمیری بیامد و سر و دست خود
بر پای حضور اقدس نهاد پس حضور خواجه راست برخاستند و دست او را گرفته معانقه کردند
چون معانقه کشادند هنوز حضور اقدس استاده بودند که شاه مذکور دستاری [illegible]
بزرگ بر سر اشرف حضور بالای کلاه به بست وانگاه حضور اقدس بر نشستند باید دانست
که طول آن دستار مبارک دوازده گز بود و عرض آن یک شبر و هر دو سرش مطلا بود و
شمله بقدر یک ذراع بر دوش راست بطرف سینه فیض آئینه گذاشتند بعد ازان مجاور موصوف

یک تسبیح از چوب صندل و یک شانہ نیز از چوب صندل و یک پڑہ صندل سودہ و دیگر خرماء خشک کہ آنرا چھوہارا گویند بقدر نیم آثار نذر گذارد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ آن ہمہ تبرکات را در دامن کرتہ خود گرفتہ خادم نذر بردار را سپردند کہ محفوظ بدارد فقط مقبوس صد و سی و ہفتم[۱۳۷] بوقت اخیر عصر روز پنجشنبہ نہم ماہ مبارک سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ در وظیفہ خواندن مشغول نشستہ اند یک دو خادم از خواص نیز حاضر اند چون آفتاب قریب غروب رسید حضور خواجہ گھڑی را کہ پیش افتادہ بود برداشتہ بر کف دست خود نہادند و لحظہ بلحظہ دران میدیدند چون وقت افطار رسید پس بزبان حق ترجمان خود مطرب را کہ ہمانوقت حاضر شدہ بود فرمودند کہ اکنون نقارہ را بنواز و نوبت بزن پس وی ہمانجا نقارہ بنواخت انگاہ اذان گفتہ شد پس فرمودند کہ خرما را برداشتہ تقسیم کنید پس ہر کسے بہ خرما خشک روزہ را افطار کرد انگاہ نماز مغرب را بجماعت گذاردہ شد باید دانست کہ در اول شب ماہ رمضان شریف حضور خواجہ فرمان دادہ بودند کہ یک نقارہ در ینجا در محل نہادہ شود و بوقت سحر و وقت افطار نواختہ شود تا کہ در تمام شہر سحر و افطار بآواز نقارہ بعمل در آرند پس اندرانوقت نقارہ آوردہ در گوشہ محل نہادہ اند و در وقت افطار و سحر مطرب حاضر شدہ بفرمان حضور خواجہ نقارہ را می نوازد مقبوس صد و سی و ہشتم[۱۳۸] بوقت ظہر روز شنبہ یازدہم ماہ مبارک سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل شد اندرینوقت این بندہ راقم الحروف رکن الدین را رخصت و اجازت خواندن قرآن شریف دادند و طریقہ تصور در قرأت ہم آموختند چنانچہ فرمودند کہ روزمرہ قرأت قرآن شریف از سپارہ یک ربع میخواندہ باش زیرا کہ من نیز در اوائل یک ربع سپارہ میخواندم ترا اجازت دادہ ام و در اثنا قرأت و خواندن قرآن شریف واسطہ را از میان بردار و ہمگی با حدیث و جمع رو آر پس چنین خیال کن کہ از حق میاید و حق میخواند و حق می شنود تو واسطہ خود را دفع کن و اندیشہ دوئی را رفع ہر چند کہ توانی درین خیال باشی بعد ازان

فرمودند

فرمودند که امام جعفر صادق فرموده اند که قرآن را چندان تکرار میکنم که آنرا کلام وصفت خود میدانم
بعد ازان این بنده احقر راقم الحروف حمائل قرآن شریف را کشاده پیش حضور اقدس نهاد و عرض
کرد که این بنده احقر را منزل قرآن شریف شروع کنانند پس حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ صدر
میخواندند و این بنده احقر عقب مؤخر میخواند اول بسم الله الرحمٰن الرحیم برخواندند انگاه سورة
فاتحه خواندند مگر لفظ الرحمٰن که در الحمد لله رب العالمین ه الرحمٰن الرحیم واقع ست بفتح همزه
خوانیدند و راء مشدده را با نون العالمین ضم نکردند بلکه بر نون العالمین وقف نمودند و بعد
از ولا الضالین لفظ آمین هم خوانیدند انگاه بسم الله الرحمٰن الرحیم خوانده سورة بقر را
تا مما رزقنهم ینفقون بخوانیدند مقبوس صد و سی و نهم ١٣٩ بوقت ظهر روز دوشنبه سیزدهم
ماه رمضان المبارک سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر شد سخن در اوضاع
واقسام ذکر جهر افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ فرمودند که روزی حضرت قبله محبوب الٰهی در
حجره تنها نشسته بوظیفه ذکر جهر مشغول بودند اندرین اثنا مولوی حافظ خواجه که شاگرد آنحضرت
نیز بود بسبب کاری که میداشت دروازه حجره را کشاده اندر رفت و دید که حضرت محبوب الٰهی
در وظیفه ذکر جهر شاغل بودند چون نفی میکردند بر می خاستند و چون اثبات می نمودند بر مے
نشستند اندرین اثناء حضور خواجه ابقاه الله تعالیٰ فرمودند که این ذکر حدادی بود انگاه فرمودند
که هرگاه مولوی حافظ خواجه در حجره داخل شد و طاق آواز کرد آنحضرت باز نگریستند و پرسیدند
که کیستی عرض کرد که خواجاست آنحضرت فرمودند که کدام خواجه عرض کرد که آنکه شاگرد آنحضرت است
آنحضرت فرمودند که کدام شاگرد پس مولوی چون این حال بدید نهایت ترسید و زود تر برخاسته
بیرون دوید و ازان روز او را تپ دق لاحق گردید پس یک روز بجناب پاک آنحضرت ...
قصه بیان کرد و بسیار نیاز نمود حضرت محبوب الٰهی فرمودند که آئنده خیال باید کرد بر اینچنین موقع
داخل نباید شد انگاه دعا کردند از تپ دق او را شفا کامل گشت اندرین اثناء یکی از حاضرین عرض کرد
که قبله مردم میگویند که مولوی حافظ خواجه را میانجی غلام رسول خوجه بد دعا کرده بود پس ازین

سبب مولوی مدقوق شده بود حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که اول بار بدان سبب که
مذکور شد مدقوق گشته بود و شفا یافت و دوم بار به دعائی میانجی غلام رسول که باز شفا
نیافت بعد ازان حضور خواجه فرمودند که میانجی غلام محمد پشاوری میگفت که روزی حضرت
فخر الاولیاء در وظیفه فجر شاغل بودند و من برائی کاری که میداشتم آنجا رفتم در حجره بند و فراز بود
در را کشاده اندرون حجره رفتم آنحضرت در مراقبه مشغول نشسته بودند عرض گذارش کردم
آواز و نداء ندادند باز عرض کردم هیچ پاسخ نفرمودند پس در دل من خیال افتاد که چون گوش
حق نیوش آنحضرت اندکی صمم و کری و ناشنوائی است شاید ازین سبب نشنوده اند پس
جرأت کرده بهر دو دست خود بدن مبارک آنحضرت را جنبانیدم بمجرد جنبانیدن بر زمین افتاد
هیچ حس و حرکت نمیداشتند چنان مینمود که طائر روح مقدس آنحضرت از قفس جسد پرواز کرده
است من نهایت ترسیدم و باز بهر دو دست خود آنحضرت را گرفته چنانچه بوضعیکه نشسته بود
باز نشاندم و سخت خائف شده از حجره بیرون آمدم چون بر مقام خود رسیدم بغایت درجه
پریشان و مضطرب نشستم سبق خوانیدن طالبان و دیگر کار بار هیچ نمیشد کمال انتظار بود که
معامله چگونه میشود و هر که از انطرف می آمدی می پرسیدم که حضرت از وظیفه فارغ گشته بیرون رونق
افزا شده اند یا نه آخر بوقت چاشت کسی خبر داد که اکنون حضرت صاحب بیرون نشسته اند
انگاه خاطر تسلی و تسکین یافت بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که شیخ من حضرت
فخر الاولیاء در وظیفه فجر بسیار دیر میکردند چنانچه از بر آمدن آفتاب تا بوقت چاشت که یکپاس
و ربع پاس میشود در وظیفه می نشستند بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که روزی
حضرت قبله فخر الاولیاء کار بار تزویج میان عبد الغفور صاحب بدختر نیک اختر خود میکردند
پس حضرت شیخ من فخر الاولیاء میان خمیه خادم خاص را بطرف من فرستادند که او را خوا
بیارید چون من حاضر آمدم آنحضرت در وظیفه فجر شاغل بودند احتباء زده نشسته اند من
و میان خمیه نیز اندر حجره رفته بنشستیم انگاه میان خمیه عرض کرد که حضرت اینک صاحبزاده

صاحب آمده اند مگر آنحضرت بسبب کمال استغراق هیچ جواب نفرمودند باز میان خمیه عرض کرد آنگاه حضرت بزور تمام اندکی رخ مبارک را بطرف ما گردانیده بگوشهٔ چشم نگریستند و لب مبارک هم جنبانیدند مگر هنوز لفظی ظاهر نشده بود که باز مستغرق بحر شهود و وحدت شدند باز میان خمیه گذارش کرد دوم بار نیز مانند اول بار حالتی روی داد این مرتبه من دیدم که چشمان مبارک آنحضرت نهایت سرخ گشته بودند بعد ازان سوم بار معلوم نیست که میان خمیه عرض کرده بود یا خود بدولت متوجه شدند و فرمودند که میان عبد الغفور را کار بار تزویج به دختر خود میکنم من دیگر هیچکس را نخوانده ام و نه بدیگر کسے مشورت کرده ام که مرا بدیگران هیچ کاری نیست صرف ترا خوانده ام حضور خواجه ابقاه الله تعالی میفرمایند که من دست بسته نیاز بجا آوردم و عرض کردم که هر چه صلاح و مشورت حضور هست بصد خورسندی و کمال خوشنودی منظور ست آنگاه ارشاد فرمودند که بروند و کاری بکنند چون ازانجا برخاسته بیرون آمدیم مرا گفتند که تو نیز برو و در جمع برادری بنشین من گفتم که از حضور آنحضرت نپرسیده ام که در جمع برادری بروم یا نه مگر ایشان گفتند که بهر حال بروید آخر مرا در جمع بردند و تمام رسوم کتخدائی و شگون شادی ادا کردند دیر و فرصت بسیار شد مگر چون آنحضرت تا بسیار دیر وظیفه میکردند هر گاه باز آمدم هنوز آنحضرت در وظیفه بودند من بدروازه بنشستم چون حضور از وظیفه فارغ شده بیرون تشریف آوردند مرا فرمودند که تو درینجا نشسته عرض کردم که آری بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که اگر از حال حاضر شدن من در جمع پرسیدندی بلاشک راست گفتمے که رفته بودم دروغ نگفتمی مگر حضور این قدر پرسیدند که تو درینجا نشسته هم نکردم آری مقبوس صد و چهل و چهارم بوقت ظهر روز پنجشنبه شانزدهم ماه مبارک سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر گردید سخن درین افتاد که بعضے از سادات مخدوم زادگان و پیرزادگان در اطراف عالم گشت و گول و سیر و سیاحت می سازند و میگویند که ما از فلان سید یا فلان مخدوم یا فلان شیخ هستیم و جاه و دبدبه و حشمت فقر و درویشی خود ظاهر ساخته مردم را مرید و بیعت میکنند و زر نقد جمع مینمایند آیا بیعت ایشان صحیح باشد یا نه حضور خواجه

ابقاه الله تعالی ببقائه فرمودند که من از داود خان شنیده ام وی میگفت که من از حضرت قبله محبوب الٰهی روزی عرض کرده بودم که قبله آنچه بعضے سادات و پیرزادگان باوجود آنکه فقر و ولایت هم نمیدارند و مردم را بیعت میکنند پس بیعت ایشان صحیح است یا نه پس حضرت قبله محبوب الٰهی فرموده بودند که اگر منتهائی اوشان بولی کامل مکمل شود چنانچه اولاد شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی رحمۃ اللہ علیہ واولاد حضرت سید جلال الدین اوچی رحمۃ اللہ علیہ واولاد حضرت غوث الاعظم شیخ عبد القادر جیلانی رضی اللہ عنہ پس دل من میگوید که شک نیست که بیعت ایشان درست باشد بعد ازان فرمودند که شیخ عبد القادر جیلانی در یک قصیده خود فرموده اند که هر که بیعت و ارادت خود را بمن منسوب بکند او در بیعت و ذمه من در آمده است بعد ازان این بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله آنچه بمقراض لٹ موئی سر رابیده بیعت میکنند و باز بدست بیعت نمی نمایند این هم بیعت است یا نه فرمودند که آری این هم قسمی ست از بیعت زیرا که بیعت دو قسم است یکی بدست بیعت کردن و این قسم بیعت معنعن در مشائخ کرام آمده است و دوم بلٹ گرفتن که بعضے مشائخ به لٹ بریدن هم بیعت کرده اند مگر اکثر مشائخ بدست نموده اند بعد ازان فرمودند که کامل مکمل بهر طور که بیعت کند صحیح است خواه بدست خواه به جامه خواه به لٹ موئی سر بریدن وغیر ذالک بعد ازان این بنده راقم الحروف عرض کرد که قبله از حضور حضرت رسول خدا صلعم نیز بیعت به لٹ بریدن ثابت شده است یا نه فرمودند که بیعت دست بروایت اصحاب کرام ثابت گشته است این بیعت لٹ گرفتن بروایت اصحاب کرام ثابت نیست بلکه مشائخ کرام از آنحضرت صلعم روایت میکنند پس بیعت صحیح تر است از بیعت لٹ گرفتن مقبول من صد و چهل و یکم بوقت ظهر روز شنبه بیست و پنجم ماه رمضان سال مذکور دولت پای بوس و زیارت حضرت اقدس میسر گشت اندرین وقت قوالان عمر و حیات وغیر هما معه ڈهولک و یک دسته بهار سرشف برداشته حاضر شدند و عرض کردند که قبله بسنت بشنوید حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که من اکنون سبق خوانیدن مشکوٰة شریف می نشینم شما بر دروازه ڈیوڑهی رفته بسرائید از انجا آواز شما بگوش من خواهد رسید پس من ازینجا خواهم شنید و آنچه معمول شما پنجر و پیه است آن بگیرید که این پنجر و پیه از حضرت فخر الاولیا معمول شما مقرر شده است مگر در زمانه اوشان پنجر و پیه خورده

بوُدند واکنوُن کلان اند پس قوالان پنج روپیه از خادم نذر بردار گرفته بر دروازه ڈیوڑھی معلی
رفته بسرائیدند اندرین اثناء یک پرستار بیامد وعرضکرد که قبله حضرت بی بی صاحبه میگوید که من
قوالان را معمول بسنت چند روپیه همیشه میدادم مرا یاد دهانید فرمودند که سه روپیه اید یا چهار
بعد ازان فرمودند که در زمانه حضرت فخر الاولیاء روز بسنت مجلس سماع قائم میشد اندرین اثناء
میان محمد یعقوب برائے تعجب کرده گفت که عجب چرچه میشده باشد پس ازین سخن که ازوی صادر شد
رنگ روئے مبارک حضور سرخ گردید وسخت رنجه خاطر گشتند وبه زجر وسرزنش تمام گفتند که چرچه
گفتن کمال بے ادبی ست چرچه گفتن کمال بے ادبی ست دو بار تکرار فرمودند آنگاه ساعتی
خاموش شده بنشستند وما همه حاضرین هم از خوف وهیبت سکوت ورزیدیم اندرینحالت
در محمد خان برادر بیامد وعرضکرد که قبله اکنون گل محمد خان را بتوجه وتصرف حضور اقدس شفاء
کامل وعافیت کلیه حاصل شده است پس ما غلامان کدام روز از حضور اقدس رخصت گرفته
بخانهٔ خود روانه شویم فرمودند که اگر عید فطر بروز پنجشنبه شود تاهم شما بروز شنبه خواهید رفت واگر بروز
جمعه باشد تاهم شما بروز شنبه خواهید رفت زیراکه مکروة السبت مبارکة **مقبوس صد وچهل
دوم** [۱۴۲] بوقت ابتداء ظهر روز پنجشنبه سی ام [۳۰] ماه رمضان سال مذکور دولت پابوس وزیارت
حضرت اقدس میسر شد اندرین اثناء این بنده راقم الحروف از جلد چهارم اشارات فریدی از
مقبوس بست ویکم [۲۱] تا مقبوس بست وپنجم [۲۵] سبق برخواندند حضور خواجه ابقاه الله تعالی بکمال
شفقت متوجه شده لفظ بلفظ وحرف بحرف سماع فرمودند در یک دو مقام بیاض گذاشته
بودم درانجا نیز بیان کرده عبارت ثبت گردانیدند وتمام کنانیدند ودر اکثر مواضع از فرحت
خوشی تبسم میکردند وگاهی اندکی میخندیدند وچون از سبق خواندن فارغ شدم فر[illegible]
تمام لوائح شریف را شرح نوشته نیاز بجا آوردم وعرضکردم که این همه فیضان حضور اقدس است
این بنده احقر کیست مگر اینوقت می دیدم که نور بشاشت بر چهرهٔ منور حضور خواجه ابقاه الله تعالی
درخشان بود **مقبوس صد وچهل وسوم** [۱۴۳] بوقت ابتداء ظهر روز چهار شنبه ششم ماه شوال

سال مذکور دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس حاصل شد اندرینوقت سبق کتاب مقابیس المجالس از جلد چہارم از مقبوس بست و پنجم تا مقبوس بست و ہفتم برخواندم حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ بکمال توجہ حرف بحرف سماع کردند و در بعض مواضع کہ بیاض اُفتادہ بود تحقیق کردہ عبارت ثبت و مرقوم نمودند بعد ازان این بندہ راقم الحروف عرضکرد کہ قبلہ مریدی کہ در جناب پیر دستگیر خود حاضر نشستہ باشد وآنوقت وظیفہ خواندن اوست او چگونہ کند آیا صرف بزیارت مشغول شود و وظیفہ را ترک دہد یا زیارت ہم کند و وظیفہ ہم بخواند حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ مریدے کہ او را از زیارت پیر بہ مشکل و صعوبت تمام گاہی حاصل میشود او را باید کہ وظیفہ را ترک کردہ دیگر وقت قضا بخواند وآنوقت ہمگی بزیارت پیر خود معروف و مشغول ماند کہ این دولت را قضا ہرگز نیست و مریدیکہ ہر وقت در حضور پیر حاضر باشد یا اکثر اوقات بغیر مشکل او را زیارت پیر حاصل میگردد پس او را لازم اینست کہ وظیفہ ہم بخواند و بزیارت ہم مشغول ماند مقبوس صد و چہل و چہارم بوقت ابتداء ظہر روز شنبہ نہم ماہ شوال سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس میسر گردید اندرین اثناء حاجی عمر خان شاہد این چند اشعار کہ مولوی کریم بخش شاعر سکنہ ضلع مظفرگڈھ در شان و مدح حضور خواجہ القاہ اللہ تعالیٰ گفتہ بود برخواند حضور اقدس ہمہ ابیات را شنیدہ خوش گردیدند و تحسین کردند و فرمودند کہ بہ شاعر است نیکو گفتہ است ابیات این اند:-

بنام شاہد شاہد پرستان — نشاطِ نشۂ دیدار مستان
شہید حالت غمزہ شہیدان — مرادِ خاطر دلبر مریدان
فسون آموز چشم فتنہ جویان — چراغ افروز حسن ماہرویان
نمک پاش جراحت خستہ جانان — ز شیرین خندۂ شکر دہانان
سیاہی بخش لیل زلف لیلیٰ — کز و شد روز مجنون ہمچو لیلیٰ
لب شیرین را شیرینی داد — ز شورش جان شیرین داد فرہاد

خدنگِ غمزہ را نوکِ سنان کرد / ہزاران زخم در دلہا عیان کرد
بحالِ خستگان رحمت چو انداخت / مسیحِ وقت را رایت برافراخت
فریدِ منفرد از ماسوی اللہ، / سراسر سِرِّ حق را سِرِّش آگاہ
طبیبِ دردِ دلہائے شکستہ / شکستِ رنگہا زو رنگ بستہ
لبِ گلبرگِ او بادِ نسیم است، / کفِ صد برگِ او ابرِ کریم است
تبسم ابتسامِ غنچۂ دل / تکلم انفتاحِ عقدۂ مشکل
اگر بر سنگ نظرش جلوہ گر شد، / گہر شد لعل شد یاقوتِ تر شد
زبہرِ گمرہان خضرِ زمان است / چہ گویم خضر کو قطبِ جہان است
گلستانِ حقائق را نہالی ست / وجودش یا مگر طوبیٰ مثالی است
زمین زیرِ نگین نقشِ نامش / بدین گردندگی افلاک رامش
بہ بخشش گوئی از عالم ربودہ / بجودش نامِ حاتم طے نمودہ
کفِ دستش سحابِ فضلِ باری است / وزو صد چشمۂ امید جاری ست
ازو روشن دلان نزدیک ہم دور / شدہ پُر نور چون لؤلوئے منثور
ازان جملہ دُرِ دُرجِ طریقت / ہمایون اخترِ برجِ حقیقت،
عمر خان آنکہ شاہد شاہد اوست، / چو شاہد خلق و خلقش جملہ نیکوست
زبان در وصفِ خواجہ چون کشاید / چو بلبل بر گُلِ تازہ سراید
برین نغمۂ فرخندۂ بلبل / زفیضِ التفاتِ لطفِ این گُل
عنایت کُن کریما بے نوا را، / گرامی نعمتِ وصل دہ ما را

مقبوس صد و چہل و پنجم بوقتِ زوال روزِ یکشنبہ دہم ماہ شوال سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس حاصل گشت حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ اشارہ فرمودند کہ بخوان پس از مقبوس بست و ہفتم تا مقبوس سی و یکم از جلد چہارم

اشاراتِ فریدی برخواندم حضورِ خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ بہ توجہ تمام لفظ بلفظ سماع فرمودند
درین سبق حاجت اصلاح نبود بعد ازان یکی از حاضرین عرض کرد کہ قبلہ از ینجا کہ ما نشستہ ایم
زمین بطرف مشرق افزون و زیادہ است یا بہ طرف مغرب حضورِ خواجہ تبسم نمودہ فرمودند
کہ چنانچہ شما میدانید زمین را من آن چنان نمیدانم من میدانم ہر جا کہ انگشت نہادہ شود وسط
ہمانجا باشد زیرا آنکہ زمین گردی شکل است پس اگر بالفرض یک شخص از ینجا کہ نشستہ ایم
روئی بمغرب کردہ برود و دیگر شخص روئی بمشرق ساختہ بدود آخر ہر دو رفتہ رفتہ
یکدیگر را ملاقی خواہند شد و شما زمین را مسطح میدانید پس درمیان دانستن من و دانستن شما
تفاوت ظاہر و فرق بین است بعد ازان فرمودند کہ ملک امریکہ تحت ماست بر محاذات
ما چنانچہ نزدِ ما طلوعِ آفتاب میباشد و نزد اہل امریکہ غروبِ آفتاب و غروبِ ما طلوعِ اوشان
است و نزدِ ما نصف النہار میباشد و نزد اہل امریکہ نصف اللیل و نصف اللیل ما نصف النہار
اوشان است بعد ازان فرمودند کہ قطر زمین مسیرۂ ہشت ہزار میل میدارد و محیط زمین مسافت
بست و پنج ہزار میل میدارد بعد ازان فرمودند کہ معاملہ خدا تعالیٰ را ہیچکس نمیداند خدا تعالیٰ
میداند کہ در این حجرہ کہ ما نشستہ ایم چندان جہان آبادان اند بعد ازان یکی از حاضرین عرض
کرد کہ قبلہ آنچہ یک لکھ و بست و چہار ہزار انبیاء گذشتہ اند از امم اوشان کدام کدام مردم
ہستند حضور فرمودند کہ از بعض انبیاء امت موجود ست چنانچہ مسلمانان از امت حضور
حضرت محمد مصطفےٰ صلعم اند و نصاریٰ از امت حضرت عیسیٰ و یہود از امت موسیٰ و مجوس
ز امت زردشت صاحب اند و ہنود از امت سری کرشن جیو صاحب و مردمان چین ماچین
از امت بدھ جیو ہستند مقبوس صد و چہل و ششم بوقت زوال روز پنجشنبہ
چہاردہم ماہ شوال سال مذکور دولت پابوس و زیارت حضرتنا قدس میسر شد سخن در
نہایت مقام فقر افتاد کہ کدام است حضورِ خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ ببقائہٖ فرمودند کہ ہمہ مشائخ
را اتفاق ست کہ نہایت مقام فقر و ولایت حیرت است و توحید نزد بعضے از نہایت مقامات

است و نند بعض دیگر از نہایت مقامات نیست بعد ازان فرمودند کہ ہر ولی اللہ چون بہ نہایت مرتبہ ولایت میرسد تصرف از وی متروک میگردد و کرامت از وی ظاہر نمی شود چنانچہ از اصحاب اربعہ خلفائی راشدین کرامت کمتر صادر گشتہ است مگر چون در مزاج مقدس حضرت فاروق اندکی جلال بود یکبار این کرامت ظاہر شدہ است کہ قیصر روم را در ہ زندہ بودند و دیگر این کرامت ظاہر شدہ است کہ یا ساریۃ الجبل الجبل و این کرامت را در کتب احادیث نیز نوشتہ اند و یکبار از حضرت ابوبکر صدیق اکبر این کرامت وقوع یافتہ است کہ مہمانان کثیر بودند و طعام اندک و یسیر بود چون بہم نشستہ طعام خوردند طعام بسیار میشد چون سیر شدند طعام ہمچنان باقی افتادہ بود پس آن طعام را آن مہمانان کہ اصحاب صفہ بودند بر داشتہ بحضور حضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام آوردند و قصہ کثرت طعام عرض کردند آنحضرت صلعم فرمودند کہ خدا تعالےٰ درطعام شما برکت دادہ است بعد ازان حضور خواجہ فرمودند کہ چون ولی اللہ بہ نہایت مقام ولایت واصل میگردد او ہمیشہ در تجلی ذات مستغرق میباشد آنجا رشتہ تصرفات و کرامات و کشف مغیبات گم و ناپدید است پس ظہور کرامت و صدور تصرف و اطلاع بر واقعات و مغیبات اکوان در تجلی صفات است و مقام صفات تلو ذات ست چنانچہ نقل مشہور است کہ فیروز شاہ بادشاہ دہلی معتقد فقراء و اولیاء بود خاصہ بحضرت مخدوم العالم خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی نہایت راسخ ارادت و وثوق عقیدت میداشت ازین سبب یکبار حضرت ایشانرا ہمراہ خود در ہانسی بردہ است پس حضرت خواجہ نصیر الدین چراغ دہلوی برائی ملاقات نزد حضرت مولانا قطب الدین منور رفتہ اند ایشان یکجا نشستہ حکایات میکردند کہ قاصدی از طرف فیروز شاہ د... سلطان برائی ملاقات میاید پس حضرت خواجہ بخیال آنکہ در وقت ملاقات بادشاہ ہجوم و انبوہ خلق خواہد شد برخاستند و فرمودند کہ مولانا قطب الدین وداع ست و روانہ شدند مگر مولانا وداع نکردند پس در اثناء طریق سلطان فیروز ملاقی شد و عرض کرد کہ ای مخدوم عالم مرا خبر شدہ است کہ ہر دو شیخ بریک سجادہ نشستہ اند پس من بدین نیت آمدہ ام کہ بہ سعادت

زیارت قران السعدین مشرف شوم آخر بادشاه حضرت مخدوم را باز گردانید ہر دو شیخ بر یک سجاده
نشستند و بادشاه بزیارت آن حضرات سعادت کونین اندوخت چون باز برخواستند مولانا
قطب الدین فرمودند که مخدوم العالم اکنون وداع است بادشاه عرضنکرد که اکنون چه معنی دارد
حضرت خواجه نصیرالدین فرمودند که من پیش از آمدن شما از ایشان وداع کرده بودم وایشان گفته
بودند که وداع نیست بسبب آنکه ایشان دانسته بودند که ہنوز ملاقات ثانی باقی است چون شما را
باز آورده اید و ملاقات ثانیه حاصل گشته است ازین سبب لفظ اکنون گفته اند بادشاه عرض نمود
که ایشانرا از ملاقات ثانی معلوم بود و شمارا چگونه مکشوف نبود حضرت مخدوم فرمودند که این ولایت
ایشان است و ہر کسی حالات ولایت خود را خوب میداند چون برانداز بادشاه این جواب کافی
بود او خورسند شد و سید محمد جعفر مکی که از خواص مریدان حضرت مخدوم نصیرالدین است در خلوت از
حضرت ایشان عرضنکرد که کیفیت این حال چگونه است ایشان فرمودند که من در تجلی ذات بودم مرا
ہیچ از اخبار و واقعات موجودات عالم معلوم نبود و مولانا قطب الدین در تجلی صفات بود او را از
اخبار و آثار رو شیداد جہان کشف تام بود بعد ازان سخن در سیرت خلفاء حضور حضرت سلطان
الاولیاء افتاد حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که خلیفه میان احمد یار میگفت که حضرت محبوب الہی
میفرمودند که از ہمہ خلفاء حضرت سلطان الاولیاء چون خلیفه شرف الدین صاحب پارروی کسے دیگر
نیست بعد ازان حضور خواجه ابقاه الله تعالی فرمودند که یکبار حضرت محبوب الہی را از خان بیله اتفاق
گذر افتاد وقت عصر بود نماز بر مکان مولوی سلطان محمود صاحب گذاروند انگاه از مولویصاحب وداع
کرده بطرف چاچڑان تشریف آوردند مولوی صاحب ہرگز استدعا دعوت و اقامت نکرد چنانچه
گفتے اکنون بےگاہی است اینوقت رفتن مناسب نیست باید که شب درینجا گذارده فردا روانه خواہید
شد پس بعضے مردم مولوی صاحب را گفتند که جائی تعجب است که اینچنین شہنشاه بر مقام
شما تشریف آرند و شما دعوت و استدعا اقامت نکنید مولوی صاحب جواب فرمودند که اوشان خداوند
خانه بود نه آیا کسے صاحب خانه را ہم دعوت میکند که تو در خانه خود باش خداوند خانه را اختیار است

هر چه که خواهد بکند بعد ازان حضور خواجه القاه الله تعالی فرمودند وقتیکه حضرت قبله فخر الاولیاء را آبله
جدری بجوش تمام بروز نمود واندک ظاهر شده سیاه گردید و رجوع بباطن کرد حالت مایوسی رخ
داد که این علامت ردی ست از زندگانی امید قطع کردند ازین سبب حضرت قبله محبوب الٰہی نهایت
مغموم ومهموم شدند واندرین اثنا یک مراسله بنام خلیفه میان شرف الدین صاحب پراروی نوشته
بدست خادمی سپرده روانه نمودند چون خلیفه صاحب آن سرفراز نامه را برخواند بمجرد خواندن بر اسب
سوار شده در پنجا رسید پس حضرت محبوب الٰہی زود تر پرده کنانیده خلیفه صاحب را اندرون حویلی
روانه فرمودند وخود بدولت بیرون آمده برنشستند چون خلیفه صاحب نزدیک حضرت فخر الاولیاء
بنشست وبمشاهده تعینی بدید وبدانست که از حیات مایوسی است بجز عوض دادن دیگر چاره نمانده
است پس بعد انجا نشسته متوجه شده حیات وزندگی پسر خود میان نشر الدین را که عالم صالح
بود عوض داد وانگاه برخاسته بیرون آمد چون حضرت قبله محبوب الٰہی از بس منتظر نشسته بودند
پرسیدند که حال چیست خلیفه صاحب گفت که اگرچه حالت مایوسی از حیات بود مگر تسلی وتسکین
فرمائید که اکنون خیریت وعافیت است بعد ازان حضور خواجه القاه الله تعالی فرمودند که حضرت قبله
فخر الاولیاء را شفا کامل گشت ومیان نشر الدین فرزند خلیفه صاحب را تپ دق درگرفت وی ونز
مره بخدمت پدر عالیقدر خود التجا وارزو میکردند که تدارک سازید والشان هم بسبب محبت وشفقت
پدری برعایت دلداری او هیچ نه هیچ از تعویذ ودعا ووظیفه اورا میگفتند وعلاج هم میکردند آخر
یک شب در خواب بزیارت حضرت خواجه بزرگ اجمیری مشرف شد اوشان فرمودند که یا
نشر الدین پدر تو چنین معامله کرده است که زندگانی ترا عوض داده است وتمام قصه عوض
دادن را بیان فرمودند چون میان نشر الدین صاحب بیدار شد واقعه ان خواب
پدر بزرگوار عرض کرد پس خلیفه صاحب نیز از اعتراف واقرار کرده [illegible] اختر شکر
کن شکر کن که بکار مالک خود آمدی وی نیز راضی شد ومنظور ساخت ودل نهاد بعد ازان
حضور خواجه القاه الله تعالی فرمودند که در بعض اوقات کمل اولیاء را چنان اتفاق می افتد که

بجز عوض دادن دیگر هیچ چاره و هیچ حیله نمی ماند بعد ازان سخن در خاتمہ افتاد حضور خواجہ البقاء اللہ تعالےٰ فرمودند کہ سلامت وخنک کسے رفت کہ خاتمہ او برایمان باشد بر عبادت وطاعت خود تکیہ نکند محض فضل ورحمت او کار میاید اگر ما عوام الناس ایمان سلامت بریم پس غنیمت است بعد ازان فرمودند کہ شیخ جنید چگونہ شیخ اند مگر بعد وصال کسے ایشانرا در خواب دید و پرسید کہ خدا تعالیٰ با شما چگونہ بخشش کردہ است فرمودند آنچہ ترہات صوفیانہ بودند بہ خرمہرہ ہم نیز نیرزیدہ اند پس خدا تعالیٰ فرمود کہ جنید ترا صرف بآن دو رکعت نماز تہجد کہ میخواندی بخشیدہ ایم بعد ازان فرمودند کہ شیخ ابایزید بسطامی چگونہ ضرب المثل شیخ اند چون وصال کردند پرسیدند کہ ابایزید در جناب ماچہ آوردی گفت توحید حق سبحانہ آوردہ ام فرمان آمد کہ اذکر لیلۃ اللبن یاد کن شب شیر را بعد ازان عرض کرد کہ خداوندا من چہل سال روزہ داشتہ ام ندا آمد کہ فلان فعل کردہ بودی آن صیام تو دران برفت باز عرض کرد کہ خداوندا چہل سال دیگر عبادت کردہ ام فرمان آمد کہ فلان فعل کردہ بودی آن عبادت تو عوض آن برفت بعد ازان حضور خواجہ البقاء اللہ تعالیٰ فرمودند کہ حضرت شمس العارفین معین الملۃ والدین خواجہ بزرگ اجمیری پیش از وصال فرزندان خود را وصیت کردہ بودند کہ چون من ازین عالم فانی بعالم جاودانی انتقال کنم تا کہ قطب الدین اوشی نیاید شما تجہیز وتکفین من ہرگز نخواہید کرد چون خواجہ بزرگ وصال کردند حضرت خواجہ قطب الدین را در دہلی معلوم شد ہمانوقت روانہ گشتند و پنجم روز در اجمیر شریف رسیدند اول این حکایت پرسیدند کہ خاتمہ حضرت شیخ من چگونہ شدہ است گفتند اندر روید و بہ بینید کہ چون است چون اندر رفتند بدیدند کہ بر پیشانی نورانی آنحضرت فی الحقیقت این عبارت بقلم قدرت نوشتہ بود حبیب اللہ مات فی حب اللہ پس حضرت خواجہ قطب الدین نہایت خوش و مسرور شدند و از غایت فرحت و مسرت چنان فربہ و جسیم گردیدند کہ از دری کہ اندر رفتہ بودند باز بیرون آمدن نمیتوانستند پس بموجودگی حضرت قطب الاقطاب تجہیز تکفین آنحضرت نمودند و نماز جنازہ نیز حضرت خواجہ قطب دہلوی خواندند بعد ازان سخن در عیب

پوشی اُفتاد حضور خواجه القاه الله تعالیٰ فرمودند که عیب کسے نجوید بهر کسی گمان نیک کند و بر ظن المؤمنین عمل کند چنانچه اگر کسے را با زنی بوس کنار کنان بیند غور کرده نظر نکند و در پئے تشخیص نشود بلکه سرسری نظر انداخته بگذرد تا تشخیص نیکو طرح نگردد و چنان گمان برد که این زن منکوحه او بوده باشد و اگر شخصے را با زنی مجامعت کنان می بیند چنین ظن خیر کند که نکاح کرده باشد و در تشخیص و تفصیل و شناخت نیفتد و اگر اتفاقاً معامله مفصل در تشخیص و شناخت آید و جائی تاویل باقی نمانده باشد چنانکه آن زن غیر منکوحه آن شخص باشد و اجنبیه باشد که بر هیچ وجه او را حلال نبود پس آنوقت معامله او را بخدا تعالیٰ غفار ستار سپارد این کس را باید که او را رسوا و خوار نسازد چنانکه معامله او را پیش مردم فاش و ظاهر نکند بلکه پرده پوشی نماید و اگر کسے را بهنگ مالنده می بیند باید که گمان نیک کند چنانچه بگوید که تخم خربوزه یا تخم قرطم یا دیگر چیز از قسم دوامی مالیده باشد و در تشخیص و شناخت جهد و کوشش نکند فقط

مقبوس صد و چهل و هفتم بوقت زوال روز دوشنبه هژدهم ماه شوال سال سیزده صد و هفدهم هجری المقدس دولت پابوس و زیارت حضرت اقدس که عبادتی و سعادتی بهتر از این نیست حاصل گشت اندرین اثنا این بنده راقم الحروف عرضکرد که قبله اهل نسبت کرا گویند حضور خواجه القاه الله تعالیٰ ببقائه فرمودند که تحقق توحید علمی را که دوم مرتبه توحید است نسبت میگویند و صاحب نسبت کسے است که بدان متحقق است بعد ازان باز عرضکردم که قبله اگر شخصے بسیار مدت بدان نسبت متحقق مانده است و انگاه آن نسبت از وی زائل شد پس او را باعتبار آن مدت تحقق ماضیه هم صاحب نسبت توان گفت یا نه حضور خواجه القاه الله تعالیٰ فرمودند که بیشک تو هم درست میگوئی که به سبب بشریت بعد تحقق آن نسبت زوال شده باشد مگر دل من میگوید که بعد تحقق زوال نخواهد شد زیرا آنکه العارفُ یزنی ولاینسی اندرین اثنا حسن علی شاه احمدپوری دست بسته عرضکرد که قبله معنی این عبارت من نفهمیده ام چگونه است فرمودند که وقوع زنا از عارف محال است و بعد و دوری از قرب حق و نسیان

از یادِ حق از عارف از زنا ہم محال است تا آنکہ اگر عارف را مجبور گردانیده شود درمیان زنا
کردن ونسیان از یادِ حق پس عارف زنا را اختیار خواہد کرد ونسیان وفراموشی را برخود
روا نخواہد داشت وصدورِ زنا از عارف محال است پس نسیان وفراموشی کہ از زنا نیز محال تر
بود از عارف ہیچگاہ واقع نخواہد شد پس عبارت العارف یزنی ولا ینسی جواب بتعلیق
بالمحال است **مقبوس صد وچہل وہشتم** بوقتِ ابتداظہر روز پنجشنبہ بیست ویکم ماہ
شوال سال سیزدہ صد وہفدہم ہجری المقدس دولت پابوس وزیارت حضرت اقدس
کہ عبادتی وسعادتی بہتر ازین نیست میسر گردید اندرین اثنا حضور ابقاہ اللہ تعالےٰ
دلاور خان غوری را کہ خادم توشہ دار ست فرمودند کہ آن نغزک را از بمبئی آوردہ
شدہ اند وآن سنگترہ وتفاح وکنار پیوندی وکیلہ ہم بیار پس خادم مذکور ہمہ اثمار
را برداشتہ حاضر کرد حضور خواجہ ابقاہ اللہ تعالیٰ یک نغزک را برداشتہ بوئیدند واز
بوئی آن مسرور شدند آنگاہ فرمودند کہ از بوئی اثمار دو چیز نہایت پسند ومرغوب خاطر
من ست یکی بوئی خربوزہ سبحان اللہ سبحان اللہ ودوم سنگترہ آنگاہ یک سنگترہ
را برداشتہ پوست آنرا جدا ساختہ شحم آنرا بوئیدند وبحضار مجلس باز دادند الیشان
بخوردند خود بدولت ازان ہرگز تناول نفرمودند مگر از یک نغزک صرف بزبان مبارک
بچشیدند واز کیلہ بقدر خرما بخوردند آنگاہ یک خادم را فرمودند کہ این ہمہ اثمار را بکارد
پارہ پارہ کردہ حضار مجلس را تقسیم کردہ بدہ وکسانیکہ دندان نداشتہ باشند یا ضعیف
الاسنان باشند از چیزیکہ صلب وسخت است نباید داد واز چیزی کہ نرم ولین است او
شان را دو حصہ باید داد بعد ازان برخاستہ در بیت الخلاء رفتند فارغ شدہ استنجا
نمودہ بیرون تشریف ارزانی داشتند یک طالب علم را سبق مشکوٰۃ شریف خوانیدند در
یک حدیث شریف این ذکر بیامد کہ ہر کہ بیان میکند ومیگوید خوابی را فی الحقیقت
ندیدہ است بلکہ دروغ گفتہ است پس آن شخص عذاب کردہ شود حضور خواجہ

ابقاہ اللہ تعالیٰ فرمودند کہ حضرت قبلہ سلطان الاولیاء میفرمودند کہ کاذب الرؤیا دروغ
وبہتان بر بستہ است بر حضور حضرت محمد مصطفےٰ صلعم بعد ازاں برخواستند ودر حجرۂ
متوضاء رفتہ بر کھٹ کہ بروی کھیس یک چند تا شدہ گسترده بود بر نشستند ووضو
کردند۔ فقط۔

جلد چہارم مقابیس المجالس تمام شد

خاکپائے بزرگاں غلام قادر قریشی عباسی کاتب لاہور اندرون لوہاری دروازہ کوچہ لونچھریاں ماہ جنوری ۱۹۲۰ء

اللہ محمد چار یار ناز ک پیر معین حاجی قطب فرید

شعلۂ فریدی

خواہش بہشت کی ہے تو زرِ انجمن کو دو — پھولوں کی آرزو ہے تو پانی چمن کو دو

۲۳ شعبان المعظم ۱۳۶۱ھ کو ملتان شہر میں امام ربانی شہباز لامکانی فخر دورانی حضرت غریب نواز خواجہ غلام فرید صاحب قدس سرہٗ العزیز کے راسخ الاعتقاد و گرویدہ مریدان کے اجتماع سے اپنے پیر روشن ضمیر کی یادگار انجمن گلزار فریدیہ قائم ہوئی جسکے مقاصد حسب ذیل مقرر کئے گئے۔
(۱) ہفت اقطاب و الیان دربار کوٹ مٹھن شریف کے تواریخ مقررہ پر اعراس کرنا۔ یہ مقصد خاص اہالیان ملتان کی خاطر ہے اور بفضل خدا انجمن اسکو پورے طور پر سرانجام دے رہی ہے (۲) عربی فارسی تعلیم کا مدرسہ نکالنا تاکہ اس فیض فریدی سے ہر خاص و عام بہرہ یاب ہو سکیں (۳) حضرت حاجی پیر غریب نواز کے ملفوظات جو زیر طبع نہیں ہیں شائع کرانا تاکہ حضور کے حالات کمالات و کرامات سے مریدان و معتقدمان واقف ہو کر باطن کی ظلمت دور کر سکیں۔ انجمن نے باوجود معمولی وسعت رکھنے کے ماہ شوال ۱۳۶۲ھ سے مدرسہ نکالا ہوا ہے جسمیں امسال طلباء کی اوسط پندرہ رہی ہے۔ اب مدرسہ کو وسیع پیمانہ تک پہونچانا نہایت ضروری معلوم ہوتا ہے۔ اور ملفوظات کے شائع کرانے کیلئے بھی کافی سرمایہ کی ضرورت ہے۔ یہ دونوں امر آپ حضرات کی توجہ کثیر سے پایۂ تکمیل تک پہنچینگے۔ لہذا مستدعی ہوں کہ جمیع اصحاب جو حلقہ غلامی کو تاج خسروی سے ترجیح دیتے ہیں۔ مدد معاون بن کر انجمن ہذا کا اپنی خالص آمدنی سے کچھ ماہواری چندہ مقرر فرما کر ثواب دارین حاصل فرماویں چندہ ذیل کے پتہ پر روانہ فرما کر انجمن کو مشکور فرماویں۔

احقر العباد صالح محمد شاہ محمد جنید فریدی طبیب ملتانی مہتمم انجمن گلزار فریدیہ ملتان